

Sini Mikkola & Päivi Salmesvuori (toim.)

Gradu! Mitä tuli tehtyä?

Teologisen tiedekunnan mikrokirja 2

Toimitus: Sini Mikkola ja Päivi Salmesvuori.

Julkaisija: Teologinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Taitto: Sini Mikkola.

Kannen kuva: Gary Scott, www.garyslens.ca / Stock Xchange
(<http://www.sxc.hu/profile/CWMGary>).

ISBN 978-952-10-9346-3.

ISSN 2323-7880.

ISSN-L 2323-7880.

Helsinki 2013

Sisällys

10 + 2 TARINAA GRADUSEMINAARIVUODELTA 5

MIELLEKARTASTA METODIIN – GRADUPROSESSIN KÄYNNISTÄMINEN 7

Sini Mikkola

I Sukupuolen rajat ja mahdollisuudet

12 KUUKAUTTA PIDÄTTYVYYDEN PAULOISSA 31

Liinamaria Halén

HARHAOPEISTA VALMIIKSI PRO GRADU -TUTKIELMAKSI 51

Virve Saarinen

ALAMAISUUTTA JA ARMOLAHJOJA 72

Unna Harjula

GRADUN KIRJOITUSTA MUUN ELÄMÄN OHESSA 91

Saara Teinilä

II Nais- ja miesihanteen tuottaminen

KESKIAIKAISTEN MIESTEN YMMÄRTÄMISESTÄ ELI MITEN ERÄS GRADU VALMISTUI 110

Riikka Myllyntausta

FORTE, MARINELLA JA MINÄ, KAIKKI TÄYDELLISYYTTÄ TAVOITTELEMASSA 129

Terhi Viljanen

SNAPSHOTTEJA GRADUVUODESTA 147

Emilia Lahti

III Pyhimyksen rakentaminen

"MARIE EI TUNTENUT KYLMÄÄ" – KESKIAJAN PYHIMYSELÄMÄKERTOJEN KOUKEROT 166

Anna-Kaisa Lehtonen

SAATANAN SATELLIITIT JA MUITA HAVAINTOJA GRADUPOLUN VARRELTA 181

Johanna Haapamäki

SUKELLUS SUOMENRUOTSALAISEN PROFEETTALIIKKEEN HISTORIAAN 207

Aili Nyman

IV Mitä tuli tehtyä?

GRADUOHJAAJAN VUOSI – MITÄ TULI TEHTYÄ JA MIKSI? 225

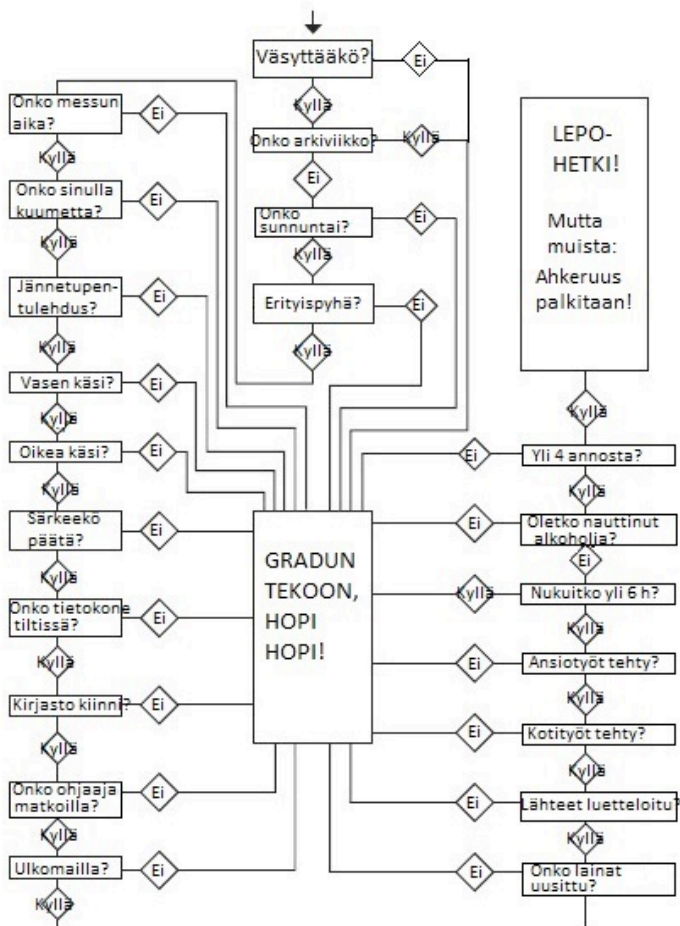
Päivi Salmesvuori

MITÄ KIRJAN KIRJOITTAJILLE KUULUU SYKSYLLÄ 2013? 243

PELIOPAS GRADUVUOTEEN -

Pelaa ja gradu valmistuu!

Aloita tästä:

10 + 2 tarinaa graduseminaarivuodelta

Miten tutkimuskysymyksiä tehdään? Mitä tarkoittaa sana "metodi"? Miten luen ja käytän tutkimuskirjallisuutta? Olemme huomanneet, että graduntekijöillä on hyvin samankaltaisia käytännön kysymyksiä. Tämän kirjan ideana on tarjota käytännönläheisiä ideoita ja vertaistukea graduseminaarin aloittaville kirkkohistorian opiskelijoille. Teos on syntynyt *Sukupuoli ja valta kristinuskon historiassa* -graduseminaarin osanottajien työn tuloksena vuosien 2011–2013 aikana.

Teos koostuu yhteensä kahdestatoista artikkelista, joista kymmenen on opiskelijoiden kirjoittamia. Jokainen graduntekijä sai tehtäväkseen kirjoittaa gradun teon *jälkeen* artikkelin, jossa hän kuvaa yhtäältä gradun teon prosessia käytännönläheisesti sekä toisaalta tuo esiin gradututkielmansa keskeisimmät tutkimustulokset. Opiskelijat luonnehtivat teksteissään muun muassa omia lähteitään ja pohtivat niihin liittyviä erityiskysymyksiä. Lisäksi he kirjoittavat työskentelyprosesseistaan esimerkiksi tutkimuskysymysten muotoutumiseen sekä metodiin ja tutkimuskirjallisuuden löytymiseen liittyen.

Gradujen aiheet liittyvät seminaarin teemoihin, valtaan ja sukupuoleen tavalla tai toisella. Opimme graduvuoden aikana varhaisen kristinuskon teologin ajatuksista selibaattiin liittyen, keskiajan miesihanteista, mystikkojen taistelusta henkensä säilyttämiseksi, naisten ja miesten ponnisteluista pyhyyden saavuttamiseksi, 1500–1600-lukujen vaihteen Venetsian täydellisistä naisista, 1800–1900-lukujen vaihteen moraali-ihanteista ja niiden edistämisestä, horrossaarnaajan itseymmärryksestä, naislähettien kokemuksista sekä teologiaa yliopiston ulkopuolella opettavan tahon ihanteista ja käytännön toimista. Aiheiden ajallinen skaala ulottuu 300-luvulta aivan

nykyaikaan. Lukijalla on mahdollisuus päästä tutustumaan tämän teoksen avulla siihen, millaisiin tuloksiin graduissa päädyttiin.

Me seminaarin vetäjät kirjoitamme ohjaajan näkökulmasta oivalluksis-
tamme ja havainnoistamme. Myös näissä kirjoituksissa graduntekijät ovat
ensisijainen kohderyhmä. Sini Mikkola taustoittaa opiskelijoiden tekstejä
kirjoittamalla graduprosessin aloittamiseen liittyvistä käytännön kysymyk-
sistä. Päivi Salmesvuori puolestaan avaa omassa tekstissään muun muassa
graduvuoden kulkua, metodin metsästystä ja gradun arvostelun periaat-
teita.

Yhteinen graduvuotemme sisälsi paljon työtä yhdessä sovittujen dead line
-rajojen puitteissa. Opiskelijat tuottivat tasaisesti tekstiä ohjaajien ja
muiden seminaarilaisten kommentoimissa niitä. Tulosta syntyi tällä mene-
telmällä kuin huomaamatta, pala palalta. Ensimmäinen gradu valmistui jo
seminaarivuoden keväällä. Kuvaamme kirjoituksissamme myös semi-
naarivuoden rakennetta ja käytäntöjä, sillä niistä voi olla iloa myös muille
seminaarin vetäjille ja harjoitusryhmien ohjaajille.

Suuri kiitos innokkaille graduntekijöillemme!

Päivi & Sini

Miellekartasta metodiin – graduprosessin käynnistäminen

Sini Mikkola

Lähde: <http://www.phdcomics.com/comics/archive.php?comid=1435>

Johdanto

Pro gradu-tutkielma on osa jokaisen maisterin opintoja. Teologisen tiedekunnan opinto-oppaan mukaan ”pro gradu-tutkielman tulee osoittaa perehtyneisyyttä tieteelliseen ajatteluun, tarvittavien tutkimusmenetelmien hallintaa, tutkielman aihepiirin tuntemusta sekä kykyä tieteelliseen viestintään”. Gradun kanssa työskentely ja työn loppuunsaattaminen on monipuolinen ja vaativa tehtävä. Gradun tekeminen on kuitenkin haastavuuden lisäksi useimmiten myös palkitsevaa, kuten esimerkiksi tämän kirjan teksteistä käy ilmi.

Helsingin yliopistossa, teologisen tiedekunnan kirkkohistorian osastolla järjestetään metodikurssin yhteydessä harjoitusryhmiä käytännön gradutyöskentelyn aloittamisen avuksi. Harjoitusryhmät koostuvat pääsääntöisesti kunkin pro gradu -seminaarin opiskelijoista. Ryhmissä käynnistetään graduprosessia tiedonhakumenetelmiin tutustumalla, kirjallisuutta etsimällä, lukemalla artikkeleita ja työstämällä raakaversio omasta tutkimussuunnitelmasta. Harjoitusryhmän tarkoitus on siten täydentää metodikurssin luentojen sisältöjä käytännön tasolla ja soveltaa opittua omaan työhön. Kukin harjoitusryhmän ohjaaja toimii hieman eri tavoin ja painottaa niitä asioita, jotka kokee olennaisimmiksi.

Käyn tässä tekstissä läpi niitä asioita, joita olen itse pitänyt tärkeimpinä gradutyöskentelyn ensi vaiheissa. Lähestyn aihetta nimenomaan harjoitusryhmän ohjaajan näkökulmasta. Monilta osin työskentelyäni ja tässä tekstissä käsittelemiäni kysymyksiä on värittänyt yhteinen pohdinta muiden harjoitusryhmien vetäjien, erityisesti TM Milla Bergströmin kanssa. Käsittelem ensin lyhyesti muutamia historian- ja sukupuolentutkimuksen erityispiirteitä. Kaikki graduseminaarissamme *Sukupuoli ja valta kristinuskon historiassa* tehdyt gradut käsittelevät tavalla tai toisella sukupuoleen

¹ Opinto-opas 2013–2015, 136.

liittyviä kysymyksiä, minkä vuoksi nämä kysymykset näkyvät myös tämän teoksen artikkeleissa sekä pääotsikoinneissa. Tarjoamani lyhyt katsaus pyrkii siten taustoittamaan opiskelijoiden artikkeleita. Näiden viitekehysten jälkeen siirryn lähdekritiikkiin, tutkimuskysymyksiin, kirjallisuuteen ja metodiin liittyviin kysymyksiin. Annan samalla esimerkkejä siitä, millä tavoin ja millä apuvälineillä gradun työstämisen voi konkreettisesti aloittaa.

(Kirkko)historian erityispiirteistä

Dosentti Ritva Koskennurmi-Sivonen on todennut varsin käytännönläheisesti, että: ”Historiantutkimus on tutkijan keskustelua (ensikäden) lähteiden, aikalaiskirjallisuuden ja tutkimuskirjallisuuden kanssa, minkä tuloksena syntyy tulkinta menneisyyden tapahtumista.”² Koskennurmi-Sivosen ilmaisu ”*tulkinta* menneisyyden tapahtumista” kuvaa osuvasti tämän päivän historiantutkimusta, joka ei yleisesti ottaen perustu ajatukseen siitä, että asiat voitaisiin tutkimuksen kautta esittää niin kuin ne ovat todellisuudessa olleet (”wie es eigentlich gewesen”), kuten saksalainen historioitsija Leopold von Ranke (1795–1886) asian aikanaan ilmaisi. Ranken ajatus oli kärjistetysti se, että historiantutkimuksen avulla on mahdollista tavoittaa tekstien takana oleva todellinen menneisyys.³

Kritiikiksi edellä mainitulle syntyi monien tutkijoiden piirissä erityisesti 1970-luvulta lähtien käsitys siitä, ettei hajanaisten ja erilaisista motiiveista kirjoitettujen historiallisten lähteiden avulla voinut saavuttaa vastausta siihen, mitä todella tapahtui ja miksi. Tämän niin kutsutun lingvistisen eli kielellisen käänteen kantava ajatus oli se, että lähteiden analysoinnissa keskityttäisiin diskursseihin, siis siihen, millä tavalla asiat on

² Koskennurmi-Sivonen s.a.

³ Leopold von Ranken ajatuksista esim. Rüsen 1990; Kalela 2002, 50–51. Rankesta luodun karikatyyrin kyseenalaistamisesta esim. Pieters 2000, 24.

esitetty tutkituissa lähteissä. Kieltä ei ymmärretty niinkään todellisuuden kuvaajaksi, vaan ennen kaikkea oman todellisuutensa rakentajaksi.⁴ Kieli oli siten ainut todellisuus, johon oli mahdollista päästä käsiksi, ja tämän todellisuuden käsitettiin olevan irrallaan tekstin takana olevasta todellisuudesta. Tämän ajatuksen mukaisesti tutkimuksen keinoin on esimerkiksi mahdollista tutkia perusteluja, joita Martin Luther antoi eri yhteyksissä avioitumiselleen Katharina von Boran kanssa vuonna 1525. Tällöin keskitytään siihen, millä tavalla Luther *esitti* asioita kirjoituksissaan. Kielellisen käänteän mukaisesti näiden syiden yhdenmukaisuus todellisten menneiden tapahtumien kanssa jää kuitenkin tutkimuksen ulottumattomiin.

Diskurssien lisäksi tämän päivän historian tutkimuksessa on otettu jälleen enenevässä määrin huomioon se, että lähteet todella kuvaavat jotakin itsensä takana olevaa todellisuutta.⁵ Siten voidaan ajatella, että Lutherin antamat perustelut oman avioliittonsa syistä liittyivät aidosti siihen todellisuuteen, jossa hän eli. Menneestä todellisuudesta on näin ollen mahdollista tehdä tulkintoja, mutta todellisuuden objektiivinen kuvaus on mahdotonta. Emeritusprofessori David Carr on puhunut jopa ontologisesta eroista historioitsijan ja historiallisen agentin eli tutkimuskohteen välillä. Se merkitsee sitä, että tutkijan ja tutkimuskohteen todellisuudet ovat lähtökohtaisesti yhteensovittamattomia, mikä on otettava huomioon tutkimusta tehtäessä.⁶

Historia itsessään on metodi, ei mennyt todellisuus sinänsä. Historiantutkimuksen avulla rakennetaan uudelleen mennyttä todellisuutta ja tuo rakennettu kuva, tutkimuksen lopputulos on ”historiaa”, menneen ajan

⁴ Canning 1994, 369–370; Wiesner-Hanks 2010, 8.

⁵ Barrera 2001, 195; Wiesner-Hanks 2010, 9.

⁶ Carr 2001, 160. Historiallisesta välimatkasta tutkijan ja tutkimuskohteen välillä myös Bevir 2011.

kuvausta.⁷ Tähän liittyen Koskennurmi-Sivonen erottaa käsitteen ”historia” kaksi eri merkitystä, jotka ovat 1) menneisyyden tapahtumat (history events) ja 2) tutkimuksen tuloksena syntynyt kertomus menneestä ajasta (history narrative).⁸ Jos tätä erottelua ei tehdä ja ”historia” tutkimuksen lopputuloksena käsitetään todelliseksi menneeksi ajaksi, siitä tulee itse asiassa kehämäisesti koko tutkimuksen lähtökohta. Tällöin on vaarana esimerkiksi se, että tutkijan subjektiivisuus ja siitä johtuva historian tutkimuksen valikoivuus unohtuvat.⁹

Tutkijan ymmärrys omasta asemastaan tutkimuksen tekijänä vaikuttaa tutkimukseen monin tavoin. Historiallisen kontekstin eli tutkittavan kohteen ympäristön huomioon ottamisen lisäksi historioitsijan on tunnistettava oma subjektiivisuutensa, omat kiinnostuksen kohteensa ja rajoitteensa sekä näiden mahdollinen vaikutus tulkintoihin.¹⁰ Myös keskenään täysin samoja lähteitä käyttävät tutkijat voivat tehdä hyvin erilaisia tutkimuksia ja tulkintoja, riippuen tutkijan kiinnostuksen kohteista. Esimerkiksi emerituspiispa Eero Huovinen on tutkinut Lutherin Genesis-luentoja kiinnittäen huomion siihen, millainen kuva niissä annetaan ihmisestä hengellisenä olentona. Apulaisprofessori Mickey Mattox on puolestaan tutkinut sitä, millainen kuva naiseudesta samoista teksteistä välittyy.

Asiantuntijuuden kehittymisen kannalta graduntekijän on tärkeää tietää ja tunnistaa historian tutkimuksen kentän haasteita. Samalla on kuitenkin syytä varoa jumittumasta liikaa teoreettisiin kysymyksiin. Muuten käytännön työskentely voi hidastua tai jopa estyä rimakauhun vuoksi.

⁷ Ermarth 2004, 63.

⁸ Koskennurmi-Sivonen s.a. Tästä myös Kalela 2002, 47–48.

⁹ Ermarth 2004, 63–64. Historioitsijan äänen kuulumisesta kirjoitetussa tekstissä esim. Barrera 2001.

¹⁰ Koskennurmi-Sivonen s.a.

Sukupuolentutkimuksen näkökulma

Professori Tuija Pulkkinen mukaan sukupuolentutkimuksen, kuten muunkin akateemisen tutkimuksen tehtävä on kyseenalaistaa itsestäänselvyksiä ja niin sanottuja tosiasioita. Tieteenalan intressi on sukupuoleen liittyvien uusien asioiden nimeämisessä, puhetapojen kehittämisessä ja uudelleenkategorisoinnissa. Koska sukupuolentutkimus tieteenalana on noussut naisliikkeen pohjalta, yksi sen tehtävistä on myös vaikuttaa puhetapaan sukupuolesta ja muuttaa yleistä keskustelua tasa-arvoisemmaksi ja inklusiivisemmaksi siten, ettei ketään suljeta ulos kielen käytäntöjen perusteella.¹¹ Sekä historiallisessa että kirkkohistoriallisessa tutkimuksessa otetaan yhä enemmän huomioon sukupuolen näkökulma. Historian, uskonnon ja sukupuolen näkökulmat yhdistävää tutkimusta on olemassa suuri määrä ja siihen kannattaa tutustua, mikäli oman tutkimuksen aihe liittyy näihin kysymyksenasetteluihin.¹²

Sukupuoli itsessään voidaan ymmärtää esimerkiksi sosiaalisen roolin määrääväksi tekijäksi tai teoreettiseksi käsitteeksi, jolla tuodaan esiin valtasuhde. 1970-luvulla vakiintui tapa käsitellä sukupuolta niin sanotun *sex/gender* -jaottelun pohjalta, jolloin *sex* viittasi ”biologiseen” sukupuoleen ja *gender* ”sosiaaliseen” sukupuoleen. Monet tutkijat ovat kuitenkin todenneet, että tapa määrittää sukupuolta biologian tai sosiaalisen konstruktion pohjalta on ongelmallinen. Mikäli sukupuoli ymmärretään biologiseen eroon pohjautuvaksi, voidaan esimerkiksi kriittisesti kysyä, missä sukupuoli tarkalleen ottaen sijaitsee. Toisaalta määriteltäessä sukupuoli sosiaalisesti, kulttuurisesti ja historiallisesti konstruoituna voidaan kysyä, mikä on biolo-

¹¹ Pulkkinen 2011. Suomenkielisiä johdatusia sukupuolentutkimukseen ovat esim. Avainsanat 2004; Feministinen tietäminen 2004.

¹² Näistä esimerkkeinä Gender and Religion 1986; Sukupuoli ja uskonto 1999; Eevan tie alttarille 2002; Wiesner-Hanks 2002; Näen Jumalan toisin 2006; Taivaallista seksiä 2006.

gian merkitys tässä määrittelyssä. ”Biologisen” ja ”sosiaalisen” sukupuolen yhteys voidaan myös nähdä niin tiiviinä, ettei erottelua ole mielekästä edes tehdä.¹³ Sukupuolta tutkitaan muun muassa edellä mainittujen ongelmien vuoksi lukuisista eri näkökulmista. Esimerkiksi dosentti Sara Heinämaa on käsitellyt sukupuolta ruumiinfenomenologisesta näkökulmasta. Heinämaan tulkinnan mukaan sukupuolta ei voi määritellä kysymällä, millainen on mies tai nainen, vaan kysymällä, kuinka olla mies tai nainen. Sukupuolta tutkitaan tällöin olemisen tavan tai tyylin kautta, joka läpäisee esimerkiksi ruumiillisen, mentaalisen ja kulttuurisen.¹⁴

Sukupuoleen kiinteästi liittyviä teemoja ovat esimerkiksi valta, normit, seksuaalisuus ja politiikka. Historioitsija Joan Wallach Scott on muotoillut oivaltavasti lähestymistapoja, joiden avulla historian tutkimuksessa voidaan ottaa sukupuolen näkökulma huomioon.¹⁵ Olen koonnut ne seuraavaksi listaksi:

1. Miten ja missä olosuhteissa erilaiset roolit ja tehtävät on määritetty kummallekin sukupuolelle?
2. Miten kategorioiden ”mies” ja ”nainen” merkitykset ovat vaihdelleet ajan ja paikan mukaan?
3. Millaisia ovat olleet luotua ja valvottua seksuaalista käytöstä säädelleet normit?
4. Miten valta ja oikeudet ovat liittyneet maskuliinisuuteen ja femiinisyyteen?
5. Millä tavoin esimerkiksi symboliset rakenteet, kuten sukupuolijärjestelmä, ovat vaikuttaneet tavallisten ihmisten elämään ja tapoihin?

¹³ Wiesner-Hanks 2011, 3–4; Oksala 1997, 175–177.

¹⁴ Heinämaa 1996, erityisesti 150–163.

¹⁵ Scott 1988, 28–50.

6. Millaisia ovat väärät seksuaaliset identiteetit, joita on esiintynyt sosiaalisia säännöksiä vastaan?

Esimerkiksi näitä kysymyksiä voi käyttää apuna kiinnittämään oma huomio sellaisiin kohtiin lähteissä, jotka kenties muutoin jäisivät huomaamatta. Sukupuoleen liittyvät normit, ideaalit ja odotukset ovat monissa historiallisissa lähteissä melko implisiittisiä, niitä ei eritellä vaan ne otetaan annettuina, kuten esimerkiksi Saara Teinilän ja Unna Harjulan lähdemateriaaleista käy ilmi. Toisaalta sukupuolitematiikka saattaa olla hyvin eksplisiittisesti näkyvissä, kuten esimerkiksi Emilia Lahden ja Terhi Viljasen lähdemateriaaleissa. Tutkimusten päähenkilöt puolustavat erityisesti toisen sukupuolen tasaveroisuutta ja vastustavat hierarkkista ajattelua. He saattavat jopa kääntää perinteisen patriarkalaisen asetelman nurin ja vaatia naisten tunnustamista ylivertaiseksi sukupuoleksi, ihmisyyden parhaaksi ilmentymäksi.

Mistä kaikki kumpuaa? Lähde ja lähdekritiikki

Kun näyttelijä Samuli Edelmannilta kysyttiin, mikä on elokuvanäyttelijän tärkein ruumiinosa, hän vastasi: ”Lähde. Siis se, mistä kaikki luovuus pulppuaa.”¹⁶ Graduntekijän tärkein ruumiinosa ei ole mystinen luovuuden lähde, vaan aivot ja istumalihakset. Konkreettinen lähde on kuitenkin tutkimuksen alkupiste, innoitus ja viime kädessä gradun koko perusta. Se on alkulähde kaikelle työskentelylle sekä kuvainnollisessa että konkreettisessä mielessä. Graduvaiheessa lähdemateriaalin etsintää edeltää aiheen valinta – graduntekijällä on harvemmin mielessä jotakin aivan tiettyä aineistoa, jonka pohjalta hän haluaisi tehdä tutkimuksensa. Lähdemateriaalin etsinnässä ohjaaja on korvaamaton apu.

¹⁶ Samuli Edelmannin haastattelu ”Filmitähden katse”, Helsingin Sanomat 11.9.2011.

Aineisto voi olla tyypiltään hyvin erilaista eri tutkimuksissa, mistä esimerkiksi tämän teoksen tutkimusaiheet antavat monipuolisen kuvan. Lähteet voivat olla esimerkiksi painamattomia (esim. käsikirjoitukset, kirjeet) tai painettuja (esim. lehdet, tutkielmat) tekstilähteitä, tai vaikkapa arkeologista tai taidehistoriallista aineistoa, vain muutamia esimerkkejä mainitakseni. Lähteiden äärelle voi niin ikään päästä montaa eri kautta. Esimerkiksi arkistot, kirjastot ja enenevässä määrin internet pitävät sisällään laajoja lähdeaineistoja. Internetissä sijaitseviin lähteisiin on kuitenkin asianmukaista suhtautua erityisen kriittisesti. Kuten professori Kaarlo Arffman on todennut, ”tekstit saattavat olla – – vain osia alkuperäisistä, tai pahimmassa tapauksessa jonkun tarkoituksen mukaan tietoisesti valikoituja.”¹⁷ Useissa tekstieditioissa valikointi näkyy selvästi – joskaan ei aina. Esimerkiksi *Luther on Women. A Sourcebook*¹⁸ kuvaa jo otsikon ta-solla sitä, minkä aihepiirin lähdemateriaalia teos sisältää. Nimenomaan kirkkohistorian lähteistä kiinnostuneille suosittelen tutustumista teokseen *Yleisen kirkkohistorian lähteet ja tutkimus*¹⁹, jossa on kuvattu eri aikakausien ja aihepiirien lähteitä kotimaisten tutkijoiden näkökulmasta.

Sekä ulkoinen että sisäinen lähdekritiikki on ensiarvoisen tärkeää lähdettä luettaessa ja analysoitaessa. Yksi lähdekritiikin päätarkoituksista on auttaa tekemään mahdollisimman hyvälaatuista eli luotettavaa tutkimusta. Lähdekritiikki tarkoittaa käytännössä sitä, että tekstile²⁰ esitetään yksinkertaisia, mutta syväluotaavia kysymyksiä. Tällaisia ovat esimerkiksi seuraavat:

¹⁷ Arffman 2011, 102.

¹⁸ Karant-Nunn & Wiesner-Hanks 2003.

¹⁹ YKHLT 2011.

²⁰ Samoja lähdekriittisiä kysymyksiä voi soveltaa myös muille kuin tekstilähteille, kuten esimerkiksi kuvataide- tai musiikkilähteille.

1. Mistä teksti aivan konkreettisesti löytyy?

Mikä on lähteen sijaintipaikka? Liittyykö lähteen sijaintiin tai materiaalin saavutettavuuteen ongelmia?

2. Millainen teksti on?

Millainen tekstin ulkoasu on? Mikä on tekstin sisällöllinen tyyppi? Onko teksti hartauskirjoitus, tutkielma, saarna, apologia (puolustuspuhe), kirje, jokin muu, mikä? Teksti voi myös kuulua yhtä aikaa useampaan kategoriaan.

3. Kuka tekstin on kirjoittanut?

Huomaa, ettei tekstin kirjoittaja aina ole se henkilö, jonka nimiin teksti on laitettu. Esimerkiksi useat reformaatioajan saarnat ovat kuulijoiden muistiinmerkitsemiä eivätkä näin välttämättä vastasita, mitä puhuja itse on sanonut. Apua tämänkaltaisten sudenkuoppien huomioimiseen voi saada esimerkiksi lähde-editioiden esipuheista, omalta ohjaajalta tai tutkimuskirjallisuudesta. Kysymys tekstin kirjoittajasta ei välttämättä vaikuta tutkimukseen suoranaisesti, mutta aiheesi asiantuntijana sinun tulee olla vähintäänkin tietoinen asiasta. Tässä teoksessa esimerkiksi Virve Saarinen kuvaa lähdetekstin kirjoittajan henkilöllisyyden selvittämistä tutkimuksessa sekä tuon selvitystyön tärkeyttä.

4. Milloin teksti on kirjoitettu?

Onko lähteen synnyn tarkka ajankohta tiedossa? Minkä aikakauden lähde se on? Mikäli ajankohta ei selviä lähdetekstin yhteydestä, löytyykö se esimerkiksi tutkimuskirjallisuudesta tai mahdollisesta lähde-editiosta? Tekstin ajoittaminen on ensiarvoisen tärkeää muun muassa seuraavaa kysymystä silmälläpitäen.

5. Missä historiallisessa tilanteessa teksti on kirjoitettu?

Onko yhteiskunnallisella, sosiaalisella, poliittisella tai kirkollisella tilanteella ollut vaikutusta lähteen muotoon? Ovatko nämä tekijät

vaikuttaneet tekstin kirjoitustyyliin? Onko joitakin asioita jätetty sanomatta tai käsittelemättä tekstissä? Onko joitakin asioita painotettu aivan erityisesti?

6. *Kenelle teksti on kirjoitettu? Miksi ja mihin tarkoitukseen teksti on kirjoitettu?*

Nämä kysymykset pureutuvat motiveihin. Millä tavoin tekstin avulla pyrittiin vaikuttamaan? Kehen tai mihin pyrittiin vaikuttamaan? Tekstien vaikutuspyrkimyksistä löytyy erinomaisia esimerkkejä muun muassa tämän teoksen artikkeleista. Esimerkkeinä mainittakoon Johanna Haapamäen, Aili Nymanin ja Anna-Kaisa Lehtosen pyhimyskuvaa rakentavat lähteet tai Emilia Lahden ja Terhi Viljasen naisia puolustavat lähteet. Onko tekstin kohdeyleisö tai -henkilö mainittu? Mikäli on, onko kyseessä oleva henkilö tai joukko tekstin ainoa yleisö? Tästä kysymyksestä mainioita esimerkkejä ovat Liinamaria Halénin käyttämät Hieronymuksen kirjeet, joista osa oli tarkoitettu julkisiksi yksityisestä vastaanottajasta huolimatta.

7. *Millaisia ongelmia tekstissä on?*

Puuttuuko lähdetekstistä osia? Onko se liian suppea lähdemateriaaliksi (jolloin lähteitä on etsittävä lisää)? Onko se liian laaja lähdemateriaaliksi (jolloin sitä on rajattava)? Edellä mainittuihin lähteen sopivaa laajuutta koskeviin kysymyksiin paras apu on useimmiten ohjaaja. Onko tekstin lukeminen ja tulkinta vaikeaa esimerkiksi ulkoisen epäselvyyden tai kielen vuoksi? Mitä apuneuvoja tällöin on käytettävissä? Onko lähteestä käytettävissä myös tai vain käännöksiä? Ovatko käännökset luotettavia? Sisältääkö teksti käsitteitä, jotka ovat epäselviä tai jotka ovat merkinneet kirjoitusajankohtana eri asiaa kuin nykypäivänä? Sanojen merkitysyhteyksistä on löydettävissä hyviä apuneuvoja esimerkiksi

Kansalliskirjastosta, jossa on iso joukko erilaisia sanakirjoja. Esimerkiksi Riikka Myllyntaustan *Rolandin laulun* käyttäminen keskiajan ritarikuvan hahmottamiseksi on oiva esimerkki lähteen luovasta käytöstä, jossa on kuitenkin varottava suoria historialliseen todellisuuteen liittyviä tulkintoja.

8. *Mikä on tekstin merkitys omalle tutkimukselleni?*

Onko teksti tutkimukseni lähde vai valottaako se jotakin rajattua osaa tutkimuksesta?

Edelliset kysymykset ovat vain osajoukko siitä kysymysten määrästä, jonka lähteelle voi esittää. Lähdekriittisten kysymysten avulla esiinnousseet seikat voi osittain kirjoittaa auki jo johdantoon lähteen kuvauksen yhteyteen. Muutoin lähdekritiikkiä kannattaa hyödyntää omaa analyysiä tehtäessä jatkuvasti, jotta lähteiden tulkinnasta eli omasta analyysistä tulee mahdollisimman luotettavaa.

Mitä, missä, milloin? Tutkimuskysymyksistä

Lähdetekstin tai -tekstien lisäksi tutkimuksen toinen peruslähtökohta on tutkimuskysymys. Sitä voi nimittää myös tutkimusongelmaksi, johon lähdetään etsimään ratkaisua. Pääsääntönä on muotoilla yksi pääkysymys ja sitä täydentäviä lisäkysymyksiä, niin että niiden avulla hahmottuu myös tutkimuksen näkökulma. Hyödyllistä on rakentaa tutkimuskysymys suoraan kysymysmuotoon, mikä auttaa näkökulman tarkentamisessa olennaiseen. Alussa tutkimuskysymyksiä kannattaa tehdä mahdollisimman runsaasti, ilman turhaa kritiikkiä. Runsaan kysymyksenasettelun tarkoitus on viedä omaa näkökulmaa uudelle syvyysasteelle. Mitä enemmän esität kysymyksiä, sitä enemmän voit olettaa saavasi vastauksia. Vastaukset tutkimuskysymyksiin ovat juuri niitä johtopäätöksiä, jotka kirjoitetaan auki viimeistään gradun viimeiseen lukuun, mahdollisesti jo osaksi aiempia lukuja. Kysymys-

ten esittämisen avulla vältetään pelkkä lähteen referointi, mikä on riittämätöntä työskentelyä etenkin, mikäli tähtää korkeampiin arvosanoihin. Lisäkysymysten täytyy luonnollisesti liikkua pääkysymyksi ympäriällä, jottei tutkimus lähde rönsyilemään sivuraiteille. Tutkimuksen edetessä selviää, mitkä kysymyksistä ovat olennaisimpia. Myöskään kysymysten muoto ei ole alussa ensisijaisen tärkeää, koska alkuvaiheen raakaversiokysymykset muotoutuvat, tarkentuvat ja syvenevät ajan ja seminaarista saadun palautteen kanssa.²¹

Tutkimusaiheen ja -kysymysten pohdinta kulkee rinta rinnan tutkimuskirjallisuuteen perehtymisen kanssa. Tutkimuskirjallisuuden perusteella pääsee selville siitä, mitä on jo tutkittu, ja myös ohjaajan tehtävänä on pitää huoli siitä, ettei jo tutkittua lähdetä työstämään. Kuten Heikki Kotila on todennut, eri lähdetekstien uudenlainen yhdistäminen voi kuitenkin tuottaa uudenlaisia tutkimuskysymyksiä vanhoistakin aiheista.²²

Tutkimuskysymysten muotoilussa voi lähteä liikkeelle aivan yksinkertaisten kysymyssanojen kautta. Näitä ovat esimerkiksi *kuka/ketkä, mikä/mitkä, ketä/keitä, mistä, mille/kenelle, kenen, missä, miksi, mihin, milloin, millainen/millaiset/millaiseksi, minkä, kuinka, miten*. Miksi -kysymys eli kysymys historiallisesta kausaliteetista tai syy-yhteydestä on erityisen haastava historian alan ongelma, johon esimerkiksi historianfilosofian tutkimusala on kiinnittänyt huomiota.²³ Kysymystä syy-yhteydestä ei tarvitse kuitenkaan pelätä, sillä se on yksi historioitsijan peruskysymyksistä ja olennainen ymmärryksen lisäämisen kannalta.²⁴ Miksi -kysymyksiin vastattaessa ei kuitenkaan pidä tyytyä helppoihin tai pinnallisiin vastauksiin.

²¹ Edeltävä sisältö on osin tuotettu keskustelun pohjalta, jonka kävin TM Milla Bergströmin kanssa syksyllä 2011.

²² Kotila 2011, 23–24.

²³ Tästä esimerkiksi Hammer 2008.

²⁴ Tästä esimerkiksi Kalela 2002, 27–28.

Malliesimerkkejä tutkimuskysymyksistä voi etsiä esimerkiksi tutkimuskirjallisuudesta, mutta aivan erityisesti myös toisista graduista. Esimerkiksi Aili Nymanin mukaan hänen lopulliset tutkimuskysymyksensä olivat seuraavat:

– – *miten* Eino Vartiovaara ja Maria Åkerblom pyrkivät kirjoituksissaan kontrolloimaan Åkerblomin ja tämän ympärille kehittyneen liikkeen julkisuuskuvaa, *millaista kuvaa* Åkerblomista pyrittiin rakentamaan sekä *minkälaisia keinoja* julkisuuskuvan parantamiseksi pyrittiin käyttämään. Tarkoituksena oli saada selville, *minkälaisen* julkisuuskuvan liikkeen johto halusi rakentaa julkaisemansa kirjallisuuden avulla sekä *millaista argumentaatiota* liikkeen kirjallisuudessa käytettiin.²⁵

Liinamaria Halén puolestaan sanoittaa tutkimuskysymyksiään artikkelis-
saan seuraavasti:

– – *millaisiksi* Hieronymuksen kristitty ihannainen, -mies ja -perhe muotoutuivat hänen kirjoittamiensa kirjeiden perusteella. *Mitä eroja ja yhteneväisyyksiä* Hieronymuksen ihanneperheellä ja perinteisellä roomalaisella perheellä oli? Tarkastelin myös, *millainen* teologin käsitys ihannekristitystä oli perheen näkökulmasta ja *miksi*.²⁶

Usein käy niin, että työskentelyn alussa ja sen kuluessa muotoillut tutkimuskysymykset täytyy vielä tarkastaa ja muokata viimeiseen muotoonsa siinä vaiheessa, kun koko teksti on valmis.

Tutkimuskirjallisuus ja asiasanat

Sopivan tutkimuskirjallisuuden löytäminen on tärkeää omien tulkintojen ja johtopäätösten todentamisen kannalta. Aina tutkimuskirjallisuutta ei löydy suoraan aiheesta, vaan sen ympäriltä. Tämä voi johtua siitä, ettei tut-

²⁵ Ks. tämän teoksen s. 210–211. Kursiivit minun lisäämiäni.

²⁶ Ks. tämän teoksen s. 34. Kursiivit minun lisäämiäni.

kimusta juuri omasta aiheestasi ole tehty, se ei ole jostakin syystä saatavilla tai ettet ole vielä vain löytänyt sitä. Tutkimuskirjallisuutta voi lähteä etsimään hakusanoilla ja sanayhdistelmillä esimerkiksi seuraavista:

- *Helka-tietokanta* helka.linneanet.fi (Helsingin yliopiston kirjaston tietokanta)
- *Nelli-portaali* www.nelliportaali.fi (sähköisten tietokantojen käyttöliittymä)
- *Helda* helda.helsinki.fi (Helsingin yliopiston digitaalinen arkisto)
- *E-thesis* ethesis.helsinki.fi (Helsingin yliopiston digitaaliset opin-
näytteet)
- *JSTOR* www.jstor.org (yli tuhat akateemista journalia ja yli mil-
joona kuvaa, kirjettä ym. primäärilähdettä)
- *Google Scholar* scholar.google.fi (akateemisten julkaisijoiden,
yhteisöjen, tietolähteiden, yliopistojen sekä muiden tieteellisten
järjestöjen tuottamia tutkielmia, esitelmiä, kirjoja, tiivistelmiä ja
artikkeleita)
- *Kansalliskirjasto* www.kansalliskirjasto.fi
 - Asiasanastot
 - Helka
 - Fennica
 - Viola
 - Arto (kotimainen artikkeliviitetietokanta)
 - Linda (yliopistokirjastojen yhteistietokanta)

Myös jo saatavilla olevien tutkimuksien kirjallisuusluetteloita kannattaa käyttää apuna lisäkirjallisuuden etsinnässä. Näiden teosten kirjallisuuslueteloista puolestaan löytyy taas uusia teoksia. Kun olet siinä vaiheessa, että kirjallisuusluetteloissa alkaa tulla esiin paljon tuttuja nimekkeitä, voit ajatella tuntevasi jo melko ison määrän aiheeseesi liittyvää kirjallisuutta. Toisaalta tutkimusta voi olla niin suuri määrä, että uusia tutkimuksia tulee jatkuvasti vastaan. Tällöin ei ole mielekästä yrittää haalia käsiinsä jokaista

mahdollista tutkimusta, vaan yrittää löytää aiheen kannalta olennaisimmat teokset. Usein jo sisällysluetteloa katsomalla pääsee selvyyteen siitä, palveleeko kirja omaa tutkimusta. Kyky tunnistaa aiheen kannalta merkittävä kirjallisuus kehittyä oman tutkimuksen teon myötä.

Teosten hankinta on monelle opiskelijalle päänvaivaa aiheuttava kysymys. Jotkut, tutkimuksen kannalta olennaisimmat kirjat, kuten lähteet (mikäli ne ovat painetussa muodossa) voi olla tarpeellista ostaa omaksi, jotta niihin voi tehdä merkintöjä. Useimmiten se, mitkä teoksista ovat tutkimuksen kannalta merkittävimpiä, selviää tosin vasta matkan varrella. Artikkeleiden hankkiminen on puolestaan edullisempaa – esimerkiksi yllä mainitun Nelliportaalin kautta voi ladata artikkeleita ilmaiseksi. Kaukolainausta on myös kätevä tapa hankkia kirjallisuutta sekä Suomesta että ulkomailta edulliseen hintaan. Osoitteesta

<http://www.helsinki.fi/kirjasto/asioi/tilaa-aineistoa-muualta/> saat tarkempaa tietoa kaukolainauksen hinnoista.

Yliopiston kirjastoon on mahdollista tehdä hankintapyyntö tutkimuksen kannalta tärkeistä teoksista, joita ei löydy kirjastosta. Yleensä pyynnot menevät helpommin läpi, mikäli esimerkiksi koko graduseminaari laatii yhteisen hankintalistan ja ohjaaja tekee hankintapyyntöä. Seminaarivuoden aikana voi varsin hyvin tehdä kaksikin hankintalistaa, koska osa tärkeistä tutkimuksista selviää vasta töiden edetessä. Opiskelija voi tehdä hankintapyyntöä myös itse, gradun tekeminen aiheesta on hyvä peruste hankinnalle.

Hakusanoja eli oman tutkimuksen asiasanoja voi ja kannattaa miettiä useasta eri näkökulmasta, jotta saat etsittyä oman tutkimuksesi kannalta tärkeintä tutkimuskirjallisuutta. Asiasanat auttavat hahmottamaan yhtäältä oman tutkimuksen keskiön ja toisaalta sen liepeet. Apuna asiasanojen löytämiseen voi käyttää esimerkiksi miellekarttaa, jonka avulla on mahdollista porautua omaan tutkimusaiheeseen ja sitä ympäröiviin

teemoihin:²⁷ Tätä tai jotakin vastaavaa keinoa kannattaa käyttää erityisesti silloin, jos tutkimuskirjallisuus on vaikeasti löydettävissä. Miellekartan idea on se, että jokaisesta otsikon sanasta johdetaan siihen liittyviä asiasanoja. Tällöin melko vähäisenkin työskentelyn avulla löytyy suuri joukko sanoja, joita järkevästi yhdistelemällä on mahdollista tehdä tutkimuskirjallisuushakuja. Olen tehnyt seuraavan esimerkki miellekartan oman pro gradu -tutkielmani²⁸ työnimen avulla:

Metodi eli kuinka pääsit johtopäätöksiin saakka

Professori Elisabeth Ermarth on kuvannut historian tutkimusta ja sen metodikkaa osuvasti todetessaan: "the how is the what"²⁹. Se, miten, millä kei-

²⁷ Ajatus miellekartan tekemisestä on Milla Bergströmin esittämä.

²⁸ Mikkola 2007.

²⁹ Ermarth 2004, 73.

noilla ja millä painotuksilla tutkimustaan tekee antaa näiden rajausten mukaisen tuloksen. Vaikka Ermarthin huomio on yleisellä tasolla asianmukainen, se ei kuitenkaan kerro vielä mitään konkreettista kirkkohistorian metodista.

Kirkkohistorialliseen tutkimukseen ei ole yksittäistä metodologiaa. Tutkimuksessa käytettävää metodologiaa täytyy tästä huolimatta kuvata jollakin tavoin esimerkiksi gradun johdannossa, mikä aiheuttaa päänvaivaa monille opiskelijoille. Metodista -sana viittaa yksinkertaisesti siihen menetelmään tai keinoon, jolla tutkimusta tehdään. *Metodi on nimitys sille, millä tavalla olet tullut tutkimuksen johtopäätöksiin.* Se kuvaa toisin sanoen sitä, millaiseen työskentelyyn johtopäätöksesi perustuvat. Siten metodi on ikään kuin tutkimuksen tie tai reitti. Metodi on eri asia kuin teoria, joka voi olla tutkimuksenteon taustalla. Esimerkiksi sisällönanalyysi on metodi, kun taas Sara Heinämaan ruumiinfenomenologinen lähestymistapa on taustateoria.

Käytännössä monet kuvaavat metodologiaan sanoen lukeneensa lähdetekstejä tarkasti tutkimuskysymykset mielessä pitäen. Lähiluku eli *close reading* tai huolellinen lukeminen eli *careful reading* lienevät suosituimpia tapoja sanoittaa sitä, mitä oman lähteensä kanssa tekee. Metodista, siis sitä, kuinka aikoo päästä johtopäätöksiin saakka, voi sanoittaa johdannossa esimerkiksi seuraavasti:

Tutkimuskysymykseni on *x* ja etsin siihen vastauksia *x* lähteistä. Tutkin tekstejä aikajärjestyksessä ja havainnoin mahdollista muutosta *a*:n ajatuksissa. Selvittääkseni tämän käytän apunani myös aineistoa *e* ja peilaan *a*:n käsitystä samalla ilmiöön *f*. Erityisesti otan analyysissani huomioon ajan yhteiskunnallisen, uskonnollisen ja sosiaalis-poliittisen kontekstin.³⁰

Yksi kirkkohistoriallisen metodin tunnuspiirre on kontekstin eli ilmiötä ympäröivän todellisuuden huomioonottaminen, siinä määrin kuin siihen on mahdollista päästä käsiksi esimerkiksi tutkimuskirjallisuuden avulla.

³⁰ Olen muotoillut tekstin käyttäen pohjana dos. Kyllikki Tiensuun luentoja. Tiensuu 2006.

Kirkkohistoriallinen tutkimus poikkeaa esimerkiksi systemaattisen teologian tutkimuksesta siinä, että tutkimus sidotaan lähtökohtaisesti ajalliseen, sosiaaliseen, poliittiseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Ilmiöistä tai ajatuksista ei pyritä luomaan yhtenäistä, systemaattista rakennelmaa, jota yhdistää jokin keskeinen piirre, vaan huomioon otetaan muutosten ja poikkeamien mahdollisuus sekä ilmiötä ympäröivien olosuhteiden merkitys. Tästä syystä kirkkohistoriallisissa tutkimuksissa ilmoitetaan myös tarkasti se aikaväli, jonka tutkimus kattaa. Kontekstiin sitomisen vuoksi kirkkohistoriallinen tutkimus etenee usein kronologisesti, joskin temaattinen lähestymistapa on myös aivan käyttökelpoinen esimerkiksi lyhyttä aikaväliä koskevissa tutkimuksissa.

Lopuksi

Olen käsitellyt tässä artikkelissa niitä aiheita, joiden ajattelen olevan olennaisia gradutyöskentelyn aloittamisen kannalta. Nämä pitävät sisällään pohdintaa lähdekritiikistä, tutkimuskysymyksistä, metodista ja tutkimuskirjallisuudesta. Lisäksi olen tarjonnut konkreettisia välineitä, kuten esimerkiksi lähdekriittisiä kysymyksiä, eri nettisivuja ja miellekarttamallia gradutyöskentelyn käynnistämisen avuksi. Näiden ohella olen kirjoittanut lyhyesti historian tutkimukseen ja sukupuolentutkimukseen liittyvistä erityiskysymyksistä. Paras käytännön apu gradun kanssa työskentelyyn on kuitenkin oma ohjaaja ja graduryhmän muodostama vertaistukiverkosto, joiden kanssa on kenties hedelmällisintä jakaa ongelmia ja oivalluksia.

Lisää nettiapua

<https://alma.helsinki.fi/doclink/83727> (Kirkkohistorian opiskelun ABC)
<http://ethesis.helsinki.fi/> (E-thesis)
<http://www.helsinki.fi/teol/khl/Alma-sivut/TeknisetOhjeet2011.pdf> (Kirjallisten töiden tekniset ohjeet)
<http://www.kielijelppi.fi/tyokalupakki> (Kielijelppi)
<http://www.kotus.fi> (Kotimaisten kielten keskus)
<https://alma.helsinki.fi/doclink/225446> (Pro gradu -tutkielman mallit)
<http://scholar.google.fi/> (Google Scholar)
https://moodle.helsinki.fi/pluginfile.php/269134/mod_resource/content/0/Referointi2009.pdf (Lähteiden referoiminen ja aikamuodot)
<http://apumatti.helsinki.fi/lcms.php?am=904-904-1&page=1428> (Tiedonhankinta)
www.nelliportaali.fi (Nelliportaali)
https://moodle.helsinki.fi/pluginfile.php/269120/mod_resource/content/0/muistilista.pdf (Muistilista ennen gradun jättämistä)
<https://alma.helsinki.fi/doclink/150001> (Gradun arvioinnin perusteet)

Tutkimuskirjallisuus

Arffman, Kaarlo

2011 "Reformaation lähteet." – *Yleisen kirkkohistorian lähteet ja tutkimus*. Toim. Jaakko Olavi Antila ja Esko M. Laine. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 215. Helsinki: SKHS. 101–113.

Avainsanat

2004 *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Toim. Anu Koivunen ja Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino.

Barrera, José

2001 "Making History, Talking about History." – *History and Theory*. Vol. 40:2. 190–205.

- Bevir, Mark
2011 "Why Historical Distance is Not a Problem." – *History and Theory*. Vol. 50:4. 24–37.
- Canning, Kathleen
1994 "Feminist History After the Linguistic Turn. Historicizing Discourse and Experience." – *Signs*. Vol. 19:2. 368–404.
- Carr, David
2001 "Place and Time. On the Interplay of Historical Points of View." – *History and Theory*. Vol. 40:4. 153–167.
- Eevan tie alttarille
2002 *Eevan tie alttarille. Nainen kirkon historiassa*. Toim. Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen ja Päivi Salmesvuori. Helsinki: Edita.
- Ermarth, Elisabeth
2004 "Ethics and Method." – *History and Theory*. Vol. 43:4. 61–83.
- Gender and Religion
1986 *Gender and Religion. On the Complexity of Symbols*. Ed. by Caroline Walker Bynum, Stevan Harrell and Paula Richman. Boston: Beacon Press.
- Hammer, Carl
2008 "Explication, Explanation, and History." – *History and Theory*. Vol. 47:2. 183–199.
- Heinämaa, Sara
1996 *Ele, tyylä ja sukupuoli. Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuolikysymykselle*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kalela, Jorma
2002 *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karant-Nunn, Susan & Wiesner-Hanks, Merry
2003 *Luther on Women. A Sourcebook*. Ed. & transl. by Susan C. Karant-Nunn & Merry E. Wiesner-Hanks. New York: Cambridge University Press.
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva
s.a. *Historiantutkimus*.
<http://www.helsinki.fi/~rkosken/hist.html>. Katsottu 21.4.2013.

Kotila, Heikki

2011 Vanhan kirkon tutkimus. – *Yleisen kirkkohistorian lähteet ja tutkimus*. Toim. Jaakko Olavi Antila ja Esko M. Laine. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 215. Helsinki: SKHS. 14–34.

Mikkola, Sini

2007 ”*Ei ole suurempaa yhteyttä kuin miehen ja naisen.*” *Palvelusuhteesta kumppanuudeksi. Muutokset Martin Lutherin sukupuolikäsityksissä vuosina 1522–1546*. Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto.

Näen Jumalan toisin

2006 *Näen Jumalan toisin. Kristinuskon feministisiä tulkintoja*. Toim. Pauliina Kainulainen ja Aulikki Mäkinen. Helsinki: Kirjapaja.

Oikkonen, Venla

2011 Sukupuolentutkimuksen johdantokurssin julkaisematon luentomateriaali.

Oksala, Johanna

1997 Foucault ja feminismi. – *Ruumiin kuvia. Subjektin ja sukupuolen muunnelmia*. Toim. Sara Heinämaa, Martina Reuter & Kirsi Saarikangas. Helsinki: Gaudeamus. 168–192.

Opinto-opas 2013–2015

2011 *Teologisen tiedekunnan opinto-opas 2011–2013*.
http://www.helsinki.fi/teol/tdk/pdf/opaat/Teol_opas13-15_netti.pdf. Katsottu 23.8.2013.

Pieters, Jürgen

2000 ”New Historicism. Postmodern Historiography Between Narrativism and Heterology.” – *History and Theory*. Vol 39:1. 21–38.

Pulkkinen, Tuija

2011 Sukupuolentutkimuksen johdantokurssin julkaisematon luentomateriaali.

Rüsen, Jorn

1990 ”Rhetoric and Aesthetics of History. Leopold von Ranke.” – *History and Theory*. Vol. 29:2. 190–204.

Scott, Joan Wallach

1988 *Gender and the Politics of History*. New York : Columbia University Press.

Taivaallista seksiä

2006 *Taivaallista seksiä. Kristinusko ja seksuaalisuus.* Toim. Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen ja Päivi Salmesvuori. Helsinki: Tammi.

Tiensuu, Kyllikki

2006 Kirkkohistorian metodikurssin julkaisematon luentomateriaali.

Uskonto ja sukupuoli

1999 *Uskonto ja sukupuoli.* Toim. Tuija Hovi. Helsinki: Yliopistopaino.

YKHLT

2011 *Yleisen kirkkohistorian lähteet ja tutkimus.* Toim. Jaakko Olavi Antila ja Esko M. Laine. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 215. Helsinki: SKHS.

Wiesner-Hanks, Merry

2002 "Women, Gender, and Church History." – *Church History*. Vol. 71:3. 600–620.

2010 *Christianity and Sexuality in the Early Modern World. Regulating Desire, Reforming Practice.* Abingdon: Routledge.

2011 *Women and Gender in Early Modern Europe.* New Approaches to European History. New York: Cambridge University Press.

I Sukupuolen rajat ja mahdollisuudet

12 kuukautta pidättyvyyden pauloissa

Liinamaria Halén

I Puheenvuoro

Lähde

Graduni *Hieronymuksen askeesin teologia perinteisten roomalaisten perhearvojen haastajana* lähteet ovat Hieronymuksen pääasiassa naisille kirjoittamat kirjeet, jotka on kirjoitettu noin vuosina 370–419 jKr.. Hänen merkittävimmät kirjeensä tutkimustehtäväni kannalta ovat kirjeet XXII Eustochiumille, LIV Furialle, LXVI Pammachiukselle, CVII Laetalle ja CVIII Eustochiumille, sillä niiden sisällöt kuvaavat askeesin ihanteen kehittymisen merkittävimpiä taite- ja kehityskohtia. Hieronymuksen kirjeiden laajuus vaihtelee muutamasta rivistä jopa yli kolmeenkymmeneen sivuun ja noin kolmannes niistä on osoitettu ylhäisönaisille.

Kirjeet on alun perin kirjoitettu latinaksi, mutta kieltä kunnolla taitamattomana luin kirjeitä pääsääntöisesti englanninkielisinä käännöksinä. Tarkistin sanakirjan avulla alkuperäiskielisten kirjeiden keskeisimmät kohdat, kuten esimerkiksi suorat lainaukset. Hieronymuksen kirjeiden englanninkieliset käännökset löytyivät *A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church* -kirjasarjasta, joka on saatavilla teo-

logisen tiedekunnan kirjastosta. Kyseinen sarja löytyi myös internetistä,¹ samoin kuin alkuperäiset latinankieliset lähteet.²

Valtaosa Hieronymuksen kirjeistä on luonteeltaan hengellisesti ohjaavia ja ne käsittelevät hyvin monenlaisia teemoja maallisesta elämästä tuonpuoleiseen. Suuri osa kirjeistä on luonteeltaan kehottavia, vaikka ne saattavat myös lohduttaa ja ilahduttaa lukijaansa tai paheksua aikaansa. Kirjeet ovat usein vastauksia Hieronymukselle aiemmin lähetettyihin kirjeisiin, joissa on pyydetty hengellistä ohjausta tai vastauksia teologisiin kysymyksiin.

Hieronymus pyrki edistämään kristityn perheen ihannettaan erityisesti naisten kautta, sillä hän ei kirjoittanut käytännössä yhtään ohjauskirjettä kristitylle miehelle, joka ei olisi ollut askeesin harjoittamisesta kiinnostunut. Teologin kirjeitä lukiessa oli muistettava, että hän osoitti kirjeensä yleensä vain nimellisesti yhdelle vastaanottajalle. Hieronymuksen tavoitteena oli saada kristityt omaksumaan oikeana pitämänsä ulkoisesti havaittavissa ja mitattavissa oleva kristinuskon muoto ja vakuuttumaan hänen oppiensa oikeellisuudesta. Teologin kirjoittamia kirjeitä kopioitiin ja levitettiin julkisesti muiden aikaisten kirjallisten tuotosten tavoin. Hieronymus oli tietoinen yksittäisille vastaanottajille osoitettujen kirjeiden laajasta lukijakunnasta, sillä hän viittasi usein jo aiemmin kirjoittamiinsa kirjeisiin, joiden vastaanottaja oli ollut joku muu. Vaikutusvaltainen Hierony-

¹ <http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf206.toc.html>.

² www.thelatinlibrary.com/jerome/epistuale.html;
<http://archive.org/stream/corpuscriptorum54stuoft#page/n7/mode/2up>;
<http://archive.org/stream/corpuscriptorum55stuoft#page/n5/mode/2up>;
<http://archive.org/stream/CSEL56#page/n5/mode/2up>.

mus käytti retorista taidokkuuttaan hyväkseen ja saattoi, vakuuttaakseen lukijansa, laatia myös kirjeitä tekaistuille vastaanottajille.³

Ennen kirjeiden lukemista olin perehtynyt muutamaan Hieronymuksesta tehtyyn biografiaan, mikä osoittautui erittäin hyväksi ideaksi: biografian tunteminen auttoi minua ymmärtämään lähteeni kirjoittajaa ja kirjoitusajankohdan yhteiskunnallisen tilanteen vaikutusta kirjoitettuun. Lisäksi sain lisää luottamusta omaan kykyyni ymmärtää luettua. Elämäkerrat, jotka olivat maalailleet teologista omituisen ja kärkeään kuvan, olivat silti vain apuväline: vasta lähteiden lukeminen paljasti millaisen sarkasmin suurlähettilään kanssa olin todella tekemisissä. Lähteeni olivat äärimmäisen terävän kynäilijän satiireja, jotka saivat minut vuoroin nauramaan, vuoroin itkemään. Kirjeiden kirjoittaja todella pyrki tarkoituksenmukaisesti olemaan ivallinen lukijoitaan ja ympäröivää maailmaa kohtaan:

Ellen ole erehtynyt, olen lähettänyt sinulle jo kymmenen rakastavaa ja tarkkaan harkittua kirjettä, vaikka sinä et ole suvainnut vastata minulle edes yhtä riviä. Herra puhuu palvelijoilleen, mutta sinä, veljeni Kristuksessa, kieltäydyt puhumasta minulle. Usko minua; ellen saisi hillittyä kynääni, voisin näyttää ärsyyntymiseni niin myrkyllisellä kielenkäytöllä, että sinun olisi pakko vastata – vaikkakin vihaisena.⁴

³ Kelly 1975, 101, 276; Oikarinen 2011, 14–16. Esimerkiksi kirje siveyslupaukset antaneille gallialaiselle leskelle ja tämän neitsyttäreille oli osoitettu kuvitteellisille vastaanottajille. Äiti ja tytär eivät olleet väleissä keskenään, vaan asuivat erillään, kumpikin yhdessä hengellisen miespuolisen ohjaajansa kanssa. Kirjeessään Hieronymus kritisoi naisten valintaa asua hengellisen kumppanin kanssa toistensa sijaan. Myöhemmin kirjoittamassaan tutkielmassa *Vigilantiusta vastaan* Hieronymus paljasti, että oli kirjoittanut kirjeen kuvitteellisille vastaanottajille osoittaakseen retorisen erinomaisuutensa. Hieronymus 405 gallialaiselle äidille ja tyttäreille, CXVII; Hieronymus 406 *Vigilantiusta vastaan*.

⁴ Hieronymus 374 Anthony–munkille, XII.

Tutkimuskysymys

Alkuperäinen tutkimustehtäväni oli vertailla Hieronymuksen ja Augustinuksen nais- ja perhekäsityksiä toisiinsa heidän kirjoittamiensa kirjeiden ja saarnojen valossa, sekä miettiä näiden kirjoitusten vaikutuksia kohdeyleisöönsä. Molempien teologien kirjallinen tuotanto on ollut hyvin runsasta, joten tutustuttuani pelkästään Hieronymuksen kirjeisiin päätin luopua Augustinuksesta ja vertailevasta tutkimuksesta. Lähteitä ei kannata olla liikaa, sillä muutoin aineiston hallinta vaikeutuu ja gradun sivurajoitukset alkavat myös käydä ahtaiksi.

Jatkoin Hieronymuksen kirjeiden lukemista perhenäkökulmasta käsin: yritin selvittää, minkälainen suhde Hieronymuksen kirjeiden sisällöillä oli perinteisiin roomalaisiin perhearvoihin. Pian kuitenkin huomasin, että näkökulmani oli edelleen liian laava: teologi käsitteli perheeseen liittyviä teemoja kirjeissään laajasti. Vähitellen tutkimuskysymykseni tarkentuivat koskemaan Hieronymuksen perheideaalin keskeisimpiä teesejä, joihin kuuluivat erottamattomasti askeettiset harjoitteet, ja niiden vastaanottoa. Lopulliset tutkimuskysymykseni muodostuivat vasta sen jälkeen, kun tiesin mihin lähteeni kykenivät vastaamaan.

Lopulta pyrin luomaan käsityksen siitä, millaisiksi Hieronymuksen kristitty ihannenainen, -mies ja -perhe muotoutuivat hänen kirjoittamiensa kirjeiden perusteella. Mitä eroja ja yhteneväisyyksiä Hieronymuksen ihanneperheellä ja perinteisellä roomalaisella perheellä oli? Tarkastelin myös, millainen teologin käsitys ihannekristitystä oli perheen näkökulmasta ja miksi. Hieronymuksen ihanne oli hänen mukaansa mahdollista saavuttaa, joten keskeinen tutkimustehtävä oli myös selvittää, miten ihanne käytännössä saavutettiin. Kirjeiden avulla pyrin hahmottamaan, millaisina Hieronymus näki naisten, miesten ja perheiden maallisen elämän lainalaisuudet ja reunaehdot sekä millaista käytöstä Hieronymus heiltä odotti.

Kiinnitin huomiota myös Hieronymuksen suhtautumiseen kirjeiden vastaanottajien arkielämään ja elämäntilanteisiin, sekä hänen ihanteidensa vaikutukseen lähipiirin kristittyihin perheisiin ja yhteisöihin. Etsin syitä ja selityksiä Hieronymuksen ihanteelle myös ajan historiallisesta, poliittisesta, sosiologisesta ja uskonnollisesta kontekstista.

Metodi

Ensi töikseni tulostin kaikki Hieronymuksen naisille lähettämät kirjeet. Hahmottaakseni, kuinka paljon tutkimuskysymysteni kannalta sopivaa materiaalia oli saatavilla, luin kirjeitä läpi hyvin kursorisesti. Lukiessani etsin erityisesti tiettyjä asiasanoja, kuten ”pidättäytyminen”, ”paasto”, ”askeesi”, ”neitsyys”, ”leskeys” ja ”perhe”. Sopivan asiasanan löydyttyä siirryin seuraavaan kirjeeseen paneutumatta yksittäiseen kirjeeseen sen tarkemmin. Tällä tavoin potentiaalisin materiaali oli käytettävissäni nopeasti.

Ensimmäisen karsinnan jälkeen ryhdyin lukemaan valikoimiani kirjeitä uudelleen ja jaottelemaan niitä niiden asiasisällön perusteella. Monet kirjeet sisälsivät teemoja useista eri aihepiireistä (esimerkiksi neitsyelle osoitettu kirje paljasti myös Hieronymuksen näkemyksiä avioelämästä), joten katsoin parhaaksi kirjata teemat kirjekohtaisesti:

Hieronymus Eustohiumille 384, XXII

- neitsyys
- eristäytyminen
- naisten roolien paremmuusjärjestys/
siveyshierarkia
- jne.

Hieronymus Laetalle 403, CVII

- lasten kasvatusta
- neitsyys
- askeesi
- jne.

Jaottelin kirjeet kronologisesti ja teemoittain, jotta havaitsisin helposti Hieronymuksen ajattelussa vuosien saatossa tapahtuneet muutokset. Vasta

järjesteltyäni aineistoni hallittavampaan ja selkeämpään muotoon, oli lähiluvun aika. Käytännössä lähiluku tarkoitti kirjeiden yksityiskohtaista lukemista ja referoimista siten, että kiinnitin huomioni erityisen tiukasti graduni tutkimustehtävässä määrittelemiini kysymyksiin. Koetin myös miettiä, miten Hieronymuksen henkilökohtaisen elämän käänteet ja yhteiskunnalliset olot vaikuttivat siihen, mitä ja miten hän kirjoitti.

Tutkimuskirjallisuus

Lainasin kirjoittamisprosessin aikana suurimman osan Hieronymuksesta kirjoitetuista kirjoista kaikista mahdollisista pääkaupunkiseudun kirjastoista. Eri tutkijoiden tekemien elämäkertojen haaliminen oli kuitenkin turhaa, sillä Hieronymuksen elämänhistorian merkittävimmät käänteet olivat samat liki jokaisella historioitsijalla. Biografioiden lukeminen oli kuitenkin tärkeää, sillä lähteiden ”seuraaminen” helpottui huomattavasti, kun tiesin, mitä Hieronymuksen elämässä tapahtui samaan aikaan.

Kandidaatintutkielmani käsitteli vapaita kristittyjä perheitä roomalaisessa perhekontekstissa. Tässä työssä perehdyin sekä roomalaiseen eikristilliseen että kristilliseen perhe-elämään ja -hierarkiaan ja vertasin niiden ideologioita ja käytäntöjä toisiinsa. Myöhäisantiikin perhe-elämän lainalaisuuksia selvittäessäni olin tutustunut aiheesta tehtyyn tutkimukseen jo hyvin laajasti, joten gradua aloitellessani kaivoin perhetematiikkaan perehtyessäni ensiksi kandidaatintutkielmani kirjallisuusluettelon esiin. Jo aiemmin käyttämäni ja hyväksi havaitsemieni tutkimusten omista kirjallisuusluetteloista pääsin uusien tutkimusten jäljille. Kun tutkimustehtävä alkoi olla lopultakin selvillä, oli siitä kumpuavia asiasanoja helppo viljellä Helkaan, Google Scholariin ja Nelliin löytääkseni lisää tutkimuskirjallisuutta.

Kirjoitin sekä lähteistä että tutkimuskirjallisuudesta nousevat huomioni ja muistiinpanoni viitteineen aina suoraan koneelle. Wordin Ctrl + F-toiminnon avulla minun tarvitsi harvemmin kuluttaa suuria määriä aikaa löytääkseni tietyn muistiinpanon tai yksityiskohdan. Käytännössä luin tutkimuskirjallisuutta hyvin samalla tavoin kuin lähteitäni: kriittisesti ja omat tutkimuskysymykseni tiukasti mielessä pitäen. Tutkijoihin ei kannata luottaa sokeasti, vaan arvioida tarkasti heidän esittämiensä väitteiden peruste-luja ja painoarvoja. Myös tutkijan taustalla vaikuttavaan yliopistoon on syytä kiinnittää huomiota, sillä Hieronymuksen tutkimus- ja merkityshisto-ria on sangen erilainen esimerkiksi anglikaanisissa kuin katolisissa maissa. Sama kriittinen muistisääntö päti myös lähteistä tehtyihin käännöksiin: ka-toliset englanninkieliset käännökset käänisivät esimerkiksi sanan ”ehtool-linen” eri sanalla kuin vastaavat anglikaaniset englanninkie-liset käännök-set.

Oman tutkimuksen tausta

Rakkauteni historiaan ja erityisesti antiikin aikaan syntyi lukioaikoina. Suku-puoli- ja seksuaalihistoriallisen herätyksen puolestaan koin aineopintojen aikaan suorittaessani kurssia *Sukupuoli ja kristinuskon historia*. Yksi ten-tittävistä kirjoista oli Minna Aholan, Marjo-Riitta Antikaisen ja Päivi Sal-mesvuoren toimittama *Taivaallista seksiä*, joka osui ja upposi. Jonkin ajan kuluttua kirkkohistorian osaston opetustarjottimelle ilmaantui Salmesvuoren ohjaama kandidaattiseminaari, jonka fokus oli sukupuolessa. Semi-naarin käytyäni tiesin, millaiseen kirkkohistoriaan halusin jatkossa perehtyä.

Tutkittavan aiheen valintaa ohjasivat omat intressit, mutta myös tut-kimuksen puute. Oma kunnianhimoani ruokki tietoisuus suomenkielisen Hieronymus-tutkimuksen vähyydestä, sekä maailmalla tehtyjen Hiero-

nymus-tutkimusten näkökulmien suppeus. Tunsin Hieronymusta ennen oman tutkimukseni aloittamista vain vähän, joten hänen sarkastinen tapansa kirjoittaa tuli minulle todella yllätyksenä. Sarkasmin suurena ystävänä miellyin Hieronymuksen kuitenkin nopeasti ja haaveilin: ”Voi kun Hieronymus vain eläisi tänä päivänä, seuraisin niin mielelläni hänen Twitteeriään!”

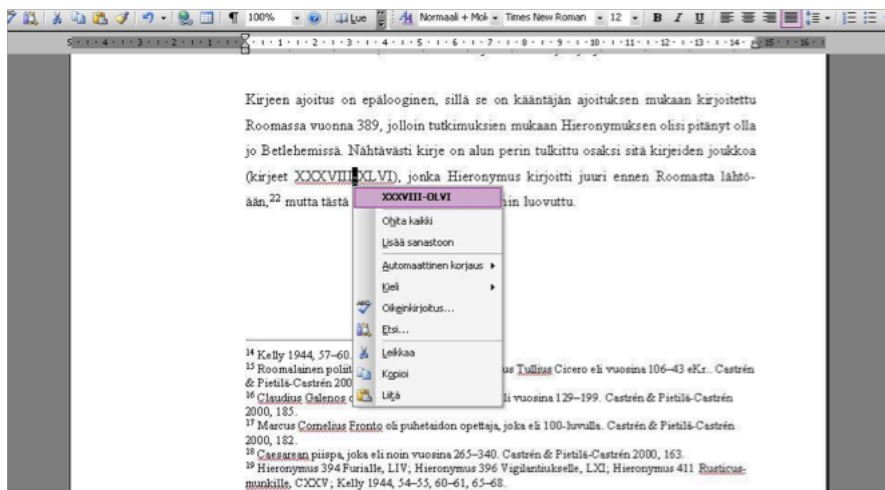
Vaikka Hieronymuksen edistämät aatteet eivät saaneet minulta kannatusta, huomasin silti joutuneeni hänen vaikutusvaltansa piiriin, sillä hänen naljaileva kirjoitustyyliinsä tarttui myös omaan tapaani kirjoittaa. Kirjallinen ilmaisuni alkoi saada yhä kerronnallisempia ja nokkelampia piirteitä ja viljelin kielikukkasia. Tieteellisen tekstin tulisi pyrkiä objektiivisuuteen, mutta myös tietty subjektiivisuus saattaa palvella tutkimusta ja tehdä kirjoittamisprosessin mielekkäämmäksi. Kirkkohistoria on luonteeltaan usein kerronnallista, joten karsittuani tekstistäni turhat ylilyönnit sain valjastettua Hieronymuksen minussa avaaman sanojen aarrearkun tutkimukseni hyödyksi.

Prosessista

Kirjoittaminen on ollut minulle aina helppoa: olen suorittanut valtaosan yliopisto-opinnoistani essein ja referaatein. Tästä huolimatta kirjoittaminen vaati ajoittain valtavaa itsekuria ja jopa puritaanisuutta. Kävin koko graduprosessin ajan töissä kokopäiväisesti, joten potentiaalisimpia kirjoitusajankohtia olivat viikonloput ja pyhät. Olin kuitenkin asettanut itselleni selkeät tavoitteet gradun valmistumisajankohdan suhteen, joten edes MS Word ei saanut päätäni kääntymään vappuaattona 2012. Jäin kotiin kirjoittamaan.

Koin prosessin aikana erityisen vaikeaksi omien johtopäätösten tekemisen ja niihin luottamisen. Esseitä kirjoittaessa pelkkä tutkimuskir-

jallisuuden käsittely tentaattorin antaman kysymyksenasettelun valossa riitti, vaikkei se toki mahdollistanut kaikkein korkeimman arvosanan saavuttamista. Olin rutinoitunut tutkijoiden ajatusten lainaaja ja vertailija, mutten oikein osannut tehdä omia havaintoja annettujen tietojen valossa. Vasta noin kuukautta ennen gradun valmistumista sain pidettyä taukoa kirjoittamisesta ja otettua sen verran etäisyyttä tutkimiini asioihin, että

Kirjeen XLVI sijaan Wordin tarkastustoiminto ehdotti korvaamaan sen sanalla OLVI. Print screen, vappuaatto 30.4.2012.

osasin tehdä huomioita eli johtopäätöksiä kirjoittamastani. Tulen muistamaan ikuisesti sen tunteen, kun ymmärsin, ettei aiemmin niin vapauttavalta vaikuttanut askeettinen elämä lopulta poikennut käytännöiltään perinteisestä perhe-elämästä. Samat hierarkiat, käyttäytymisvaatimukset ja -odotukset toistuivat sekä perheessä että luostarissa.

Perustimme seminaarin alkaessa Facebookiin suljetun ryhmän. Ryhmä toimi paitsi henkisenä tukena, myös nopeana väylänä kuulla muiden teologioiden mielipiteitä gradun kirjoittamiseen liittyvistä käytännön asioista.

Seminaariryhmämme käytti myös Moodlea, mutta omasta mielestäni Facebook oli paitsi nopeampi myös avoimempi hieman turhan virallisen yliopiston sovelluksen rinnalla. Itse seminaaritapaamiset olivat minulle ajoittain puuduttavia, sillä koin tutkimani ajanjakson olevan kovin omaleimainen: tutkimani ajanjakso oli seminaarissamme kronologisesti vanhin, ajallisesti omaa aiheitani läheisin tutkimus sijoittui 700 vuoden päähän. Muiden seminaarilaisten töiden lukeminen kasvatti kyllä kirkkohistoriallista yleissivistystäni, muttei tuonut uusia näkökulmia tutkimani ajanjakson muihin käänteisiin tai ilmiöihin. Sen sijaan käytännön asioiden hahmotamisessa seminaarilaisten osin tietämättään antama vertaistuki oli tärkeää. Esimerkiksi omien tutkimuskysymysten muotoilussa vertailin usein omia tapojani kirjoittaa kysymyksiä auki muiden seminaarilaisiin tapoihin. Punnitsin näin parasta mahdollista tapaa muotoilla kysymyksiä ja sain samalla uusia ideoita.

II Artikkeliksi pro gradu -tutkielmasta *Hieronymuksen askeesin teologia*
perinteisten roomalaisten perhearvojen haastajana

Johdanto

Tässä artikkelissa selvitän, millaisen vastaanoton Hieronymuksen Eustochiumille osoittaman kirjeen⁵ arvomaailma sai. Kyseinen kirje on Hieronymuksen ensimmäinen kokonaisvaltainen esitys ihannekristityn elämää oh-

⁵ Hieronymus 384 Eustochiumille, XXII.

jaavista säännöistä ja hänen ihanteensa ensiesittely. Vaikka askeesin harjoittaminen ei ollut Roomassa uusi ilmiö, askeesiin ja sukupuoliseen pidättyvyyteen ei suhtauduttu yksimielisesti. Esimerkiksi antiikin ajan lääkäreiden mielestä pidättyväisyys oli ihmiselle, etenkin miehelle, suorastaan epäterveellistä.⁶

Hieronymuksella oli poikkeuksellisen läheiset suhteet varakkaisiin roomalaisiin ylhäisönaisiin, kuten Marcellaan, Paulaan ja tämän tyttären Eustochiumiin. Kyseiset naiset olivat oppineita ja askeettisesta elämäntavasta kiinnostuneita. Hieronymus tuli hyvin toimeen näiden naisten kanssa ja hän ryhtyi pian heidän hengelliseksi ohjaajakseen ja opettajakseen. Keväällä 384 Hieronymus kirjoitti äitinsä tavoin neitsyyslupauksen antaneelle Eustochiumille kirjeen, jossa hän kertoi pitävänsä neitsyyttä kristityn elämän korkeimpana muotona. Hän kirjoitti myös niistä lainalaisuuksista, jotka ohjasivat neitsyiden päivittäistä elämää. Kuvaillessaan neitsyen elämää Hieronymus tuli paljastaneeksi myös suhtautumisensa perinteisiin roomalaisiin perhearvoihin.⁷ Kirjettä voidaan pitää opastuksena paitsi kaikille Roomassa asuville askeesia harjoittaville kristityille, myös kritiikkinä ulkokultaisia pappeja ja askeetteja kohtaan. Hieronymuksen tarkoituksena oli saada kirjeen lukija vakuuttumaan neitseellisen elämäntavan yliveritaisuudesta perhe-elämän rinnalla. Maalailemiensa perhe-elämän uhkakuviin valossa askeettinen elämä oli houkutteleva vaihtoehto perinteisen naisen elämälle, jonka keskiössä olivat äidin ja vaimon roolit. Askeettinen elämä tarjosi keinon, jolla naisen oli mahdollista vapautua elämän vaaroista ja vitsauksista.

⁶ Kelly 1944, 140–141; Kelly 1975, 83–84; Leclercq 1986, 116; Hickey 1987, 48; Rousselle 1988, 76, 138; Cooper 1996, 69, 73, 78; Salmesvuori 2002a, 62.

⁷ Hieronymus 384 Eustochiumille, XXII Hieronymus 384 Marcellalle, XXIII; Hieronymus 412 Principiale, CXXVII; Kelly 1944, 140–141; Kelly 1975, 83–84, 91, 93, 100–101; Leclercq 1986, 116; Hickey 1987, 48; Rousselle 1988, 76, 138; Cooper 1996, 67–69, 71, 73, 78; Halldorf 2001, 206–207; Salmesvuori 2002a, 62; LRCW 2010, 72, 110.

Myös Eustochiumin sisar Blesilla omaksui Hiernonymuksen kannattaman askeettisen elämäntavan pian aviomiehensä kuoleman jälkeen. Blesillasta tuli nopeasti kuuluisa harjoittamansa itsensä kieltämisen ansiosta. Blesilla kuitenkin kuoli vain neljän kuukauden kuluttua ankaran askeesin aloittamisesta. Hieronymusta pidettiin syypäänä Blesillan äärimmäisen asketismin harjoittamiseen ja lopulta kuolemaan, olihan hän ollut nuoren naisen hengellinen ohjaaja. Huhut askeesin vaarallisuudesta yltyivät, koska Hieronymuksen kannattama ankara pidättyvyys saattoi kuihduttaa ihmisen.⁸

Hieronymuksen teesien vastaanotto

Roomalaiset arvostelivat Hieronymuksen läheistä suhdetta roomalaisiin naisiin, sillä se oli ilmeisen tiivis. Erityisesti suhde Paulaan oli kaupunkilaisen mielestä liian läheinen ollakseen siveä ja jopa Blesillan kuoleman aiheuttamaa kohua pöyristyttävämpi.⁹ Tutkija Patricia Ranftin mielestä sukupuolten väliset hengelliset ystävyysuhteet eivät olleet täysin poikkeuksellisia kristittyjen välisissä kanssakäymisissä. Tällaisia juutalaiseen ja roomalaiseen perinteeseen sopimattomia ystävyysuhteita saattoi syntyä esimerkiksi vangittujen, myöhemmin marttyyrikuoleman kokeneiden, kristittyjen parissa.¹⁰ J.N.D. Kelly huomauttaa teoksessaan *Jerome*, ettei Hieronymuksella vaikuttanut olevan säilyneiden lähteiden valossa juurikaan

⁸ Hieronymus 385, Marcellalle XXXVIII; Hieronymus 389 Paulalle, XXXIX; Kelly 1944, 137; Hickey 1987, 16, 33; Salmesvuori 2006, 84; Hunter 2007, 62. Kelly on ajoittanut Blesillan kuoleman vuoteen 384. Kelly 1975, 98–99, 104–106, 108. Kirjeen XXXIX Kirjoitusvuosi on epälooginen, sillä kirje on kääntäjän ajoituksen mukaan kirjoitettu Roomassa vuonna 389, jolloin Hieronymuksen olisi tutkimuksien mukaan pitänyt olla jo Betlehemissä. Nähtävästi kirje on alun perin tulkittu osaksi sitä kirjeiden joukkoa (kirjeet XXXVIII–XLV), jonka Hieronymus kirjoitti juuri ennen Roomasta lähtöään, mutta tästä ajoituksesta on myöhemmin luovuttu.

⁹ Kelly 1975, 91–93, 108–109, 113; Cooper 1996, 69; Halldorf 2001, 206–207.

¹⁰ Ranft 1998, 43.

muita ystävyysuhteita paavin ja ylhäisönaisten lisäksi. Kate Cooperin mielestä ylhäisten askeettinaisten käytös ja ulkonäkö olivat epäilemättä aikaisten silmissä ristiriidassa heidän statukseensa nähden. Vaativathan Hieronymuksen kirjeet kristityiltä paljon radikaalimpaa ja omistautuneempaa elämäntapaa, kuin mihin askeesille myötämielisetkin ylhäisönaiset olivat tottuneet.¹¹ Hieronymus vaati kirjeillään perinteisen perhemallin kumoamista.¹²

Selibaatin ja askeesin ihannointi yli perinteisen perhemallin ei saanut kaikkien roomalaisten kannatusta. Askeesia vastustavien joukko oli suuri ja syyt vastustamiseen vaihtelivat. Valtaosa askeesia kritisoivista kuului vaikutusvaltaisen yläluokan traditionaalsiin kristittyihin perheisiin. Nämä perheet olivat edustaneet roomalaisessa yhteiskunnassa jokaiselle kansalaiselle tavoittelemisen arvoista maallista ja poliittista valtaa. Hieronymuksen ihanne oli täysin vastoin traditionaalisten kristittyjen kannattamia perinteisiä arvoja, jotka olivat kannustaneet miehiä menemään naimisiin ja naisia synnyttämään aviomiehilleen lapsia. Hänen markkinointinsa uudenlainen sosiaalinen yhteiskunta ja arvomaailma edustivat separatistista kristillisyyttä, jossa nähtiin kapinahenkeä perinteitä ja yhteisön yhteistä hyvää vastaan. Hieronymuksen kannattaman ihanteen omaksuminen olisi johtanut pysyvästi yhteisön sisäisen rakenteen ja yhteiskunnan muuttumiseen. Perheen ennen niin merkittävä yhteiskunnallinen status olisi korvautunut yksilöihin ja yksilöllisyyteen pohjautuvalla arvovallalla. Asketismin harjoittajat, separatistit, näkivät itsensä ääriryhmänä ja vähemmistönä, kun taas askeesin vastustajat näkivät itsensä traditionaalisina eli perinteisinä kristittyinä. Separatistit moittivat traditio-

¹¹ Kelly 1975, 91–93, 108–109, 113; Cooper 1996, 81–82.

¹² Ranft 1998, 54.

listeja perinteisten perhearvojen tärkeinä pitämisestä, sillä se esti ihmisiä sitoutumasta korkeamman tason kristillisyyteen.¹³

Traditionaalisten roomalaisten kristittyjen puolta ryhtyi pitämään kristitty maallikko Helvidius, jonka mukaan neitsyt Maria oli Jeesuksen synnytettyään ryhtynyt viettämään tavallista avioelämää Joosefin kanssa lapsia saaden. Kannanoton tarkoituksena oli vahvistaa avioliiton ja selibaatin yhdenvertaisuutta kristillisyydessä. Näkemys oli paitsi Hieronymuksen, myös paavi Damasuksen ajatusten ja opetusten vastainen. Teoksessaan Helvidiusta vastaan Hieronymus kumosi vastustajansa argumentit yksi toisensa jälkeen, ja opit neitsyydestä kristillisyyden korkeimpana muotona ja Mariasta ikuisena neitsyenä säilyivät voittajina. Blesillan kuoltua Helvidiuksen askeesin ylivertaisuuden kyseenalaistamisyritykset saivat tosin uutta pontta.¹⁴

Hieronymusta suojellut paavi Damasus, jonka seuraajaksi Hieronymus oli aiemmin toivonut pääsevänsä, kuoli. Viimeistään vuoden 384 aikana yleinen mielipide Roomassa oli kääntynyt Hieronymusta vastaan paitsi turhan radikaaliksi muuttuneen askeesin ihannoinnin, myös epäonnistuneiksi ja jopa tietien tahtoen vääristetyiksi koettujen raamatunkäännösten vuoksi. Lisäksi epäluuloisuus kaupungissa oleilevia munkkeja kohtaan oli yleisesti lisääntynyt heidän saatuaan varakkailta leskirouville arvokkaita testamenttauksia. Hieronymus ei ollut ainoa munkki, joka haluttiin käännyttää kaupungista.¹⁵

Hieronymusta suojelleen paavi Damasuksen tilalle valittu uusi paavi Siricius suhtautui kielteisesti uuteen ja radikaaliin asketismiin. Kirkon johto

¹³ Kelly 1975, 98–99; Hickey 1987, 85; Cooper 1996, 81–83, 91, 100–101; McNamara 1996, 11–23, 32; Salmesvuori 2002, 66; Salmesvuori 2006, 81; Hunter 2007, 51, 54, 60–63.

¹⁴ Kelly 1944, 115; Kelly 1975, 98–108; Cooper 1996, 96; Chadwick 2001, 327; Salmesvuori 2002, 66–67.

¹⁵ Hieronymus 384 Marcellalle, XXVII; Kelly 1975, 89, 110–111; Cooper 1996, 69; Chadwick 2001, 325; Halldorf 2001, 207; Hunter 2007, 54–55.

ilmoitti Hieronymukselle, ettei tämä ollut enää toivottu henkilö kaupungissa. Hieronymus alkoi suunnitella matkaa takaisin Pyhään Maahan,¹⁶ mikä ilmeni esimerkiksi hänen Marcellalle kirjoittamastaan kirjeestä:

Ottaen huomioon, että olemme matkanneet suuren osan elämästämme myrskyisillä merillä, ja aluksemme on vuorostaan joutunut raivopäisten tuulenpuuskien ravistelemaksi ja petollisten karikoiden runtelemaksi, meidän tulee, niin pian kuin on mahdollista, hakeutua maaseudun hiljaiseen turvasatamaan – Pitäköön Rooma melunsa ja vilinänsä, antaa julmien näytösten jatkua areenalla, antaa väkijoukon riehua sirkuksessa, antaa näyttelijöiden juhlia teatterissa, ja jotten sopimattomasti ohita kristittyjä ystäviämme, annettakoon myös naisten jatkaa päivittäisiä tapaamisiaan – Totisesti, jos löydämme sellaisen autuuden taivaissa, saatamme hyvin katua tyhjiä ja katoavaisia nautintojamme maan päällä. Jääkää hyvästi.¹⁷

Hieronymus lähti Roomasta vuoden sisällä Blesillan kuolemasta. Hän oli lähettänyt aikeistaan Paulalle kirjeen, jossa hän mainitsi mahdollisuudesta lähteä pyhään maahan. Kirjeessä hän kertoi tarinan perheenäidistä, joka oli jättänyt koko omaisuutensa pojalleen ja muuttanut Jerusalemiin.¹⁸ Pakomatallaan Roomasta Hieronymus kirjoitti vielä kirjeen, jossa hän käsitteli uudestaan niitä herjoja, joita häneen oli kohdistettu erityisesti hänen läheisistä suhteistaan Paulaan ja tämän tyttären Eustochiumiin. Kokemuksistaan Roomassa Hieronymus kirjoitti:

Minun on sanottu olevan pahamaineinen takinkääntäjä ja liukas luikuri, joka tekee Saatanan töitä valehtelemalla ja pettämällä ihmisiä. Haluaisin tietää, kumpi on turvallisempaa; uskoa näitä syyttömiä henkilöitä kohtaan kohdistettuja syytöksiä vai kieltäytyä uskomasta niihin, edes syyllisiä kohtaan esitettyinä? Toiset suutelivat käsiäni, mutta silti hyökkäsivät minua kohtaan käärmeen tavoin. Heidän sanansa olivat myötämielisiä, mutta

¹⁶ Kelly 1944, 141–142; Kelly 1975, 111–114; Cooper 1996, 69; Chadwick 2001, 325; Hall-dorf 2001, 206–207.

¹⁷ Hieronymus 385 Marcellalle, XLIII.

¹⁸ Hieronymus 389 Paulalle, XXXIX; Cooper 1996, 69; Hunter 2007, 62.

heidän sydämensä oli täynnä vahingoniloa. Herra näki heidät ja piti heitä pilkkanaan varaten tuomion surkealle itselleni ja heille. Yksi hyökkäsi kävely- tai naurutapaani vastaan, toinen löysi jotakin väärää ulkonäöstäni, joku taas epäili käytöstapojeni yksinkertaisuutta. Tällaisessa seurassa olen elänyt melkein kolme vuotta.¹⁹

Hieronymus myönsi jälkikäteen viettäneensä paljon aikaa naisten kanssa, mutta opettaakseen heille pyhiä kirjoituksia. Hänen mukaansa pitkäjänteinen opiskelu oli johtanut vastavuoroiseen luottamukseen ja ystävyyskypsymiseen. Syvin suhde oli syntynyt Paulaan, jota Hieronymus ei kuitenkaan ollut tavannut niin usein kuin muita naisia. Naisten manipuloinnista syytetyn Hieronymuksen mielestä Paulalla oli valtaa häneen, ei toisinpäin. Omasta mielestään Hieronymus kunnioitti Paulaa tämän esimerkillisen askeettisen elämäntavan takia, eikä ollut tehnyt mitään kristitylle sopimatonta. Arvostelua oli hänestä ruokkinut hänen vastakkainen sukupuolensa ja kateus niitä varakkaita naisia kohtaan, joista oli tullut esimerkillisiä kristittyjä, kun he olivat hylänneet lapsensa ja omaisuutensa.²⁰ Cooper sen sijaan on tulkinut Asellalle lähetetyn kirjeen olleen roomalaisille todiste Hieronymuksen ja Paulan sopimattomia piirteitä saaneesta suhteesta.²¹

Hieronymus saapui Betlehemiin viimeistään vuonna 386,²² missä hän eli lopun elämänsä.²³ Betlehemistä tuli myös Paulan ja Eustochiumin koti pian sen jälkeen, kun Hieronymus oli muuttanut sinne, sillä huhujen ollessa voimakkaimmillaan ei yhteinen matkanteko olisi tullut

¹⁹ Hieronymus 385 Asellalle, XLV.

²⁰ Hieronymus 385 Asellalle, XLV; Hunter 2007, 62.

²¹ Cooper 1996, 69.

²² Hieronymus Paulan ja Eustochiumin nimissä 386 Marcellalle, XLVI; Kelly 1975, 127; Shaw 1998, 97; Hunter 2007, 1.

²³ Kelly 1975, 57–116, 127–130, 331. Hieronymus kuoli 30. päivänä syyskuuta vuonna 420.

kysymykseen.²⁴ Pian Betlehemiin muutettuaan Paula ja Eustochium kirjoittivat Marcellalle kirjeen, jossa he yrittivät taivutella myös häntä muuttamaan Pyhään Maahan.²⁵

Hieronymus kertoi muuton Pyhään Maahan olleen välttämätöntä, sillä Herraa tuli psalmin mukaan palvella Hänen jalkojensa juuressa. Hieronymus tulkitsi tämän tarkoittavan Jerusalemiä. Hän myös uskoi kristillisen identiteetin ja oppineisuuden tulevan täydelliseksi maassa, joka oli ilosanoman synnyinsija. Hieronymus arvosti myös Jerusalemiin ja sen läheisyyteen kerääntyneitä munkkeja ja neitsyitä ”parhaimpina kaltaistensa joukossa”.²⁶ Muuton motiivit olivat Hieronymuksen mukaan siis hengellisiä, eikä hän nostanut kirjeessään esille muita mahdollisia muuttoon johtaneita syitä.

Kirjeessä Eustochiumille Hieronymus esitteli ensimmäisen kerran käsityksensä ihannekristitystä. Neitsyys, jolle muut elämänmuodot olivat alisteisia, oli arvokkainta, koska Hieronymus uskoi sen olevan Jumalan tahto. Kristityn omien halujen, toiveiden ja velvollisuuksien tuli olla merkityksettömiä Jumalan tahtoon verrattuna, joten kristityn oli hylättävä muiden ihmisten ja yhteiskunnan tälle asettamat odotukset ja velvoitteet. Askeesin harjoittaminen oli osoitus kuuliaisuudesta Jumalalle.

Perinteiseen roomalaiseen perheeseen verrattuna Hieronymuksen ihanne oli radikaali, sillä naimattoman naisen asema yhteiskunnassa oli

²⁴ Hieronymus Paulan ja Eustochiumin nimissä 386 Marcellalle, XLVI; Kelly 1944, 137; Kelly 1975, 116; Cooper 1996, 72.

²⁵ Hieronymus Paulan ja Eustochiumin nimissä 386 Marcellalle, XLVI; Wiesen 1964, 32. Kirjeen kirjoittajasta ei ole lopullista varmuutta: muun muassa Hieronymuksen kirjeiden kääntäjä Fremantle uskoi Hieronymuksen kirjoittaneen kirjeen, tutkija Aline Rousselle puolestaan on pitänyt kirjettä yhtenä niistä harvoista naisten kirjoittamista kirjeistä, joita antiikin ajalta on säilynyt. Hieronymus Paulan ja Eustochiumin nimissä 386 Marcellalle, XLVI; Rousselle 1988, 183.

²⁶ Hieronymus Paulan ja Eustochiumin nimissä 386 Marcellalle, XLVI. Hieronymus viittasi raamatunkohtaan: ”Menkäämme sinne, missä on Herran asumus, kumartukaamme hänen istuimensa eteen.” Ps. 132:7.

ollut heikoin. Yhteiskunnan heikoimman jäsenen nostaminen arvostetuimmaksi suututti eritoten roomalaisia ylimysperheitä, koska heidän yhteiskunnallinen asemansa, joka oli perustunut avioitumiseen ja vaurauteen, ei ollut enää itsestäänselvyys. Voitettuaan Helvidiuksen kanssa käydyn kiistan Hieronymus laajensi ihanteensa koskemaan neitsyiden ja lapsettomien leskien lisäksi myös äitejä. Perheellinen leski oli Hieronymuksen hyveellisten hierarkiassa alimpana, lapseton leski toiseksi alimpana ja neitsyt ylimpänä.

Lähteet

Hieronymus, Eusebius Sophronius

Contra Vigilantium liber, Patrologia Latina (PL) 23.

Epistulae, Corpus Scriptorum ecclesiasticorum Latinorum (CSEL) 54–56

The Principal Works of St. Jerome. A Select Library of the Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church. Second Series. Volume 6. Trans. W. H. Fremantle. Ed. Philip Schaff and Henry Wace 1892. Grand Rapids, Michigan: B. Erdmans.

Tutkimuskirjallisuus

Chadwick, Henry

2001 The Church in Ancient Society. From Galilee to Gregory the Great. Oxford History of the Christian Church. Oxford: Oxford University Press.

Cooper, Kate

1996 The Virgin and the Bride. Idealized Womanhood in Late Antiquity. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Halldorf, Peter

2001 21 kirkkoisää. Kristillisen uskon muotoutumisen historiaa. Kokkola: Barents Publishers-Fin.

- Hickey, Anne Ewing
1987 Women of the Roman Aristocracy as Christian Monastics. Studies in Religion no 1. Ann Arbor: UMI Research Press.
- Hunter, David G.
2007 Marriage, Celibacy, and Heresy in Ancient Christianity. The Jovinianist Controversy. Oxford Early Christian Studies. Oxford: Oxford University Press.
- Kelly, J. N. D.
1975 Jerome. His Life, Writings, and Controversies. London: Duckworth.
- Kelly, M. Jamesetta
1944 Life and Times as Revealed in the Writings of St. Jerome Exclusive His Letters. Patristic Studies vol 70. Washington: Catholic University of America.
- McNamara, Jo Ann Kay
1996 Sisters in Arms. Catholic Nuns Trough Two Millenia. Cambridge: Harvard University Press.
- Oikarinen, Antti T.
2011 Johdanto. – Kirjeet Luciliukselle. Lucius Annaeus Seneca. Helsinki: Basam Books.
- Ranft, Patricia
1998 Women and Spiritual Equality in Christian Tradition. New York: St. Martin's Press.
- Rousselle, Aline
1988 Porneia. On Desire and the Body in Antiquity. Cambridge: Blackwell.
- Salmesvuori, Päivi
2002 Asketismilla puhdistettu nainen. – Eevan tie alttarille. Nainen kirkon historiassa. Helsinki: Edita.
- Salmesvuori, Päivi
2006 Paluu paratiisiin. Enkelielämän ihanne myöhäisantiikin kristinuskossa. – Taivaallista seksiä. Kristinuskko ja seksuaalisuus. Helsinki: Tammi.
- Shaw, Teresa
1998 The Burden of the Flesh. Fasting and Sexuality in Early Christianity. Minneapolis: Fortress Press.

Wiesen, David S.

1964 St. Jerome as a satirist. A study in Christian Latin thought and letters. Cornell studies in classical philology 34. Ithaca: Cornell University Press.

Harhaopeista valmiiksi pro gradu -tutkielmaksi

Virve Saarinen

I Puheenvuoro

Lähde

Tarkastelin pro gradu -tutkielmassani *Harhaoppeja kansankielellä. Marguerite Poreten ja Mestari Eckhartin suhteesta toistensa ajatteluun ja kirkon opilliseen linjaan 1300-luvun alussa* 1200–1300-lukujen vaihteessa vaikuttaneita mystikoita Marguerite Poretea (n. 1250/1260–1310) ja Mestari Eckhartia (n.1260–1327/1328). Eckhart oli ja on edelleen hyvin tunnettu ajattelija, dominikaani ja teologi, jonka opetukset joutuivat hänen elämänsä loppuvaiheilla harhaoppiepäilyjen ja tuomion kohteeksi. Marguerite Porete sitä vastoin oli tuntemattomampi ajattelija, mutta 1200–1300-lukujen taitteessa hänen opetuksensa ja toimintansa sai paljon huomiota Pohjois-Ranskassa, jossa hänet ja hänen opetuksensa tuomittiin lopulta harhaoppisiksi. Poreten kuoleman jälkeen hänen opetuksiaan levitettiin ja käännettiin useille kielille. Poreten ja Eckhartin opetuksissa on paljon samankaltaisuuksia. Tutkimuksessani selvitin Eckhartin ja Poreten välistä yhteyttä.¹

Käytin lähteinä Marguerite Poreten teosta *Yksinkertaisten sielujen peili* sekä Mestari Eckhartin kansankielisiä saarnoja ja teologisia tutkielmia. Näiden lähteiden lisäksi lähteitäni olivat Marguerite Poreten harhaoppisuuspöytäkirjat, Viennen konsiilin 1311–1312 *Cum de quibusdam mulieribus* -dekreetti sekä *Ad nostrum* -julistus, Mestari Eckhartin harhaop-

¹ Saarinen 2012, 2–4.

pisuustuomiota koskeva paavillinen *In agro dominico* -bulla sekä otteita Mestari Eckhartin puolustuspuheenvuorosta.² Pro gradu -tutkielmani lähtökohtana oli helppo löytää, koska olin käyttänyt niitä aiemmin kandidaattitutkielmassani.

Lähteen äärellä työskennellessä on hyvä aluksi selvittää, kuka tekstin on kirjoittanut ja miten se on säilynyt meidän aikaamme asti. Omassa tutkimuksessani esimerkiksi Eckhartin kansankieliset saarnat olivat muiden kuin Eckhartin itsensä kirjoittamia. Niitä kirjoittivat muistiin henkilöt, jotka olivat olleet kuuntelemassa Eckhartia. Eckhartin puolustuspuheenvuoro ja teologiset tutkielmat olivat taas Eckhartin omasta kynästä. *Yksinkertaisten sielujen peili* oli Poreten kirjoittama teksti.³

Perehdyin molempien kirjoittajien tekstien 700-vuotiseen historiaan tutkielmaa tehdessäni. Sekä Eckhartin että Poreten tekstit ovat säilyneet ja kulkeneet useina kopioina meidän aikaamme asti. Yksinkertaisten sielujen peilin kirjoittajan henkilöllisyys oli arvoitus satoja vuosia. Teksti säilyi useilla eri kielillä kirjoitettuna käännöksinä 1900-luvulle asti. Italialainen tutkija Romana Guarnieri yhdisti vuonna 1946 *Yksinkertaisten sielujen peilin* Marguerite Poreteen ja osoitti, että tämä anonyyminä kulkenut teksti oli juuri Poreten Peili.⁴

Eckhartin massiivisen tuotannon autenttisuudesta on esimerkiksi käyty Eckhart -tutkijoiden välillä aika ajoin vilkasta keskustelua. Eräs tärkeä avain Eckhartin aitojen tekstien tunnistamiseen on tutkijoiden mukaan ollut Eckhartin harhaoppisuuskäsittelystä säilynyt puolustuspuheenvuoro. Tämän tekstin pohjalta osa kansankielisistä saarnoista ja teologisista esi-

² Peili 1986; Porete 1993; Porete 1999; Eckhart 1955; Selected sermons 1981; *In agro dominico* 1981; Sections from Eckhart's defence 1981; Saarinen 2012 4–8.

³ Lehmijoki-Gardner 2007, 238–240; Saarinen 2012 4–8.

⁴ Peili 1986, 1993, 1999; Eckhart 1955; Selected sermons 1981; *In agro dominico* 1981; Sections from Eckhart's defence 1981; Meister Eckhart the teacher, 1981; Selections from the commentaries on genesis 1986; McGinn 2001, 115–116; Saarinen 2012 4–8.

tyksistä on pystytty todentamaan Eckhartin aidoiksi opetuksiksi. Monet Eckhartin nimissä kulkeneet kansankieliset saarnat ovat kuitenkin edelleen autenttisuutensa puolesta kyseenalaisia. Ongelman on myös aiheuttanut se, että erityisesti kansankielisistä saarnoista ja esitelmistä on säilynyt useita kopioita, jotka eroavat toisistaan. Näistä käsikirjoituksista on ollut vaikeaa löytää vanhinta ja aidointa kopiota.⁵

Josef Quint on toimittanut ensimmäisenä saksankielisen kokoelman Mestari Eckhartin saarnoista ja samalla hän on jakanut saarnat kolmeen osaan niiden autenttisuuden perusteella. Ensimmäisen osan muodostavat saarnat 1–16b, jotka on tutkimuksessa todennettu aidoiksi, sillä niitä lainataan suoraan Eckhartin puolustuspuheenvuorossa. Toisen osan muodostavat saarnat 17–24, jotka ovat puolestaan niin yhdenmukaisia Eckhartin aitojen latinankielisten saarnojen kanssa, että niitä pidetään myös aitoina saarnoina. Viimeisen osan muodostavat saarnat 25–86, joiden aitoudesta käydään tutkijoiden välillä yhä vilkasta keskustelua. Tämä osa sisältää tunnettuja saarnoja (esimerkiksi 48, 52, 53, 83) joita on tutkittu aktiivisesti ja joita monet tutkijat pitävät Eckhartin aitoina saarnoina.⁶

Käytin tutkimuksessani Eckhartin saarnoista saksankielistä Josef Quintin toimittamaa tieteellistä editiota (*Meister Eckhart deutsche predigten und traktate*), joka löytyi melko helposti Helsingin yliopiston Teologisen tiedekunnan kirjastosta. Tämän lisäksi käytin myös kahta englanninkielistä käännöstä Eckhartin saarnoista ja raamattukommentaareista, joita olin käyttänyt aiemmin myös kandidaatintutkielmassani. Kaikkia tutkimuksessa käytettäviä saarnoja ei löytynyt vuonna 1955 Quintin toimittamasta saarnakokoelmasta ja näiden saarnojen osalta käytin englanninkielistä editiota.⁷

⁵ Saarinen 2012, 4–8.

⁶ Quint 1955; 533–540; Colledge & McGinn, 1981, 62–68; Saarinen 2012, 4–8.

⁷ Eckhart 1955; Selected sermons 1981; Eckhart the teacher 1986; Saarinen 2012, 4–8.

Poreten teoksesta käytin ranskankielistä tieteellistä editiota sekä apuna englanninkielistä käännöstä, jotka on koottu 1400–1500-luvuilla syntyneiden kopioiden ja käännösten pohjalta.⁸ Ranskankielinen editio löytyi helposti Kansalliskirjastosta ja englanninkieliset käännökset Helsingin yliopiston Teologisen tiedekunnan kirjastosta.

Marguerite Poreten harhaoppisuusoikeudenkäynnistä ja Viennen konsiiliin 1311–1312 *Cum de quibusdam mulieribus* -dekreetistä sekä Ad nostrum -julistuksesta käytin internetlähteitä. Nämä lähteet löytyivät toisen pro gradu -tutkielman kautta. Viennen konsiilista 1311–1312 oli englanninkielinen käännös katolisen kirkon Daily Catholic -sivustolla ja Marguerite Poreten oikeudenkäyntiä koskevat lähteet olivat löydettävissä Carolinan yliopiston internet-sivujen kautta. Näistä oikeudenkäyntiasiakirjoista löytyivät tutkija Richard Burtonin englanninkieliset käännökset, joita käytin tutkimuksessani. Paavillisesta In agro Dominico -bullasta oli englanninkielinen käännös. Käännös sisältyi Mestari Eckhartia koskevaan englanninkieliseen käännöskokoelmaan, joka oli kirjoitettu 1981.⁹

Pro gradu -tutkielmassa käyttämäni lähteet ovat eritasoisia. Päälähteitä olen pyrkinyt lukemaan niiden alkuperäisellä kielellä, mutta muiden lähteiden kohdalla olen tyytynyt käännöksiin ja internetistä löytyvään materiaaliin, jolla sain rikastettua tutkielmani lähdepohjaa.

Valitsemiensa lähteiden vahvuudet ja rajoitukset on hyvä tuoda tutkielmassa esille. Tekstejä tutkiessa on huomionarvoista pohtia, mihin tekstit oli alun perin tarkoitettu. Eckhartin saarnat eivät alun perin olleet kirjallisia teologisia esitelmiä. Poreten kirja sekä Eckhartin teologiset tutkielmat sekä osittain myös ylöskirjoitetut saarnat on kirjoitettu hengelliseksi opastukseksi ihmisille. In agro dominico -bulla puolestaan on kanonisen oikeuden virallinen asiakirja, jossa käsitellään Eckhartin harhaoppisuutta.

⁸ Peili 1986; Porete 1993; Porete 1999; Saarinen 2012, 4–8.

⁹ CV s.a.; Burton, s.a.; Sections from Eckhart's defence 1981; Saarinen 2012, 4–8.

Eckhartin puolustuspuheenvuoro on taas tarkoitettu hänen puolustukseeseen harhaoppiepäilyjä kohtaan.¹⁰

Mystiikan piirissä kirjoitetut tekstit ovat lähteinä mielenkiintoisia, mutta samalla hyvin haastavia. Haastavuus liittyy tekstien monitulkintaisuuteen sekä siihen, että niistä puuttuu lähes kokonaan konkreettiset tiedot kirjoittajista. Tätä kuvaa voi tarkentaa kanonisen oikeuden pöytäkirjojen kautta, mutta näiden lähteiden kanssa on puolestaan huomioitava, että ne ovat Poreten ja Eckhartin vastustajien laatimia. Lähteiden tulkinnassa auttaa erityisesti monipuolinen perehtyminen ajan kontekstiin tutkimuskirjallisuuden kautta.

Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tausta

Tutkimuskysymysten hahmottuminen ja lopullinen muotoilu oli lähes koko tutkimuksen kestävä prosessi. Alkuperäisenä ajatuksenani oli Poreten ja Eckhartin vertailu sekä heidän välisensä kirjallisen ja maantieteellisen yhteyden selvittäminen. Tämän jälkeen oli tutkimuskysymysten kannalta tärkeää perehtyä lähteisiin ja pohtia tutkimuksen suuntaa lähteiden äärellä. Millaisia kysymyksiä lähteistä nousisi esiin? Tämän lisäksi olin selvittänyt muista tutkimuksista, että Poreten ja Eckhartin välillä arveltiin olevan jonkinlainen kirjallinen yhteys. Kukaan kotimaisista tutkijoista ei ollut perehtynyt syvällisesti aiheeseen. Halusin selvittää omassa työssäni tarkemmin mistä kyseinen oletus oli syntynyt.

Keskityin työssäni vastaamaan erityisesti kysymyksiin 1) mitä yhteistä Poreten ja Eckhartin kirjoituksissa oli ja 2) mitkä asiat heidän kirjoituksiinsa ja toiminnassaan johtivat siihen, että he päätyivät harhaoppiepäilyjen kohteeksi. Nämä teemat muodostivat tutkimukseni keskei-

¹⁰ Peili 1986; Porete 1993; Porete 1999; Eckhart 1955; Selected sermons 1981; In agro dominico 1981; Sections from Eckhart's defence 1981; Saarinen 2012, 4–8.

simmat kysymykset. Sukupuolen ja vallan näkökulmat olivat tutkielmassani keskeisessä osassa Poreten ja Eckhartin vertailussa. Pääkysymysten lisäksi avasin myös tarkemmin Poreten ja Eckhartin elämänvaiheita. Tämän avulla pyrin löytämään vastauksia siihen, milloin heidän välisensä vuorovaikutus olisi mahdollisesti tapahtunut.¹¹

Tutkimuksen pääkysymysten lisäksi esiin nousi paljon pieniä kysymyksiä lähdetyöskentelyn edetessä. Näitä kysymyksiä olivat esimerkiksi se, mistä teemoista Eckhart ja Porete ajattelivat ja kirjoittivat samalla tavalla, millaisia yhtäläisyyksiä heidän harhaoppisuuskäsittelyissään oli ja millaisia eroja löytyi. Näiden kysymysten avulla muodostui tutkimukseni dispositio, jonka muokkaaminen oli erittäin keskeinen ja tärkeä osa tutkimuskysymysten ja tutkimuksenteon prosessia. Tutkimuksenteon alussa erilaisten kysymysten tekeminen oli tärkeää, enkä suhtautunut omassa mielessä syntyviin kysymyksiin liian kriittisesti, vaan pikemminkin kirjasin kaikki lähteestä esiin nousevat kysymykset ja ajatukset ylös. Näiden kysymysten avulla tutkielman tekeminen kulki eteenpäin.

Metodi

Kirkkohistorian pro gradu -tutkimuksen metodin haltuun ottaminen saat-
taa kuulostaa haastavalta, mutta käytännössä metodilla tarkoitetaan vain
sitä, että tutkija kuvaa tarkasti, mitä ja miten on tutkimuksensa tehnyt.
Tarkoitus on siis kuvailla selvästi ja kriittisesti omaa tutkimusprosessia.
Omassa tutkimuksessani luin tarkasti läpi Poreten ja Eckhartin kirjoituksia
ja merkitsin muistiin niistä löytyviä yhtäläisyyksiä. Lisäksi peilasin omaa
lähdetyöskentelyäni päällähteideni äärellä muuhun aiheesta tehtyyn tut-
kimukseen sekä kanonisen oikeuden pöytäkirjoihin.

¹¹ Saarinen 2012, 2–4.

Pyrin jatkuvasti tutkimuksessani huomioimaan ajan historiallisen kontekstin ja erityisesti yhteiskunnallisten, poliittisten ja kirkollisten tekijöiden vaikutuksen. Tutkimuksessa selvitin katolisen kirkon reagointitapaa näihin kahteen kyseenalaiseen sananjulistajaan erityisesti sukupuolen ja vallan näkökulmasta. Tästä näkökulmasta Eckhartia ja Poretea ei ollut laajemmassa tutkimuksessa käsitelty. Eckhart oli aikanaan kirkollisesti merkittävä ja suurta arvostusta nauttiva teologi, kun taas Porete toimi kirkon virallisten tahojen ulkopuolella hyvin omatoimisesti. Poretelle muunlainen toiminta ei hänen sukupuolensakaan vuoksi olisi ollut mahdollista.¹²

Oman metodin löytäminen oli lopulta melko yksinkertaista. Metodi löytyi lähteen kanssa työskennellessä. Tarkka tutustuminen lähteeseen ja sille esitetyt kysymykset toivat mieleeni myös tutkimuskriittisiä näkökulmia. Pohdin esimerkiksi sitä, millaisia kysymyksiä lähteiltäni voi kysyä ja vastaako lähde sille esitettyihin kysymyksiin sekä miten se niihin vastaa? Näiden kysymysten avulla pääsin tarkemmin kirjaamaan ylös metodista pohdintaani, eli sitä, miten tein tutkimusta.

Tutkimuskirjallisuus

Tutkimuskirjallisuus omaan työhöni löytyi aluksi omaa kandidaatintutkielmaa selaillen. Jokainen löytämäni tutkimus aiheesta oli myös portti muihin tutkimuksiin. Näiden tutkimusten lähdeluetteloiden avulla löytyi monia muita hyviä tutkimuksia. Myös internetin kautta löytyi artikkeleita liittyen tutkimusaiheeseeni. Suurin haaste aiheeseeni liittyvien tutkimusten kohdalla oli niiden saatavuus Suomesta. Tutkimuskirjallisuuden kanssa kannattaakin olla hyvissä ajoin liikkeellä, koska tällöin ehtii tekemään kirjastoon aineiston tilauspyynnön. Tällöin tiedekunta ehtii hankkimaan tutkimuksia kirjaston valikoimaan, niin että niitä pystyy hyödyntämään omassa tut-

¹² Saarinen 2012, 2–4.

kimuksessa. Omassa seminaarissani teimme pyynnön keskitetysti ohjaajamme kautta.

Marguerite Poretesta oli tehty teologisessa tiedekunnassa, kirkkohistorian oppiaineessa yksi pro gradu -tutkielma. Kyseinen Piialiina Ristolaisen tutkimus keskittyi erityisesti käsittelemään Poreten harhaoppiäilyjä ja begiiniliikkeen tuomitsemista Viennen konsiilissa. Yleisesti Margueritea on tutkittu Suomessa melko vähän. Hänestä ovat kirjoittaneet jonkin verran Meri Heinonen ja Maiju Lehmijoki-Gardner.¹³ Mestari Eckhartista on jo pitkään tehty melko paljon tutkimusta, mutta vertailevaa tutkimusta hänestä ja Poretesta ei Suomessa ole tehty. Heinosen ja Lehmijoki-Gardnerin tutkimuksissa Poretea ja Eckhartia käsitellään monesti toistensa yhteydessä. Heinonen ja Lehmijoki-Gardner eivät kuitenkaan omissa tutkimuksissaan ole keskittyneet Eckhartin ja Margueriten yhteyksiin ja vertailuun syvästi.

Margueritea ja Eckhartia ovat tutkineet laajemmin Suomen ulkopuolella esimerkiksi Amy Hollywood ja Bernard McGinn. Molemmat tutkijat ovat vertailleet jonkin verran Eckhartin ja Poreten kirjoituksia ja tulleet siihen tulokseen, että heidän esittämissään ajatuksissa oli samankaltaisia piirteitä. Hollywoodin mukaan Poreten ja Eckhartin välinen yhteys on ollut todellista ajatustenvaihtoa ja Eckhart on mahdollisesti myös lainannut Poretelta. McGinn esittää omissa tutkimuksissaan, että Poreten ja Eckhartin kirjoitukset liittyvät toisiinsa ja Eckhart oli varmasti tuntenut Poreten teoksen. Samalla McGinn kuitenkin painottaa, että Eckhart ei olisi suoraan lainannut Poretelta.¹⁴ Amy Hollywood on omassa tutkimuksessaan sivunnut sukupuolitematiikkaa jonkin verran. Sekä McGinnin että Hollywoodin esitykset ovat käsittelytavaltaan systemaattisia.¹⁵

¹³ Heinonen 2003; Lehmijoki-Gaedner 2007; Ristolainen 2008. Saarinen 2012, 4–8.

¹⁴ Hollywood 1995; McGinn 1998; McGinn 2001; McGinn 2004; Saarinen 2012 4–8.

¹⁵ McGinn 1998; McGinn 2001a; McGinn 2001b; McGinn 2004; Saarinen 2012 4–8.

Justine Trombley on kirjoittanut vuonna 2010 tieteellisen artikkelin *The master and the mirror. The influence of Marguerite Porete on Meister Eckhart*. Artikkelin käsittelee systemaattisesti Poreten ja Eckhartin kirjoitusten yhtäläisyyksiä ja Poreten vaikutusta Eckharttiin. Trombley lähtee artikkelissaan liikkeelle siitä vahvasta oletuksesta, että Porete oli todella vaikuttanut Eckhartin kansankieliseen tuotantoon ja että Eckhart omissa kansankielisissä saarnoissaan lainasi Poretea.¹⁶

Aiemmat tutkimukset antoivat hyvän pohjan omalle tutkimukselleni. Omassa tutkimuksessa kävin keskustelua muun tutkimuskirjallisuuden kanssa ja erityisesti suhteutin omaa analyysia muuhun tutkimukseen. Omat johtopäätökset on hyvä tuoda muusta tutkimuksesta selkeästi esille. Erityisen mielenkiintoista on työskennellä muun tutkimuskirjallisuuden parissa, jos huomaa tutkijoiden ajatusten esimerkiksi eroavan joiltain osin toisistaan, tai jos itse omissa tutkimuksissaan päätyy erilaiseen johtopäätökseen.

Prosessista

Pro gradu -tutkielman tekoprosessi on monivaiheinen ja opettavainen kokemus. Oma motivaatio, kiinnostava aihe, sitkeys, innostava seminaari sekä ohjaaja auttavat paljon tutkielman tekemisessä. Ehkäpä tärkein ominaisuus laajan työn saattamisessa lopulta kansiin on juuri sitkeys. Tutkielman tekemiseen vaaditaan näin maanläheisesti ilmaistuna ”takapuolta”, eli sitkeyttä ja pitkäjänteisyyttä viettää aikaa oman työn äärellä, istua koneella ja kirjastossa lähteiden, tutkimusten ja oman tekstin parissa. Muut tutkimuksen tekemiseen liittyvät ongelmat ovat lopulta melko helposti ratkaistavissa.

¹⁶ Trombley 2010; Saarinen 2012, 4–8.

Kirjoittamisen makuun on hyvä päästä varhaisessa vaiheessa ja aluksi on hyvä karistaa turha itsekriittisyys omalle tekstille. Editointi ja muokkaaminen tulevat tutkielman teossa eteen myöhemmin. Kirjoittamista ei kannata aloittaa mistä tahansa, vaan aluksi on hyvä laatia ideapaperi sekä tutkimussuunnitelma mahdollisimman hyvin, jotta osaa hieman rajata sitä, mihin suuntaan lähteä navigoimaan.

Hyvä tutkimussuunnitelma ja alustava dispositio (oli se kuinka raakile rahansa) auttavat aluksi hahmottamaan omaa tutkielman aihetta. Hyvin laaditun suunnitelman jälkeen kannattaa aloittaa lähteeseen tutustumisesta, eli mennä suoraan lähteiden äärelle. Tämä neuvo annettiin seminarissamme jokaiselle ja se osoittautui erittäin arvokkaaksi. Omien tutkimuskysymyksen kanssa lähtee helposti lukemaan muiden tutkijoiden jo valmiiksi pureskeltuja ajatuksia tutkimusaiheesta tai kartoittamaan oman tutkimuksen viitekehystä, mikä saattaa tuntua helpolta ja turvalliselta ratkaisulta. Kokemukseni mukaan on kuitenkin hedelmällisintä aloittaa tutustumalla lähteeseen, koska se on jokaisen tutkielman varsinainen tutkimuskohde ja sen kanssa on hyvä työskennellä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Haastavinta prosessissa minulle oli tutkielman loppuun saattaminen. Jokaisella on varmasti omat haasteensa tutkielman teon eri vaiheissa ja eri ihmiset kokevat erilaiset asiat haastaviksi. Minulle tekstin viilaaminen oli ja on edelleen haastavaa. Nautin tutkielman teon kaikista muista vaiheista hyvin paljon, kuten esimerkiksi siitä, että eteen tulee ongelmia tai lähde ei tunnu aukeavan. Prosessin lopussa minuun iskee monesti kisäväsymys, kun tiedän että jäljellä on enää tekstin korjaaminen ja uudelleen muokkaaminen. Kirjoitan monesti melko ”löysää” tekstiä, joten lopussa se tarkoittaa

Navigointia voi harrastaa moneen eri suuntaan. Lomamatkaan on mahdollista yhdistää gradua palvelevaa ainesta.

sitä, että kieltä tulee tarkastella muokata pieteetillä. Jos tekstin hionta tuottaa ongelmia, voi esimerkiksi pyytää läheisiä ystäviä ja sukulaisia lukemaan tekstiä läpi ihan vain äidinkieltä silmälläpitäen. Tällöin kaikki korjaaminen ei ole omien silmälasien varassa – omalle tekstilleen nimittäin sokeutuu lopussa melko varmasti. Tekstin hiontaan on hyvä varata aikaa ainakin muutama päivä, jolloin saa ilman keskeytyksiä paneutua vielä omaan työhön.

Tutkielmanteossa oli yllättävän helppoa laatia tutkimuksen sisällysluettelo. Sain melko varhaisessa vaiheessa kuvan siitä, millainen tutkielmani rakenne voisi olla. Tähän vaikutti paljon se että tunsin sekä Eckhartin että Poreten ajatuksia jo kandidaatintutkielmani puitteista. Jo varhaisessa vaiheessa melko pitkälle laadittu dispositio toimi koko tutkielman teko-prosessin selkärankana ja suunnannäyttäjänä.

II Marguerite Poreten ja Mestari Eckhartin yhteydestä toistensa ajatteluun

Tässä artikkelissa esittelen tiivistetysti pro gradu -tutkielman *Harhaoppeja kansankielellä – Marguerite Poreten ja Mestari Eckhartin suhteesta toistensa ajatteluun ja kirkon opilliseen linjaan 1300-luvun alussa* johtopäätöksiä keskittyen erityisesti kysymykseen Poreten ja Eckhartin yhteydestä toisiinsa.

Marguerite Poreten *Yksinkertaisten sielujen peilissä* ja erityisesti Eckhartin saarnassa 52 on selviä kielellisiä yhdenmukaisuuksia. Myös Eckhartin muissa saarnoissa on yhtymäkohtia Poreten ajatteluun. Molemmat mystikot lukeutuivat myös aikansa kansankielisen teologian perinteeseen, vaikka Mestari Eckhart oli myös kirjoittanut latinankielistä teologiaa ja siltä osin liittyi skolastiikan perinteeseen.¹⁷

Poreten ja Eckhartin käsitykset ihmisen oman tahdon kuolettamisesta ja yhtymisestä Jumalaan ovat hyvin lähellä toisiaan. Molemmat ajattelivat, että ihmisen oman tahdon tulee kuolla, jotta ihmisen ja Jumalan välinen yhteys voisi olla täydellinen. Samalla molemmat arvostivat enemmän ihmisen sisäisyyttä. Ulkoiset työt ja hengelliset harjoitteet saivat heiltä osakseen kritiikkiä, mikä teki heistä epäilyttäviä sananjulistajia ja opettajia, koska samalla he tulivat kritisoinneeksi ajalle tyyppillisiä hengellisiä harjoitteita.¹⁸

¹⁷ Saarinen 2012, 72.

¹⁸ Saarinen 2012, 72.

Mestari Eckhartin suhde kirkkoon erosi osittain Poretesta. Dominikaanina Eckhartin juuret olivat syvällä kirkon elämässä ja opetuksessa. Vaikka Eckhart kritisoi ihmisiä, jotka toteuttivat kirkon käytäntöjä, hän ei missään vaiheessa vähätellyt kirkkoa itsessään, vaan piti itseään kirkon ja sen uskon palvelijana.¹⁹ Eckhartin mukaan kirkon hengellisen elämän käytännöistä ei tarvinnut luopua, mutta niitä piti hänen mukaansa toteuttaa vapaana omistushalusta ja ilman kaupankäyntiä Jumalan kanssa.

Sinun ei pitäisi haluta mitään vastapalveluksi tästä [hengellisistä harjoitteista]. Kun toimit, sinun tekosi ovat hengellisiä ja jumalallisia. Silloin kaupamiehet on ajettu ulos temppelistä kokonaan ja Jumala on yksin sisällä, kun tällä ihmisellä ei ole muuta kuin Jumala tarkoituksenaan – Ihminen joka ei ajattele itseään tai mitään muuta kuin Jumalaa yksin ja Jumalan kunniaa on totisesti vapaa ja irti kaikesta kaupallisuudesta teoissaan eikä etsi mitään omaansa, kuten myös Jumala on vapaa ja velaton kaikissa teoissaan eikä etsi mitään omaansa.²⁰

Porete ja Eckhart kuvailivat pyhityksessään epätäydellisiä ihmisiä samoilla käsitteillä. Heillä molemmilla esiintyi käsitys kauppiaista, jotka tekivät hyviä tekoja, jotta saisivat Jumalalta vastapalveluksena jotain hyvää. Kauppiais-käsitteen lisäksi Poretelta ja Eckhartilta löytyi vielä merkittävämpi samankaltaisuus kauppiaiksi kutsuttujen ihmisten käsittelyn yhteydessä.²¹

Sellaiset ihmiset, sanoo Sielu, joita minä kutsun aaseiksi, etsivät Jumalaa luodusta, luostareiden rukouksista, luodusta paratiisista, ihmisten puheesta ja kirjoituksista – sellaiset ihmiset, jotka etsivät häntä vuorilta tai laaksoista, vaativat että Jumala on alamainen heidän sakramenteilleen ja teoilleen.²²

¹⁹ Trombley 2010, 94.

²⁰ Eckhart 1955, 155, saarna 1; Eckhart the preacher, 1986, 240–241, saarna 1.

²¹ Eckhart 1955, 159–164, saarna 2; Selected sermons 1981, 177–181, saarna 2; *Peili* 1986, 180–182; Hollywood 2001, 102.

²² *Peili* 1986, 192–196.

He ovat sellaisia, jotka ovat kiinnittyneet omaan katumusharjoitukseensa ja ulkoisiin töihinsä, jotka näyttävät ihmisistä tärkeiltä. Jumala auttakoon sellaisia, jotka antavat Jumalan totuudelle näin vähän arvoa. Tällaiset ihmiset antavat ulospäin pyhyiden kuvan, mutta sisältä he ovat aaseja, koska he eivät tunnista jumallista totuutta.²³

Tämän jälkeen molemmat, sekä Porete että Eckhart tasoittelivat kielikuvaansa aaseista toteamalla, että nämä ihmiset voisivat kyllä pelastua, mutta eivät kuitenkaan eläessään saavuttaisi sellaista pyhityksen tilaa, josta he kirjoituksissaan puhuivat. Heidän teologiassaan ihmiset, jotka olivat kiinnittyneitä ulkoiseen, eivät olleet pyhityksen tiellä yhtä pitkällä kuin heidän kuvaamansa pyhät.²⁴ Kauppias ja aasi -termien käyttö ilmenee Eckhartilla ja Poretella hyvin samoissa yhteyksissä, mikä osaltaan viittaisi heidän väliseensä yhteyteen.²⁵ Samalla Poreten ja Eckhartin kirjoitukset kauppiaista ja aaseista kritisoivat ajan kirkollisen ja hengellisen elämän käytäntöjä. Nämä tekstit myös osoittivat Poreten ja Eckhartin perehtyneisyyden Raamatun kirjoituksiin ja niiden hyödyntämisen omien teologisten näkemysten perusteina.

Eckhartin teologista ajattelua ohjasi käsitys ihmisen sisällä olevasta jumalallisesta kipinästä, Porete taas näki kaiken takana rakkauden. Tältä osin näiden kahden mystikon teologiat erosivat toisistaan. Eckhartin intellektin eli ymmärryksen korostus juonsi juurensa dominikaanien ja skolas-tisen teologian perinteestä, mutta Eckhartin omassa teologiassa sen käyttö ilmeni uudennlaisilla tavoilla ja perinteisistä käytännöistä eroten. Eckhartin ajattelun taustalla vaikuttanut uusplatonismi heijastui hänen käsitykseensä ihmisen sielun ikuisesta kipinästä. Porete näki rakkauden parhaana tienä

²³ Eckhart 1955, 304, saarna 32 englanninkielisessä editiossa numeroitu 52; *Selected sermons* 1981, 199.

²⁴ Eckhart 1955, 303–309, saarna 32; *Selected sermon* 1981, 199–203 saarna 52; *Peili* 1986, 192–208.

²⁵ Trombley 2010, 96–97.

Jumalan yhteyteen. Rakkaus määriteltiin *Peilissä* usein feminiiniseksi ja uskon esikuvina kuvattiin naisia, kuninkaan siskoja, tyttäriä ja vaimoja.²⁶

Eckhart sai vaikutteita perinteiseen skolastiseen teologiaansa aikansa kansankielisestä teologiasta ja osittain hän myös lainasi näiltä aiemmilta ajattelijoilta kuten Poretelta. Samalla hän kuitenkin kehitti omaa teologista näkemystään ja vei monia pohdintoja vielä pidemmälle. Eckhartin teologia onkin mielenkiintoinen yhdistelmä skolastiikan perinnettä ja uutta kansankielistä mystiikan piiriin kuuluvaa teologiaa. Eckhartin myöhempien kansankielisten saarnojen yhtymäkohdat Poreteen kertovat siitä, että myös dominikaanien keskuudessa skolastinen teologia joutui osittain arvostelun ja kritiikin kohteeksi 1300-luvulla.²⁷

Poreten käsitys ihmisen ja Jumalan suhteesta oli aikanaan ja on yhä edelleen osittain mysteerin peitossa. Hän ei viimeisen harhaoppisuus-oikeudenkäyntinsä aikana vastannut syyttäjilleen, vaan kieltäytyi selittämästä ajatteluaan skolastikoista koostuvalle tuomioistuimelle. Hänen käsityksensä rakkaudesta ja ihmisen vapaudesta rikkoi selvästi perinteisiä käsityksiä esimerkiksi sukupuolesta ja ihmisen suhteesta kirkkoon.²⁸

Marguerite Poreten ja Mestari Eckhartin ajatusten ajallinen ja maantieteellinen mahdollinen kohtaaminen sijoittuu Eckhartin Pariisin kauteen 1311–1312. Tuolloin Porete oli kärsinyt jo harhaoppituomion ja menettänyt henkensä roviolla. Mestari Eckhart asui samassa dominikaanien talossa Poreten harhaoppisuus-oikeudenkäynnin pääinkvisiittori William Pariisilaisen kanssa vain vuosi Poreten tapauksen jälkeen. On hyvin mahdollista, että tuona aikana Eckhart kuuli Pariisilaiselta edeltävän vuoden tapauksesta ja tutustui myös Poreten teologiseen ajatteluun. William

²⁶ Saarinen 2012, 72–73.

²⁷ Saarinen 2012, 72–75.

²⁸ Saarinen 2012, 72–75.

Pariisilaisen hallussa oli tiedettävästi kopio Poreten *Peilistä*, johon Eckhartilla on mahdollisesti ollut pääsy.²⁹

Aiemmat tutkijat ovat olleet erimielisiä siitä, millaista Margueriten ja Eckhartin välinen vaikutus oli luonteeltaan. Oliko Marguerite mahdollisesti törmännyt ennen *Peilin* kirjoittamista Mestari Eckhartin aikaisempiin kirjoituksiin ja opetuksiin, vai oliko niin, että Eckhart enemminkin lainasi Margueritelta. Amy Hollywood ja Justin Trombley esittävät omissa tutkimuksissaan, että Porete olisi vaikuttanut Eckhartin käsityksiin, kun taas esimerkiksi Bernard McGinn on ollut tässä suhteessa varovaisempi ottamaan kantaa siihen, kumpi on vaikuttanut kumpaan. McGinnin mukaan näiden kahden mystikon kirjoituksissa on joka tapauksessa selvää yhteyttä, eikä ole oleellista selvittää sitä, kumpi heistä vaikutti kumpaan ensin.³⁰

Mestari Eckhart on hyvin arvostettu, luettu ja tutkittu teologi, minkä vuoksi hänen opetustensa esittäminen osittain Marguerite Poretelta lainatuiksi voi vaatia tutkijalta rohkeutta. Poreten mahdollisesta tutustumisesta Eckhartin ajatteluun ei kuitenkaan ole olemassa minkäänlaisia historiallisia dokumentteja. Lisäksi Porete ei osannut latinaa, joten hän ei olisi pystynyt perehtymään Eckhartin latinankielisiin aiempiin teologisiin tutkielmiin ja saarnoihin. Säilyneiden lähteiden valossa on todennäköisempää, että Eckhart perehtyi Poreten *Peiliin*, kuin se, että Porete olisi perehtynyt Eckhartin kirjoituksiin. Toisaalta on selvää, että myös Poreten taustalla oli aikalaisteologeja ja -mystikoita, joista hän sai vaikutteita omaan teologiaansa.

Mestari Eckhartin ajatteluun vaikuttivat myös monet muut niin edesmenneet kuin elävätkin teologit ja ajattelijat. Poreten ja Eckhartin mystinen ajattelu ei syntynyt tyhjästä, vaan sillä oli oma taustansa kansankielisen teologian perinteessä, joka osaltaan vaikutti siihen, millaiseksi heidän kansankielinen opetuksensa muodostui. Heitä ennen oli ollut muita

²⁹ Saarinen 2012, 72–75.

³⁰ Saarinen 2012, 72–75.

ajattelijoina, jotka myös olivat esittäneet ajatuksia ihmisen vapaudesta, ihmisen yhteydestä Jumalaan ja täydellistymisestä sekä kritisoineet kirkkoa.³¹

Poreten ja Eckhartin aikana esiintyi myös muita teologeja ja hengellisiä miehiä ja naisia, jotka jakoivat heidän käsityksiään ja ajatuksiaan. Vaikka Porete ja Eckhart joutuivatkin harhaoppisuusepäilyjen ja -tuomioiden kohteiksi, heidän opetuksensa jäi tuomioista huolimatta elämään. Poreten harhaoppiseksi tuomittua *Peiliä* käännettiin useille kielille ja kopioitiin innokkaasti. Myös Eckhartin kansankieliset saarnat saavuttivat suuren suosion ja niitä kopioitiin niin ikään laajalti.³²

Poreten ja Eckhartin taustalla vaikuttaneet henkilöt ovat mitä todennäköisimmin myös lisänneet oman silauksensa näiden mystikoiden ajatteluun. Erityisesti Eckhartin viimeisimpien saarnojen kohdalla on tutkijoiden parissa keskusteltu jonkin verran saarnojen aitoudesta siitä näkökulmasta, kuinka paljon ne todellisuudessa sisälsivät Eckhartin omia ajatuksia ja kuinka paljon niitä on laitettu Eckhartin nimiin, koska kirjoitukselle oli haluttu lisää painoarvoa ja uskottavuutta. Selvää on joka tapauksessa se, että niin Poreten kuin Eckhartin teologian taustalla oli myös muita, heidän mahdollisia oppilaitaan tai muita hengellisiä miehiä ja naisia. Nämä henkilöt eivät Viennen konsiilin 1312–1313 päätöksistä ja paavin 1329 antamasta *In agro dominico* -bullasta huolimatta lopettaneet näiden teologisten kysymysten ja ajatusten opettamista ja levittämistä. Poreten ja Eckhartin opetukset jäivät elämään hyvin rikkaina ja laajalle levinneinä. Harhaoppituomiot eivät hillinneet näiden suosittujen hengellisten tekstien leviämistä ja suosion kasvua.³³

³¹ Saarinen 2012, 72–75.

³² Saarinen 2012, 72–75.

³³ Saarinen 2012, 72–75.

Lähteet

Burton, Richard

- s.a. The Trial of Marguerite Porete 1310.
<http://www.uncg.edu/~rebarton/margporete.htm>. Katsottu
19.3.2012.

CV

- s.a. Counsil of Vienne 1311-1312 AD.
<http://www.dailycatholic.org/history/15ecume6.htm>. Katsottu
19.3.2012.

Eckhart, Meister

- 1955 Meister Eckharts deutsche Predigten und Traktate. Toim. Josef
Quint. München: Carl Hanser Verlag.

Eckhart the preacher

- 1986 Meister Eckhart teacher and preacher. Toim. Bernard McGinn.
New Jersey: Paulist Press.

Eckhart the teacher

- 1986 Meister Eckhart teacher and preacher. Toim. Bernard McGinn.
New Jersey: Paulist Press.

In agro dominico (1329)

- 1981 Documents relating to Eckharts's condemnation. Meister Eck-
hart, the essential sermons, commentaries, treatises, and
defence. Toim. Edmund Colledge & Bernard McGinn. New York:
Paulist Press.

Peili

- 1986 Margaretae Porete. Speculum simplicum animarum / Le mirouer
des simples ames / Marguerite Porete. Toim. Paul Verdeyen &
Romana Guarnieri. Corpus christianorum, Continuatio mediae-
valis; 69. Turnholti: Brepols.

Porete, Marguerite

- 1999 The Mirror of Simple Souls. Notre Dame IN: University of Notre
Dame Press.
1993 The Mirror of Simple Souls. Toim. Ellen Babinsky. New York:
Paulist Press.

Selections from Eckhart's defence

- 1981 Documents relating to Eckharts's condemnation. Meister Eck-
hart, the essential sermons, commentaries, treatises, and

defence. Toim. Edmund Colledge & Bernard McGinn. New York: Paulist Press.

Selections from the commentaries on genesis

1981 Meister Eckhart, the essential sermons, commentaries, treatises, and defence. Toim. Bernard McGinn. New York: Paulist Press.

Selected sermons

1981 Documents relating to Eckharts's condemnation. Meister Eckhart, the essential sermons, commentaries, treatises, and defence. Toim. Edmund Colledge & Bernard McGinn. New York: Paulist Press.

Tutkimuskirjallisuus

Colledge, Edmund & McGinn Bernard

1981 A note on Eckhart's works and the present selections. – Meister Eckhart, the essential sermons, commentaries, treatises, and defence. Toim. Edmund Colledge & Bernard McGinn. New York: Paulist Press.

Heinonen, Meri

2000 Naismystikko ja sukupuolen ongelma. – Ikuisuuden odotus. Uskonto keskiajan kulttuurissa. Helsinki: Gaudeamus

2002 Hadewijch – Jumalan rakastaja ja ritari. – Eevan tie alttarille. Toim. Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen & Päivi Salmesvuori. Helsinki: Edita.

2003 Mystinen kokemus ja väärä tieto. Myöhäiskeskiajan vaaralliset sananjulistajat. – Pahan tiedon puu. Toim. Meri Heinonen & Janne Tunturi. Väärä tieto ja väärin tietäminen sydänkeskiajalta valistukseen. Helsinki: Gaudeamus.

Hollywood, Amy

1995 The Soul as Virgin Wife. Mechildt of Magdeburg, Marguerite Porete, and Meister Eckhart. Studies in Spirituality and Theology Series vol. 1. Notre Dame: University of Notre Dame.

2001 Suffering Transformed: Marguerite Porete, Meister Eckhart, and the Problem of Women's Spirituality. – Meister Eckhart and the beguine mystics. Toim. Bernard McGinn. New York: Continuum.

Hollywood, Amy

2002 Sensible ecstasy. Mysticism, Sexual Difference, and the Demands of History. Chicago: University of Chicago Press.

Lehmijoki–Gardner, Maiju

2002a Hengelliset ritarikunnat. Kristuksen soturit. – Keskiajan kirkko. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa. Toim. Tuomas Heikkilä & Maiju Lehmijoki-Gardner. Helsinki: SKS.

2002b Mendikanttisääntökunnat. Etuoikeutena köyhyys. – Keskiajan kirkko. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa. Toim. Tuomas Heikkilä & Maiju Lehmijoki-Gardner. Helsinki: SKS.

2002c Hengelliset maallikkoliikkeet. Kokemuksellinen mystiikka, toiminnallinen hurskaus. – Keskiajan kirkko. Toim. Tuomas Heikkilä & Maiju Lehmijoki-Gardner. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa. Helsinki: SKS.

2007 Kristillinen mystiikka, läntinen perinne antiikista uudelle ajalle. Helsinki: Kirjapaja.

Lerner, Robert E.

1993 The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages. Notre Dame, Ind: University of Notre Dame Press.

McGinn, Bernard

1981 Theological summary. – Meister Eckhart, the essential sermons, commentaries, treatises, and defence. Toim. Bernard McGinn. New York: Paulist Press.

1998 The Flowering of Mysticism. – Men and Women in the New Mysticism 1200-1350. Vol III The presence of God. A History of Western Christian Mysticism. New York: Crossroad Pub.

2001a The Mystical Thought of Meister Eckhart. The Man from Whom God Hid Nothing. New York: Crossroad Pub.

2001b Introduction: Meister Eckhart and the Beguines in the Context of Vernacular Theology. – Meister Eckhart and the beguine mystics. Toim. Bernard McGinn. New York: Continuum.

2004 "Evil-sounding, rash, and suspect of heresy". Tensions between mysticism and magisterium in the history of the church. Catholic Historical Review. Vol. 90 Issue 2.

Quint, Josef

1955 Zur Vorliegenden Übersetzung. – Meister Eckharts deutsche Predigten und Traktate. Toim. Josef Quint. München: Carl Hanser Verlag.

Ristolainen, Piialiina

2008 Marguerite Porete ja begiinien tuomio. Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto.

Saarinen, Virve

2012 Harhaoppeja kansankielellä. Marguerite Poreten ja Mestari Eckhartin suhteesta toistensa ajatteluun ja kirkon opilliseen linjaan 1300-luvun alussa. Yleisen kirkkohistorian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto.

Trombley, Justine L

2010 The master and the mirror. The influence on Marguerite Porete on Meister Eckhart. *Magistra* vol. 16, no. 1.

Alamaisuutta ja armolahjoja

Unna Harjula

I Puheenvuoro

Lähde ja metodi

Tutkielmani käsittelee sukupuolen merkitystä Suomen helluntaiherätyksen naislähettien työssä. Tutkimushenkilöinä oli joukko lähettejä, joiden kokemuksia tutkin kyselylomakkeen ja haastattelun avulla. Tutkimuksen lähde-
materiaalin kerääminen lähti liikkeelle kyselylomakkeen laatimisesta. Kyselyyn vastanneista läheteistä osa osallistui myös haastatteluun. Kyselylomakkeen kysymykset syntyivät tutkimuskysymysten pohjalta. Niiden muotoilussa piti olla tarkkana: tarkoitushan on, että kaikki vastaajat ymmärtävät kysymysten merkityksen sillä tavalla kuin tutkija on tarkoittanut. Esittelin laatimani kyselylomakkeen seminaaritapaamisessa ja sain palautetta, jonka avulla viimeistelin lomakkeen lopulliseen muotoonsa.

Tutkimuksen toteuttamisessa helluntaiherätyksen lähetysjärjestö Fida oli tärkeänä apuna. Sain Fidalta tutkimusluvan, ja järjestön henkilökunta huolehti kyselylomakkeen lähettämisestä sähköisesti. Syynä tähän järjestelyyn oli lähettien yksityisyydensuoja, joka ei salli yhteystietojen luovuttamista ulkopuoliselle. Tietyillä alueilla työskentelemiseen liittyy huomattavia turvallisuusriskejä.

Kyselylomakkeen yhteydessä läheteiltä tiedusteltiin halukkuutta osallistua tutkimuksen myöhempään haastatteluosioon. Toteutin haastattelut Skypen välityksellä ja puhelimitse teemahaastattelun periaatteita noudattaen. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastattelun teemat on määriteltä etukäteen, mutta yksittäisten kysymysten

sisältö, muotoilu ja järjestys voi vaihdella. Haastattelun teemat nousivat kyselylomakkeen vastausten pohjalta. Puhelinhaastattelu ei ole paras tapa toteuttaa teemahaastattelua, sillä siitä puuttuvat keskustelun näkyvät vihjeet.¹ Tässä tapauksessa, tutkimushenkilöiden asuessa jopa toisella puolella maapalloa, se oli kuitenkin ainoa mahdollinen tapa toteuttaa haastattelu.

Vastausprosentti oli suhteellisen pieni (30%), ja vastaajat olivat varmasti tietystä mielessä valikoitunut ryhmä. Todennäköisesti kyselyyn vastasivat ja haastatteluun osallistuivat ne lähetit, jotka olivat omien kokemustensa tai muiden syiden vuoksi kiinnostuneita tutkimuksen teemasta.

Tutkielmani luvussa, joka käsittelee helluntaiherätyksen opetusta sukupuolta koskien, oli keskeisenä lähteenä helluntaiherätyksen Ristin Voitto -lehden aiheeseen liittyvät kirjoitukset. Suurimman työn olin Ristin Voittoon liittyen tehnyt jo kandidaatintutkielmani yhteydessä, joka käsittelee naiseutta ja paimenvirkaa Suomen helluntaiherätyksessä. Silloin istuin päiväkausia teologisen tiedekunnan kirjastossa mikrofilmejä kelaillen ja keräsin kaikki sukupuoliteemaan ja naisten asemaan liittyvät kirjoitukset vuodesta 1983 lähtien. Aineisto oli siis graduntekovaiheessa valmiina käytettäväksi. Lehtikirjoitusten tutkimisessa metodina oli sisällönanalyysi, eli yksinkertaisesti sen selvittäminen, mitä kirjoittaja tekstissään sanoo. Keskityin erityisesti pääkirjoituksiin ja opetuskirjoituksiin, joiden kirjoittajat yleensä omaavat jonkin tasoista auktoriteettia helluntailiikkeessä.

Käytin siten tutkimuksessani useita metodeja lähteestä riippuen. Kysely ja haastattelu valikoituivat metodeiksi kuin itsestään, sillä aiheesta ei ole juurikaan olemassa ajankohtaista kirjallista lähdeaineistoa. Kyselylomakkeen vastaukset muodostivat pohjan haastattelujen tarkentaville ky-

¹ Hirsjärvi & Hurme 2010, 64–65.

symyksille, ja metodit tukivat näin toisiaan. Koin, että kyselylomakeaineisto yksinään olisi ollut riittämätön, ja haastatteluissa oli tilaisuus syventää niitä teemoja, joiden kohdalla aineisto tuntui jääneen vajaaksi. Kyselylomakkeen vastauksissa nousi myös esille teemoja, joista en ollut erikseen kysynyt, ja saatoin syventyä niihin tarkemmin haastatteluissa.

Tutkimuskysymys

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää sukupuolen merkitystä helluntaiherätyksen naislähettien

työssä. Olin kandidaatintutkielmassani perehtynyt naisten rooliin Suomen helluntaiherätyksessä ja minua kiinnosti esimerkiksi se, miten naisten toimintamahdollisuudet lähetyskentillä eroavat mahdollisuuksista Suomessa. Tarkkojen tutkimuskysymysten muotoilu alkoi siitä, että listasin kaikki

Uusimmat Ristin Voiton vuosikerrat löytyvät kotoa paperilehtinä. Vuonna 2012 vietettiin sekä Ristin Voitto -lehden että Suomen helluntaiherätyksen lähetystyön 100-vuotisjuhlaa, ja lehden kannessakin kuvatulla konferenssijulistella haluttiin kunnioittaa naisevankelitojen työtä.

mahdolliset teemaan liittyvät kysymykset ja lähdin yhdistellen ja karsien työstämään niistä muutamaa keskeisintä kysymystä, joihin tutkimuksen puitteissa olisi mahdollista vastata. Tein myös teemaan liittyvää miellekarttaa, jonka avulla löysin asioihin uusia näkökulmia. Tämä auttoi etenkin tutkimuskirjallisuuden löytämisessä. Tutkimuskysymysten pohjalta muotoilin kyselylomakkeen ja myöhemmin haastattelurungon.

Tutkimuskirjallisuus

Aiheeseeni liittyvää tutkimuskirjallisuutta löytyi kohtalaisesti. Alkuun pääsin hakemalla Helkasta kirjallisuutta aiheeseeni liittyvillä avainsanoilla (esim. helluntailiike, lähetystyö, sukupuoli). Miellekartan avulla sanoja löytyi lisää (esim. karismaattisuus, evankelikaalisuus, seurakuntavirat, valta). Hyödyllistä oli myös tutkia aiempien tutkimusten kirjallisuusluetteloita, ja niiden kautta löysinkin lisää sopivia teoksia. Kun pitää silmät auki, saattaa löytää hyödyllistä kirjallisuutta yllättävistäkin paikoista. Oma tutkimusaihe valtaa pään siinä määrin, että sopivia kirjoja voi huomata tulevan vastaan silloinkin, kun niitä ei erityisesti etsi.

Tutkimuksen tausta

Tutkimusaiheen lähtökohtana oli henkilökohtainen kiinnostus ja myös omakohtainen suhde kyseessä olevaan liikkeeseen. Olin Ristin Voittoa lu-
kiessani ja naiskeskustelua seuratessani alkanut toivoa kuulevani enemmän helluntaiherätyksen työssä toimivien naisten omia kokemuksia ja omaa ääntä. Tiedän, että aihe herättää monenlaisia mielipiteitä, mutta kykenin mielestäni säilyttämään objektiivisen näkökulman suhteellisen hyvin. En koe, että rooliini tutkijana kuuluisi ottaa kantaa tutkimushenkilöiden tai tutkittavien kirjoitusten esittämiin näkemyksiin, vaan esitellä

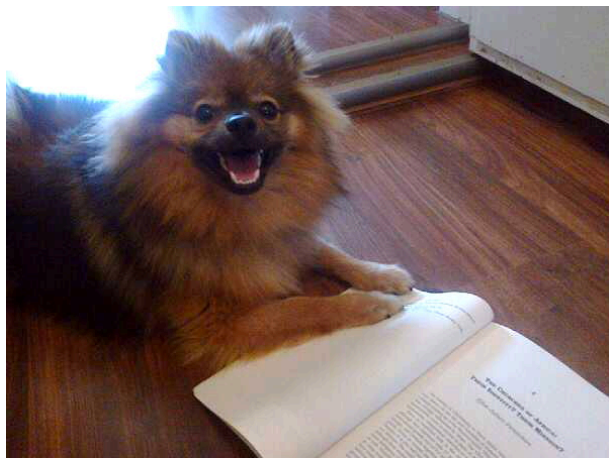
niitä puolueettomasti. Tarvittaessa toin esiin esimerkiksi ristiriitaisuuksia kirjoittajien argumentaatiossa.

Tutkimuksen kysely- ja haastatteluosiossa oli otettava huomioon erityisiä eettisiä tekijöitä. Kyselylomakkeen mukana lähetetyssä saatekirjeessä lupasin, että tutkimuksessa korostuu kunnioittava ja empaattinen suhtautuminen tutkimushenkilöihin. Lähettien anonymiteetin suojaamiseksi viittasin heihin ainoastaan numeroilla. Silloin, kun käsittelin mahdollisesti tunnistettavia tietoja, käytin numeron sijaan kirjainta X.

Tutkimusprosessista

Prosessin hankalin vaihe oli teemojen järjestäminen loogiseksi kokonaisuudeksi ja tutkielman disposition muotoilu. Olisin halunnut päästä mahdollisimman pian varsinaiseen kirjoitustyöhön käsiksi, mutta huolel-

linen suunnittelu oli välttämätöntä. Asia, joka omalla kohdallani vaikeutti tai ainakin hidasti työn valmistumista oli se, että tein samaan aikaan muita opintoja, töitä ja opetusharjoittelun. Kun jouduin välillä jättämään tutkimustyön

Henkilökohtainen assistentti.

hyllylle jopa kahdeksi kuukaudeksi, uudelleen käynnistyminen otti aikansa ja tuotti myös ylimääräistä työtä. Mietin myös etukäteen sitä, miten työhön vaikuttaisi

asuminen toisella paikkakunnalla neljän tunnin bussimatkan päässä Helsingistä. Onneksi se ei juuri vaikeuttanut etenemistä, vaikkakin kirjojen hankkimisessa piti olla suunnitelmallinen, kun yliopiston kirjastoon ei voinut poiketa milloin vain. Yllätyin myös paikalliskirjaston laajasta tarjonnasta. Bussissa vietettyjen tuntien aikana metsiä ja peltoja katsellessani sain muutamia hyviä oivalluksia ja latasin akkuja kirjoitustyötä varten.

Minulle helpointa gradun tekemisessä oli itse kirjoittaminen. Silloin kun suunta on selvä ja tiedän, mitä olen tekemässä, tekstiä syntyy kuin itsestään. Usein pääsin kirjoittaessani mukavaan flow -tilaan, jossa ajankuluakaan ei juuri huomannut.

Oli ihana huomata, että useimmat haastattelemani lähetit olivat aidosti kiinnostuneita aiheestani ja mielellään mukana tutkimuksessa. Sydäntä lämmitti myös yhden kyselylomakkeen mukana saamani kaunis joulukortti. Haastatteluista välittyi myös intohimoinen suhtautuminen omaan työhön ja vahva kutsumustietoisuus, jota ilman työstä vaativissa olosuhteissa ei varmasti selviäisikään.

Seminaariryhmän merkitystä graduprosessissa ei voi tarpeeksi korostaa. Onnekseni pääsin juuri siihen seminaariryhmään, johon olin halunnut. Sekä ryhmän opettajien että muiden opiskelijoiden tuki ja palaute olivat kullan arvoisia. Etenkin ne muiden seminaarilaisten töistä, jotka osuivat aiheeltaan lähimmäksi omaani, olivat hyödyllistä luettavaa ja antoivat esimerkiksi muutamia kirjallisuusvinkkejä. Työn etenemistä edisti vahvasti se, että seminaari oli ra-kennettu olettaen, että työt valmistuvat kutsuunkin seminaarin loppuun mennessä. Suurin osa seminaarin tutkielmista olikin kevääseen mennessä varsin hyvässä vaiheessa.

Seminaariryhmässämme vallitsi erinomainen yhteishenki. Pidimme esimerkiksi seminaaritapaamisten ja Moodlen lisäksi yhteyttä Facebook-ryhmässä, jonka kautta sai nopeasti vastauksia yhteen jos toiseenkin akuuttiin kysymykseen. Toisten etenemisen seuraaminen toi mukanaan

myös tervettä ryhmäpainetta, joka ainakin omalla kohdallani edisti työn valmistumista.

II Naisena helluntaiherätyksessä

Tutkimani naislähetit kertoivat kyselylomakevastauksissa ja haastatteluissa kokemuksiaan esimerkiksi naisten roolista helluntaiherätyksessä, sukupuolen vaikutuksesta kiellettyihin ja sallittuihin tehtäviin sekä havaitsemistaan eroista naislähetin asemassa Suomen ja lähetyskenttien välillä. Seuraava katkelma työstäni käsittelee lähettiläisten näkemyksiä naisten roolista Suomen helluntaiherätyksessä. Lähteet on merkitty tunnuksilla K (kysely) ja H (haastattelu) sekä tutkimushenkilön numerolla (1–15). Esimerkiksi K5 ja H5 ovat siis saman henkilön vastauksia, toinen kysely- ja toinen haastatteluaineistosta. Kun tekstissä käsitellään tietoja, joista tutkimushenkilö on mahdollista tunnistaa, on alaviitteessä merkintä KX tai HX lähettiläisten anonyymiteetin varmistamiseksi.

Tutkimuksen osallistujat saivat sekä kyselylomakkeessa että haastattelussa kertoa siitä, millaisena näkevät naisten roolin Suomen helluntaiherätyksessä. Kyselylomakkeen vastaukset painoutuivat vahvasti siihen, mitä naiset saavat ja eivät saa tehdä, varmastikin tutkimuksen kontekstista ja edellisestä toimintamahdollisuuksia koskevasta kysymyksestä johtuen. Haastattelussa lähettiläjiä pyydettiin kertomaan näkemyksiään sukupuolten rooleista ja naisten asemasta helluntaiherätyksessä yleensä, ei vain seurakunnallisten tehtävien kontekstissa, mutta vastaukset kiinnittyivät silti vah-

vasti konkreettisiin tehtäviin. Vain yksi lähetti nosti esille helluntaiherätyksen perinteisen sukupuolijärjestelmän, joka pohjautuu sukupuolten tasa-arvolle, mutta erilaisuudelle ja siitä seuraaville erilaisille tehtäville.² Yksikään lähetti ei lähtenyt tässä kohdalla analysoimaan sukupuolille tyypillisinä pidettyjä ominaisuuksia tai sukupuolten komplementaarista eli toisiaan täydentävää luonnetta. Sallittujen ja kiellettyjen tehtävien lisäksi lähetit kertoivat naisten roolissa tapahtuneista muutoksista. Lähes kaikki katsoivat naisten toimintamahdollisuuksien laajentuneen viime vuosina ja pitivät sitä poikkeuksetta positiivisena ilmiönä.³

Lähes puolet kyselylomakkeen vastaajista otti ensimmäisenä esille helluntailiikkeen varhaisvaiheiden naisevankelistojen tärkeän roolin ja naisten poikkeuksellisen laajat toimintamahdollisuudet liikkeen alkuvaiheessa.⁴ Monet vastaajat muistivat vielä esimerkiksi 1970-luvun naisevankelistat ja heidän näkyvän roolinsa herätysliikkeessä. Erään lähetin näkemyksiin nämä lapsuuden ja nuoruuden muistot naisten aktiivisesta toiminnasta vaikuttivat edelleen:

Sopivaksi arvoksi. Nainen tänke-
si ensin syntiin, ei mies. Paava-
lin kirjeistä käy selvästi ilmi
miehen ja naisen välinen suhde,
sama on perhe-elämässä ja seurakunnassa.
Tämän maailman kaikenlaiset naistenlehdet, tasa-arvon nimissä, pyrkivät yhä enemmän hajottamaan maamme peruspiilareita, jotka pohjautuvat Jumalan sanaan. Moneen uskovaiseen kotiin tulee näitä hirveitä naisten lehtiä, joista illan ratoksi ja ajan vietteeksi luetaan uut-tietoa.
Jumalan sanassa on meille näistä kaikista asioista varmaa ja luotettavaa tietoa. Jos näitä ei lueta niin kyllä naikkoset silmil-
le hyppii.

Huolestuneen herran mielipidekirjoitus vuodelta 1992.

² K3.

³ K2; K3; K4; K5; K6; K8; K9; K10; K11; K14; K15.

⁴ K1; K2; K5; K6; K9; K12; K14.

Mun äiti on ollut ennen naimisiinmenoa evankelista, se on ollut ihan näitä helluntaiherätyksen alkuaikojen evankelistoja, niin ehkä mulle on jäänyt se sillä tavalla lapsuudesta, se että nainen voi puhua ja nainen voi opettaa ja nainen voi olla mukana.⁵

Naisevankelistojen työ on ollut esillä myös esimerkiksi Ristin Voitossa etenkin 1980-luvulla evankelistojen määrän romahdettua ja Eila Helanderin naisevankelistatutkimuksen yhteydessä.⁶ Naisevankelistojen työn merkitys näyttää siis olevan yleisesti tiedostettu helluntaiherätyksessä ja lähettien parissa ja siitä on ilmeisesti puhuttu myös seurakunnissa:

Se oli hirveen positiivista mitä niistä [naisevankelistoista] puhuttiin. – – Kun ne naiset oli tehneet sen pioneerityön niin sitten kun ihmisiä alkoi tulla uskoon ja syntyi seurakunta niin sitten piti tulla miehet tavallaan perustamaan sen seurakunnan että niinku vanhimmistoon ja tälleen. – – Jossain vaiheessa ne rupes keskustelemaan jossain tämmösessä veljespiirissä että voiko nainen olla johtavalla paikalla, niin sitten kun tuli vastustusta niin joku oli kysynyt että kuinka moni on tullut uskoon naisevankelistan vaikutuksesta ja se oli melkein suurin osa, ja sitten loppui se keskustelu siihen.⁷

Ainakin yksi lähetti näki kuitenkin varhaisaikojen naisevankelistojen arvostuksen kasvaneen vasta vähitellen:

Nää jotkut suomalaiset korpievankelistat tai lähetit jotka on lähteneet vuosikymmeniä sitten – – niin hehän on tehneet uraauurtavaa työtä, harva mies pystyy siihen mihinkä nää naiset on pystyneet ja he eivät oo saaneet eivätkä oo peräänkuuluttaneetkaan siitä minkäänlaista arvostusta. He ovat jättäneet sen Jumalan haltuun, joka aikanaan kyllä varmaan palkitsee heidät. – – Musta tuntuu että nyt jälkikäteen on alettu huomaamaan miten

⁵ HX.

⁶ RV 2/14.1.1988 Vaikenevatko naiset?; RV 8/25.2.1988 Minne katosivat evankelista-sisaret?; RV 4/26.1.1989 Naisevankelistat keskustelussa; RV 11/16.3.1989 Evankelista – Jumalan lahja seurakunnalle; RV 44/2.11.1989 Naisevankelistojen työnkuva vinoutunut.

⁷ H5.

arvokasta työtä he tekivät. Että menivät semmosille paikoille useinkin mihin miehet ei olis ainakaan itekseen menneet.⁸

Nykytilannetta tarkasteltaessa monet näkivät naisten asemassa suuria alueellisia eroja sekä eroja eri seurakuntien välillä:

Suuret seurakunnat ovat antaneet mallia muille hyväksymällä naisten armoitukset laajemmin kuin jonkin ”perähikiän” vanhoillismieliset vastuuhenkilöt.⁹

Kyllä varmaan perinteinen käsitys on ollut se mikä on kirjaimellisesti otettu Raamatusta, että seurakunnan johtajat on miehiä, ja naiset lähinnä toimii sit jonain evankelistoina tai diakoneina tai profeettoina. Että johtotehtävät on olleet perinteisesti ajateltuna että ne on miesten. Mutta silleen käytännössähän se tilanne on muuttunut ja monissa seurakunnissa on paljon tätä avarampi nykyään, mut riippuu tietysti seurakunnasta. Tuntuu että pienemmillä paikkakunnilla tai mitä pohjoisemmaksi mennään niin sitä tiukemmin ollaan ehkä vielä kiinni siinä perinteisessä ajattelussa.¹⁰

Lähetien enemmistö kertoi havainneensa selkeää muutosta naisten asemassa, ja monet näkivät sen paluuna varhaisaikojen vapautuneeseen ilmapiiriin.¹¹ Erään vastaajan mukaan naisten aseman muutos verrattuna esimerkiksi 1980-lukuun näkyy myös opetuksessa:

Minusta silloin ei oikein osattu tuoda sitä esiin, että nainenkin on yhtä arvokas Jumalan silmissä. Opetuksessa sitä ei silloin ainakaan sanottu, tai sitten en vain ymmärtänyt sitä siitä napata.¹²

Kaikki tutkimukseen osallistuneet lähetit kokivat naisten toimintamahdollisuuksien laajenemisen myönteisenä ilmiönä, mikä ei sinänsä ole itsestäänselvyys. Esimerkiksi Ristin Voiton keskustelupalstalla naisten ase-

⁸ H2.

⁹ K10.

¹⁰ H9. Seurakuntien välisistä eroista myös K6.

¹¹ K2; K3; K4; K5; K6; K8; K9; K10; K11; K14; K15.

¹² K4.

man muutos on nähty myös merkkinä maallistumisesta, Raamatun sanan arvovallasta luopumisena ja jopa sielunvihollisen juonitteluna.¹³ Tutkimukseen osallistuneet lähetit puhuivat kuitenkin poikkeuksetta positiivisesta muutoksesta.

Kyselylomakkeen vastauksissa nousi jonkin verran esille myös mahdollisia syitä naisten asemassa tapahtuneeseen muutokseen. Eräs vastaaja toi muutoksen taustatekijänä esille uudenlaisen raamatuntulkinnan, jossa otetaan huomioon esimerkiksi Uuden testamentin aikana naisten asemaan vaikuttaneet kulttuuriset seikat.¹⁴ Haastattelussa läheteiltä kysyttiin erikseen näkemyksiä muutoksen syistä. Useimmiten vastaukset koskivat yleistä ilmapiiriin vapautumista ja avartumista sekä seurakunnissa että yhteiskunnassa:

Varmaan [taustalla on] semmonen avartuminen ylipäättään, että se ei oo kysymys siitä onko mies vai nainen vaan se kenet Jumala kutsuu ja armoittaa ja antaa sitten tehtävää ja aluetta.¹⁵

Ehkä [muutos johtuu] jonkinlaisesta yleisestä avartumisesta, mikä on minun mielestä kuitenkin eri asia, siis ei missään tapauksessa oo sama kuin liberaaliteologia tai tämmönen, vaan et ihmiset on huomannu että naisiakin tarvitaan tämmösissä tehtävissä.¹⁶

Naisten aseman muutos yhteiskunnassa tuli yhdessä vastauksessa esille:

Naisen asema yleensäkin kun ajattelee miten paljon se on muuttunut, että kun naiset on enempi tulleet työelämään niin sitten naiset on tulleet myös

¹³ Esim. RV 9/27.2.1992 Onko raamatullisuus mukautunut maailmanmenoon?; RV 16/16.4.1992 Seurakunnan kaitsija on yhden vaimon mies; RV 5/29.1.1998 Nainen ja seurakuntavirat; RV 5/29.1.1998 Feministit toivottomassa tilanteessa; RV 14/5.4.2000 Syytä huoleen; RV 49/6.12.2000 Miksi ei pysytä Jumalan käden alla?; RV 40/1.10.2008 Naispastorit ärsyttävät; RV 50/14.12.2011 Helluntailaiset, alkää toistako luterilaisen kirkon virheitä!; RV 3/18.1.2012 Miehet, olkaa miehiä!

¹⁴ K9.

¹⁵ H14.

¹⁶ H2. Ilmapiiriin avartumisesta myös H8.

seurakunnassa enempi johtaville paikoille ja pastoreiksi. – Ennen vanhaan kun ajattelee sitä yhteiskuntaa, niin äidithän oli kotona hoitamassa lapsia. – Et kyllä musta se yhteiskunnan muutoskin on varmaan vaikuttanut osaltaan.¹⁷

Kaksi haastateltavaa piti mahdollisena myös evankelisluterilaisen kirkon ja muiden protestanttisten kirkkojen naispappeuspäätösten vaikutusta hel-luntaiherätyksen naisten asemaan.¹⁸ Lisäksi kaksi lähetti otti esille kansainvälisten yhteyksien merkityksen:

No varmaan [syynä on] ainakin kansainväliset yhteydet eri maiden seurakuntiin, että Suomessakin on sitten vierailtu eri maista tämmösiä naisia jotka on raamatunopettajia tai tosi voimakkaita evankelistoja tai joilla on näkyvä ja kuuluva ja merkittävä rooli jossain kansainvälisessä järjestössä vaikka.¹⁹

Yksi lähetti nosti raamatuntulkinnassa tapahtuneen muutoksen esille keskeisenä vaikuttimena naisten aseman parantumiseen:

Ennen ehkä otettiin kirjaimellisesti tää, että nainen vaietkoon seurakunnassa, ilman kontekstia. Ja nyt ehkä selitetään mitä se tarkoitti Raamatussa ja mihin asiayhteyteen se silloin liitty ja nyt nähdään se, että Paavali ei tarkoittanutkaan sitä, että naisen on kokonaan vaiettava seurakunnassa, vaan että naisellakin on mahdollisuus ja oikeus olla seurakunnassa myös julistustyössä.²⁰

Muut lähetit olivat kuitenkin varovaisia hakemaan yhteyksiä raamatuntulkinnassa ja naisten asemassa tapahtuneiden muutosten väliltä. Kysyittäessä he pitivät yhteyttä mahdollisena, mutta vain yksi heistä lähti analysoimaan teoriaa pidemmälle:

¹⁷ H5.

¹⁸ H5; H9.

¹⁹ H9. Kansainvälisistä yhteyksistä myös H5.

²⁰ H8.

Mä luulen että Ison Kirjan opetuksessa on ollut semmosia niinku avarampia tuulia viime aikoina, että varmaan muuallakin on opetettu että ei tätä tarvi niin kirjaimellisesti ottaa että seurakunnan johtajien tulee olla yhden vaimon miehiä, vaan on ajateltu että se on semmonen kulttuurisidonnainen juttu, että siihen aikaan johtajat oli miehiä ja olisi ollut tavatonta että ne olisi olleet naisia siinä kulttuurissa ja tilanteessa.²¹

Helluntaiherätyksen perinteinen raamatuntulkinta on konservatiivista tai jopa fundamentalistista.²² Viime vuosina Ristin Voitossa on ollut esillä raamattuopetusta, joka ei selvästi edusta ainakaan fundamentalistista raamatuntulkintaa, ja paikoin raamatuntekstejä on tarkasteltu historialliskriittistä metodia käyttäen.²³ Keskustelu naisten asemasta antoi vauhtia myös keskustelulle raamatuntulkinnasta ja hermeneutiikasta loppuvuodesta 2011 alkaen.²⁴ Syksyllä 2011 valmistui Ison Kirjan opettajana toimivan Tommi Lenhon pro gradu -tutkielma koskien Suomen helluntaiherätyksen pastoreiden ja vanhimpien näkemyksiä Raamatun inspiraatiosta ja erehtymättömyydestä. Tutkimuksen vastaajista 97 % piti Raamattua Jumalan sanana, 93 % uskoi Raamatun erehtymättömyyteen uskoa ja moraalia koskevissa asioissa ja 80 % myös historiallisissa ja tieteellisissä yksityiskohdissa.²⁵ On vaikea arvioida, kuinka paljon helluntaiherätyksen raamattukäsitys ja raamatuntulkinta ovat muuttuneet, mutta Lenhon tutkimuksen perusteella helluntaiherätyksen pastorit ja vanhimmat ovat edelleen raamattunäkemykseltään varsin konservatiivisia.

²¹ H9.

²² Heino 2002, 86; Kärkkäinen 2005, 315.

²³ esim. RV 4/25.1.2012 Kamelinkarvaa vai kultakoruja?

²⁴ RV 48/30.11.2011 Hermeneuttisissa johtopäätöksissä tulisi olla terveen kriittinen; RV 1/4.1.2012 Hermeneutiikkaa ei voi soveltaa Raamattuun; RV 2/11.1.2012 Raamattuun pitää soveltaa hermeneutiikkaa; RV 2/11.1.2012 Raamatuntulkinnan ja hermeneutiikan ei tarvitse olla ristiriidassa.

²⁵ RV 13/28.3.2012 Rakas Raamattu – inspiroitu, mutta millä tavalla?

Vaikka myönteistä muutosta ja naisten aseman parantumisesta oli lähettien mukaan selvästi havaittavissa ja useimmat olivat tyytyväisiä omaan tilanteeseensa ja toimintamahdollisuuksiinsa, joillakin oli myös huonompia kokemuksia naisten mahdollisuuksista:

Naiseus on ollut este, joka on tarvinnut voittaa jossain määrin. – – Koen myös, että yleinen asenne pinnan alla joillakin on edelleen se, että olemme toisen luokan kansalaisia. Koen ohittamista, joka on usein hienovaraista, mutta satuttavaa. – – Näen, että naisuus estää useita lahjakkaita naisia pääsemästä eteenpäin tai niihin tehtäviin, joihin he kokevat kutsumusta.²⁶

Naisella täytyy olla annettavaa jos hän saa puheenvuoron. Miehen tie on helpompi. Naisille pitäisi olla samalla tavoin mahdollisuuksia kehittää käytännössä lahjojaan niin kuin miehillä.²⁷

Aina naisten vahvuuksia ja mahdollisuuksia ei tiedosteta, tai ne jätetään tarkoituksellisesti huomiotta:

Tiedän tilanteita, että jotkut kipuilevat koska vanhimmisto ei näe asiaa, miten Jumala on valtuuttanut tämän siskon tähän ja tähän tehtävään.²⁸

Erään lähetin mukaan naisten on edelleen huomattavasti miehiä vaikeampi saavuttaa tietty asema ja kunnioitus seurakunnassa ja heille tarjoutuu vähemmän käytännön mahdollisuuksia kehittää lahjojaan.²⁹ Ärtymystä herätti se, että naisten kohdalla standardit tuntuvat kykyjen ja armoituksen suhteen olevan korkeammalla kuin miesten, ja erään vastaajan mukaan miehet saattavat helposti päätyä johtopaikoille ilman tarvittavia kykyjä ja myös ilman koulutusta:

Ainoa asia, mikä edelleen joskus ärsyttää seurakuntatyön suhteen on se, että miehet joskus etenevät pitkällekin vaikkei heillä näytä olevan ”miehenä

²⁶ K15.

²⁷ K12.

²⁸ K8.

²⁹ K12.

olemisen” lisäksi tehtäviin kuuluvia kykyjä. – – Kuitenkin naisten kutsusta ja kykyä syynätään aina kovinkin tarkasti.³⁰

Eräs vastaaja näki naispuolisten työntekijöiden aseman melko heikkona, johtuen osittain kollegiaalisen tuen puutteesta. Hänen mukaansa esimerkiksi seurakunnan naisevangelista jää työssään helposti yksin, jos hänet suljetaan vanhimmistotyöskentelyn ulkopuolelle.³¹ Esille nousi myös vaikenemisen kulttuuri: naiset pelkäävät ”leimaantumista feministiksi”, eivätkä siksi uskalla ottaa ongelmia puheeksi.³² Samankaltaisia kokemuksia oli myös Mikkosen tutkimilla naispastoreilla. Mikkosen tutkimus kertoi naispastoreiden kohtaamasta syrjinnästä, vähättelystä ja jopa seksuaalisesta häirinnästä. Yhtenä käytännön ongelmana kävi ilmi naispastoreiden alempi palkkataso, joka ei selity pelkästään sillä, etteivät naiset toimi johtotehtävissä.³³ Mikkosen tutkimus on 2000-luvulta, mutta sen julkittuomat asenteet eivät eroa paljoakaan Elaine J. Lawlessin Missourin osavaltiossa 1980-luvulla haastatteleminen helluntailiikkeen naissaarnaajien kokemuksista. Heille arvostuksen saavuttaminen oli kovan työn takana, ja silti epäluulot olivat yleisiä. Naissaarnaaja saattoi usein koko perheen naurunlaiseksi, ja hänen aviomiehensä maskuliinisuus kyseenalaistettiin.³⁴

Monet lähetit kritisivat feminismiä ja naisten nostamista johtopaikoille vain naiseutensa vuoksi ja peräänkuuluttivat Jumalan kutsun ja armoituksen tärkeyttä sekä naisten että miesten työssä:

Nainen, jonka JUMALA on kutsunut voi mielestäni toimia pastorina, jos Jumala on kerran hänet siihen tehtävään kutsunut. Sen sijaan en haluaisi

³⁰ K11.

³¹ K15.

³² K15.

³³ Mikkonen 2005, 59–60.

³⁴ Lawless 1994, 13–14.

miehen enkä naisenkaan toimivan pastorina ilman selkeää Jumalan kutsua
— —.³⁵

Itsekään en oikein voi hyväksyä sitä, jos nainen pyrkimällä pyrkii omaan asemaansa — —. Onko siinä silloin kyseessä Jumalan valinta vai oma? — — Tiedän myös niitä sisaria, jotka omaa asemaansa korottaakseen pyrkivät olemaan esillä tai noustakseen esim. vanhimmistoon.³⁶

Motiivimme Jumalan palvelemiseen tulisi olla puhtaat ja epäitsekäät. Kaikenlainen ylikorostunut pätemisen tarve ja vallanhalu eivät saisi motiivoida palvelemiseen.³⁷

Mä kauheen tarkkaan pitäisin sen, että kun tästä naisasiasta ja naisten toimimisesta siellä ja täällä, niin on toisilla ihmisillä semmostakin mieltä että naisten pitää mennä vaikka mihin, että kun ollaan nyt niin tasa-arvoisia, vaikei ihmistä ois Jumala kutsunut alkuunkaan eikä hänellä olis minkäänlaisia edellytyksiä mihinkään, niin sen takia vaan että nainenkin saa ja voi tehdä sitä niin täytyy mennä, sitä mä en allekirjoita.³⁸

Lähettien vastauksista näkyi, että heille oli tärkeää etteivät he itse olleet ”pyrkimässä” tehtäviin, vaan kutsu oli tullut ulkopuolelta. Tässäkin näkyy feministiksi leimautumisen pelko, samoin kuin helluntaiherätyksen yleinen perinne ja kulttuuri. Tapana ei ole ollut suositella itseään mihinkään tehtävään seurakunnassa, vaan odottaa, että kutsutaan.³⁹ Tällaisen toiminnan katsotaan vahvistavan, että kyse on Jumalan kutsusta.⁴⁰ On myös to-

³⁵ K2.

³⁶ K8.

³⁷ K10.

³⁸ H2.

³⁹ Kurki 2005, 132.

⁴⁰ Mikkonen 2005, 39.

dennäköistä, että mitä korkeamman profiilin tehtävistä on kyse, sitä tärkeämpänä etenkin naisten kohdalla pidetään ulkopuolista kutsua.

Suhtautuminen feminismiin on helluntaiherätyksessä selvästi kielteinen, mikä näkyy lähettien voimakkaasta halusta välttää leimautumista. Koska feminismin vastustaminen tuli vahvasti esille kyselylomakkeen vastauksissa, lähetit saivat haastattelussa kertoa lisää feminismiin liittyvistä mielikuvistaan. Haastattelussa feminismin määritelmää ei tarkoituksella esitetty, vaan vastaukset perustuivat lähettien omiin mielikuviin.⁴¹ Kaikilla haastateltavilla feminismin herättämät ajatukset olivat etupäässä negatiivisia:

Mulle se on kieltämättä kyllä vähän negatiivinen - ja mä tuollakin yleensä sanon että mä en oo taikka mä en opeta mitään feminismiä. – – Että tavaltaan mä kuitenkin koen sen, että me ollaan tasa-arvoisia joo, mutta meillä on erilaisia tehtäviä, eikä mun mielestä sen takia naisen tarvi pyrkiä mihinkään että se on nainen.⁴²

Minussa herättää feminismi jollain tavalla semmosia ärsyttäviä ajatuksia. Minusta se on jollakin tavalla negatiivinen asia, ja se ei tarkoita sitä että mä en haluais, että naisilla ois yhtäläisiä toimintamahdollisuuksia ja naiset vois edetä ja naiset menis sinne ja naiset menis tänne, päinvastoin. Mutta minusta sitä on hirveen väärin käytetty, että ne on ne äärifeministit jotka tekee just semmosia asioita mistä mä sanoin että on pakko mennä, vaikka just sillä naisella ei välttämättä olis minkäänlaisia edellytyksiä.⁴³

⁴¹ Feminismillä tarkoitetaan yhtäältä 1800-luvulla syntyynyttä naisasialiikettä, joka ajoi naisten ja miesten tasa-arvoisuutta yhteiskunnallisessa elämässä. Toisaalta, ja vielä yleisemmin, sillä viitataan 1960-luvulla alkunsa saaneeseen liikehdintään, joka korostaa naisten itsenäisyyttä ja emansipaatiota ja vastustaa miesten perinteistä valta-asemaa. (Koivunen & Liljeström 1996, 10–12)

⁴² H5.

⁴³ H2.

Ehkä se [feminismi] on väärinymmärretty siitä näkökulmasta että meidän palvelleaan toinen toisiamme, eikä oo että kuka on kenen yläpuolella.⁴⁴

Sitä käytetään semmoisesta ärhäkästä naisasioiden ajamisesta, mutta sitä käytetään mun mielestä myös ihan niinkun neutraalissa ja myönteisessä sävyssä naisten aseman ajattelemisesta ja tällaisen hyvän tasavertaisuuden ajamisesta. Että musta sekä kielteisiä että myönteisiä merkityksiä voidaan antaa sille. – – Se voi olla että kristillisissä piireissä sitä on käytetty nimenomaan kielteisessä merkityksessä, leimaamassa ihmisiä jotka puhuu naisten asemasta seurakunnassa ei-perinteisellä tavalla. – – Ehkä siihen liittyy mun mielikuvissa ensimmäisenä sanoisko tällainen aggressiivisen naiseuden ajaminen. Tai jollain lailla naisten nostaminen miesten yläpuolelle, jotain sellaista.⁴⁵

Feminismiin tuntuu sanana sisältyvän voimakas painolasti, vaikka lähetit sinänsä tuntevat tasa-arvoajattelun ja naisten aseman edistämisen omakseen. Feminismiin liitetään naisten korottaminen miesten yläpuolelle ja tietynlainen pyrkisyys. Kristilliset feminismin kriitikot näkevät feminismin juuret sekulaarissa humanismissa⁴⁶, ja todennäköisesti lähetitkin yhdistävät feminismiin jollain tasolla myös hyökkäyksen kristillisiä arvoja ja uskontoa vastaan, vaikka tämä ei haastatteluissa käynyt ilmi.

Lähteet

RV Ristin Voitto 1932–1935, 1984–2011, 2012
H2, H5, H8, H9 ja H14. Viisi haastattelua ajalta 22.3.2012–22.5.2012.
Tekijän hallussa äänitetyssä ja litteroidussa muodossa.

⁴⁴ H14.

⁴⁵ H9.

⁴⁶ Alajoki 2005, 111.

Tutkimuskirjallisuus

Alajoki, Pirjo

2005 Naiseus vedenjakajalla. Kristillinen näkökulma feminismiin.
Helsinki: Uusi tie.

Heino, Harri

2002 Mihin Suomi tänään uskoo. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena

2010 Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö.
Helsinki: Gaudeamus.

Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne

1996 Kritiikki, visiot, muutos – feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti. – Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino.

Kurki, Eija

2005 Näkyvä ja näkymätön. Nainen Suomen helluntailiikkeen kentällä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 262. Diss. Jyväskylä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kärkkäinen, Veli-Matti

2005 Vapaakristillisuus, helluntailaisuus ja baptismi. – Kirkkotiedon kirja. Ekumeeninen johdatus kirkkojen oppiin ja elämään. Helsinki: Kirjapaja.

Lawless, Elaine J.

1994 Handmaidens of the Lord. Pentecostal Women Preachers and Traditional Religion. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Mikkonen, Anna-Liisa

2005 Pönttökätilöt ja muut pastorit. Naispastoreiden kokemuksia Suomen helluntailiikkeessä. Master of Arts Thesis. Global University.

Gradun kirjoitusta muun elämän ohessa

Saara Teinilä

I Puheenvuoro

Lähde

Graduni aihe on Suomen teologinen instituutti (STI), jota tarkastelen sukupuolen ja vallan näkökulmasta. STI:n perusti joukko herätysjärjestöjä kolmesta eri herätysliikkeestä vuonna 1987. Tarkastelen gradussani STI:a kattaen koko sen 25-vuotisen toiminta-ajan. Tärkein lähteeni on Suomen teologisen instituutin julkaisema *Kulmakivi*-lehti. Lehti on ilmestynyt instituutin perustamisesta lähtien viisi-kuusi kertaa vuodessa. Lehti on sisäinen tiedotuslehti ja suunnattu ensisijaisesti instituutin tukijäsenille, joiden lahjoitusten varassa instituutti toimii. Muina lähteinä olen käyttänyt instituutin julkaisusarja *Iustitia* sekä instituutin toimintakertomuksia. *Kulmakivessä* referoidaan ja kommentoidaan jonkin verran muissa lehdissä olleita artikkeleita, joten olen käynyt lukemassa myös niitä.

Kulmakivet ovat saatavilla STI:n kirjastossa Helsingin Kaisaniemessä. Ensimmäisten vuosien *Kulmakivistä* on tehty nidottu kirja, jonka sain kotilainaan, mikä helpotti työskentelyä. Lähteen parissa työskentelyä helpotti myös se, että tuoreemmat *Kulmakivet* ovat saatavissa instituutin verkkosivuilla. Instituutin toimintakertomukset kävin valokuvaamassa instituutissa. Muita lehtiä, kuten *Kotimaata*, kävin lukemassa yliopiston kirjastossa mikrofilmiltä. Työskentely mikrofilmilaitteen äärellä oli todella mielenkiintoista. Kun laitetta oppi käyttämään, oli selailu ja tallentaminen ihan yksinkertaista. Kirjaston henkilökunnalta sai kysyttäessä perinpohjaista apua.

Saatuani *Kulmakivet* käsiini luin ja tutustuin niihin ensiksi selaillen, keskittymättä tutkimuskysymyksiin. Aluksi *Kulmakiviä* oli vaikeaa lukea, koska käytetty kieli oli vierasta. Lähteen äärellä on joka tapauksessa tärkeää pitää mielessä omat sympatiansa ja antipatiansa, jottei luiskahtaisi asenteelliseksi lähdeään kohtaan. Itse tutkin instituutin toimintaa ulkopuolisena, sillä minulla ei ole kokemusta STI:n toimintaan osallistumisesta tai herätysliiketaustaa. Vaikka en ole osallistunut varsinaiseen instituutin toimintaan, kävin sen järjestämän valmennuskurssin, kun hain opiskelemaan teologiseen tiedekuntaan.

Yleisluontoisen ensisilmäyksen jälkeen paneuduin lähteeseeni kronologisesti kiinnittäen huomiota aiheisiin, jotka sivuavat sukupuolta ja valtaa. Erityisesti vallan näkökulman kannalta kiinnitin huomiota siihen, kenelle kirjoitettu aineisto oli suunnattu. Kiinnitin huomiota lisäksi siihen, mitä kirjallisiin lähteisiin on sisällytetty ja mitä niistä on mahdollisesti jätetty pois. Lukiessani pohdin, miksi jostakin teemasta oli juuri tuolloin kirjoitettu ja pyrin hahmottamaan kyseisen ajan laajemmat historialliset linjat. Oli mielenkiintoista pohtia, mihin yhteiskunnalliseen tilanteeseen kirjoitukset olivat suorasti tai epäsuorasti kytköksissä. Näkemyksiin sukupuolesta taas avasi oivan tarkasteluikkunan lähes jokaisessa *Kulmakivessä* olleet henkilökuvat. Henkilökuvissa haastateltiin useimmiten teologian opiskelijoita, jotka kertoivat omista taustoistaan, haaveistaan ja toiveistaan sekä STI:n merkityksestä heidän elämässään.

Tutkimuskysymysten muotoilu, metodi ja teoria

Tutkimussuunnitelmavaiheessa laadin paljon kysymyksiä. Tutkimuskysymysten työstäminen oli sen pohtimista, mitä halusin aineistoltani kysyä. Työskentelyn edetessä kysymykset jäsenyivät suurempien kokonaisuuksien osaksi ja jotkut niistä rajautuivat kokonaan pois. Jäljelle jäivät keskei-

simmat kysymykset. Seminaarityöskentelyn edetessä oma tutkimuskysymys saavutti lopullisen muotonsa. Muiden seminaaritöiden lukeminen auttoi miettimään myös omaa tulokulmaa aiheeseen. Tutkimuskysymyksien viilaaminen auttoi jäsentämään työskentelyä ja suuntaamaan sitä oleelliseen. Pidin tutkimuskysymystä koko ajan esillä työskennellessäni, jotta pysyin oleellisessa.

Metodi tuotti päänvaivaa. Minulla oli vaikeuksia hahmottaa, mitä metodi kirkkohistoriassa tarkoittaa. Olin jumissa aikaisempien ammattikorkeakouluopintojeni lopputyöprosessissa, jossa tutkimusmenetelmiin oli kiinnitetty erityistä huomiota. Omassa ammattikorkeakoulun opinnäytetyössäni tutkimusmenetelmän kuvaus vei varmasti noin kolmasosan koko työstä. Olin siis hämmentynyt, kun gradun ohjaaja sanoi, että kirkkohistoriassa metodin hienous on se, että voimme lainata muilta tieteenaloilta ja käyttää niitä soveltuvien osien.

Olin metodisesta valinnanvapaudesta huolimatta sitä mieltä, että gradussani on oltava ainakin soveltuvaa teoriaa, jota voin kuljettaa läpi työn. Törmäsin Teologisessa Aikakauskirjassa olevaan Liisa Lampelan artikkeliin, jossa hän oli käyttänyt Pierre Bourdieun valtateoriaa. Innostuin Bourdieusta ja tutustuin hänen tuotantoonsa, tosin hyvin pintapuolisesti. Opettajan ohjauksen avulla löytyi tapa käyttää Bourdieuta, mikä sopi työhöni ilman, että lähdin lukemaan sosiologian perusopintoja.

Tutkimuskirjallisuus

Seminaarin alkuvaiheessa saimme kukin tehtäväksemme laatia käsitekartan omasta aiheestamme. Käsitekarttaa tehdessä löytyi hakusanoja, joiden avulla oli helpompaa lähteä etsimään tutkimuskirjallisuutta. Teimme myös yhdessä hakuharjoituksia. Kirjallisuutta löytyi hyvin myös selailemalla tutkimuskirjallisuuden kirjallisuusluetteloita. Kirjallisuusvinkkejä sain myös

seminaaritapaamisissa sekä opiskelutovereilta että ohjaajilta. Kotiin oli onneksi kertynyt erinäinen määrä teologista kirjallisuutta, mistä oli apua ainakin pahimpaan tiedonjanoon. Tiedonhausta opin sen, että yliopiston kirjaston työntekijät ovat siinä mestareita ja heidän puoleensa kannattaa ehdottomasti kääntyä.

Tutkimuskirjallisuuteen tutustuessi katsoin ensiksi ihan perusasiat eli takakannen ja disposition. Useimmissa kirjoissa vain luku tai pari kosketti omaa aihettani, joten pyrin löytämään oleellisen tiedon nopeasti. Tosin, useimmiten kirjat olivat niin mielenkiintoisia, että niitä tuli luettua paljon enemmän kuin vain sen osalta, mikä lopulta päättyi omaan tekstiin.

Ajankäytön ahdingosta tuotteliaaseen kirjoittamiseen

Yksi prosessin hankalimmista vaiheista oli alku. Seminaariin mennessäni mielessäni ei ollut yhtä aihetta, vaan lukuisia kiinnostavia aiheita. Pyörittelin varsin pitkään mielessäni erilaisia aiheen alkuja kristillisestä päihde-työstä Yhdysvaltain kristilliseen oikeistoon. Päädyin lopulta sattumalta Suomen teologiseen instituuttiin. Yhdessä metodikurssin harjoitustehtävässä tarkasteltiin STI:a, jolloin muistin käyneeni instituutin järjestämän valmennuskurssin. En ollut koskaan oikein selvittänyt sitä, millaisen tahon järjestämä kyseinen kurssi oli ollut. Tiesin instituutin järjestävän vaihtoehtoista teologian opetusta ja suhtautuvan torjuvasti naispappeuteen, mutten paljon muuta. Aiheena instituutti ja tulokulma siihen, eli valta ja sukupuoli olivat niin mielenkiintoisia, että päätin tehdä tutkielmani siitä. Aiheen teki entistä kiinnostavammaksi se, ettei instituutista ollut tehty aikaisemmin kuin yksi gradu ja siitäkin oli kulunut jo yli kymmenen vuotta.

Tästä päästäänkin itse prosessin hankalimpaan asiaan eli ajankäyttöön. Olin koko kaksivuotisen graduprosessin täysipäiväisesti töissä. Ta-

loudellisesti täysipäiväinen työssäkäynti on ollut ainoa mahdollinen vaihtoehto, vaikka olisin mieluummin tehnyt vähemmän töitä ja opiskellut enemmän. Ajanjaksoon mahtui lisäksi paljon muutakin kuin työtä ja gradun kirjoittamista. Muutin toiselle paikkakunnalle ensimmäiseen omaan asuntoon, otin toisen koiran, joka osoittautui hyvin haastavaksi sekä toteutin täydellisen elämäntaparemontin. Gradun loppumetreillä aloitin vielä ammattikorkeakoulun erikoistumisopinnot. Opiskelu ei ole voinut olla tärkeysjärjestyksessäni missään vaiheessa ensimmäisenä, vaan se on väistynyt kaiken muun pakollisemman tieltä.

Työskentely gradun kanssa oli kieltämättä välillä tuskaista tai erittäin tuskaista. Koska olin töissä, kirjoittaminen painottui viikonloppuihin, jolloin olisi ollut kivaa tehdä muutakin kuin istua sisällä lukien 20 vuotta vanhoja herätyskristillisiä lehtiä. Erityisen tuskaiselta tuntui siinä vaiheessa, kun seminaarin aloittamisesta oli kulunut vuosi ja graduni tuntui junnaavan jossain puoliksi tehdyn vaiheessa. Tuntui, ettei työstä tule koskaan valmista. Muun seminaariryhmän työskentely tuntui olleen samaan aikaan uskomattoman tehokasta ja kovatasoista. Vaikeina hetkinä yritin muistaa, että oikeasti nautin suunnattomasti opiskelemisesta. Huikeaseva hetki oli se kun oivalsin, ettei työstä oikeastaan puuttunut enää laajoja kokonaisuuksia, vaan ainoastaan aloitettujen kokonaisuuksien valmiiksi saattaminen.

Koen, että työskentelen ripeästi paineen alla, mutta usein kirjoittamispäivien välit venyivät pitkiksi, jopa viikoiksi, jolloin aiheeseen oli vaikea päästä takaisin kiinni. Välillä piti ihan pakottaa itsensä kirjoittamaan, jotta työ etenisi edes hiiren askelin. Sitten kun pääsin kirjoittamisessa vauhtiin, tekstiä syntyi kuin itsestään. Pidin omana ohjenuoranani, että jo neljän tunnin työskentelyrupeamassa voi saada paljon aikaan. Olen prosessikirjoittaja ja kirjoitan yleensä huomattavasti enemmän kuin mitä lopulliseen editoituun versioon jää.

Gradun kirjoittamisessa ja siinä etenemisessä on ollut kaikista tärkeintä riittävä ohjaus. Seminaarini ohjaajat olivat ihan huippuja. Koen, että sain valtavasti kannustusta ohjaajilta, mikä auttoi jaksamaan eteenpäin. Ilman ohjausta ja kannustusta olisin saattanut lyödä hanskat naulaan. Myös koko seminaariryhmällä oli suotuista vaikutus gradun kirjoittamiseen. Muiden työskentelyä seuratessa oppi itsekin koko ajan. Meillä oli tapaamisia miehistäni varsin tiheästi, mikä tuki ainakin minun työskentelyäni. Teimme ryhmän kanssa työskentelymatkan Tallinnaan, jossa kahden päivän ajan työskenneltiin tiiviisti, mutta myös vähän virkistäydyttiin. Tärkeää oli myös olla seminaarissa, jonka teema todella kiinnosti.

II Suomen teologinen instituutti ja sukupuoli

Johdanto

Pro gradu -tutkielmassani käsittelen Suomen teologisen instituutin (STI) toimintaa, mitä asioita se ajaa ja minkälaisin keinoin. Tutkimuskysymykseni on, miltä Suomen teologisen instituutin toiminta näyttääytyy sukupuolen ja vallan näkökulmasta tarkasteltuna. Ajallisesti tutkimus kattaa koko instituutin 25-vuotisen olemassaoloajan sen perustamisesta 1987 lähtien aina vuoteen 2013. Pääsiallisena lähteenäni ovat instituutin *Kulmakivi*-tiedotuslehdet, jotka on suunnattu instituutin kannatusjäsenille. Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan instituutin toimintaa sukupuolen näkökulmasta.

STI:n perusti joukko herätysjärjestöjä kolmesta eri herätysliikkeestä. Perinteisesti herätysliikkeellä tarkoitetaan kirkollista uudistusliikettä. Suomessa herätysliikkeiden erilaiset painotukset on hyväksytty evankelisluterilaisessa kirkossa, mikä on taannut niiden pysymisen kirkon sisällä. Joka kymmenes suomalainen kuuluu johonkin herätysliikkeeseen. Herätysliikkeiden jäsenet ovat aktiivisia kirkollisia vaikuttajia ja heitä toimii useissa kirkon luottamus-toimissa. Suomen teologisen instituutin perustajajärjestöjä ovat Lähetys-yhdistys Kylväjä (ELK), Länsi-Suomen rukoilevaiset ry (LSRY), Suomen evankelisluterilainen opiskelija- ja koululaislähetys (OPKO), Sanansaattajat (SANS), Suomen evankelisluterilainen Kansanlähetys (SEKL), Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys (SLEY) ja Suomen Raamattuopiston säätiö (SROS). Instituutin perustaminen oli näiden herätysliikkeiden protesti 1980-luvun raamattukeskustelulle. Kirkolliskokouksen vuonna 1986 tekemä päätös naispappeuden hyväksymisestä yhdisti järjestöt toimimaan yhtenä rintamana.¹

Suomen teologinen instituutti määritteli perustehtäväkseen turvata tulevien kirkon työntekijöiden koulutuksen, joten sen keskeisimmäksi työmuodoksi tuli opiskelijatyö. STI:n perustoiminta jäsenyi tutkimus-tehtäväksi, opetustehtäväksi ja opinpuolustustehtäväksi. Opetustehtävä keskittyi teologisen perusopetuksen antamiseen ja se määriteltiin instituutin ydintehtäväksi. Tavoitteena oli saada instituutin opetus sisällytettyä osaksi Helsingin yliopiston teologian opetusta. Opinpuolustustehtävän katsottiin olevan tehtäväalueista pienin, mutta kuitenkin julkisuudessa näkyvin. Raamatullisen opin esillä pitäminen ja harhaoppien osoittaminen nähtiin yhdeksi instituutin tärkeimmistä tehtävistä.²

Virkakysymykseen liittyvät erilaiset käsitykset ovat aiheuttaneet eripuraa evankelisluterilaisessa kirkossa ja herättäneet kysymyksiä siitä,

¹ Junkkaala 1990, 12.

² KK 4/1994, 4-5, Junkkaala, Eero: STI:n tehtäväalueet.

keiden tulisi väistää näkemyksissään. Suomen teologinen instituutti seisoo niin sanottujen vanhauskoisten takana, jotka katsovat nojautuvansa tiukasti Raamatun sanaan siinä, että virka kuuluu miehelle. STI:n jäsenjärjestöjen allekirjoittamassa yhteistoiminta-asiakirjassa todetaan, että virkaa koskevat määräykset tulee etsiä ja perustella yksin Raamatusta käsin. Tästä syystä on katsottu, että virka kuuluu yksin miehelle. Instituutin perustajat pitivät perusteltuna, että teologisesti koulutetuille naisille olisi olemassa oma virka. Tämän lisäksi he katsoivat joidenkin seurakunnan tehtävien soveltuvan molemmille sukupuolille, mistä esimerkkinä mainittiin lähetystyöntekijän tehtävä.³ Kaikki teologisen yhteistoiminta-asiakirjan allekirjoittaneet olivat miehiä.⁴ STI on pitäytynyt naispappeusnäkemyksessään yhteistoiminta-asiakirjassa. Tosin instituutin kaikilla jäsenjärjestöillä ei ole ollut virallista päätöstä virkakysymyksestä eikä päätös ole ollut edellytyksenä instituuttiin kuulumiselle.

Sukupuoli instituutin toiminnassa

Naisia on lukumääräisesti osallistunut Suomen teologisen instituutin toimintaan vähemmän kuin miehiä. Minna Snellmanin pro gradu -tutkimuksen mukaan naisten osuus vuonna 2000 instituutin toimintaan osallistuneista opiskelijoista oli 37 prosenttia, mutta hän ei pitänyt lukua luotettavana tilastoinnin epäselvyyksien vuoksi. Joka tapauksessa naisten vähäisempi osallistuminen instituutin toimintaan on mielenkiintoista, sillä naisia on kaikista teologian opiskelijoista noin kaksi kolmasosaa.⁵

³ Teologinen yhteistoiminta-asiakirja, 1990, 36–47.

⁴ Allekirjoittaneet: Matti Väisänen/Suomen ev. lut. Kansanlähetys, Teuvo Huuhtinen/Suomen Rukoilevaisen Kansan Yhdistys, Pekka Jokiranta/ Ev.lut. Lähetysyhdistys Kylväjä, Reijo Arkkila/ Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys, Timo Junkkaala/ Suomen ev. lut. Opiskelija- ja Koululaislähetys ja Per-Olof Malk/ Sanansaattajat.

⁵ Teologian opiskelijoiden sukupuolijakauma; Snellman 2002, 94.

Naisten pappeus ei aluksi vaikuttanut suoraan siihen torjuvasti suhtautuvien asemaan kirkossa. Kirkossa toimittiin aina 2000-luvun puoleen väliin saakka tulkitseamalla kirkolliskokouksen naispappeuden hyväksymisen yhteydessä muotoiltua pontta. Tämä tarkoitti, että erilaisin työjärjestelyin yhteistyötä naispappin kanssa oli mahdollista välttää. Naispappeuteen torjuvasti suhtautuvien asema kirkossa kiristyi piispa Olavi Rimpiläisen jäätyä eläkkeelle vuonna 2000. Hänen jälkeensä erillisvihkimys ei ole ollut mahdollista. Rimpiläinen toimi STI:n hallituksen puheenjohtajana sen perustamisesta aina eläkkeelle jäämiseensä asti.⁶

Instituutin julkaisuissa ei juurikaan käsitelty naisten pappeutta tai sen torjumista ensimmäisinä toimintavuosina. Aihe aktivoitui siinä vaiheessa, kun naispappeuden torjuijen mahdollisuudet toimia kirkossa vaikeutuivat. STI:ssa kannettiin huolta niiden pappien työskentelymahdollisuuksista, jotka eivät vakaumukseensa vedoten kyenneet tekemään alttariyhteistyötä naispuolisten kollegoidensa kanssa. Pekka Leino käsitteli naispappeuden torjuijen asemaa kirkossa vuonna 2008 *Iustitiassa* julkaistussa artikkelissa *Virka, laki ja vakaumus*. Leino otti siinä kantaa piispankokouksen vuonna 2006 antamaan lausuntoon. Lausunto torjui kirkolliskokouksen vuoden 1986 ponnen, jolla naispappeuden torjujat olivat saataneet oikeuttaa toimintaansa niihin päiviin saakka. Leino pohti, että oli syrjintää huolehtia vain naisten perusoikeuksista ja yhtä aikaa vaieta naispappien kanssa työskentelystä kieltäytyvien, asian omantunnonkysymyksiä kokevien asiasta. Piispankokouksen mietintöä voitiin hänen mukaansa pitää kirkon painostuksena yhteistyöhön naispappien kanssa. Leino vetosi siihen, että vuoden 1986 päätöksen tavoitteena ei ollut pakottaa tai painostaa, vaan sen tarkoituksena oli taata kaikille mahdollisuus toimia vakaumuksensa mukaisesti.⁷

⁶ KK 2/2001, 8, Junkkaala, Eero: Erillisvihkimysten teologista pohdintaa.

⁷ Leino, 2008, 124, 130–131, 133, 139.

Leino halusi korostaa naispappien ilmoittamien syrjintätapauksien olleen yksittäistapauksia, sillä naispappeihin on suhtauduttu yleisesti myönteisesti. Naispappeutta omantunnonkysymyksenään pitävä pappi oli hänen mukaansa puun ja kuoren välissä joutuessaan pappina osallistumaan mielestään väärin perustein järjestettyyn jumalanpalvelukseen, mikäli yleensä halusi toimia pappina. Leino oli huolissaan siitä, että naispappeuteen torjuvasti suhtautuvat ovat ahtaalla ammatillisesti ja joutuvat usein tyytymään vähemmän houkutteleviin työtehtäviin.⁸

Leino pohti, että naispapeilla oli toiminta-alueenaan koko kirkko ja että heidän syrjinnän tuntemuksensa kohdistui vain niihin, jotka eivät pitäneet kirkon ratkaisua naispappeuden hyväksymisestä oikeana. Naispappeuden torjujat sen sijaan olivat Leinon mukaan kirkossa altavastaajan asemassa.⁹

Pappeus on kuitenkin edelleen vahvasti naisistumassa, mikä tulee tekemään naispappeuden jyrkästi torjuvien aseman entistä ahtaammaksi. Kirkon tulevaisuusselonteossa arvioidaan, että vuonna 2020 naisten osuus papeista on yli puolet. Ristiriita ei kuitenkaan tule poistumaan, sillä vuonna 2010 teologisiin tiedekuntiin hakeneista joka kymmenes ilmoitti suhtautuvansa torjuvasti naisten pappeuteen. Miehistä torjujia oli joka viides ja heistä puolet ilmoitti haluttomuutensa tehdä naispapin kanssa yhteistyötä.¹⁰

Vaikka Suomen teologinen instituutti on toistanut moneen kertaan, ettei se ole halunnut leimautua nimenomaan yhden asian eli naispappeuden vastustajaksi, oli virkakysymys kuitenkin jatkuvasti esillä *Kulmakivessä*. Osansa virkakysymyksen aktiiviseen esillä pitämiseen antoi SLEY:n pitkittynyt kuohunta naisten pappeudesta. Myös ajat muuttuivat. Yhteiskunnal-

⁸ Leino, 2008, 139–140.

⁹ Leino, 2008, 139.

¹⁰ Kirkko 2020; Närhi 2012, 12.

linen keskustelu sukupuolten tasa-arvosta oli muuttunut. Kirkon ei katsottu voivan enää olla erillinen saareke sukupuolten tasa-arvokysymyksessä muun yhteiskunnan ulkopuolella. Naispappeuden torjujien aseman käydessä ahtaammalle Kulmakivessä toistettiin kasvanut huoli niin kutsutun Rimpiläisen linjan mahtumisesta kirkon sisälle.

Naispappeuden torjujien puolustamisen lisäksi instituutissa kehittyi erityisesti naisille suunnattua toimintaa. Instituutin piirissä toimivat naiset alkoivat järjestäytyä omaksi naistenryhmäkseen 1990-luvun alkupuolella. Miehillä vastaavanlaista sukupuoleen sidottua toimintaa ei instituutissa ole ollut. Naistenryhmä sai nimen *Naisena seurakunnassa varmana autuudesta* -ryhmä (Naseva). Teologian ylioppilas Laura Mäkelä kertoi Kulmakivessä vuonna 1998 naistenryhmän tehtävästä:

Tiimin tarkoituksena on etsiä yhdessä omaa paikkaa ja kutsumusta, luoda yhteyksiä opiskelevien naisteologien välille sekä ”pitää ääntä” lehtorin virkojen puolesta.¹¹

Ryhmän tarkoituksena oli keskittyä naisteologiien työllistymismahdollisuuksiin muualle kuin papin virkaan. Naistenryhmän toiminta oli muun muassa vaikuttamista, sillä he vetosivat naisten hengellisen palveluviran säilymisen puolesta niin piispoihiin, seurakuntiin kuin herätysliikkeisiin. Naisten hengellinen palveluvirka tarkoittaa käytännössä lehtorinvirkaa, johon ei sisälly ordinaatiota. Ryhmä perusteli lehtorinviran tärkeyttä myös kristillisen opetus- ja kasvatustyön järjestämisen kannalta. Yhtenä toimintamuotonaan se järjesti vuosittain *Naisena seurakunnassa* -seminaareja.¹²

Snellman haastatteli pro gradu -tutkielmaansa STI:n toimintaan osallistuneita teologian opiskelijoita. Hänen mukaansa naistenryhmän toiminta keskittyi naisen toimimiseen seurakunnassa ilman pappisvihkimystä.

¹¹ KK 3/1998, 9, Mäkelä, Laura: Naisena ja teologina seurakunnassa;

¹² KK 2/1999, 6-7, Rämö, Anja: Jaanalla on kutsu seurakuntatyöhön; KK 3/1998, 9, Mäkelä, Laura: Naisena ja teologina seurakunnassa.

Etenkin ensimmäisen vuosikurssin naisopiskelijoita kutsuttiin mukaan naisille suunnattuun toimintaan. Naisopiskelijoille järjestetyn toiminnan tarkoitus näytti Snellmanin mukaan olevan opiskelijoiden sopeuttaminen naispappeusvastaisuuteen. Ryhmässä sopeuttajan roolissa toimi vanhempi naisopiskelija.¹³ Yleisesti ottaen instituutin toimintaan osallistujissa painottuvat ensimmäisen vuoden opiskelijat, joten oletettavasti toiminta oli myös paljon suunnattu heille. Ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoihin vaikuttaminen voi olla myös strateginen valinta instituutilta, sillä opintolinjaa koskevat päätökset ovat silloin vielä edessä.

Naseva-ryhmässä syntyi ajatus herätyskristillisen naisteologien yhdistyksen perustamisesta ja vuonna 2001 osa naistenryhmän toimintaan osallistuneista perusti Priscilla -yhdistyksen. Kulmakivessä kerrottiin yhdistyksen perustamisesta:

Priscillan oppiperustassa sitoudutaan Raamattuun ja evankelisluterilaiseen oppiin sekä korostetaan naisen ja miehen yhteistä arvoa luotuina, lunastettuina ja pyhitettyinä. Seurakunta on Kristuksen ruumis, jonka jäseninä mies ja nainen palvelevat Jumalaa ja toteuttavat hänen tahtoaan. Nainen ja mies palvelevat, erilaisina ja osittain eri tehtävissä, mutta saman arvoisina”.¹⁴

Kulmakivestä ei ilmene niitä vaiheita tai syitä, jotka johtivat oman yhdistyksen perustamiseen. Priscillan perustamisen jälkeen instituutissa ei ole toiminut erillistä naistenryhmää. Erityisesti naisille kohdistettua työtä ei ole ehkä nähty enää instituutissa tarpeelliseksi, vaan naiset on ohjattu mukaan Priscillan toimintaan. On mahdollisesti ollut yksinkertaisempaa, että naispappeuteen torjuvasti suhtautuvilla naisilla on oma yhdistyksensä, kuin että Suomen teologinen instituutti ajaisi naisteologien erillisiä työllistymismahdollisuuksia. Instituutissa on haluttu eroon naispappeusvastai-

¹³ Snellman 2002, 94, 96, 120.

¹⁴ KK 2/2001, 9, Ylönen, Laura: KokoNaisena seurakunnassa; KK 6/2001: Janatuinen, Mailis: Priscilla on syntynyt.

sesta leimasta, joten naisten työllistymiskysymyksen kanavoiminen omaan yhdistykseen on senkin vuoksi ollut perusteltua. Priscillan perustamisen jälkeen instituutti on profiloitunut toiminnallaan ja kannanotoillaan entistä enemmän naispappeuteen torjuvasti suhtautuvien miesten äänitorveksi.

Henkilökuvat Kulmakivessä

Virkakysymys nousi erityisesti esille *Kulmakiven* henkilökuvissa. Niissä esiteltiin pääsääntöisesti instituutin toiminnassa mukana olevia teologian opiskelijoita, mutta myös STI:n työntekijöitä ja luottamushenkilöitä. Virkakysymys pohditutti erityisesti haastateltuja opiskelijoita, joiden tulevaisuus opintojen jälkeen oli avoinna.

Haastatellut miesopiskelijat edustivat kaikki konservatiivista näkemystä virkaan. He eivät uskoneet saavansa pappisvihkimystä, vaikka kertoivatkin haaveilevansa pappina toimimisesta. Haastateltujen joukossa ei ollut miestä, joka olisi kertonut tekevänsä yhteistyötä pappien kanssa sukupuoleen

katsomatta. Periaatteessa tällainen näkemys olisi mahtunut instituutin virallisen kannan sisälle, sillä yhteistyön tekemiseen ei ollut annettu ohjeita, vaan asiassa oli niin sanottu omantunnonvapaus. Henkilökuvien kautta omantunnonvapaus kuitenkin näyttäytyy yhteistyön mahdottomuutena omantunnonsyistä.

Kaikki haastatellut naisopiskelijat suuntasivat muihin tehtäviin kuin papeiksi. Naiset jakoivat huolen työllistymisestä lukuun ottamatta uskononopettajan uralle tähtääviä opiskelijoita.¹⁵ Naisista osalla oli tiedossa se, minkälaiseen työhön he suuntaisivat, mutta osa oli ammatillisesti epävarmoja. *Kulmakivessä* teologiaa opiskeleville naisille tarjottiin henkilökuvien kautta mallia hakeutua muuhun kuin papin työhön. Vaihtoehtona tarjottiin opettajan työtä, lähetystyötä, media-alaa, tutkimusta tai jotain muuta.

Virkakysymystä tarkasteltiin *Kulmakivessä* ainoastaan naispappeuden torjujien näkökulmasta ja naispappien näkökulma koettiin vaikeaksi ymmärtää.¹⁶ Henkilöhahmoiksi nostettiin esille niiden miespappien tarinoita, jotka kieltäytyivät oman vakaumuksensa vuoksi yhteistyöstä naispappien kanssa ja toisaalta teologinaisista esiteltiin esimerkkeinä heitä, joilla oli virkakysymyksestä konservatiivinen näkemys. Naispappien asema nähtiin niin hyvänä viran avaamisen jälkeen, ettei voitu ymmärtää, miksi niiden pappien toimintavapautta, jotka eivät voineet omantunnonkysymyksiinsä vedoten toimia naispappien kanssa, nähtäisiin jotenkin ongelmallisena. Instituutin pääsihteeri Eero Junkkkaala pohti naispappien kokemuksia syrjityksi tulemisesta:

¹⁵ KK 2/2004, 8, Loukusa, Päivi: Anna-Elina tähtää käytännölliseksi teologiksi: KK 2/2005, 8-9, Makkonen, Jouko: Kristillinen taidekin on kylvötyötä; KK 3/2010, 10-11, Tuomala, Essi: Kemijärven kasvatti matkalla kansankynttiläksi.

¹⁶ Esimerkiksi KK 6/2003, 10, Eskola, Timo: Väistämiskysymyksen vaikeudesta.

Useimmiten tunne syrjinnästä syntyyne siitä, että perinteisellä virkakannalla olevan olemassaolo ja naispappeuden raamatullisten perusteiden kyseenalaistaminen koetaan syrjivänä.¹⁷

Junkkaalan näkemyksen mukaan ajojahti kohdistui niin kutsutun perinteisen virkakannan pappeihin, ei naispappeihin.¹⁸ *Kulmakivessä* keskityttiin naispappeuden vastustajiin, jotka olivat joutuneet alakynteen, eikä asiaa lähdetty tarkastelemaan naispappien näkökulmasta.

Vaikka yleinen asenneilmapiiiri naispappeuteen on muuttunut, sitä ei hyväksytä edelleenkään monissa herätysliikkeissä. Suomen teologisen instituutin jäsenjärjestöistä naispappeuden torjuvat Kansanlähetys ja SLEY. Naispappeuden taas hyväksyy organisaatiossa Suomen Rukoilevan Kansan Yhdistys. Hanna Salomäen mukaan naispappeuden torjujia on kirkossa ainakin 250 000.¹⁹ On kuitenkin huomattava, ettei tiettyyn herätysliikkeeseen kuulumisen tarkoita automaattisesti sitä, että olisi omaksunut torjuvan kannan naisten pappeuteen.

Keskeiset johtopäätökset

Herätysliikkeillä on pitkät perinteet kirkon haastajina. Suomen teologisen instituutin perustamisen taustalla oli koko 1980-luvun jatkunut raamatut keskustelu. Viimeisen silauksen antoi kirkolliskokous, joka hyväksyessään naispappeuden sai aikaan eri tavoin opillisesti painottuneiden herätysliikkeiden järjestäytymisen yhteiseen instituuttiin. Moni odotti, että aika korjaisi naispappeuden vastustamiseen liittyvät ongelmat kirkossa, mutta osittain kentällä on tapahtunut päinvastaista ja tilanne on polarisoitunut papinviran ympärillä.

¹⁷ KK, 3/2003, 6, Junkkaala., Eero: Kirkolliskokouksen kuulumisia.

¹⁸ KK, 3/2003, 6, Junkkaala., Eero: Kirkolliskokouksen kuulumisia.

¹⁹ Salomäki 2010, 88.

Suomen teologisen instituutin 25 toimintavuoden aikana niiden herätysliikkeiden toiminta, jotka torjuvat naispappeuden on vaikeutunut. Naisten pappeuden torjuijen asema kirkossa on pikkuhiljaa käynyt ahtaammaksi, jolloin Suomen teologisessa instituutissa on pyritty aktiivisemmin puolustamaan torjuijen työskentelymahdollisuuksia kirkossa.

Vaikka instituutilla ei ole ollut virallista linjausta naispappien kanssa työskentelystä, sai instituutin tiedotuslehden kautta kuvan, ettei yhteistyöhön ainakaan kannustettu. Tarinoita yhteistyöstä ei *Kulmakivissä* ollut. Naisten pappeuden torjunta näyttäytyi aukottomana.

Kulmakivi on pyrkinyt puhuttelemaan kohderyhmäänsä eli kannatusjäseniä. Instituutin toiminta pyörii rahalahjoitusten turvin, joten herätysliikkeiden yhteisen instituutin tarpeellisuutta on muuttuvassa ajassa pitänyt perustella uudestaan ja uudestaan. Herätysliikkeiden yhteisen agendan määrittäminen ja perusteleminen on toiminut yhteenkuuluvuuden tunteen nostattajana. Naisten pappeuden torjuminen on ollut painottuneesti esillä koko instituutin olemassaolon ajan.

Instituutin toiminta on vedonnut enemmän miehiin. Instituutti on painokkaammin ajanut naispappeuteen torjuvasti suhtautuvien asemaa kuin niiden teologinaisten asemaa, jotka eivät vakaumukseensa vedoten halua ottaa pappisvihkimystä, mutta haluaisivat toimia julistustehtävässä uskonsa rajoissa. Näiden naisteologioiden työllistymismahdollisuuksien ajaminen on keskitetty omaan yhdistykseen.

Suomen teologinen instituutti haluaa toiminnallaan ainakin hidastaa kirkon muuttumista yhteiskunnan mukana. Tarkasteltavan ajanjakson aikana *Kulmakiven* linjassa naisten pappeuteen tai samaa sukupuolta olevien parisuhteeseen ei tapahtunut muutosta, vaikka aika oli muokannut kirkkoa ja yhteiskuntaa. Raamatullisuudesta luopumisen nähtiin kulminoituvan naispappeuteen, mistä seuraisi kumuloituvia seurauksia, kuten samaa sukupuolta olevien parisuhteen salliminen.

Instituutin tavoitteena on vaikuttaa kirkon oppiin vaikuttamalla sen virkoihin opiskeleviin nuoriin. Sen päätavoitteena on vaikuttaa siihen, että tulevaisuudessakin herätysliiketaustaiset Raamattua instituutin linjan mukaisesti tulkitsevat miehet voisivat toimia papinvirassa. Instituutti on toiminnallaan pyrkinyt haastamaan yliopiston valta-aseman teologien koulutuksessa kyseenalaistamalla sen, minkälaisin opein kirkon tulevia työntekijöitä varustetaan ja mitä kirkossa opetetaan.

Lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet

Kulmakivi 1988-3/2013

Internet-lähteet

Teologisen tiedekunnan opiskelijoiden sukupuolijakauma 2002
2002

<http://www.helsinki.fi/ajankohtaista/uutisarkisto/7-2002/29-14-55-43>.
Katsottu 21.4.2013.

HK

2012 Haastettu kirkko. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina
2008–2011. KTKJ 115. Porvoo: Bookwell Oy. Verkkojulkaisu.

[http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E263C7D8B306DB22C2257A9B002C24EA/\\$FILE/Haastettu%20kirkko.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/E263C7D8B306DB22C2257A9B002C24EA/$FILE/Haastettu%20kirkko.pdf). Katsottu 14.4.2013.

Kirkko 2020

2010

[http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/3837DC6FD4244BDCC22577A50043E500/\\$file/Tulevaisuusselonteko_t%E4ysistunnolle_21092010%5B1%5D.pdf](http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/3837DC6FD4244BDCC22577A50043E500/$file/Tulevaisuusselonteko_t%E4ysistunnolle_21092010%5B1%5D.pdf). Katsottu 4.5.2013.

Närhi, Paula

2012 Nainen, pappeus ja ristiriita? Diss. Helsinki 2012.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/36220/nainenpa.pdf>.

Katsottu 28.4.2013.

Painetut lähteet

Junkkaala, Eero (toim.)

1990 Vaihtoehto kirkon parhaaksi. Raamatun ja tunnustuksen puolesta. Suomen teologisen instituutin vuosikirja Iustitia 1990. Helsinki: SLEY-kirjat.

Leino, Pekka

2008 Virka, laki ja vakaumus – suhtautuminen omantunnon suojaan muutoksen alla kirkossa. -Iustitia. Murroksen merkki. STI 20 vuotta.

Teologinen yhteistoiminta-asiakirja

1990 Vaihtoehto kirkon parhaaksi. toim. Junkkaala, Eero. Suomen teologisen instituutin vuosikirja Iustitia 1990. Helsinki: SLEY-kirjat.

Tutkimuskirjallisuus

Salomäki, Hanna

2010 Herätysliikkeisiin sitoutuminen ja osallistuminen. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 113. Porvoo: Bookwell Oy.

Snellman, Minna

2002 Totuuden ja turvan etsijät. Kvalitatiivinen tutkimus teologian opiskelijoista Suomen teologisessa instituutissa. Käytännöllisen teologian Pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto.

II Nais- ja miesihanteen tuottaminen

Keskiaikaisten miesten ymmärtämisestä eli miten eräs gradu valmistui

Riikka Myllyntausta

I Puheenvuoro

Lähde

Käytin gradussani *”Noin urhea tulee ritarin olla ja taistelussa rohkea sekä ylväs” – Bernhard Clairvauxlaisen kirje Uuden ritariuden ylistys ja Rolandin laulu -runo 1100-luvun ritariuden ilmentäjinä* kahta lähdettä, Rolandin laulu -nimistä runoa ja ranskalaisen munkin Bernhard Clairvauxlaisen kirjoittamaa kirjettä Uuden ritariuden ylistys. Tutkin kandidaatintutkielmasani Rolandin laulun esittämää ritari- ja mieskuvaa ja oli luonnollista jatkaa gradussani samasta aihepiiristä samalla lähteellä. Laajentaakseni näkökulmaani ja tutkimuskysymyksiäni otin toiseksi lähteeksi Uuden ritariuden ylistys -kirjeen, koska se on kirjoitettu samoihin aikoihin Rolandin laulun kanssa 1100-luvun alussa. Molemmat tekstit kirjoitettiin lisäksi Ranskassa, joten myös maantieteellinen läheisyys puolsi näiden kahden lähteen yhdistämistä.

Olin jo etukäteen päättänyt, että haluan käyttää molemmista teksteistä alkuperäiskielisiä versioita eli *Rolandin laulusta* muinaisranskankielistä ja *Uuden ritariuden ylistyksestä* latinankielistä. Käytin englanninkielisiä käännöksiä auttamaan kääntämistyössä alkuperäiskieliltä suomeksi sekä tukena tekstin tulkinnessa. Käännöstyön tekeminen oli molempien lähteiden kohdalla hidasta, työlästä ja välillä turhauttavaa, mutta loppujen lopuksi palkitsevaa, sillä kääntäminen on aina samalla teks-

tin tulkitsemista. Tämän vuoksi omien käännösten tekeminen antoi varmuutta varsinaiseen tekstin tulkintatyöhön ja erilaisten päätelmien tekemiseen. Olen lukenut latinaa sekä lukiossa että yliopistossa, joten pystyin kääntämään Bernhardin kirjettä melko tehokkaasti suomeksi siitä huolimatta, että latinan osaamiseni on hieman rapistunut. Onnekseni pikkuveljeni on varsinainen pieni latinisti ja pystyin hyödyntämään hänen osaamistansa. Kävimmekin monia keskusteluja siitä, miten jokin kohta lähdetekstissäni kannattaisi suomentaa ja mikä sen ydinsanoma on. Alkuperäiskielisten tekstien kääntäminen suomeksi oli erityisen haastavaa Rolandin laulun kohdalla, sillä ranskankielen taitoni ovat peräisin yläasteelta. Lisäksi runo oli kirjoitettu muinaisranskaksi ja runomuotoon, mikä teki tehtävästä entistä haastavamman. Löysin kuitenkin Kansalliskirjastosta hyvän sanakirjan, joka käsitteli nimenomaan muinaisranskaa.

Päysin lähteiden jäljille melko helposti etsimällä niitä Helsingin yliopiston Helka-tietokannasta ja käyttämällä Google-hakukonetta. Omat lähteeni eivät ilmeisesti ole suuressa kysynnässä tai

Rolandin patsas Saksassa, Bremenin torilla. Patsas kuuluu UNESCO:n maailmanperintöluetteloon. Lähde: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:RolandBremen01.jpg>

käytössä Helsingissä, sillä sain pidettyä *Rolandin laulua* lainassa Kansalliskirjastosta lähes koko graduntekovuoden. Bernhard Clairvauxlaisen kirjeestä oli melko hankalaa löytää englanninkielistä käännöstä kirjastoista, joten tilasin siitä pakkari-version Amazon -kirjakaupan kautta. Lähteen ostaminen omaksi on siinä mielessä hyödyllistä, että tekstin marginaaleihin voi tehdä omia muistiinpanoja ja kirjoittaa ylös omia ajatuksia ja ideoita.

Tutustuin molempiin lähteisiin aluksi englanninkielisten käännösten kautta, koska halusin saada tuntuman siihen, millaisesta tekstistä oli kyse. Aloitin siten lähdetekstieni käsittelemisen lukemalla lähteen englanninkielisen käännöksen pariin otteeseen hahmottaakseni kokonaiskuvan tekstistä. Tämän jälkeen oli helpompi ottaa käsittelyyn alkuperäiskielillä kirjoitetut tekstit, syventyä oleellisimpien lauseiden ja termien alkuperäiseen muotoon ja yrittää tulkita, mitä ne tekstin kontekstissa ja kokonaisuudessa merkitsivät. Pyrin ensimmäisillä lukukerroilla unohtamaan jo hieman hahmottelemani tutkimuskysymykset, sillä halusin ensin rauhassa tutustua lähdemateriaaliini kokonaisuuksina. Tämän jälkeen aloin lukea tekstejä tutkimuskysymysteni valossa ja etsiä esimerkiksi Clairvauxlaisen kirjeestä kohtia, jotka näyttivät niiden näkökulmasta mielenkiintoisimmilta. Tutkimuskysymysten ja graduni näkökulman tarkentuessa myös lukemisesta tuli helpompaa, sillä pystyin kohdistamaan huomioni nimenomaan kysymysteni kannalta oleellisiin kohtiin. Lisäksi pystyin aloittamaan tekstin varsinaisen tulkitsemisen siitä näkökulmasta, josta olin graduani kirjoittamassa. Tein muistiinpanoja ja kirjasin ylös erilaisia merkintöjä, kysymyksiä ja huomioita lähes jokaisella lukukerralla.

Molemmat lähteeni ovat kaunokirjallisia teoksia, joten niiden tulkitsemisessa ja jopa lukemisessa tuli muistaa huomioida erilaisia lähdekriittisiä tekijöitä. Kumpaakaan lähdeittäni ei kirjoitettu antamaan totuudenmukaista ja yksityiskohtaista kuvaa 1100-luvun ritariudesta tai siitä, millainen ihanteellinen ja hyveellinen ritari tai mies tuona aikana oli. Bernhard

Clairvauxlaisen kirjeen tarkoitus oli ensisijaisesti rohkaista ja antaa moraalista ja henkistä tukea ensimmäisille temppeliherroille. Tämän lisäksi se kirjoitettiin puolustamaan temppeliherrain ritarikuntaa, tarjoamaan sen olemassaololle oikeutus ja hälventämään ritarikuntaa kohtaan heränneitä epäilyksiä ja epäluuloja. Nämä tarkoitukset näkyvät Bernhardin tekstissä aina siinä käytetystä tyylistä varsinaiseen tekstisisältöön. Bernhard käytti kirjeessään varsin kärjistävää ja puolueellista kirjoitustyyliä, mikä tuli muistua ottaa huomioon aina tekstiä tulkitessa. Käyttämieni lähteiden kautta ei siis päässyt käsiksi siihen, millainen yleinen käsitys 1100-luvun ranskalaisessa yhteiskunnassa vallitsi yleisesti ritariudesta, hengellisten ritarikuntien ja maallisten ritarien suhteesta tai ritareille asetetuista ihanteista ja velvollisuuksista. Lähteideni kautta pystyin ainoastaan tulkitsemaan sitä, millaisen ritari- ja mieskuvan juuri nämä tekstit antoivat.

Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymysten lopullinen muotoilu vei yllättävän pitkän aikaa, vaikka ne eivät muuttuneetkaan radikaalisti ensimmäisistä ideoista ja muotoiluista. Aloitin tutkimuskysymysten tekemisen hahmottelemalla raakaversion siitä, mikä tulisi olemaan graduni perusajatus eli mistä haluaisin gradussani kirjoittaa. Aloitin kehittämällä ensin yhden laajemman kysymyksen, josta pystyi johtamaan tarkempia jatkokysymyksiä. Tutkimuskysymysten tarkentuminen liittyi kuitenkin gradun varsinaisen työstämisen aloittamiseen. Saatuaani lähteet käsiini ja aloitettua niiden lukemisen alkoivat myös ajatukset tutkimuskysymyksistä tarkentua. Lähteiden tunteminen ja kirjallisuuden lukeminen vaikuttivat omalta osaltaan tutkimuskysymysten muotoiluun, sillä kirjallisuudesta saattoi nousta esille sellaisia teemoja tai näkökulmia, jotka tuntuivat mielekkäiltä graduni kannalta. Lisäksi lähteiden tuntemus auttoi hahmottamaan sitä, minkälaisia kysymyksiä niille

ylipäättään pystyi esittämään. Näin lähteiden lukeminen ja gradun aiheeseen tutustuminen edesauttoivat muotoilemaan tutkimuskysymykset viimeiseen muotoonsa. Myös keskustelu graduni ohjaajan ja muiden seminaarilaisten kanssa auttoi kysymysten laatimisessa.

Päädyn lopulta siihen, että graduni pääajatus liittyy lähdeoteksistani löydettäviin ritareille asetettuihin ihanteisiin ja velvollisuuksiin sekä yleiseen ritari- ja mieskuvaan. Tähän pääajatukseseen liittyi myös kysymys siitä, millainen vastapari hengellisestä ritariudesta rakentui suhteessa maalliseen ritariuteen. Edellä mainittuihin teemoihin liittyen päätutkimuskysymykseni olivat: ”Millaisia mies- ja ritarikuvia lähteistäni eli *Rolandin laulu*-runosta ja ranskalainen sisterssiläismunkin Bernhard Clairvauxlaisen kirjoittamasta kirjeestä on löydettävissä?” ja ”Mitä ihanteita, velvollisuuksia ja oikeuksia ritareilla oli, ja mihin ne perustuivat?” Näihin perustutkimuskysymyksiin liittyivät kiinteästi myös kysymykset siitä, mihin erilaiset käsitykset ritariudesta perustuivat, minkälainen kehitys johti ajatukseen hengellisestä ritarista eli niin sanotusta sotivasta munkista ja miten Bernhard Clairvauxlaisen esittelemä ritari-ihanne suhteutui *Rolandin laulussa* nähtävissä olevaan ritariuteen.

Gradua kirjoittaessani jouduin muistuttamaan itseäni jatkuvasti myös muista kysymyksistä, jotka ohjasivat tekstin muodostumista. Luonnollisesti varsinaiset tutkimuskysymykset kulkivat mukana läpi prosessin, mutta myös yleisluonteisemmat mitä, miten ja miksi -kysymykset oli hyvä ottaa huomioon. Jo lähdekriittinen ajattelu pakotti tarkastelemaan sekä varsinaisia lähteitä että tutkimuskirjallisuutta näiden kysymysten kautta. Gradun teossa yksi tavoite on tietyn ilmiön, henkilön tai tapahtumien monipuolinen ymmärtäminen, joten erilaisten syy-seuraus -suhteiden pohtiminen ja selvittäminen kuuluivat oleellisesti gradutyöskentelyyn. Oma aiheeni sijoittui niin kauas menneisyyteen, että syy-seuraus -suhteit-

den ja esimerkiksi henkilöiden motiivien tutkiminen oli tutkimuskirjallisuuden ja lähteiden tulkintaa ja näin aina epävarmaa.

Metodi

Gradun tekeminen kirkkohistorian oppiaineeseen oli siinä mielessä yksinkertaista, että meille sanottiin hyvinkin suoraan jo gradun teon alkuvaiheilla, ettei varsinaisia metodeja juuri ole. Puhuttiin niin sanotusta lähiluvun metodista, joka merkitsi tekstin tarkkaa ja systemaattista lukemista ja tulkitsemista. Tämä tuntui kovin armolliselta ja helpottavalta, sillä kaikessa epämääräisyydessään sana metodi aiheutti aluksi ahdistusta ja hämmennystä. Tieto siitä, että tarkka tekstin lukeminen ja luetun analysoiminen oli jo metodin käyttöä, helpotti gradun tekoa merkittävästi. Oman graduni kohdalla metodiksi osoittautui nimenomaan lähiluku, jonka avulla pyrin tulkitsemaan lähteitani omien tutkimuskysymysten näkökulmasta. En löytänyt juurikaan aiempaa tutkimusta tai muuta kirjallisuutta, jossa lähteitani olisi käsitelty samasta näkökulmasta kuin mistä itse niitä aioin tarkastella, ja tämä toi oman lisämausteensa metodin pohtimiseen ja tekstien lukemiseen.

Pyrin lähiluvun kautta ja taustakirjallisuuden avulla tulkitsemaan lähteistäni niiden esittelemää ritarikuvaa etsimällä teksteistä kohtia, teemoja ja jopa yksittäisiä sanoja, joiden avulla rakentaa ja tulkita niiden edustamaa ritarikuvaa. Rakensin tekstien välittämää ritarikuvaa muun muassa jaotteleamalla esiin tulevia teemoja, kuten nöyryys, kuuliaisuus, urhoollisuus ja ritarin ulkoisen olemuksen tai käyttäytymisen merkitys. Teemoittelun avulla pystyin jäsentämään tekstejä hallittavaan muotoon ja löytämään tutkimuskysymysteni kannalta tekstien ytimen.

Pyrin löytämään graduni tueksi monipuolisesti kirjallisuutta. Tarvitsin kirjallisuutta muun muassa keskiajan ranskalaisesta kirjallisuudesta, *Rolandin laulusta* tehtyjä analyyseja ja tutkimuksia, Bernhard Clairvauxlaisen elämästä kertovia teoksia, temppeleiherrain ritarikunnan historiasta kertovia teoksia ja ranskalaisesta keskiaikaisesta yhteiskunnasta kertovia teoksia. Tutkimuskirjallisuuteen tutustuminen oli käytännössä melko helppoa, sillä tiesin tarkkaan, mistä teemoista ja asioista tarvitsin kirjallisuutta. Haasteena oli löytää tasapaino kirjallisuuden esittelyn ja tutkijoiden tutkimustulosten sekä omien pohdintojen ja päätelmien välille. Erityisesti *Rolandin laulua* koskevaa kirjallisuutta etsiessäni törmäsin erilaisiin ongelmiin. Ensiksikin tutkimuskirjallisuus oli kovin vanhaa, sillä suurin osa löytämäni *Rolandin laulua* koskevaa kirjallisuutta oli kirjoitettu 1960–1970-luvuilla. Toiseksi monet *Rolandin laulua* analysoineet tutkijat olivat erimielisiä sen tulkinnasta ja runon sisäisistä merkityksistä. On luonnollista, että *Rolandin laulun* kaltaista kaunokirjallista teosta on tulkittu ja analysoitu monesta eri näkökulmasta. Tämä toi sekä haastetta että mahdollisuuksia omaan tutkimukseeni, sillä taustakirjallisuus ei antanut valmiita vastauksia siihen, miten runo tulisi ymmärtää.

Tutkimuskirjallisuuden löytäminen ja etsiminen jatkui lähes siihen asti kun graduni oli valmis. Lähdin kirjallisuuden etsimisessä liikkeelle siitä, että tein ajatuskartan aiheestani ja hain sitä kautta erilaisia hyödyllisiä asiasanoja, joiden avulla tutkimuskirjallisuutta voisi löytää. Muutamia kirjoja tiesin jo valmiiksi kandidaatintutkielman kirjoittamisen ajoilta, joten lähdin niistä liikkeelle ja pyrin laajentamaan taustakirjallisuutta vähitellen. Aloitin hakemalla kirjallisuutta erilaisilla aiheeseeni liittyvillä asiasanoilla Helsingin yliopiston Helka-tietokannasta. Tämän jälkeen hain artikkeleita ja kirjallisuutta Nelli-tietokannasta. Lisäksi hyötyä oli käyttämieni kirjojen kir-

jallisuusluetteloista, joista löysin monia hyviä vinkkejä lisäkirjallisuudesta. Myös Google Scholar osoittautui erittäin hyödylliseksi välineeksi kirjallisuuden etsimisessä, sillä sen kautta löysin monia artikkeleita ja kirjoja, joihin en ollut törmännyt muualla.

Tutkimuskirjallisuuden lukemisessa ja hyödyntämisessä omaksi haasteekseen osoittautui oleellisen tiedon erottaminen epäolennaisesta. Tutkimuskirjallisuutta lukiessa löytää helposti mielenkiintoista tietoa, joka sivuaa gradun varsinaista aihetta vain vähän tai ei ollenkaan. Koin tutkimuskysymysten ja gradun näkökulman muistamisen tärkeäksi tutkimuskirjallisuutta lukiessa, sillä graduun tuli helposti sisällytettyä sellaista tekstiä, joka ei enää liittynyt kiinteästi sen varsinaiseen aiheeseen tai näkökulmaan. Olennaisen tiedon poimiminen ja tarkoituksenmukainen yhdistäminen kymmenien kirjojen tietotulvasta oli välillä oma urakkansa ja vaati kärsivällisyyttä. Tietotulva merkitsi siten yhtä lisähaastetta gradun kirjoittamisessa. Tässä vaiheessa sisällysluettelot ja mahdolliset hakusana-luettelot olivat suureksi avuksi.

Oman tutkimuksen tausta

Graduni rakentui sen ajatuksen varaan, että molemmissa lähdeteksteissäni on nähtävissä 1100-luvun ritariuden ydinpiirteitä, jotka heijastelevat ritariuteen liitettyjä ajatuksia ja käsitteitä. Koin välillä, että gradun kirjoittaminen oli tasapainottelua oikeanlaisen, tieteellisen tekstintulkinnan ja ylitulkitsemisen välillä. Halusin välttää sitä, että asettaisin yhdelle lauseelle, kappaleelle tai sanalle liikaa painoa tai tulkitsisin niitä väärin. Tämä liittyi minun mielessäni kysymykseen tutkijan objektiivisuudesta eli siitä, että omien käsitysten, ajatusten ja mielipiteiden ei tulisi näkyä varsinaisessa tekstissä. Sain motivaatiota objektiivisuuden tavoitteluun kirjoittamisprosessin aikana törmätessäni useaan otteeseen tutkimuskirjallisuuteen, jossa

mielestäni näkyi tutkijan pyrkimys jättää huomiotta hänen omia hypoteesejaan ja tulkintojaan vastaan olevat näkökulmat. Tällaisen kirjallisuuden lukeminen oli siitä mielenkiintoista, että se osoitti konkreettisesti, miten vaikea objektiivisuuden ihanne on tieteellisessä kirjoittamisessa saavuttaa. Lisäksi se auttoi harjoittamaan kriittisen lukemisen taitoa.

Tämän tyyppiset ajatukset nousivat mieleeni erityisesti myös sen vuoksi, että en löytänyt gradunteon aikana kirjallisuutta, joka olisi käsitellyt lähteitäni nimenomaan siitä näkökulmasta, josta luin niitä itse. En siis kovin helposti löytänyt omille tulkinnoilleni vahvistusta. Tämä tasapainottelu, eli tekstien tulkintaan liittyvät ongelmat ja kysymykset, toivat oman mielenkiintoisen lisämausteensa graduntekoon. Muun muassa tämän vuoksi graduni ei kerro siitä, millaiseksi ihanteellinen ritari 1100-luvulla käsitettiin, vaan se on minun tulkintani siitä, millaisia kuvia lähteeni antavat 1100-luvun ihanteellisesta ritarista.

Graduseminaarimme teemoina olivat sukupuoli ja valta, ja ne nousivat sen vuoksi keskusteluissa muita teemoja useammin esiin. Omalta kohdaltani nämä teemat kulkivat koko gradun teon ajan mielessäni ja ne näkyvät jossain määrin myös valmiissa gradussani, mutta en koe tehneeni gradua puhtaasti kummastakaan näkökulmasta. Vallankäytön näkökulma tuli tutkielmassani enemmän esille Bernhard Clairvauxlaisen teksteissä, sillä hän oli kirkkopoliittisesti hyvin vaikutusvaltainen munkki 1100-luvulla. Hän vaikutti temppeliherrain ritarikunnan syntyyn ja kehitykseen muun muassa osallistumalla sääntökunnan ensimmäisen säännön muodostamiseen. Lisäksi hänellä oli henkilökohtaisesti vaikutusvaltaisia yhteyksiä sekä kirkkopoliittisiin vaikuttajiin että maallisiin hallitsijoihin. Bernhardin elämästä lukiessa kävikin selväksi, että Bernhard myös käytti hyväkseen näitä kontaktejaan eikä pelännyt ottaa kantaa yhteiskunnallisiin asioihin tai käyttäjä saavuttamaansa asemaa omien asioidensa ajamiseen.

Sukupuolen teema tuli gradussani esille jossain määrin luonnolli-
sesti, sillä kysymykseen siitä, millaiseksi ihanteellinen ritari kuvattiin, liittyi myös ky-
symys ihanteellisesta miehestä. Rolandin laulusta oli helppo löytää kohdat,
jotka ihannoivat runon ritareita paitsi heidän ammattinsa takia, myös
heidän miehekkyytensä vuoksi. Myös Bernhardin kirjeestä on huomati-
tavissa ihanteellisen mieheyden korostus.

Prosessista

Asetin jo ennen gradun teon aloittamista tavoitteekseni kirjoittaa gradu
valmiiksi vuodessa. Olin motivoitunut tekemään työtä graduni eteen ja sen
vuoksi tutkielman tekoon sijoittamani vuosi oli palkitseva, mutta myös
työntäyteinen ja vaikea. Keskityin vuoden ainoastaan graduun enkä tehnyt
 muita opintoja, joten gradu pyöri melko jatkuvalla syötöllä mielessä. Huo-
masin monesti vuoden aikana pohtivani jotain graduun liittyvää
esimerkiksi ruokakaupan kassalla tai töissä.

Vaikeimpia olivat hetket, jolloin gradun suunta tai näkökulma tuntui
olevan hukassa. Niinä hetkinä ei sujunut kirjoittaminen eikä oikein taust-
tatyönkään tekeminen. Toisina hetkinä en luottanut omiin tulkintoihini
enkä kykyyni tuottaa tieteellistä, yliopistotasosta tekstiä, toisina taas ky-
seenalaistin graduni aihevalinnan, tutkimuskysymykset tai jonkin muun
aspektin. Osittain tämä saattoi johtua melko korkealle asettamastani ri-
masta, joten itsekriittisyys gradua ja aikaansaamaani tekstiä kohtaan ai-
heutti useaan otteeseen vaikeuden tuottaa minkäänlaista tekstiä. Valmiin
tekstin tuottamisessa minulle hankalinta oli omien tulkintojen ja ajatusten
esiintuominen ja niiden looginen perusteleminen. Tutkimuskirjallisuuden
referointi ja lähteiden lukeminen niiden kautta tuntui lähestulkoon koko
vuoden ajan sujuvan melko mutkitta, mutta omien käsitysten esiintuomi-
nen tuotti jossain määrin hankaluuksia. Säännölliset deadlinet auttoivat

minua suunnattomasti, sillä ne myös pakottivat istumaan tietokoneen ääressä, vaikka ajoittain tuntuikin, ettei aikaansaamaani tekstiä kehtaisi näyttää kenellekään.

Palkitsevia hetkiä oli kuitenkin myös monia. Välillä kirjoittaminen tuntui sujuvan useita tunteja ilman vaikeuksia, ja ideoita ja suunnitelmia riitti usealle päivälle. Parhaita olivat hetket, jolloin oivalsin uuden hyödyllisen tulkinnan tekstille lähdettä lukiessani tai keksin jonkin uuden oivalluksen tai näkökulman, jota en ollut aiemmin edes tullut ajatelleeksi. Tällaiset ahaa-elämykset innostivat kirjoittamaan, lukemaan ja etsimään lisätietoa. Näihin hetkiin liittyi tosin myös turhautumista, kun omasta mielestä koko gradun mullistava kuningasajatus iski kesken ratsastusretken eikä sitä voinut heti kirjata ylös. Niinpä se katosi yhtä nopesti kuin oli tullutkin.

Itse kirjoittaminen on aina ollut minulle melko helppoa. Pahin kynys minulle on aina ollut ensimmäisten sanojen, lauseiden ja kappaleiden kirjoittaminen. Siis yksinkertaisesti aloittaminen ja se, että kursori vilkkuu tyhjällä dokumentilla. Tässä vaiheessa yleensä aloitan siitä, että pakotan itseäni tuottamaan jotain aiheeseeni liittyvää tekstiä, jota voin muokata ja laajentaa myöhemmin. Pidänkin yleisesti ottaen prosessikirjoittamisesta, sillä silloin minun ei tarvitse heti tuottaa valmista, virheetöntä ja loogista tekstiä. Ennen tutkimuskysymysten tarkentumista ja näkökulman löytämistä gradun kirjoittaminen tuntui haasteelliselta, sillä ilman tarkkaa näkökulmaa ja tavoitteita oli vaikea pystyä kirjoittamaan tarkoituksenmukaista tekstiä ja etsiä tutkimuskirjallisuudesta ja lähteistä graduuni sopivaa materiaalia. Tutkimuskysymysten tarkentaminen ja ajoittainen läpikäyminen auttoivatkin pitämään mielessä graduni tarkoituksen ja tavoitteen, jolloin myös kirjoittaminen tuntui mielekkäämmältä ja helpommalta.

Seminaariryhmän merkitys gradun edistymisen kannalta oli omalla kohdallani merkittävä. Voisi jopa sanoa, että seminaariryhmä oli minulle korvaamaton tuki ja apu. Ryhmän vuoksi minulla oli säännöllisiä deadlineja

ja välitavoitteita, jotka halusin saavuttaa. Ryhmästä sain myös arvokasta vertaistukea silloin, kun gradun tekeminen tuntui hankalalta tai lähes mahdottomalta. Lisäksi sain seminaariryhmältä palautetta tekemästani tekstistä, jonka avulla pystyin parantamaan sitä ja tarkentamaan tekstin näkökulmaa. Oli myös hyvin palkitsevaa lukea muiden tekstejä ja päästä näin kurkistamaan muiden graduihin ja työtapoihin. Perustimme seminaarin alkaessa Facebookiin suljetun graduryhmän, joka oli helppo ja nopea väline ottaa yhteyttä moniin seminaarilaisiin. Ryhmässä sai rauhassa purkaa gradun aiheuttamaa stressiä tai ahdistusta, sen kautta pystyi kysymään vinkkejä ja mielipiteitä muilta seminaarilaisilta ja sen avulla kuuli myös muiden kuulumisia gradun edistymisestä. Seminaarissamme käytimme myös Moodlea, joka oli käytettävissä myös niille seminaarilaisille, jotka eivät olleet liittyneet Facebookiin. Myös tätä kautta sai oivaa tukea ja apua erilaisiin ongelmatilanteisiin. Omalta kohdaltani voisi sanoa, että gradun tekeminen ei missään vaiheessa tuntunut sellaiselta yksinäiseltä puuhalta, jollaiseksi sen voisi kuvitella, vaan erilaista tukea ja apua oli monenlaisten väylien päässä. Tämä vaikutti siihen, että gradun tekeminen tuntui mielekkäältä ja sujui tavoiteaikataulussa.

*II Bernhard Clairvauxlaisen elämä yhteiskunnallisena strategiana
ja uskonnollisena vaikuttajana*

Gradussani keskityin tutkimaan Bernhard Clairvauxlaisen käsityksiä ihanteellisesta ritarista ja miehestä. Lukiessani Bernhardista kiinnostuin myös

hänen elämäntarinastaan ja merkityksestään poliittisena vaikuttajana. En pystynyt syventymään tähän teemaan gradussani, mutta aihe jäi mieleeni kiinnostavana tutkimuskohteena. Seuraavaksi esittelenkin lyhyesti sitä, millainen vaikutus Bernhardilla oli Keski-Euroopan uskonnollisessa ja poliittisessa viitekehyksessä.

Bernhard Clairvauxlainen syntyi vuonna 1090 Pohjois-Ranskassa aristokraattiseen sukuun. Hänet lähetettiin opiskelemaan yhdeksänvuotiaana ja hänen vanhempansa kannustivat poikaansa tämän opinnoissa. Bernhardin kouluttaminen merkitsi luultavasti sitä, että hänelle suunniteltiin uskonnollista elämää nuoresta lähtien. Luostariin liittyminen, pappeus tai sotilaaksi ryhtyminen olivat Bernhardin aikana lähestulkoon ainoat varakkaasta perheestä kotoisin olevan miehen vaihtoehdot. Bernhard oli korkeasti koulutettu ja suoritti myös lyhyen sotilaspalveluksen Burgundin herttuan linnoituksessa Ranskassa. Bernhard syntyi aikana, jolloin kirkon ja valtion välillä oli perustavanlaatuinen valtataistelu, joka purkautui usein keisarin ja paavin välisinä yhteenottoina. Onkin mahdollista, että Bernhardin sukutausta, asepalvelus ja yleinen yhteiskunnallinen tilanne vaikuttivat suuresti hänen negatiivisiin käsityksiinsä maallisesta ritariudesta sekä hänen kiinnostukseensa henkilökohtaisesta siveydestä ja puhtaudesta.¹

Bernhard kuitenkin kärsi nuorena uskonkriisistä, joka päättyi hänen kokemaansa ilmestykseen. Ilmestyksessä Neitsyt Maria tiputti hänen suuhunsa kolme pisaraa maitoa rinnastaan. Tämä mystinen kokemus vahvisti Bernhardin uskoa ja innoitti häntä ryhtymään munkiksi. Hän liittyi vuonna 1113 benediktiinisääntöön tukeutuvan sisterssiläissääntökunnan luostariin Cîteaux'n kaupungissa ja vuonna 1115 hänestä tuli Clairvaux'n apotti. Sisterssiläiset olivat yksi keskiajan merkittävimmistä uskonnollisista sääntökunnista, ja sääntökunta elpyi uuteen kukoistukseen erityisesti

¹ Evans 1987, 1; Evans 2000, 7, 9, 154; Napier 2003, 18–19.

1100-luvulla Bernhard Clairvauxlaisen toimiessa apottina. Sisterssiläisissä luostareissa pyrittiin seuraamaan Benedictus Nursialaisen laatimaa sääntöä mahdollisimman tarkkaan, ja sisterssiläisyyteen liittyi kiinteästi koruttomuus, karuus ja askeettisuus sekä ruumiillinen työnteko ja yksinkertainen elämäntapa. Sisterssiläiseen uskonharjoittamiseen kuuluivat henkilökohtainen kilvoittelu ja itsensä kieltäminen, jotka sisälsivät erakkohengellisuuden piirteitä, vaikka yksinäisyyttä harjoitettiinkin yhteisön sisällä.²

Bernhard etsi puhtautta sisterssiläisyyden askeettisesta köyhyydestä ja ehdottomasta siveydestä ja korosti benediktiiniläissäännön kirjaimellista noudattamista. Bernhard perusti luostareita, kuten Clairvaux'n luostarin, mahdollisimman karuihin maastoihin, sillä hänen mukaansa laiskuus ja ylellisyydentavoittelu olivat levinneet liian laajalle Keski-Euroopan luostareissa. Ensimmäisen luostarinsa Bernhard perusti Troyesin kaupungin itäpuolelle Champagnen alueen kreivin, Hugues Ier de Champagnen, antamalla maalle. Tämä Clairvaux'n luostari oli Citeaux'ssa sijaitsevan sisterssiläisluostarin sivuhaara. Bernhardin perustamasta luostarista tuli nopeasti suosittu ja kuului-sa, mikä houkutteli uusia jäseniä. Clairvaux'n luostarin perustamisesta alkoi sisterssiläisyyden uusi nousu ja elpyminen, johon Bernhardilla ole merkittävä vaikutus. Champagnen kreivi paitsi antoi Bernhardille maata luostareidensa rakentamiseen, myös maksoi suuren osan Bernhardin perustamien luostarien rakennuttamisesta aiheutuneista kustannuksista.³ Bernhardilla oli siis Champagnen kreivissä vaikutusvaltainen ja varakas taloudellinen tuki takanaan jo munkkiuransa alkuvaiheilta

² Evans 2000, 8; Napier 2003, 18–19; Heikkilä 2004, 101–102; Ralls 2007, 54.

³ Read 1999, 93, 95; Napier 2003, 18–19.

lähtien. Tämäntyyppiset varakkaat tukijat ja suojelijat vaikuttivat suuresti Bernhardin vaikutusvallan kasvuun.

Bernhard Clairvauxlainen.

Lähde:

<http://saints.sqpn.com/saint-bernard-of-clairvaux/>

Bernhard oli taitava poliittinen strategi, ja hän onnistui luomaan luostareidensa kautta merkittäviä yhteyksiä vaikutusvaltaisiin kirkollisiin ja maallisiin vaikuttajiin. Hän oli huomiota herättävä kirkollinen toimija jo uransa alkua-joista lähtien. Bernhard kutsuttiin usein avustamaan kirkon asioissa, vaikka hän onnistuikin välttämään korkeimmat kirkolliset virat. Erityisesti osallistuminen temppeliherrain ritarikunnan säännön muodostamiseen vuonna 1128 vahvisti Bernhardin mainetta sekä kirkollisissa että poliittisissa piireissä. Bernhard muodosti myös läheisen suhteen moniin paaveihin. Paavi

Honorius II:n kuoltua vuonna 1130 Bernhard joutui mukaan selvittämään kirkollista skismaa, joka johtui seuraavan paavin valinnasta. Honoriuksen seuraaja Innocentius II (paavina 1130–1143) valittiin paaviksi kardinaalien vähemmistön päätöksellä. Kardinaalien enemmistö vastusti menettelytapaa ja valitsi Innocentiuksen vastapaaviksi Analectus II:n. Bernhard puolsi Innocentiuksen oikeutta paaviuteen ja onnistui suostuttelemaan sekä Englannin että Ranskan kuninkaat oman ehdokkaansa puolelle. Kahdeksan vuoden skisma päättyi lopulta Innocentius II:n voittoon. Innocentiuksen voittoon johtaneiden tapahtumien vuoksi Bernhard vakiinnutti asemansa Innocentiuksen neuvonantajana ja edustajana. Bernhardin poliittiset ja diplomaattiset kyvyt tulivat ensimmäistä ker-

taa näkyviin nimenomaan Innocentiuksen paaviuden aikana ja tästä eteenpäin Bernhard noteerattiin vaikutusvaltaisena poliittisena toimijana.⁴

Bernhardilla oli voimakas vaikutus myös paavi Eugenius III:n (paavina 1145–1153) kaudella. Ennen paaviuttaan Eugenius III oli asettunut Bernhardin perustamaan Clairvaux’in luostariin Bernhardin henkilökohtaisen vetovoiman ja karisman vuoksi. Eugeniuksen nousuun paaviksi vaikuttikin merkittäväällä tavalla hänen ystävytensä Bernhardin kanssa, ja Bernhard vakiinnutti viimeistään tällöin ainutlaatuisen asemansa sekä kuninkaiden että paavien neuvonantajana. Bernhard ei kuitenkaan ilmeisesti pitänyt Eugeniuksen valintaa paaviksi hyvänä, sillä tämä oli hänen mielestään liian kokematon ja yksinkertainen. Eugeniuksen noustua paaviksi Bernhard kuitenkin käytti tämän ominaisuuksia omaksi hyödykseen ja pyrki hallitsemaan Eugeniuksen nimissä. Bernhardin vaikutus kuuriassa oli Eugenius III:n paaviuden aikana niin merkittävä, että kardinaalit valittivat Bernhardin vaikuttaneen Eugeniusta enemmän paavilta.⁵

Paavi Eugenius III pohti vuonna 1145 uuden ristiretken järjestämistä. Toisen ristiretken järjestämistä puolsi erityisesti Edessan kreivikunnan menetys kristittyjen hallinnasta. Edessan menetys kannusti Bernhardiakin vetoamaan toisen ristiretken puolesta, ja vuonna 1146 hän piti kiihkeän saarnan aiheesta. Bernhardin vetoamus aiheutti ristiretkikuumeen uuden nousun Länsi-Euroopassa. Eugenius kirjoitti Ranskan kuninkaalle Ludvig VII:lle bullan *Quantum Praedecessores*, jossa hän pyysi kuninkaan apua. Bernhard ei pitänyt ajatuksesta, että tämäntyyppistä hengellistä hanketta johtaisi maallinen johtaja, joten hän ohjasi asian uudestaan paavin hoitoon. Bernhard ei ennen tätä ollut kiinnostunut osallistumaan itäisen kristikunnan politiikkaan, sillä hänen mielestään sisterssiläisillä munkeilla ei ollut mitään asiaa Palestiinassa. Bernhardin ainoa myönnytys tästä periaat-

⁴ Evans 2000, 12–15.

⁵ Duffy 1997, 103; Read 1999, 118; Evans 2000, 16; McGuire 2011, 41.

teesta oli hänen tukensa temppeleiherrain ritarikunnalle. Paavi Eugenius III julkaisi bullansa uudelleen ja antoi Bernhardille valtuudet levittää bullan aatetta Ranskassa. Vuonna 1146 paavi lisäksi asetti Bernhardin vastuuseen toisesta ristiretkestä. Bernhardin tärkein tehtävä oli taivutella Saksan kuningas Conrad III johtamaan saksalaisia ristiretkeläisiä. Conrad oli haluton ottamaan tehtävää vastaan, ja Bernhard epäonnistui ensimmäisessä yrityksessään taivutella kuningasta. Toisella kerralla Bernhard onnistui taivuttelemaan vastentahtoisen kuninkaan mukaan ristiretkihankkeeseen.⁶ Näissäkin vuosien 1145 ja 1146 toista ristiretkeä edeltävissä tapahtumissa on selkeästi nähtävissä Bernhardin vaikutusvalta ja halu vaikuttaa paavin ja muiden johtajien päätöksiin.

Bernhardin vetoaminen toisen ristiretken puolesta nostatti ristiretkiintoa, joka yhdisti Euroopan katolisia valtioita. Toinen ristiretki päättyi kuitenkin vuonna 1149 kristittyjen tappioon ja vetäytymiseen. Gordon Napierin mukaan ristiretken ainoa saavutus oli marttyyrin asema taisteluisa kuolleille ristiretkeläisille. Toisen ristiretken epäonnistuminen kolhi eurooppalaisten luottamusta ristiretkihankkeeseen ja vahingoitti samalla Bernhardin asemaa ja mainetta. Bernhard joutuikin selittämään ristiretken epäonnistumista kirjeessään *De Consideratione*. Hänen mukaansa ristiretken oli tarkoitus opettaa kristittyjä siitä, että he eivät vielä olleet hengellisesti pyhän sodan voittamisen arvoisia. Toisen ristiretken epäonnistuminen vaikutti siihen, että Bernhardin vaikutusvallan perusta muuttui. Eugeniuksen kauden alussa Bernhardilla oli luonnollista auktoriteettia suhteessa Eugeniukseen, sillä Eugenius oli aikoinaan ollut yksi hänen munkeistaan. Lisäksi molemmat tunsivat Eugeniuksen henkilökohtaiset vajavuudet. Toi-

⁶ Barber 1994, 145; Read 1999, 117–120; Evans 2000, 16–17; Napier 2003, 39; McGuire 2011, 52–53.

sella ristiretkellä koettu tappio sekä joidenkin kardinaalien vihamielisyys Bernhardia kohtaan johtivat hänen auktoriteettinsa vähentymiseen.⁷

Bernhard oli näistä tapahtumista huolimatta yksi 1100-luvun merkittävimmistä kirkonmiehistä. Malcolm Barberin mukaan jo pelkästään Bernhardin yhdistäminen temppeliherrain ritarikuntaan riitti varmistamaan suuren kirkollisen huomion kohdistumisen ritarikuntaan. Hänen vaikutusvaltansa ei kuitenkaan noussut ainoastaan merkittävistä henkilökohtaisista suhteista sekä maallisiin että kirkollisiin vaikuttajiin, vaan hänen hurskautensa ja asketisminsa pätevöittivät hänet toimimaan ikään kuin kristinuskon omatuntona. Bernhard ei epäröinyt nuhdella jatkuvasti rikkaita ja vaikutusvaltaisia sekä puolustaa köyhiä ja heikkoja. Hän oli ilmeisen karismaattinen henkilö, jonka karisma perustui miellyttävään ulkonäköön sekä hänen persoonallisuuteensa ja uskonnolliseen vakaumukseensa. Lisäksi Bernhard oli ahkera kirjeenvaihdossaan ja retorisesti taitava kirjoittaja, joten hänellä oli keinot suostutella, taivuttaa ja hurmata lukijoitansa niin halutessaan. Näiden piirteidensä ansiosta Bernhard oli taitava saarnaamaan ja myös vakuuttamaan kuulijansa saarnojensa kautta.⁸

Tutkimuskirjallisuus

Barber, Malcolm

1994 The New Knighthood. A History of the Order of the Temple.
Cambridge: Cambridge University Press.

Duffy, Eamon

1997 Saints & sinners. A History of the Popes. [New Haven]: Yale
University Press.

Evans, Gillian R.

1987 Bernard of Clairvaux: Selected Works. New Jersey: Paulist Press.

⁷ Evans 2000, 17–19; Napier 2003, 39–40.

⁸ Barber 1994, 49; Read 1999, 98, 117–118; Evans 1987, 2; Tyerman 2006, 278; Ralls 2007, 34.

Evans, Gillian R.

2000 Bernard of Clairvaux. *Medieval Thinkers*. New York: Oxford University Press.

Heikkilä, Tuomas

2004 Luostarilaitos. Muurien suojissa, vapaana maailmasta. – Keskiajan kirkko. Uskonelämän muotoja läntisessä kristikunnassa. Toim. Tuomas Heikkilä & Maiju Lehmijoki-Gardner. Helsinki: SKS.

McGuire, Brian Patrick

2011 Bernard's Life and Works. A Review. – A Companion to Bernard of Clairvaux. Toim. Brian Patrick McGuire. Boston: Brill.

Napier, Gordon

2003 The Rise and Fall of the Knights Templar. The Order of the Temple, 1118-1314. A True History of Faith, Glory, Betrayal and Tragedy. Staplehurst: Spellmount Limited.

Ralls, Karen

2007 Knights Templar Encyclopedia. The Essential Guide to the People, Places, Events & Symbols of the Order of the Temple. Franklin Lakes: New Page Books.

Read, Piers Paul

1999 The Templars. London: Weidenfeld & Nicolson.

Tyerman, Christopher

2006 God's War. A New History of the Crusades. London: Allen Lane.

Fonte, Marinella ja minä, kaikki täydellisyyttä tavoittelemassa

Terhi Viljanen

I Puheenvuoro

Lähteet

Gradussani *Täydelliset naiset - Ihmiskuva Moderata Fonten ja Lucrezia Marinellan kirjoituksissa 1500- ja 1600-lukujen vaihteen Venetsiassa* (2012) käytin kahta päälähdettä. Toinen oli Moderata Fonten teos *Naisten arvo (Il merito delle donne, 1600)* ja toinen Lucrezia Marinellan *Naisten ylemmyys ja erinomaisuus sekä miesten viat ja paheet (La nobilta et l'eccezenza delle donne, co' diffetti et mancamenti degli huomini, 1600, 1601, 1621)*. Näiden kahden lisäksi käytin lähteinä kirjoihin kirjoitettuja omistuskirjoituksia sekä Fonten entisen holhoojan Giovanni Doglionin kirjoittamaa elämäkerrtaa.

Fonte kirjoitti teoksensa 1500-luvun lopussa ja se valmistui 1592, vain hieman ennen kirjoittajansa kuolemaa. Fonten entinen holhooja Giovanni Doglioni julkaisi kirjan kuitenkin vasta vuonna 1600. Alkuperäisteos on kirjoitettu 1500-luvun Venetsian murteella eli venetolla. Teokseen oli jo sen alkuperäisen julkaisun yhteydessä liitetty Doglionin kirjoittama lyhyt ja ylistävä elämäkerta edesmenneestä Fontesta, Fonten vanhimman tyttären Cecilian kirjoittama omistuskirjoitus sekä kaksi hänen poikansa Pietron kirjoittamaa runoa. Käytin myös näitä lähteinä. Fonten teos on fiktiota ja kertoo seitsemästä eri elämänvaiheessa olevasta naisesta sekä heidän suhtautumisestaan elämään, miehiin ja naiseuteen dialogin kautta. Fonten teoksesta on nykyään saatavilla Virginia Coxin englanninkielinen käännös *The Worth of Women* sekä Adriana Chemellon nykyitaliankielinen

käännös. Fonten tekstin 1600-luvun alkuperäisjulkaisu ei ole helposti saatavilla, myöskään Chemellon versiota ei enää julkaista. Coxin käännös sen sijaan kuuluu Chicagon yliopiston julkaisemaan sarjaan *Other Voices in Early Modern Europe* ja löytyy melko helposti. Tätä versiota käytin omassa tutkimuksessani.

Fonten teoksen löysin jo kandidaatintyöni yhteydessä tutkimuskirjallisuuden kautta. Tuolloin tutustuin useampaankin naisten kirjoittamaan uuden ajan alun teokseen, mutta Fonten kirja erosi joukosta erityisesti tyylinsä vuoksi. Lyhyessä tutkimuksessa kosketus kirjaan oli kuitenkin jäänyt varsin pinnalliseksi ja siksi halusin syventyä siihen vielä paremmin.

Toinen lähteeni oli Lucrezia Marinellan teos *Naisten ylemmyys ja erinomaisuus sekä miesten viat ja paheet*. Keskityin erityisesti sen vuonna 1601 julkaistuun painokseen, joka on huomattavasti laajempi kuin alkuperäinen vuonna 1600 ilmestynyt ensimmäinen painos. Marinellan teksti on tyylilajiltaan hyvin erilainen kuin Fonten. Se on syntynyt vastauksena Giuseppe Passin vuonna 1599 julkaistuun kirjaan *I donneschi difetti (Naisten viat)* ja esittelee suoremmin kirjoittajansa omia mielipiteitä. Marinellan teos on alun perin kirjoitettu niin ikään venetolla eikä siitä ole saatavilla kokonaista englanninkielistä käännöstä. Suurin osa kirjasta löytyy kuitenkin Anne Dunhillin käännöksenä ja se on osa samaa julkaisusarjaa Coxin käännöksen kanssa. Marinellan teoksesta on kuitenkin saatavilla alkuperäinen, vuodelta 1601 oleva versio digitoituna internetissä. Itse käytin näitä kumpaakin rinnakkain, mutta pääpaino oli käännöksessä.

Seminaarin alussa etsin yhtä tai kahta tekstiä lisää Fonten kirjoituksen rinnalle. Seminaarin ohjaaja sattui törmäämään artikkeliin, jossa Fonten ja Marinellan kirjoituksia käsiteltiin rinnakkain. Totesimme, että Fonte ja Marinella muodostivat loogisen parin yhteisen tematiikan, kirjoitusajan kohdan ja -paikan kautta. Teosten välillä oli kuitenkin myös selkeitä eroja

erityisesti erilaisen tyylin kautta, mikä toi lisämielenkiintoa niiden rinnakkaiseen käsittelyyn.

Vaikka lähteitani on näennäisesti varsin vähän, niiden läpikäyminen oli työläs prosessi. Kumpikin teos oli englanninkielisenä yli 200 sivua pitkä, eikä tekstien luonteen takia niiden läpikäymistä voinut mitenkään oikaista. Niinpä luin siis huolellisesti tekstiä läpi post it -lappujen ja korostustussin kanssa. Ensimmäisellä kerralla merkitsin kaikki kohdat, joissa mielestäni sanottiin jotakin tärkeää liittyen naisiin, miehiin tai uskontoon. Myöhemmin tutkimuskysymysten muotoutumisen ja tutkimuskirjallisuuden läpikäymisen kautta merkintöjä tuli vielä lisää.

Koska lähteeni olivat tyyleiltään niin erilaisia, toinen proosaa ja toinen mielipidekirjoitus, niiden tulkinta oli välillä haastavaa. Haasteet tulivat esille erilaisissa yhteyksissä. Proosan kohdalla erityisen haasteen muodosti se, kuinka paljon kirjaa voi tulkita kuvana omasta syntyajastaan. Haastavaa oli myös yrittää selvittää, mikä oli kirjailijan oma henkilökohmainen mielipide dialogin keskellä. Olin myös melko pitkälti käännösten varassa, koska orastava italian taitoni ei riittänyt koko tekstin lukemiseen vanhalla murteella. Marinellan kohdalla ongelmia tuotti erityisesti se, että käännöksessä ei ollut koko alkuperäistekstiä. Kääntäjä oli siten jo valmiiksi määritellyt, mitkä asiat kirjassa olivat merkittäviä ja jättänyt osan luvuista pois tämän valinnan perusteella. Oman tutkimukseni kannalta niissä olisi kuitenkin saattanut olla jotakin olennaista ja tämän selvittäminen oli varsin haasteellista.

Tutkimuskysymykset

Pääasiassa tutkimuskysymykset olivat samoilla linjoilla alusta asti, mutta seminaarin edetessä ne luonnollisesti tarkentuivat ja muotoutuivat aina viimeiseen versioon asti. Oli helpottavaa, ettei minun tarvinnut pysyä juuri

niissä kysymyksissä, jotka ensimmäiseksi muotoilin. Tutkimustyön edetessä tuli jatkuvasti esiin asioita, joita en aluksi ollut odottanut ja toisaalta huomasi, etten ehkä löytänytkään vastausta kaikkiin alkuperäisiin kysymyksiin. Ennen työn alkua en esimerkiksi ollut kuullut mitään *querelle des femmes*'sta, mutta tutkimuskirjallisuuden kautta ymmärsin, että se olikin todella olennainen tausta Fonten ja Marinellan kirjojen synnylle.

Tutkimuskysymykset olivat todella tarpeellisia työtä tehdessä ja erityisesti lähdemateriaalia läpikäydessä. Tutkimuskirjallisuuden kautta huomasi, että aiheittani oli tutkittu jo aikaisemmin useista eri näkökulmista ja omat tutkimuskysymykseni erottivat minun työni näistä muista. Kysymykset ohjasivat ja auttoivat kiinnittämään huomiota tiettyihin asioihin eli omassa tapauksessani eri sukupuolten roolien ja odotusten esittämiseen sekä uskonnon esilletuloon. Oman työni päätutkimuskysymykseni muotoitui se, millaisena nainen ja naisen asema sekä mies ja miehen asema esitetään Fonten ja Marinellan teksteissä. Muita kysymyksiä olivat muun muassa: miten naiset perustelivat mielipiteitään, kenelle ja miksi he kirjoittivat ja mitkä seikat mahdollistivat heidän työnsä. Teologisen aspektin työhön toi kysymys siitä, miten naiset käyttivät uskontoa hyväkseen perustellessaan mielipiteitään ja miten uskonto ja uskonnollisuus ylipäättään tulivat ilmi heidän töissään.

Metodi

Yksi kirkkohistorian tutkimuksen parhaista puolista on mielestäni se, ettei sitä sidota liikaa mihinkään tiettyyn metodiin. Seminaarin alussa joku meille sanoikin, että käytössä on ”käytä omaa järkeäsi” -metodi. Omalla kohdallani tämä tarkoitti lähinnä sitä, että kävin lähdemateriaalia läpi tarkasti ja yksityiskohtaisesti tutkimuskysymysten avulla ja tulkitsin ja analysoin sitä sitten tutkimuskirjallisuuden tuella.

Jollekulle varsinaisen metodin puuttuminen saattaa olla vaikeaa, mutta itse koin sen vapauttavana ja järkevänä. Opinnoissa erilaisiin metodeihin törmää väistämättä jossain vaiheessa, mutta monet niistä vaikuttavat minusta keinotekoisilta ja kahlitsevat turhaan luovuutta sekä rajaavat väkisin mielenkiintoisiakin asioita ulkopuolelle. Tilanne on toki erilainen silloin, kun tehdään esimerkiksi kvantitatiivista tutkimusta, mutta kirkkohistorian aiheiden ja lähteiden valtava erilaisuus ja laajuus vaativat väkisin jonkin verran soveltamista.

Tutkimuskirjallisuus

Tutkimuskirjallisuutta aiheestani löytyi lopulta yllättäväinkin paljon. Alkuun pääsin hyvin käyttämieni lähdekäännösten esipuheiden ja kommenttien kirjallisuusluetteloa selaamalla, mutta osa löytyi myös Helkan ja Nellin kautta hakusanoja kokeilemalla. Joskus joku kirja osui silmään myös kirjaston hyllystä jotakin muuta kirjaa etsiessä tai sitten muiden seminaarilaisten tai ohjaajan vinkkaamana. Tutkimusta oli tehty runsaasti, mutta osa siitä oli hankalasti tavoitettavissa. Ohjaajamme Päivin ja kirkkohistorian osaston avulla osa kirjoista saatiin tilattua minulle kirjastoon ja joku artikkeli lähetettiin monen välikäden kautta Saksasta, mutta lopulta sain kaiken tarpeellisen aineiston käsiini.

Tutkimuskirjallisuutta käytin ennen kaikkea käsittelemieni teosten taustojen ja ajankuvan selvittämiseen. Pääasiassa etsin tutkimuskirjallisuutta kolmesta eri aiheesta. Ensinnäkin pyrin selvittämään uuden ajan alun historiallista tilannetta kiinnittäen huomiota erityisesti Italiaan ja vielä tarkemmin Venetsiaan, jossa kummatkin lähdekirjailijoistani asuivat. Toisekseen pyrin selvittämään *querelle des femmes* -kirjallisuusperinteen erityispiirteitä ja kehitystä. Tästä liikehännästä en ollut ennen tutkimuksen aloittamista kuullut juuri mitään, mutta se osoittautui kuitenkin yllättävän

tärkeäksi osaksi tutkimustani. Kolmanneksi pyrin tietenkin etsimään suoraan lähdekirjoihini tai niiden kirjoittajiin liittyvää tutkimuskirjallisuutta. Tätä löytyi paljon, mutta suurin osa tyytyi mainitsemaan Fonten ja Marinellan hyvin pinnallisesti ja ohimennen. Näin ollen ne muutamatsyväluotavat tutkimukset, jotka onnistuin saamaan käsiini, olivat erittäin tärkeitä. Erityisesti Paola Malpezzi Pricen ja Virginia Coxin tutkimukset olivat työni kannalta merkittäviä.

Tutkimuskirjallisuus muokkasi tutkimustani hyvinkin voimakkaasti, koska se auttoi kiinnittämään huomiota sellaisiin asioihin, joita en ehkä itse olisi nostanut esiin ja toisaalta auttoi löytämään kokonaan uusia ulottuvuuksia, kuten *querelle* -liikehännän. Kirjallisuuden läpikäyminen ja olennaisten tietojen löytäminen tiiliskivimäisistä opuksista oli ajallisesti kaikista pitkäkestoisin osa koko projektia. Kirjallisuuden läpikäyminen oli kuitenkin myös yksi mielenkiintoisimmista vaiheista, koska eri tutkijat antoivat erilaisia tulkintoja ja selityksiä lähdekirjallisuudesta nouseville asioille, joita myös itse pohdin ja käsittelin työssäni.

Oman tutkimuksen tausta

Kandidaatintutkielman tekeminen tuntui aikoinaan melko helpolta ja pidin kovasti silloisesta aiheestäni. Fonten teksti oli jäänyt mieleen ja tunsin, että siitä saisi vielä paljon irti. Siksi tuntuikin luonnolliselta ja motivoivalta lähteä jatkamaan sen pohjalta. Materiaalia piti toki etsiä lisää ja aihetta muokata ja tarkentaa, mutta oli helpottavaa, että oli edes jonkinlainen tietopohja ja lähde valmiina. Yleisesti ottaen sukupuolitematiikka kiinnostaa minua ja koska erityisesti naisten historian tutkimus on ollut toistaiseksi melko vähäistä, mielekkäitä tutkimusaiheita vaikuttaa olevan paljon. Oma kiinnostus aiheeseen teki työn aloittamisesta ja tekemisestä mielekäästä ja motivoivaa.

Ajoittain pohdin omaa objektiivisuuttani työn suhteen, koska jollain tavalla kiinnyin tutkimukseni päähenkilöihin ja samaistuin heidän ajatuksiinsa. Tämän takia ajattelin välillä tulkitsevani tekstejä liikaa omien mielipiteideni kautta. Tutkimuskirjallisuus antoi onneksi tukea tulkinnoille.

Prosessista

Jo kauan ennen kuin gradun kirjoittaminen oli ajankohtaista, sen suuruus alkoi hirvittää. Jollekulle sanoinkin, että jos en pääse yliopistosta ikinä ulos, niin se johtuu siitä, etten saanut gradua tehtyä. Lopulta aloittaminen tuli ajankohtaiseksi ja ilmoittauduin seminaariin. Minulle oli tärkeää, että pääsin siihen seminaariin, johon halusinkin. Sekä seminaarin teema että opettaja olivat ykkösvalintojani ja jo tämän vuoksi ajattelin, että juuri tässä seminaarissa saisin tuloksia. Lisäksi tiesin, että samaan seminaariin oli tulossa ihmisiä, jotka tunsin entuudestaan.

Seminaarimme pääsi nopeasti käyntiin ja palautuspäiviä sovittiin jokaiselle kuukaudelle. Tämä oli ainakin oman edistymiseni kannalta todella tärkeää. Palautuspäivä motivoi kirjoittamaan, vaikka aina ei ollutkaan flow -tilaa päällä. Kun joka kuukausi palautti noin kymmenen sivua tekstiä, sitä alkoi kertyä kuin huomaamatta ilman, että iso kokonaisuus ehti ruveta ahdistamaan.

Työmäärä ja se, mitä milloinkin teki, vaihteli todella paljon. Joinakin viikkoina kävin intensiivisesti läpi lähdemateriaalia, joinakin tutkimuskirjallisuutta, joinakin käänsin lainauksia suomeksi ja joinakin pelkästään kirjoitin. Välillä tuntui, ettei työ edennyt mihinkään pitkään aikaan, vaikka tein paljon hommia. Joskus taas huomasin kaiken olevan helppoa ja tekstiä syntyi useampia sivuja päivässä. Täytyy sanoa, että olen ylpeä itsestäni ja siitä itsekurin määrästä, jolla pakotin itseni tekemään jotakin gradun eteen melkein joka päivä.

Omassa tutkimustyössäni koin kaikista mielenkiintoisimmaksi lähdemateriaalin läpikäymisen ja käsittelyn. Lähdeoteokseni olivat todella innostavia ja monipuolisia ja niiden parissa koin useita ahaa-elämyksiä. Tutkimuskirjallisuuden lukeminen taas oli ajoittain täyttää tuskaa, koska samat asiat saatettiin sanoa useassa kirjassa ja lopulta kirjat alkoivat mennä päässä sekaisin pahemman kerran. Vaikka jälkeensä tuntuu, ettei gradun tekeminen ollutkaan niin vaikeaa kuin kuvittelin, ei se missään nimessä ollut silti helppoa. Aina siihen asti, kun palautin valmiin työn, takaraivossa oli koko ajan stressi sen tekemisestä. Silloinkin, kun päätin pitää vapaapäivän, en voinut olla miettimättä että ”nytkin pitäisi olla kirjoittamassa.” Onneksi tutkimusaiheeni oli mielestäni todella kiinnostava, muuten työn tekeminen olisi varmasti ollut vielä entistäkin vaikeampaa.

Yksi suurimmista haasteistani gradun teossa oli oma taipumukseni perfektionismiin. Ainakin minulle gradu oli vähän kuin oma lapsi ja kaiken siihen laitetun energian jälkeen pelkäsin, että olisin pettynyt itseeni jos saisin tavoitteitani huonomman arvosanan. Vaikka jo seminaarin alussa alettiin puhua siitä, ettei kirjoitusta voi työstää loputtomasti ja jossakin vaiheessa on vain pakko päästää irti, niin silti tuntui vaikealta lopulta luopua työstä kun tiesin, että siitä olisi voinut tehdä vielä paremman. Näin jälkikäteen ajateltuna siitä tuskin olisi tullut kovin paljon parempi. Omana onnenani oli, että olin juuri lähdössä opiskelijavaihtoon ja gradu oli pakko palauttaa ennen sitä. Näin minulla oli myös lopullinen ja pakollinen deadline.

Oman työni edistymisen kannalta seminaariryhmä oli erittäin tärkeä. Koin ryhmän tuen ja toisaalta myös paineen auttavan työskentelyäni ja kuukausittaiset palautuspäivät motivoivat kirjoittamaan edes jotain, vaikka aina teksti ei ollutkaan ihan täydellistä. Olen kuullut joissakin muissa ryhmissä olleilta opiskelijoilta myös negatiivisia kommentteja tämäntyylistä työskentelystä, mutta en usko, että omassa ryhmässämme kukaan

koki työtapaa negatiivisena. Oman ryhmämme jäsenet olivat mielestäni pääosin motivoituneita, osasivat antaa rakentavaa ja kannustavaa palautetta sekä olivat aidosti innostuneita sekä omasta että muiden töistä ja aiheista.

Seminaarin merkitys oli paljon suurempi kuin vain tapaaminen keran kuukaudessa töiden läpikäymistä varten. Seminaarimme opiskelijoilla oli oma facebook -ryhmä, jossa itse kukin sai jakaa omia tuntojaan tai kysyä kysymyksiä muilta. Pidimme seminaarilaisten kanssa myös lautapeli-iltoja ja tapasimme muutenkin. Koin henkisesti tärkeäksi sen, että minulla oli myös ystäviä, jotka olivat kanssani samassa tilanteessa ja ymmärsivät ajoittaista ahdistusta ja epätoivoa, mutta osasivat myös iloita saavutuksista ja kannustaa.

Seminaarissa tietenkin myös ohjaajalla on tärkeä ja vastuullinen rooli. Halusin juuri tähän tiettyyn seminaariin juuri ohjaajan eli Päivi Salmesvuoren takia. Hän oli ohjannut jo kandidaatintutkielmani ja tiesin, että hänen kanssaan saisin myös graduni tehtyä. Ilmeisesti sama ajatus oli monella muullakin seminaarilaisella, koska noin puolet meistä oli ollut myös Päivin kandiseminaarissa. Päivi osasi olla kannustava ja empaattinen, mutta samalla puristaa meistä irti parhaimpamme. Jokaisesta varmasti tuntui, että hän oli aidosti kiinnostunut meistä kaikista ja töistämme. Päiviltä uskalsi myös kysyä tyhmiäkin kysymyksiä ilman, että tarvitsi noloastua omaa tietämättömyyttään. Seminaarimme gradujen arvosanoista ja palautusajoista voi varmasti päätellä, että ohjaus oli ensiluokkaista ja tuloksia tuottavaa. Suoraan sanottuna en ymmärrä, miten niissä tiedekunnissa, joissa tällaista seminaarisysteemiä ei ole, kukaan ikinä saa graduun valmiiksi. Tiedän, että ilman seminaaria omani roikkuisi varmasti vieläkin.

Il Moderata Fonte, Lucrezia Marinella ja querelle des femmes

Gradussani *Täydelliset naiset – Ihmiskuva Moderata Fonten ja Lucrezia Marinellan kirjoituksissa 1500- ja 1600-lukujen vaihteen Venetsiassa* käsittelee Moderata Fonten ja Lucrezia Marinellan teoksia, jotka esittävät voimakkaita mielipiteitä aikansa sukupuolirooleista ja naisen asemasta. Tutkin teosten esittämiä mies- ja naiskuvia ja sitä, miten ne heijastivat kirjoittajien omia ajatuksia sekä sitä, mitä naiset halusivat kirjoituksillaan viestittää ja miten kirjoituksiin suhtauduttiin. Kirjat liittyivät selkeästi *querelle des femmes* -kirjallisuuserinteeseen, jota seuraavaksi esittelen. *Querelle*-perinne loi käsittelemilleni teoksille voimakkaan kontekstin ja sen kautta kirjoituksien motivaatiota ja syntyä oli helpompi käsitellä ja ymmärtää.

Moderata Fonten (1555–1592) ja Lucrezia Marinellan (1571–1653) 1500–1600-lukujen vaihteessa kirjoitetut ja julkaistut teokset *Naisten arvo* (*Il merito delle donne*, 1600) ja *Naisten ylemmyys ja erinomaisuus sekä miesten viat ja paheet* (*La nobiltà et l'eccellenza delle donne, co' difetti et mancamenti degli huomini* 1600, 1601, 1620) linkittyvät voimakkaasti *querelle des femmes* -kirjoituserinteeseen. *Querelle des femmes* eli ”kiista naisista” -kirjoituksilla tarkoitetaan noin 1400–1800-luvuilla Ranskassa, Saksassa, Espanjassa, Italiassa ja Englannissa kirjoitettuja naisten olemusta ja yhteiskunnallista asemaa käsitteleviä teoksia. Tekstit ovat joko selkeästi naisia vastaan kirjoitettuja tai puolustavat heitä. Valittu puoli tulee kirjoituksissa selkeästi esille, sovittelevia tai objektiivisuuteen pyrkiviä tekstejä ei juuri tunneta. Tämän vuoksi kirjoitukset ovat usein hyvin provosoivia.

Querelle des femmes -kirjoitusten aloittajana pidetään yleisesti Christine de Pisanian (1363–1430), joka kirjoitti 1300–1400 -lukujen vaihteessa voimakkaasti arvostelevia kirjeitä vastauksena Jean Meun’n *Roman de la*

rose -romaaniin (*Ruusun romanssi*, 1276). Ennen de Pisanian ja pitkälti vielä hänen jälkeensäkin suurin osa naisia koskevista kirjoituksista oli miesten kirjoittamia ja naisia alistavia ja vähätteleviä. De Pisan nousi puolustamaan naisia julkisilla ja poleemisilla teksteillään. Hän ajatteli, että naiset olisivat aivan yhtä taitavia ja älykkäitä kuin miehet, jos heille vain tarjottaisiin mahdollisuus samantasoiseen koulutukseen. Hän myös kritisoi miesvaltaista yhteiskuntajärjestelmää ja toivoi, että naisten mustamaalaaminen loppuisi. Muun muassa nämä syyt inspiroivat häntä

kirjoittamaan naisten puolesta ja hänestä tulikin yksi ensimmäisistä naispuolisista kirjailijoista, jotka elättivät itsensä pääasiassa kirjoittamalla.¹

Sekä miehet että naiset kirjoittivat *querelle* -tekstejä. Niiden synty ajoittuu aikaan, jolloin naisen asema yhteiskunnassa muuttui. Naisille annettiin uusia mahdollisuuksia esimerkiksi kouluttautua, mutta toisaalta heille asetettiin myös uusia rajoitteita muun muassa taloudellisen ja poliit-

Moderata Fonte. Lähde:

http://www.alai.it/ita/big_classic/153-il_prim_o_documento_femminista_-_1600.html

¹ Kelly 1984, 66, 68, 74; Kolsky 1993, 61; Solterer 1995, 15–16, 151–152; King & Rabil 1999, xvii–xviii; Malpezzi Price 2003a, 14–16.

tisen vallan suhteen. Naiset reagoivat tähän kirjoittamalla, mutta myös muilla tavoilla, joista esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa begiiniliikkeen synty. Fonten, Marinellan ja de Pisanin lisäksi tunnettuja naispuolisia *querelle* -kirjoittajia olivat muun muassa Mary Astell (1666–1731), Abbe Morelly (1715–1781) ja Mary Wollstonecraft (1759–1797). Kuuluisimpia naisia vähätteleviä mieskirjoittajia taas olivat esimerkiksi Boccaccio (1313–1375), Erasmus Rotterdamlainen (1466–1536), John Locke (1632–1704) ja Voltaire (1694–1778). Jako ei kuitenkaan aina mennyt mustavalkoisesti siten, että miehet olisivat vähätelleet naisia ja naiset puolustaneet, vaan kummaltakin puolelta löytyi poikkeuksia. Esimerkiksi Henricus Cornelius Agrippa (1486–1535) kuului merkittäviin naisten puolustajiin. Miesten motiiveja kirjoittaa naisten puolesta pidettiin kuitenkin usein vähintäänkin epäilyttävänä ja monesti ne oli laadittu oma etu mielessä esimerkiksi miellyttämään naispuolista hallitsijaa.²

Suurin osa naispuolisista *querelle des femmes* -kirjoittajista kuului ylempiin yhteiskuntaluokkiin eikä heillä ollut minkäänlaista painetta kirjoittaa elantonsa puolesta. Fonten ja Marinellan aikana luku- ja kirjoitustaito ei ollut itsestään selvää edes miehille saati sitten naisille. Naiskirjoittajia yhdisti usein se, että joku heidän miespuolisista lähisukulaisistaan, yleensä isä tai veli, mahdollisti ja tuki heidän opiskeluaan. Tällainen tilanne oli yleensä vain yläluokan naisilla, joiden ei tarvinnut ansaita perheensä elättämiseksi. Myös Fonten ja Marinellan tilanne oli tällainen. Fonten kirjoittamisen mahdollistivat hänen miespuoliset holhoojansa ja myöhemmin aviomies Filippo Zorzi. Marinellan kirjoitustyö mahdollistui hänen isänsä, myöskin kirjailijana toimineen Giovanni Marinellin ja Marinellan veljen Curzion ansiosta. Fonten ja Marinellan kohdalla heidän kirjallisen uransa edellytyksinä voidaan pitää myös sitä, että he avioituivat varsin myöhään ja

² Kelly 1984, 66, 68, 74; Cox 1995, 519–520; King & Rabil 1999, xvii–xviii; Malpezzi Price 2003a, 18; Caferro 2011.

saivat näin aikaa opiskella ja kirjoittaa ilman perheen asettamia vaatimuksia. Naisten avioiduttua heidän tuotteliaisuutensa laski merkittävästi, mikä todennäköisesti johtui siitä, että heidän oli pakko keskittyä kodin ja lasten hoitamiseen.³

Myös *querelle* -teksteillä on useita yhteneviä piirteitä. Useat kirjoitukset olivat vastauksia johonkin edeltävään tekstiin. Näin esimerkiksi de Pisanin kirjoitukset Jean Meun'n teksteihin ja Marinellan vastaus Giuseppe Passin kirjoitukseen. Ajan sukupuolikäsitys nojautui voimakkaasti jo antiikin aikana luotuihin ajatuksiin ja Aristoteleen ja Platonin kirjoituksia aiheesta lainattiin usein. Useissa teksteissä naisten ihanteeksi esitettiin useita historiallisia naisia sen mukaan, mitä tekstillä haluttiin saavuttaa. Esimerkiksi Neitsyt Maria, Troijan Helena ja Jean d'Arc olivat suosittuja hahmoja esittämään siveellisyyttä, uskollisuutta ja rohkeutta. Suurin osa *querelle*'n teksteistä oli myös kirjoitettu kansankielellä, esimerkiksi Fonten ja Marinellan tapauksessa Venetsian murteella eli venetolla, joten ne saattoivat tavoittaa laajemman yleisön.⁴

Yhtenä *querelle* -kirjoitusten uudistuksellisimmista piirteistä on se, että ne erottivat biologisen (*sex*) ja sosiaalisen sukupuolen (*gender*) toisistaan. Kirjoittajat katsoivat, että sukupuolen määrittely on biologian lisäksi myös kulttuurinen ilmiö ja tällä perusteella vastustivat edellisiltä sukupolvilta perittyä käsitystä naisten heikkoudesta ja vähempiarvoisuudesta. Valitsevana käsityksenä oli ollut se, että naiset ovat sekä fyysisesti että henkisesti miehiä heikompia. Naiset myönsivät, että fyysisesti he eivät tosiaan pärjänneet miehille, mutta henkisesti he olivat aivan yhtä älykkäitä ja

³ Kelly 1984, 66, 68, 74, Doglioni 1997, 37–39; Fonte 1997, 197; Cox 1997, 2; Panizza 1999, 2-3; Malpezzi Price 2003a, 33; Cox 2004; Finucci 2006, 4; Ross 2009, 198, 203.

⁴ Kelly 1984, 75–94; Warner 1988, 95–96; Kolsky 1993, 61; Panizza 1999, 9; Westwater, 1.

kykeneviä kuin vastakkainen sukupuoli. Yhteiskunta ei vain antanut heille tilaisuutta osoittaa sitä.⁵

Fonte ja Marinella liittyvät *querelle des femmes* -perinteeseen erityisesti teoksillaan *Naisten arvo* ja *Naisten ylemmyys ja erinomaisuus sekä miesten viat ja paheet*. Fonten proosateos kertoo seitsemästä eri elämäntilanteesta olevasta naisesta, jotka käyvät dialogia miehistä, naiseudesta ja yhteiskunnan kummallekin sukupuolelle asettamista rooleista. Marinellan kirjoitus puolestaan on mielipidekirjoitusmainen teksti, joka on kirjoitettu suorana vastauksena Giuseppe Passin naisia väheksyvään teokseen *I donneschi difetti* (*Naisten viat*, 1599). Molemmat teokset sijoittuvat luonnollisesti naisia puolustavalle puolelle. Kumpikin teos esittää voimakkaita mielipiteitä naisten epätasa-arvoisesta asemasta 1500-luvun Venetsiassa ja pyrkii vaikuttamaan lukijoidensa mielipiteisiin ja asenteisiin. Ajatukset tuodaan esille eri tavoin tekstien erilaisten luonteiden takia, mutta kummallakin kirjoittajalla on selvästi ollut selkeitä mielipiteitä kirjoitustensa taustalla. Italialaisia naiskirjoittajia tunnettiin jo ennen Fonteä ja Marinellaa, mutta tarve ja tila *querelle* -teksteille syntyi juuri heidän kirjoittaessaan mahdollisesti siksi, että Venetsia koki tuolloin suuria yhteiskunnallisia ja taloudellisia muutoksia ja naiset kokivat asemansa ensimmäistä kertaa uhatuksi. Fonten ja Marinellan teokset paitsi liittyivät *querelle des femmes* -kirjoituksiin, myös kehittivät ja uudistivat perinnettä. Heidän voidaan katsoa ohjanneen kiistan keskustaa naisten luontaisten ominaisuuksien teoreettisesta argumentoinnista sukupuolten epätasa-arvon systemaattiseen paljastamiseen ja pyrkimykseen murtaa naisten keinotekoisia sosiaalisia rooleja.⁶

⁵ Kelly 1984, 66–67.

⁶ Cox 1995, 529; Ross 2009, 195, 276–277, 287–288; Cox 1995, 513; Cox 2011, 236, 243–244.

Fonten meriittinä *querelle*'a koskien voidaan pitää hänen esittämiensä tilanteiden ja esimerkkien konkreettisuutta ja tarkkuutta, mikä toi ne lähelle arkipäivän elämää. Ennen häntä suurin osa kirjoituksista oli ollut jopa korostetun jäykkiä ja asiallisia. Uutta Fonten tekstissä oli myös se, että kun hänen seitsemän naishahmoaan viettävät aikaansa yksityisessä puutarhassa ilman miehiä, heidät esitettiin keskustelua käytäessä ainakin hetkelisesti miehistä vapaina ja he pystyivät näin ilmaisemaan asioita, joita ei voisi sanoa ääneen vastakkaisen sukupuolen läsnä ollessa. Marinella taas esitti itsensä rohkeasti naisena, joka taisteli naisten puolesta ja puuttui yhteiskunnan epäkohtiin. Hän vaati naisille sekä kunnioitusta että parempaa yhteiskunnallista asemaa ja vertasi Italian käytäntöjä muihin maihin, joissa asiat olivat hänen mielestään paremmin.⁷ Tätä kautta hän kyseenalaisti miesten hallinnan vaatimalla naisille esimerkiksi oikeutta periä maata ja käyttää rahaa ja kannusti naisia vastustamaan miehiä:

Jos naiset, kuten toivon, herättäisivät itsensä pitkästä unesta, joka piinaa heitä, nämä kiittämättömät ja komentelevat miehet oppisivat nöyryyttä.⁸

Marinellan teoksen kohdalla urauurtavaa oli myös naisten erinomaisuuden ja miesten vikojen osoittaminen rinnatusten. Ennen hänen teostaan oli ilmestynyt useita naisia ylistäviä tekstejä, mutta kunniattomien miesten listaaminen tällaisessa sukupuolikiistassa oli uutta.⁹

Vaikka *querelle des femmes* kuvaa nykyään tietynlaista ja tietyn ajanjakson kirjoituskulttuuria, täytyy huomioda, ettei tällaista käsitettä ollut olemassa perinteeseen luettavien teosten syntyaikana. Monet kiistaan kuuluvista teksteistä on kirjoitettu toisista teksteistä tietämättä ja suurin syy niiden syntyyn näyttää löytyvän ajan kulttuurisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta. Esimerkiksi Fonte ja Marinella eivät vaikuta olleen tietoi-

⁷ Marinella 1601, 28–29; Ross 2009, 195, 276–277, 287–288; Cox 2011, 236, 243–244.

⁸ Marinella 1601, 120.

⁹ Cox 2011, 239–240.

sia vaikkapa Christine de Pisanin kirjoituksista, vaikka monet heidän ajatuksistaan ovat samoja. Kuitenkin samat syyt ja epäkohdat sekä naisten uusi mahdollisuus tuoda ajatuksiaan julki kirjoittamisen kautta antoivat mahdollisuuden uudentyyppiselle kirjallisuudelle, joka alkoi kehittyä samoihin aikoihin useissa eri paikoissa ympäri läntistä ja eteläistä Eurooppaa.

Lähteet

Doglioni, Giovanni Niccolò

1997 Life of Moderata Fonte (alk. Vita della signora Modesta Pozzo de Zorzi nominata Moderata Fonte, 1600). – The Worth of Women. Wherein Is Clearly Revealed Their Nobility and Their Superiority to Men. The Other Voices in Early Modern Europe. Ed. & Trans. Virginia Cox. Chicago: University of Chicago Press.

Fonte, Moderata

1997 The Worth of Women (alk. Il merito delle donne, 1600). – The Worth of Women. Wherein Is Clearly Revealed Their Nobility and Their Superiority to Men. The Other Voices in Early Modern Europe. Ed. & Trans. Virginia Cox. Chicago: University of Chicago Press.

Marinella, Lucrezia

1601 La nobiltà et l'eccellenza delle donne, co' difetti et mancamenti de gli huomini. Venetsia; Battista Ciotti.

Tutkimuskirjallisuus

Caferro, William

2011 Contesting the Renaissance. Contesting the Past. Malden: Wiley-Blackwell.

Cox, Virginia

1995 The Single Self: Feminist Thought and the Marriage Market in Early-Modern Venice. Renaissance Quarterly Vol. 48, No. 3.

- Cox, Virginia
1997 Moderata Fonte and the Worth of Women. – The Worth of Women. Wherein Is Clearly Revealed Their Nobility and Their Superiority to Men. The Other Voices in Early Modern Europe. Chicago: University of Chicago Press.
- 2004 Fonte, Moderata. Italian Women Writers Biography. <http://www.lib.uchicago.edu/efts/IWW/BIOS/A0016.html>. Katsottu 24.5.2012.
- 2011 The Prodigious Muse. Women's Writing in Counter-Reformation Italy. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Finucci, Valeria
2006 Moderata Fonte and the Genre of Women's Chivalric Romances. – Floridoro. A Chivalric Romance. The Other Voices in Early Modern Europe. Chicago: University of Chicago Press.
- Kelly, Joan
1984 Women, History and Theory. Women in culture and society. Chicago: University of Chicago Press.
- King, Margaret L. & Rabil, Albert Jr.
1997 The Other Voice in Early Modern Europe: Introduction to the Series. – The Worth of Women. Wherein Is Clearly Revealed Their Nobility and Their Superiority to Men. The Other Voices in Early Modern Europe. Chicago: University of Chicago Press.
- Kolsky, Stephen
1993 Wells of Knowledge: Moderata Fonte's Il merito delle donne. – The Italianist vol. 13 no. 1.
- Malpezzi Price, Paola
2003a Moderata Fonte: Women and Life in Sixteenth-Century Venice. Madison: Fairleigh Dickinson University Press.
- Ross, Sarah Gwyneth
2009 The Birth of Feminism. Woman as Intellect in Renaissance Italy and England. Cambridge: Harvard University Press.
- Solterer, Helen
1995 The Master and Minerva. Disputing Women in French Medieval Culture. Berkeley: University of California Press.

Warner, Lyndan

1988 The Ideas of Man and Woman in Renaissance France. Print, Rhetoric, and Law. Women and Gender in the Early Modern World. Farnham: Ashgate Publishing.

Westwater, Lynn Lara

s.a. Literary Culture and Women Writers in Seventeenth-Century Venice.

http://www.storiadivenezia.net/sito/donne/Westwater_Lite_rary.pdf. Katsottu 24.5.2012.

Snapshotteja graduvuodesta

Emilia Lahti

I Puheenvuoro

Lähde

Tutkielmani aihe oli 1800-luvun lopun moraalireformi eli naisasialiikkeen toiminta, jolla pyrittiin uudistamaan sukupuolimoraalia tasa-arvoisemmaksi. Lähteenä käytin Suomen Naisyhdistyksen aikakauslehteä, *Koti ja yhteiskuntaa*, joka ilmestyi vuosina 1889–1911. Tutkimuksessa keskityin lehden viiteen ensimmäiseen ilmestymisvuoteen, vuosiin 1889–1893. Lehdet ovat luettavissa internetissä Kansalliskirjaston digitoiduista aineistoista osoitteessa <http://digi.lib.helsinki.fi>. Lehtiä voi lukea internetissä, ne voi ladata tietokoneelle ja halutessaan myös tulostaa. Palvelu helpotti lähdetyöskentelyä huomattavasti, ja se oli erityisen kätevä vielä gradun loppuvaiheessa. Jos johonkin asiaan kaipasi nopeaa varmistusta, sen pystyi katsomaan pikaisesti internetistä. Kyseisillä sivuilla on hyödyllinen hakutoiminto, joka hakee sille syötettyjä sanoja halutuista lehdistä haluttuna aikana. Tätä kautta saatoin esimerkiksi kartoittaa, miten sanaa siveellisyys käytettiin *Koti ja yhteiskunta* -lehdessä vuosina 1889–1893.

Sain tietää lehden digitoiduista numeroista kuitenkin vasta gradusyksyn loppuksi. Kun etsin *Koti ja yhteiskunta* -lehteä Helka-tietokannasta, se ilmoitti virheellisesti, että lehti oli saatavilla ainoastaan varastokappaleena Kansalliskirjastosta. Fennica-haulla sain selville, että lehti oli luettavissa myös Kansalliskirjastosta mikrofilminä. Internet-palvelusta kuulin onneksi

seminaariohjaajaltani, mutta sitä ennen olin ehtinyt skannata ja tulostaa kaikki tarvitsemi numerot Kansalliskirjaston mikrofilmeistä. Edes virkailijat eivät maininneet, että lehdestä saat- taisi löytyä digitaalinen versio. Helka ja Fennica ohjasivat siis alkuperäisten lähteiden äärelle, eivät lehden digitaaliseen versioon, jota on helpompi käsitellä. Ensisijaisesti kannattaa aina selvittää monesta eri palvelusta, onko lähteestä olemassa digitoituja versioita, sillä digitoitu aineisto helpottaa huomattavasti lähde-työskentelyä.

Luin lähde-ttäni kronologisessa järjestyksessä tutkimuskysymysteni näkökulmasta. PDF-tiedostoissa oli hyödyllinen

Snapshot-toiminto eli kamera, joka otti kuvan halutusta kohdasta tekstiä. Siirsin tärkeät tekstikohdat talteen toiseen tiedostoon ottamalla niistä kuvan Snapshot-toiminnolla. Otin talteen siveellisyYTEEN eli moraalireformiin liittyvät artikkelit ja artikkeleiden osat ja merkitsin alaviitteeseen tarkasti niiden alkuperän. Käsitelin lähde-ttä ja siitä ottamiani kuvia siten, että järjestin siitä mielekkäitä kokonaisuuksia eri tiedostoiksi. Teemoitteluvaiheeni oli konkreettisesti sitä, että minulla oli kullekin teemalle oma tekstitiedosto, jossa oli siihen liittyviä artikkeleita kuvina. Kokonaisuuksien ja

Koti ja yhteiskunta -lehden etusivu ensimmäisestä numerosta 15.4.1889.

graduohjaajan avustuksella lähteestä vihdoin nousivat esiin keskeisimmät teemat, joiden kautta gradun dispositio hahmottui.

Pyrin ymmärtämään lähdettä osana sen historiallista kontekstia. Moraalireformissa naisasialiikkeen tavoitteena oli muuttaa ihmisten sukupuolimoraalia siveellisemmäksi. Lähteessä oli tarkoitushakuisuutta, joka oli pidettävä mielessä. Lähde oli ymmärrettävä osana aikakautensa naisasia-keskustelua, modernisaatiota, konservatiivisia, fennomaanisia ja liberaalisia aatteita, naisten emansipaatiopyrkimyksiä ja aikakauden uskonnollisia olosuhteita. Etenkin lähteen lukemisen alkuvaiheessa tuli pysyä herkkänä mahdollisimman monille asioille, sillä ne saivat merkityksensä vasta laajemman analyysin jälkeen.

Lähdekritiikki oli tärkeä osa lähdetyöskentelyä. Jo alussa sain selville, että *Koti ja yhteiskunta* oli naisille suunnattu ja että se käsitteli erityisesti sellaisia aiheita, jotka liittyivät naisen tehtävään kodissa. Lehti julkaisi esimerkiksi puutarhaohjeita ja kodinhoito-ohjeita, mutta samalla se selvästi pyrki laajentamaan keskustelua naisen asemaan yhteiskunnassa, ja suuntaamaan sitä alueelle, joka aiemmin oli ollut miesten aluetta. Se siis varmasti tulkittiin omana aikanaan provosoivaksi ja rajoja rikkovaksi lehdeksi, mikä tuli ottaa lähdekriittisesti huomioon.

Lähdekritiikkiä kannattaa harjoittaa erityisesti keskeisimpien termien kohdalla. Termi siveellisyys oli kiistämättä moraalireformin keskeisin termi, mutta sen merkitys ei ole yksiselitteinen. Onnekseni siveellisyyden termistä oli juuri valmistunut tutkimus, joka kartoitti termin merkityshistoriaa ja sen muutosta 1800-luvun alkupuolelta 2000-luvulle saakka. Eri yhteyksissä siveellisyys on saanut poliittisia, moraalisia ja seksuaalisia merkityksiä. Nykypäivänä siveellisyys mielletään seksuaaliseen pidättyvyyteen ja jossain määrin ahdasmielisyyteen, sekä termiin ”siveyden sipuli”.¹ *Koti ja yhteis-*

¹ Pulkkinen & Sorainen 2011, 11–20.

kunnassa siveellisyydellä tarkoitettiin moraalista ihmistä, jonka kokonaisvaltainen puhtaus näkyi erityisesti tasa-arvoisessa sukupuolimoraalis-
sa. Erityisesti lehti käytti siveellisyyttä seksuaalisessa merkityksessä.

On myös tärkeää ymmärtää, mikä merkitys omalla lähteellä on suhteessa tutkittavaan ilmiöön. Esimerkiksi *Koti ja yhteiskunta* oli yksi moraali-reformin keskeisimmistä väylistä, mutta se ei edustanut koko moraalireformia.

Metodi

Metodi tarkoitti omassa tutkimuksessa tutkimustapaani ja tapaani käsitellä lähdeäni. Metodi on tutkimuskohtainen. Alkuvaiheessa metodini oli lukea lähde kronologisesti läpi ja karsia pois muut kuin siveellisyyssartikkelit. Kronologisesta metodista siirryin temaattiseen siten, että järjestin artikkelit teemojen, ja myöhemmin päälukujen, mukaan. Temaattinen ote mahdollisti sen, että saatoin hajottaa yhden artikkelin useaan eri palaan ja käyttää sitä monen eri teeman yhteydessä. Päädyin omaan metodiini, sillä se oli käytännöllisin tapa käsitellä aineistoa.

Tutkimuskirjallisuus

Keskeisimmät tutkimuskirjani löysin heti tutkimukseni alkaessa, ja niitä käytin punaisena lankana pitkin koko prosessia. Aluksi määrittelin tutkimuskirjallisuuden avulla keskeisimmät termit kuten moraalireformin ja siveellisyyden. Sitä kautta sain hyvän kuvan tutkittavasta aiheesta.

Tutkimukseni valmistui siten, että aluksi tein lähteistä ja kirjallisuudesta muistiinpanot. Sitten kirjoitin luku luvulta aloittamalla niistä asioista, joita lähteistä nousi esiin. Vasta sitten lisäsin kirjallisuudesta huomioita

etenkin lukujen loppuun selventämään historiallista kontekstia ja syventämään lähteen analyysiä.

Luin myös paljon ylimääräistä kirjallisuutta, joka ei varsinaisesti päätynyt kirjallisuusluetteloon. Turhalta tuntuva työ on kuitenkin välttämätöntä, jotta oppii huomaamaan, mitkä asiat ovat kaikkein merkittävimpiä. Kuten graduohjaajani sanoi, gradussa tuotettu teksti on vasta jäävuoren huippu, joukossa on paljon näkymätöntä työtä.

Tutkimusaiheeni lähti liikkeelle siitä, että graduohjaajani ehdotti minulle erästä tieteellistä artikkelia, jonka aihetta voisin lähteä laajentamaan. Kyseisestä artikkelista tuli ensimmäinen tutkimuskirjallisuuteni. Selaamalla tuon artikkelin kirjallisuusluetteloa löysin lisää tutkimuskirjallisuutta, joista luin taas kirjallisuusluettelon. Tämän ketjun avulla löysin hyvää kirjallisuutta tutkimukseeni.

Kehitin tehokkaan tavan kartoittaa aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Tein systemaattisen sanahaun keskeisimmissä tietokannoissa (Helka, Fennica, Linda, Historiallinen sanomalehtikirjasto, Doria ja Nelli). Laadin Excel-taulukon, johon keräsin keskeisimpiä termejä tutkimuksessani, kuten moraalireformi, sukupuolimoraali ja siveellisyys. Merkkasin taulukkoon, mitä kirjallisuutta olin kyseisillä hakusanoilla löytänyt Helkasta, Fennicasta, Lindasta, Doriasta ja Nellistä. Taulukon avulla pysyin kartalla siitä, mitä hakusanoja olin jo kokeillut. Lisäksi seminaariohjaajani antoi paljon hyödyllisiä kirjallisuusvinkkejä.

Snapshotteja graduvuodesta

Hakusanat/ Tietokanta	Heika	Fennica	Linda	Historiallinen sanalehti	Doria	Nei
Moraalireformi	Ei mitään	Ei mitään	Ei mitään	Ei mitään	"Sinä olet viisas tyttö, mutta Jumala on viisampi". Naisen kuva, rooli ja rooli-ihanteet Hilja Haahden tuotannossa 1895–1966 http://ethesis.helsinki.fi/julkaisu/t/nu/tyrkky/ak/aro-heinila/sinaolet.pdf	Ei mitään
Seksuu- moraali	Vanhanen, Tapani. Siveellisyyskirjokissa koskeva lausakanto, ja seksuaalimoraali / Tapani Vanhanen, 1985. Teologia opimäytteet. Ht Opmäytteet. E-VANHANEN	Ei mitään	1 Sex, politics and empire - a postcolonial geography / Richard Phillips & Phillips, Richard. Manchester: Manchester University Press, 2006. Tekstiaineisto 2 Suomalaisen vanhaaikaus : tutkielma naisen naimattomuuden kulttuurista määrittelyistä / Rie Niekka, Piiu Petrelius, Niekka, Rie. Jyväskylä, 1993. Opmäyte	Ei mitään	"Ei vain rakkaudesta, vaan myös...": eisselitys Lapin seksimarkkinasta ja prostituutiosta Skaffari, Pia; Urponen, Kyösti (2004) - Huhtikuun teksti. Kolmen naisen koettu ja kirjoitettu melankolia 1870-1900 Tuohela, Kari (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1161, 2008-03-01) - Aateluden semiotikka, teoria ja käsite, aatolimiehen ideallityypit ja populaarit demokratateemat 1800-luvun suomalaisessa kaunokirjallisuudessa Vuorinen, Marja (Helsingin yliopisto/University of Helsinki/Helsingfors universitet, 2003-10) - Rajat ylittävä prostituutio – Tutkimus naisten kokemuksista pohjoisen räpöstituotiossa Skaffari, Pia (2010)	??

Hakusanataulukko kirjallisuuden etsimiseen.

Tutkimuksen tausta

Tutkimukseni tavoite oli ymmärtää, mitkä olivat *Koti ja yhteiskunnan* moraali-reformin lähtökohdat, sen nais- ja mieskuva ja millaista toimintaa moraali-reformi synnytti. Tutkimukseni oli siis kolmitasoinen ja leikkasi läpi lehden alkuvuosien muotoutumisvaiheen, ensimmäiset viisi vuotta. Moraali-reformin lähtökohdista tutkiessani pyrin ymmärtämään, miten esimerkiksi uskonto, fennomania ja naisen näkeminen toimijana vaikuttivat moraali-reformiin. Nais- ja mieskuvaa tutkiessani pyrin näkemään hierarkian ja tyypittelyt, joita lehti naisista ja miehistä tarjosi. Toiminnan tasolla näkyi hyvin, kuinka nais- ja mieskuvat heijastuivat moraali-reformin käytäntöön. Tavoitteeni oli ymmärtää *Koti ja yhteiskunnan* moraali-reformia

mahdollisimman monesta näkökulmasta ja antaa lähteen puhua puolestaan.

Päädyin tutkimusaiheeseeni sitkeän etsimisen jälkeen. Olin ilmoittautunut seminaariin, jonka nimi oli *Valta, sukupuoli ja kristinuskon historia*, mutta minulla ei ennen seminaarin alkamista ollut aihetta tiedossa, enkä aikonut jatkaa kandidaatintutkielmani aiheesta.

Graduohjaajallani oli äärimmäisen tärkeä rooli aiheeni valinnassa. Aluksi hän ehdotti minulle aiheeksi rukoilevaisnaisten sielunhoitokirjeitä. Kävin lukemassa kirjeitä Kansallisarkistossa, mutta aihe ei tuntunut omalta. Päätin, että etsisin aiheen, joka kiehtois minua koko kirjoitusprosessin ajan. Kerroin ohjaajalleni, että minua kiinnostaisivat kristinusko ja seksuaalisuus -tyyppiset aiheet lähihistoriasta ja hän ehdotti minulle aiheeseen liittyviä kirjoja ja valmiita tutkimusteemoja. Ohjaaja ehdotti muun muassa, että laajentaisin Pirjo Markkolan artikkelin *Seksi, miehet ja moraali*. Miesten seksuaalisuus moraalikysymyksenä 1800- ja 1900 -lukujen taitteessa aihetta ja liittäisin siihen nais- ja mieskuvaa. Se aihe tuntui heti omalta ja erittäin kiinnostavalta, ja kiinnostus vain lisääntyi matkan varrella.

Käytin analyttisinä kategorioina sukupuolta, yhteiskunnallista luokkaa, uskontoa ja seksuaalisuutta. Nämä kategoriat läpäisivät koko graduni, mutta ne saivat lähteessä monia, osittain ristiriitaisiakin merkityksiä. Sukupuoli oli *Koti ja yhteiskunnassa* toisaalta merkityksetön, toisaalta erittäin merkityksellinen kategoria. Merkityksetön se oli silloin, kun puhuttiin sukupuolten tasa-arvosta. Kuitenkin lehti korosti naiseutta ja naisen paremmuutta mieheen nähden. Ideologisella tasolla lehti halusi häivyttää yhteiskunnallisen luokan merkityksen naisten välillä, mutta naiskuvassaan ja toiminnassaan luokkien merkitys oli mitä suurin. Uskonto näkyi lehden siveellisyysartikkeleissa argumentaatiossa ja arvopohjassa, mutta uskonto ei olisi noussut keskeiseksi teemaksi, ellei se olisi ollut yksi tutkimusky-

symykseni. Seksuaalisuus oli selvästi siveellisyyssartikkeleiden ytimessä, mutta seksuaalisuus-sana oli lähteelle täysin tuntematon. Kategoriat auttavat tutkimuksessa, mutta asettavat lähteen lokeroihin, jotka saattavat myös rajoittaa tutkimusta. Säröäänille on hyvä antaa tilaa.

Gradun teko prosessina

Koin tutkimusta tehdessäni muutaman asian erityisen hankalaksi. Aluksi huoletti se, löydänpö kiinnostavan tutkimusaiheen. Toinen hankala vaihe oli, kun sisällysluettelo ei ottanut asettuakseen, ja sainkin pääluvut lyötyä lukkoon vasta puoli vuotta seminaarin alkamisen jälkeen. Kolmas kompastuskivi oli siirtyminen lähdeyöskentelystä kirjallisuuden pariin, sillä annoin kirjallisuuden suunnata liikaa omaa tutkimustani. Jouduin tekemään täyskäännöksen, jotta tutkimukseni etenisi ”lähde edellä”. Selvisin kaikista hankaluuksista erinomaisen ohjaajan avustuksella. Prosessissa helppoa olivat lähdeyöskentely ja analyysi, sillä lähde oli niin mielenkiintoinen.

Parhaiten graduprosessista jäi mieleen se, kuinka laaja-alaisesti ilmiöitä voikaan hahmottaa ja kuinka tärkeää on, että rajaa aiheensa huolellisesti. Lisäksi opin itsestäni paljon. Pitkän prosessin aloittaminen pultaalta pöydältä on oivallinen keino havainnoida omaa tapaa työskennellä ja oppia omista virheistään.

Tapasimme seminaariryhmän kanssa kuukausittain, jolloin piti palauttaa teksti edellisellä kerralla sovitusta aiheesta. Tiheet palautukset pitivät kirjoitusprosessin koko ajan käynnissä. Kirjoittaessa oli tärkeää, että oli joku yleisö, jolle kirjoitti, jotta tekstistä tuli ymmärrettävää. Seminaariryhmäläiset pureutuivat hyvin toistensa aiheisiin ja antoivat rakentavaa palautetta niin teknisistä seikoista, kielenhuollosta kuin sisällöstäkin. Jokaisen teksti käytiin analyttisesti läpi, mikä antoi kokemuksen siitä, että omalla tekstillä oli merkitystä. Muiden tekstit paitsi kasvattivat kirkkohisto-

riallista asiantuntemusta, myös antoivat mahdollisuuden toimia arvioijan roolissa, mikä auttoi näkemään omankin työn arvioijan näkökulmasta. Seminaari-ryhmässä oli hyvä, kunnianhimoinen ja kannustava ilmapiiri, joka auttoi eteenpäin. Seminaariohjaajan lisäksi apuohjaaja antoi erinomaisia kommentteja. Seminaariryhmän ja ohjaajien merkitys tutkielman teossa oli erittäin oleellinen.

II Johtopäätökset – Naisasialiikkeen vastustama kaksinaismoraali ja sille vastineeksi luodut ihanteet Koti ja yhteiskunta -lehdessä 1889–1893

Johdanto

Tutkin pro gradu -tutkielmassani Suomen Naisyhdistystä ja sen julkaisemaa *Koti ja yhteiskunta* -lehteä vuosina 1889–1893. Suomen Naisyhdistys oli ensimmäinen suomalainen naisasiayhdistys, ja siinä toimi joukko aikakauden vaikutusvaltaisimpia naisia Minna Canthista Aleksandra Gripenbergiin.

Tutkin lehden siveellisyyskeskustelua. Siinä vastustettiin yhteiskunnassa vaikuttanutta kaksinaismoraalia, joka vaati naisilta pidättäytyvyyttä ennen avioliittoa, mutta salli miehelle vapaan seksuaalimoraalin. Lehti muotoili kaksinaismoraalin vastineeksi uuden seksuaalimoraalin, uuden nais- ja mieskuvan. Pro gradu-tutkielmassani tutkin siten sitä, kuinka *Koti ja yhteiskunta* vastusti kaksinaismoraalia, ja mitä ihanteita se tarjosi tilalle. Seuraava artikkeli on graduni johtopäätösluku. Halusin nostaa sen esiin,

sillä itselleni johtopäätösluvun kirjoittaminen oli kaikkein vaikeinta ja kirjoitin sen ennen palautusta kokonaan uudelleen. Johtopäätökset ovat koko tutkielman päättävä osio, sen tulosten kiteytys. Sen tulee samaan aikaan olla täysin linjassa gradun muun tekstin kanssa, mutta myös nostaa sen uudelle tasolle. Itseäni auttoi se, että luin muiden johtopäätöksiä. Sitä kautta sain kuvan siitä, millaisia johtopäätösten ja johtopäätösluvun kuuluu olla.

Johtopäätökset

Naisasialiikkeen merkittävin yksittäinen vastustuksen kohde 1800-luvun lopussa ympäri maailman oli kaksinaismoraali. Kaksinaismoraalin vastustaminen oli keskeinen osa suomalaista moraalireformia eli sukupuolimoraalin uudistamista. Suomen Naisiyhdistys muotoili pää-äänenkantajassaan, *Koti ja yhteiskunta*-lehdessä, vuosina 1889–1893 kaksinaismoraalin vastineeksi uusia nais- ja miesihanteita. Näissä ihanteissa siveellisyys oli keskeinen arvo. Moraalireformissa luotiin uutta sukupuolimoraalia, joka tähtäsi yhteiskunnalliseen uudistukseen.

Koti ja yhteiskunnan keskeisenä lähtökohtana oli huoli yhteiskunnan moraalin rappiosta. Tuho vältettäisiin, jos moraali saataisiin uudistettua siveelliseksi. Tässä tehtävässä naisilla oli tärkeä rooli. Sukupuolimoraalin uudistaminen tapahtui luomalla uusi nais- ja mieskuva ja vaatimalla kansaa noudattamaan sitä. Lehden mukaan ihmisten tuli luopua vallitsevasta naiskuvasta, jossa keskeistä oli miesten miellyttäminen, ja omaksua uusi, itsenäisyyteen ja siveellisyyteen perustuva naiskuva. Samalla vallitsevasta mieskuvasta tuli luopua, sillä se salli miehille naisia vapaamman seksuaalimoraalin, ja oli siten epätasa-arvoinen. Uudessa mieskuvassa keskeistä oli itsehillintä. Moraalireformin painotukset synnyttivät

käytännön toimintaa ja vaatimuksia uudistaa yhteiskuntaa ja arkea entistä siveellisemmäksi ja tasa-arvoisemmaksi.

Koti ja yhteiskunnan lähtökohta oli pelko siitä, että yhteiskunnassa rehottava epäsideellisyys ajaisi kansakunnan rappiotilaan. Lehdessä ihailtiin kehitystä ja sivistystä, eikä yhteiskunnan haluttu taantuvan ”raakalais-kansojen” tasolle. Pelko rappiosta synnytti lehdessä tarpeen muuttaa yhteiskunnan sukupuolimoraalia sivistyneempään ja jalompaan suuntaan eli siveelliseksi. Uuden moraalin pohjaksi asetettiin kristinusko, jossa nais-asialiikkeen mukaan tärkeimpiä arvoja olivat tasa-arvo ja ihmisarvo. Lisäksi fennomanian painotukset, kuten ihannekansalaisuus, olivat uuden moraalin keskeisenä rakennusaineena. Moraalireformin kautta ihmisistä tulisi ihannekansalaisia.

Naisten rooli moraalireformissa oli toimia sen moottorina. Lehdessä oli vahvana ajatus yhteisestä naiseudesta, joka yhdisti naiset toisiinsa yli yhteiskuntaluokkien. Naisen toiminta kodin ulkopuolella oikeutettiin tasa-arvolla, ihmisarvolla ja uskonnolla. Samalla murrettiin voimassa olevia naisen toiminnan rajoja, kuten luterilainen kolmisäätyoppi, jossa naisen rooli oli rajattu kodin piiriin. Vaikka lehdessä painotettiin yhteistä naiseutta ja luokkarajojen murtamista, siinä esiintyi elitismiä ja hierarkiaa: loppujen lopuksi ylä- ja keskiluokka päätti, mikä koko kansalle oli hyväksi. He muotoilivat uudet ihanteet, käyttivät ihanteiden lähteenä oman yhteiskuntaluokansa ihanteita ja vaativat kaikilta niiden noudattamista. Kansan sukupuolimoraalin uudistaminen oli yläluokan naisten tehtävä. Heidän avullaan kansakunta pelastuisi siveelliseltä rappiolta.

Moraalireformin lähtökohdat näkyivät lehden siveellisyystekstien nais- ja mieskuvissa. Lehdessä vaadittiin, että vanhoista epäsideellisistä ja kaksinaismoraalin kyllästämistä nais- ja miesihanteista tuli luopua, ja tilalle tuli luoda uusia, siveellisiä ihanteita. Tätä kautta kansasta tulisi siveellisem-

pi. Uusien nais- ja miesihanteiden esikuvat tulivat pohjoismaisesta nais-asialiikkeestä.

Vanhassa naiskuvassa keskeistä oli miesten miellyttäminen. Naisen tuli olla viehättävä, alistua miehen tahtoon ja vaieta vääryyksistä. Hänen roolinsa oli olla joko miehen rakastaja tai tämän lasten äiti. *Koti ja yhteiskunnassa* haluttiin luopua tällaisesta naiskuvasta. Tilalle luotiin uusi naiskuva, jossa korostuivat itsenäisyys ja siveellisyys, joka oli naisten luontainen erityisominaisuus. Lehden muotoilema uusi nainen oli vanhan naiskuvan vastakohta. Uudessa naisessa korostuivat vapaus, järki, yksilöllisyys, tasa-arvo ja tiedostava siveellisyys. Uusi naiskuva osui kritiikillään aikakauden vallitsevan naiskuvan ytimeen.

Lehden mieskuvassa miesten perusominaisuus oli epäsideellisyys. Miehet olivat seksuaalisesti naisia aktiivisempia, mikä johtui siitä, että miehillä oli voimakkaampi seksuaalivietti. Kaksinaismoraali ja ohjesääntöinen prostituutio olivat syntyneet miehen biologisten tarpeiden tyydyttämistä varten. Miehillä oli luontainen taipumus moniavioisuuteen, sen sijaan naiset olivat luonnostaan yksiavioisia. Tämä epätasapaino johti lehden mukaan siihen, että kaikki naiset olivat miesten seksuaalisuuden uhreja; seksuaalisesti halukasta naista ei ollut olemassakaan.

Lehdessä miehet kuvattiin viettelijöinä. He houkuttelivat naisia kiellettyihin seksuaalisiin tekoihin eli avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin. Tällaisia naisia kutsuttiin lehden naiskuvassa langenneiksi: miehet olivat vietelleet heidät lankeamaan epäsideellisuuteen. Miesten viettelemät naiset olivat pudonneet naisille luontaiselta siveellisyystasolta alemmalle, miehille omien naisille siveellisyystasolle. Langenneet naiset joutuivat yhteiskunnan hyljeksimiksi, ja ajautuivat usein sen vuoksi tekemään prostituutiosta ammatin. Lehdessä langenneista ja lankeamisvaarassa olevista naisista kannettiin erityistä huolta. Varsinkin nuoret alaluokan naiset olivat vaarassa langeta.

Vanhassa mieskuvassa oli sallittua, että miehet noudattivat viettejään, mutta uudessa mieskuvassa painotettiin, että miesten tuli harjoittaa itsehillintää. Lehdessä hyväksyttiin, että epäsideellisyys oli väistämätön osa miehen luontoa, mutta mies ei enää saanut antaa sille valtaa. Lehdessä esitettiin, että ihmisen luontoa voitiin hallita järjellä. Sukupuolinen pidättyvyys kertoi kyvystä rationaaliseen itsehillintään ja sideellisyys erotti sivistyneet kansat sivistymättömistä.

Moraalireformin tavoite oli, että naiset ja miehet olisivat yhtä sideellisiä. Lehden ihmiskuvassa naiset olivat luonnostaan sideellisiä ja miehet epäsideellisiä, mutta miesten oli mahdollista tulla sideellisiksi itsehillinnän avulla. Moraalireformi oli miesten sideellistämiprojekti, jossa naisilla oli keskeinen rooli. Sideellinen nainen oli sideellisuuden perikuva, sukupuoli-moraalin arkkityyppi ja ihmisyyden mitta. Miehistä piti tulla sideellisesti naisen kaltaisia. Sideellinen nainen oli miehen tukihenkilö ja esikuva. Sideettömyyden uhrista, naisesta, tuli moraalireformissa sideettömyyden ratkaisu.

Pirjo Markkola, Tuija Pulkkinen ja Antu Sorainen ovat väittäneet, että moraalireformissa kontrolloitiin naisen seksuaalisuutta.² *Koti ja yhteiskunnan* sideellisyysteksteissä ei kuitenkaan kontrolloitu naisen vaan miehen seksuaalisuutta, sillä miehet olivat lehden mukaan sideettömyyden perimmäinen syy. Sideettömyys ei poistunut yhteiskunnasta kontrolloimalla prostituoituja vaan miehiä. Sideelliset naiset auttoivat langenneita naisia, mutta tällainen toiminta ei ollut naisten kontrollia vaan heidän sideellisyystasonsa palauttamista. Poikkeuksen teki maaseutu, jossa seksuaalisuuden kontrolli ulotettiin myös naisiin. Kontrollin ulkopuolelle jäivät yläluokan naiset ja ei-heteroseksuaalit. Pääosin *Koti ja yhteiskunnassa* seksuaalisuuden kontrolli kohdistui miessukupuoleen ja erityisesti yläluokkaan, jolla

² Markkola 2006, 229–232; Pulkkinen & Sorainen 2011, 25, 34.

oli varaa käyttää prostituoitujen palveluja. Moraalireformissa siveelliset yläluokan naiset kontrolloivat oman luokkansa miesten siveellisyyttä.

Uusi nais- ja mieskuva oli perustana moraalireformin käytännön toiminnalle. Lehdessä oli vahva muutokseen tähtäävä dynaaminen perusvire, joten teoria ja käytäntö eivät missään yhteydessä olleet kovinkaan kaukana toisistaan. Näkemyksiä ei tyydytty vain toteamaan, vaan niillä tavoiteltiin aina toimintaa. Naisen siveellinen suhde mieheen toteutui käytännön tasolla joko rakkausavioliitossa tai naimattomuudessa. Mikäli tarjolla ei ollut tasa-arvoista kumppanuutta, nainen saattoi valita naimattomuuden. Naimattomuus toimi protestina miesten epäsiveellisyydelle, mutta se saattoi olla myös varteenotettava elämänvalinta, joka mahdollisti naisen roolin laajentumisen yhteiskuntaan ja toimimisen moraalireformin hyväksi paremmin kuin äidin ja vaimon rooli.

Miesten siveellistämiprojektin lisäksi moraalireformille leimallisia toimintatapoja olivat langenneiden naisten pelastaminen ja kasvatustoiminta. Moraalireformistit jalkautuivat prostituoitujen pariin ja tarjosivat langenneille naisille mahdollisuuden kokonaisvaltaiseen elämänmuutokseen: tietoon, työhön, koulutukseen ja kotiin. Lankeamisvaarassa oleville naisille moraalireformistit tarjosivat turvallisia majataloja ja siveellisiä tapoja viettää vapaa-aikaa. Moraalireformistien työ oli sosiaalityötä, jonka tavoitteena oli kohottaa köyhien nuorten naisten sivistystä, siveellisyyttä ja taloudellista tilannetta.

Suomen Naisyhdistys muutti toimintatapojaan siveellisyyksikysymyksen ratkaisemiseksi lehden ensimmäisen viiden vuoden aikana. Yhdistys alkoi painottaa siveellisyyden edistämisessä kasvatuksen merkitystä. Naisen tuli opettaa lapsille ja nuorille, erityisesti pojille, uusia nais- ja mieskuvia, sillä nuoressa sukupolvessa oli moraalireformin tulevaisuus. Omaksuttuaan siveelliset ihanteet lapsista kasvoi siveellisiä aikuisia.

Koti ja yhteiskunnassa termillä siveellisyys oli selvä seksuaalinen merkitys. Siveellisyys tarkoitti seksuaalista pidättyvyyttä, puhtautta ja oikeudenmukaisuutta ja sen vaatimus oli yhteiskuntaa uudistava. Siveellisyys oli moraalireformin ydin. Epäsiveellisyys tarkoitti nautinnonhaluisuutta, eläimellisyyttä ja vapaata rakkautta. Siveellisyys sanana palveli tasa-arvo-keskustelun alun termityhjiössä, jossa vaatimalla siveellisyyttä vaadittiin sukupuolten tasa-arvoa. Ajoittain siveellisyyttä käytettiin kiertoilmaisuna seksiin liittyville asioille, ajoittain sana sai seksuaalisuutta ja itsehillintää laajempia poliittisia ja moraalisia merkityksiä. Siveellisyys oli kansalaisihanteen kulmakivi. Siveellisyys oli naisten erityisominaisuus, jolla naisasialiike oikeutti naisten siirtymisen julkisen elämän piiriin ja nosti naisten arvostusta ja itsetuntoa. Yhteistä siveellisyyspuheelle oli se, että se oli oppia oikein elämisestä ja siten erityisesti naisten vallankäytön väline.

Absoluuttinen ja relatiivinen sukupuolimoraali näkyivät selvästi *Koti ja yhteiskunnassa*. Relatiivista sukupuolimoraalia edusti lehdessä vanha kristinuskon tulkinta, luontois-oppi ja bohémen-suuntaus, jotka kaikki korostivat naista seksuaalisena olentona. Relatiivinen sukupuolimoraali oli epäsiveellisyyttä ja siten miehille luontaista sukupuolimoraalia. Absoluuttinen sukupuolimoraali oli *Koti ja yhteiskunnan* korostama moraali-ihanne, joka perustui kristilliselle yksiavioisuuden ja sukupuolten tasa-arvon vaatimukselle. Absoluuttinen sukupuolimoraali edusti lehdessä naisille luontaista sukupuolimoraalia, siveellisyyttä.

Uskonto oli osa naisasialiikkeen moraalireformia, erityisesti sen perusteluja. Lehdessä haluttiin lakkauttaa siveettömyys, moniavioisuus ja prostituutio siksi, etteivät ne edustaneet kristillisiä arvoja. Perustelun tukena käytettiin viittauksia Raamattuun ja kristilliseen moraalilakiin. Uusi moraali tuli rakentaa nimenomaan kristilliselle perustalle: siveellisyydelle, yksiavioisuudelle ja tasa-arvolle. Kristinuskoa tulkittiin *Koti ja yhteiskunnassa* uudella tavalla ja tulkintaa käytettiin perustelemaan sukupuolten

tasa-arvoa. Lehdessä pyrittiin irtaantumaan vanhasta kristinuskon tulkinnasta, jonka nähtiin olevan mieskeskeinen ja alistavan naisia. Käytännön toiminnassaan moraalireformi ei kuitenkaan korostanut uskontoa. Moraalireformi ei ollut hengellistä, eivätkä siinä korostuneet sisälähetyksen kristilliset piirteet. Uskontoa käytettiin perustelemaan moraalireformia, mutta uskonto ei näkynyt moraalireformin toiminnassa.

Toisaalta *Koti ja yhteiskunnassa* pyrittiin samaistumaan kristilliseen sukupuolimoraaliin, toisaalta siitä nimenomaan pyrittiin eroon. Lehti otti kristinuskosta palasia, jotka sopivat sen tavoitteisiin. Toisaalta lehti korosti, että uuden moraalin pohja oli kristinuskossa ja sen yksiavioisuuden ja seksuaalisen pidättyvyyden painotuksissa, toisaalta lehdessä päädyttiin kääntämään kristillinen sukupuolimoraali pääläelleen. Lehdessä mies nähtiin seksuaalisempana kuin nainen eikä toisin päin. Nainen oli siveellinen ja mies epäsiiveellinen. *Koti ja yhteiskunta* vapautti naisen kristinuskon korostamasta viettelijän roolista, sillä sen käsityksen mukaan miehet olivat viettelijöitä. Naisen seksuaalisuus ei ollut vaarallista ja siksi naisten tehtävä oli ohjailla miesten seksuaalisuutta. Kristillisessä ajattelussa syntiinlankeemuksella on ollut merkittävä rooli naisen ja miehen suhteen määrittelyssä. Naisen on tulkittu viettelleen miehen lankeamaan syntiin. Lehdessä käytettiin kristillisiä viettelemisen ja lankeamisen termejä uusissa merkityksissä. Tarkoituksena oli murentaa naisen alistamisen perusta, luomisopin tulkinta. Mies oli viettelijä, joka oli syyppää naisen lankeemukseen.

Koti ja yhteiskunnan nais- ja mieskuva oli päinvastainen kuin aikansa herätysliikkeissä, jossa nainen nähtiin heikompana sukupuolena. Lehden ajattelussa naisesta tuli vahvempi sukupuoli, mies oli luonnoltaan heikompi. Sen sijaan, että herätysliikkeissä odotettiin vain naisilta virallisen opetuksen mukaista käyttäytymistä, alettiin sitä naisasialiikkeessä vaatia

myös miehiltä. *Koti ja yhteiskunta* loi vahvasti aikansa kristillisestä ja herätyskristillisestä tulkinnasta poikkeavan nais- ja mieskuvan.

Lehdessä pyrittiin luomaan kuvaa naisista miehiä moraalisesti parempina ja nostamaan sitä kautta naisten arvostusta. Naiset kuvattiin olemuksellisesti siveellisinä ja puhtaina ja miehet epäsideellisinä ja epäpuhtaina. Siveellisyys oli kristillistä, yksiavioista, sivistynyttä ja järkevää ja koska siveellisyys oli naisen perusominaisuus, hän oli samalla näitä kaikkia. Naisen erityisominaisuudet toimivat perusteluna naisen vallankäytölle ja toiminnalle kodin ulkopuolella. Moraalireformi oli naisten tapa kontrolloida miehiä. Nainen hallitsi miestä siveellistäessään tätä, kasvattaessaan poikia ja määrittelemällä moraalin, joka aiemmin oli ollut miesten määrittelemä. Naiselle kuului myös valta nostaa langenneita, joten moraalireformi oli lisäksi yläluokan naisten tapa kontrolloida alemman luokan naisia. Seksuaalimoraalin avulla yläluokan naiset säätelivät yhteiskunnallista järjestystä.

Koti ja yhteiskunnassa pyrittiin luomaan kuvaa naisista miehiä parempana sukupuolena. Epäsideellisyys ei missään nimessä johtunut naisista, vaan miehistä. Naisen todettiin olevan jo lähtökohdiltaan miehiä moraalisempia. Koti ja yhteiskunnassa paheksuttiin miesten etuihin perustuvaa kaksinaismoraalia, ja luotiin sen vastineeksi uusia ihanteita. Kuitenkin lehti päätyi luomaan käänteisen kaksinaismoraalin, jossa vaadittiin sukupuolten tasa-arvoa, mutta jossa vallitsi lähtökohtainen epätasa-arvo, tällä kertaa naisten eduksi.

Lähteet

KY *Koti ja yhteiskunta* 1889–1893.

Tutkimuskirjallisuus

Markkola, Pirjo

2006 Seksi, miehet ja moraali. – Taivaallista seksiä. Kristinusko ja seksuaalisuus. Toim. Minna Ahola, Marjo-Riitta Antikainen ja Päivi Salmesvuori. Helsinki: Tammi.

Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu

2011 Johdanto. – Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia. Toim. Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen. Helsinki: Hakapaino.

III Pyhimyksen rakentaminen

”Marie ei tuntenut kylmää” – Keskiajan pyhimyselämäkertojen koukerot

Anna-Kaisa Lehtonen

I Puheenvuoro

Lähde

Käytin pro gradu -tutkielmani lähteenä keskiajalta peräisin olevaa pyhimyselämäkerta. *Vita Maria Oigniacensi in Namurcensis Belgii diocesi per Jacobum de Vitriaco* kertoi Marie Oignieslaisesta (1177–1213) ja sen oli kirjoittanut Jacques Vitryläinen vuonna 1216. Elämäkerta edusti uudenlaista pyhimyskulttuuria, ajatusta elävästä pyhimyksestä, joka toimi Jumalan armon välittäjinä jo eläessään. Elämäkerta kirjoitettiin 1216 ja sen alkuperäiskieli oli latina. Lähde oli helppo löytää, koska siitä on löydettävissä latinankielinen tekstieditio internetistä. Kansalliskirjastosta löytyi myös Mariesta kertova kirja, johon elämäkerta oli käännetty englanniksi.

Luin elämäkerta-lähdettäni englanninkielisenä käännöksenä helpottaakseni luetun ymmärtämistä. Aloitin lähteen käsittelyn kääntämällä tekstin suomeksi. Tein sen luultavasti liiankin pikkutarkasti suomentamalla jokaisen lauseen, mutta koin sen palvelevan omaa työskentelytapaani. Kääntäminen vei paljon aikaa – tein sitä monta kuukautta gradun kirjoittamisen ohessa. Saatuaani käännöksen valmiiksi se hyödytti minua todella paljon, koska käännökseen oli helppo palata ja elämäkerran tapahtumat muisti siten paremmin. Pikkutarkka suomennos auttoi minua myös huomaamaan tekstistä yksityiskohtia, jotka muuten olisin saattanut sivuuttaa.

Elävän pyhimyksen pyhimyselämäkerta oli lähteenä aika hankala ja siihen syventyminen vei aikaa. Suurin ongelma pyhimyselämäkertaanaly-

soidessa oli ymmärtää, että kirjoituksella on saattanut olla monta päämäärää. Se ei ole vain todistuskertomus tietyn henkilön pyhydestä, vaan sen kirjoittamiseen ovat vaikuttaneet muun muassa kirjoittajan omat päämäärät sekä pyhimyksen oma toive tulla kohdelluksi pyhimyksenä tai pyrkimys todistaa omaa pyhyyttä. Asioita ei välttämättä ollut kirjoitettu todellisten tapahtumien mukaisesti, vaan tarkoitukseen sopivasti, ja siksi pyhimyselämäkertoja tulisikin lukea hyvin kriittisesti. Elämäkertoista tulis pyrkiä hahmottamaan se, mikä on totta, mikä kirjoitettu todistamaan päähenkilön pyhyyttä sekä se, mikä on lisätty tekstiin ajamaan kirjoittajan omia päämääriä. Aluksi näitä oli oman lähteeni kohdalla vaikea tunnistaa ja ensimmäisissä seminaaritöissäni oli vielä kommentteja kuten ”Marie ei tuntenut kylmää”, vaikka tietenkin tämä oli vain kirjoittajan näkemys totuudesta ja osoitus Marien pyhydestä. Tämän tosiseikan tiedostettuani lähteen pyrkimyksien selvittäminen toi uudenlaisia näkökulmia tutkielmaani.

Tutkimuskysymys

Tutkimukseni tavoitteena oli tutkia keskiajan elävien pyhimysten elämäntapaa sekä Marie Oignieslaisen elämäkerrasta sitä, miksi Mariesta tuli esikuva monille keskiajan hengellisille naisille. Pyrin ymmärtämään, miten elävät pyhimykset erosivat aiemmista (marttyyri)pyhimyksistä ja miten pyhyys näkyi heidän elämässään. Samalla käsittelin tutkimuksessani hieman ajan yhteiskunnallista tilannetta erityisesti kirkkopoliitikassa harhaoppisuustaistelujen näkökulmasta. Eläviä pyhimyksiä käytettiin esimerkkeinä oikeaoppisuudesta ja yksi päämääräni oli selvittää, miten tämä näkyi Marien elämäkerrassa.

”Marie ei tuntenut kylmää”

Tutkimuskysymysten muotoiluun kannattaa käyttää oma aikansa. Omassa gradussani tutkimuskysymykset muuttuivat paljon, varsinkin alussa. Ensimmäisenä tiesin lähteen, jota halusin käyttää, mutta näkökulman valitseminen oli haastavampaa. Mietin pitkään, tutkinko keskiajan pyhimyselämäkertaa kirjoittajan vai päähenkilön näkökulmasta. Lopulta päädyin tutkimaan vähän molempia. Tutkimuskysymykseni lähtivät muodostumaan tältä pohjalta. Ensimmäisenä mietin, mitä aiheesta olisi mielenkiintoista tutkia ja mitkä ovat tärkeimmät aiheet lähteeseeni ja sen taustaan liittyen. Gradunteon aikana tutkimuskysymykset tarkentuivat ja muuttuivat sitä mukaa, mitä syvemmälle pääsin lähteeseen.

Alussa tutkimuskysymykset kannattaakin jättää laajoiksi ja olla valmis muuttamaan niitä. Lähdemateriaaliin tutustuminen hahmottaa kokonaisuutta ja jopa nostaa esille kysymyksiä, joihin voi syventyä. Omien tutkimuskysymysteni muotoilussa en käyttänyt apuvälineitä kysymysten muotoiluun, joskin seminaariohjaajista oli suuri apu tässä tehtävässä.

Tutkimuksessa on monesti läpi kulkevia teemoja, joiden avulla siihen pyritään saamaan erilaisia näkökulmia. Omassa tutkimuksessani pääteema olivat elävät pyhimykset ja pyhyiden todistaminen. Sen lisäksi pienemmät

Marie Oignieslainen. Lähde:

<http://ascentofcarmel.blogspot.fi/2012/08/top-fifteen-female-saints-who-were.html>

teemat kulkivat tutkimuksen läpi. Näitä teemoja omassa tutkimuksessani olivat muun muassa naisten asema keskiajalla sekä hengellinen val-lankäyttö, joka voi liittyä esimerkiksi pappien ja pyhimysten asemaan sekä harhaoppisuutta vastaan taistelemiseen. Käsittelin omassa työssäni paljon myös lähteeni julkaisuun liittyviä motiiveja.

Metodi

Kirkkohistorian oppiaineessa puhutaan paljon siitä, ettei kirkkohistorioitsi-joilla ole tapana käyttää varsinaista tutkimusmetodia, jossa olisi tietty toi-mintatapa ja teoria, joita noudattamalla tutkimus etenee. Näin oli myös omassa työssäni. Pidän oman työni metodina common sense -metodia, jollaiseksi kirkkohistorian metodia monesti kutsutaan. Tarkoituksena on – metodin nimen mukaisesti – käyttää yleistä järkeä lähteen ja tutkimuskir-jallisuuden lukemisen yhteydessä sekä tehtäessä johtopäätöksiä luetun perusteella.

Työskentely aloitetaan valitsemalla muutama laajempi näkökulma, ensimmäiset tutkimuskysymykset, joiden valossa lähdetään lukemaan läh-dettä. Aineistosta etsitään sellaisia kohtia ja näkökulmia, jotka liittyvät ase-tettuihin tutkimuskysymyksiin. Näin pyritään löytämään vastauksia esitet-tyihin kysymyksiin sekä luomaan jatkokysymyksiä. Tutkimuksen löytöjä ar-voidaan mahdollisimman monesta näkökulmasta. Tämän metodin valit-seminen oli minulle luonnollista, enkä miettinyt juurikaan metodin valin-taan liittyviä kysymyksiä. Tämä johtui luultavasti siitä, että tutkimusky-symykset oli muotoiltu niin, että omalla järjellä pystyi pääättelemään paljon lähteen pohjalta tutkimuskirjallisuuden tukiessa analyysia.

Tutkimuksessa tulisi joka tapauksessa olla mahdollisimman objek-tiivinen analysoidessaan tutkimustuloksia. Tämä koskee kaikkea tut-kimusta, mutta erityisesti akateemisessa tutkimuksessa tähän on syytä

”Marie ei tuntenut kylmää”

kiinnittää huomiota. Tutkimuksen aihepiirin omakohtaisuus voi vaikuttaa myös objektiivisuuteen: mitä enemmän aihe koskettaa itseä, sitä helpompaa on lipsua subjektiivisuuden puolelle. Myös paljon tunteita herättävät aiheet, kuten väkivalta, voivat ajaa epätoivottuun subjektiivisuuteen. Tutkijan objektiivisuutta lisää, jos hän tarkastelee aihetta monesta eri näkökulmasta.

Tutkimuskirjallisuus

Tutkimuskirjallisuuden löytämiseen ei ole oikotietä. Kirjallisuutta tulee haalia erilaisista lähteistä ja pyrkiä käyttämään sitä mahdollisimman laajasti. Aluksi oman tutkimuskirjallisuuden löytäminen tuntui todella hankalalta. Oma aiheeni oli sen tyyppinen, ettei siitä ollut suoranaisesti tehty tutkimusta Suomessa. Ensimmäisenä minua auttoivat eteenpäin suomenkieliset yleisteokset keskiajasta, joiden avulla pystyin luomaan yleiskuvaa aikakaudesta. Tämän jälkeen oli helpompi löytää hakusanoja, joilla lähteä etsimään kirjallisuutta Helka- ja Nelli-tietokannoista. Näistä tietokannoista oli minulle suurin apu, sillä käyttämällä erityyppisiä hakusanoja tutkimuskirjallisuutta alkoi yhtäkkiä löytyä runsaasti. Toisinaan tilanne vaati ainoastaan kirjastossa vierailua, vuoden aikana tuli kivuttua kerran jos toisenkin Kansalliskirjaston kuudenteen kerrokseen, josta löytyi aiheeseeni liittyviä kirjoja hyllyjä läpikäymällä.

Muutkin vaihtoehdot, kuten Google Scholar ja Google Books ovat myös hyviä apuneuvoja. Erityisesti Google Booksin yhteydessä on kuitenkin huomattava, että yleisesti teokset eivät ole siellä kokonaisina, vaan niistä puuttuu sieltä täältä sivuja. Ehdoton edellytys eteenpäin pääsemiseen on myös ohjaajien apu, sillä heillä on tiedossa paljon sellaisia teoksia, joita ei edes löydy yliopiston kirjastoista.

Tutkimusprosessista

Mielestäni hankalin vaihe prosessissa oli siinä vaiheessa, kun gradun aihe oli tarkentunut, mutta en ollut vielä aloittanut varsinaista työtä. Koin alkuun pääsemisen vaikeimmaksi, koska en vielä ollut tutustunut lähteeseen kunnolla ja gradun rakenne oli hämärän peitossa. Alussa koin myös vaikeaksi yhdistää lähdetekstin analyysiin tutkimuskirjallisuutta ja omia päätelmiä. Minun oli vaikeaa ymmärtää, kuinka saisin tutkimuskirjallisuuden palvelemaan lähdelöydöksiäni. Tähän ei auttanut muu kuin työnteko, ja lukemalla lähdetä ja tutkimuskirjallisuutta pääsin aiheeseen pikkuhiljaa syvemmälle.

Matka gradun parissa alkoi sujua, kun olin päässyt aiheeseen syvemmin sisälle. Itse koin tämän tapahtuneen kunnolla vasta loppukeväästä. Sen jälkeen gradun kirjoittaminen tuntui sujuvan. Niin tällaisessa tekemisessä kuin niin monissa muissakin töissä alkuun pääsemisen jälkeen tekeminen alkaa sujua tietynlaisella rutiinilla. Rutiinin löytämisen jälkeen, asioiden rullatessa eteenpäin kirjoittamisesta tuli mukavaa ja myös helpompaa, koska tiesin, minkä tyyppisiä asioita etsin niin lähteestä kuin tutkimuskirjallisuudesta. Ei gradun tekeminen muuttunut tämän jälkeen ainoastaan ruusuilla tanssimiseksi, mutta otteen löytäminen auttoi myös vaikeampien asioiden kanssa kamppailemisessa.

Kun graduseminaari oli vasta alkamassa, ohjaaja puhui ensimmäisessä tapaamisessa synapsien napsahtelusta ja ahaa-elämyksistä graduprosessissa. Mietin, että noinkohan vain kohdallani tapahtuu. Alussa ajatus johtopäätöksistä ja analyysistä, jolloin pieniä ideoita vain putkahdelisi ajatuksiini, tuntui todella kaukaiselta. Mutta niin siinä vain kävi. Sain älynyväähdyksiä mitä yllättävimmissä paikoissa, muun muassa keskellä muuttoa. Kerran lenkistä tuli erittäin reipas, kun tuli kiire päästä kotiin kirjoittamaan ajatuksensa ylös. Ei siis ole todellakaan liioiteltua kehottaa kan-

”Marie ei tuntenut kylmää”

tamaan aina pientä muistikirjaa mukanaan! On todella palkitsevaa saada näitä elämyksiä ja tuntea, kuinka gradu edistyy.

Graduseminaarin tärkeyttä prosessissa ei pysty liioittelemaan. Seminaari, jossa työstin gradua, oli suuri tuki työskentelylleni ja paikka prosessoida ajatuksia. Omalle työlleni oli sanoin korvaamaton apu kuulla ryhmän mielipiteitä ja sitä kautta kehittää omia ajatuksia ja gradun suuntaa eteenpäin. Ohjaajalta ja assistentilta saamani neuvot ja tuki auttoivat eteenpäin juuri niissä kohdissa, joissa tunsin kamppailevani kaikista eniten. Ilman kannustavaa ja hyvässä hengessä toimivaa ryhmää en tiedä, olisinko saanut gradua näin reippaalla tahdilla tehtyä. Muistelen tapaamisiamme lämmöllä.

II Keskiajan uudenlaiset pyhimykset peilattuna Marie Oignieslaisen elämäkertaan

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Marie Oignieslaisen elämäkerta. Marie Oignieslainen (1177–1213) oli hengellinen maallikkonainen Alankomaiden alueella. Jacques Vitryläinen (1160/1170–1240) kirjoitti hänestä elämäkerran Marien kuoleman jälkeen vuonna 1216 ja siitä tuli hyvin suosittu keskiajan pyhimyskulttuurissa. Marie Oignieslaisen luokitellaan kuuluneen eläviin pyhimyksiin. Elävät pyhimykset olivat keskiajan uudenlainen pyhimysmalli, jossa pyhimykset jo eläessään toimivat välittäjinä Jumalan ja tavallisten kristittyjen välillä.¹

¹ Lehtonen 2012, 2.

Keskiajalle tultaessa alkukirkon aikainen pyhimyskulttuuri, marttyyrius, oli hiipunut. Uskonsotien ja kristinuskon puolustamisen tarpeen vähentyessä uskonnon puolesta ei tarvinnut enää kuolla, ja tähän perustuva pyhimyskulttuuri alkoi hävitä. Keskiajan yhteiskunta oli 1000-luvulta alkaen muodostunut hierarkkiseksi, jonka huipulla oli Jumala. Tavalliset kristityt kokivat Jumalan etäiseksi ja tavoittamattomaksi ja he tarvitsivat jonkun, joka toimisi välittäjän kristittyjen ja Jumalan välillä. Tähän tehtävään syntyi uudenlainen pyhimyskulttuuri, jossa sekä vielä elävät pyhimykset (*contemporary/living saints*) että keskiajalla kuolleet pyhimyksen aseman saaneet kristityt (*recent saints*) toimivat Jumalan armon välittäjinä. Elävät pyhimykset levittivät jo eläessään Jumalan armoa seuraajilleen, usein oman käytöksensä kautta. Keskiajan kuolleet pyhimykset puolestaan olivat olleet esimerkillisiä kristittyjä eläessään ja heitä alettiin kunnioittaa pyhimyksinä heidän kuolemansa jälkeen, erityisesti lukemalla elämäkertoista heidän toiminnastaan.²

Uudet pyhimykset toivat ennennäkemätöntä lohdutusta kristittyjen elämään. Jumalan kokeminen etäiseksi oli erkaannuttanut tavalliset kristityt uskostaan. Elävät pyhimykset toivat ratkaisun Jumalan kokemisen tarpeeseen. He olivat toisenlaisessa asemassa Jumalan edessä, koska Jumala puhui heille ja he pystyivät suorittamaan Jumalan antamia tehtäviä maan päällä. Pyhimykset myös auttoivat kristittyjä tuntemaan, ettei Jumala ollut hylännyt heitä, koska he pystyivät näkemään, kuulemaan ja koskemaan pyhimyksiä. Elävät pyhimykset toimivat myös esimerkkinä oikeasta kristillisestä elämäntavasta, koska he pyrkivät käyttäytymään mahdollisimman tarkasti katolisen kirkon oppien mukaan.³

Marie Oignieslaisen elämää luonnehditaan hänen elämäkerrassaan esimerkilliseksi ja hänen kuvataan auttaneen monia uskossaan horjuvia.

² Kleinberg 1989, 183.

³ Kleinberg 1989, 186–187.

Jacques Vitryläinen on jopa kuvannut elämäkerrassa, kuinka hän muiden Marien seuraajien kanssa kaipasi ja vaati Marien huomiota: ”Se oli ainoastaan sitä, että me joskus moitimme häntä, mutta me teimme niin, koska me olimme etsimässä jonkinlaista ohjausta omiin saamattomuuksiimme – —.”⁴ Marieta myös kutsuttiin asemansa perusteella hengelliseksi äidiksi, joka huolehti läheisistään ja heidän uskonsa horjumattomuudesta.

Keskiajan pyhimysten oli todistettava pyhyytensä eri tavalla kuin aiempien pyhimysten, joiden kuolema uskon puolesta todisti heidän asemansa. Keskiajan viimeaikaisten pyhimysten merkittävin todiste oli heistä kirjoitetut elämäkerrat, jotka olivat todistuspuhetta heidän pyhydestään. Elämäkerrat pitivät elossa tarinoita Jumalalle omistautuneista ihmisistä ja niitä luettiin esimerkkeinä kristillisestä elämästä. Elämäkertoissa oli paljon pieniä yksityiskohtia, jotka osoittivat pyhimysten erikoislaatuisuuden. Elämäkertojen yksityiskohdat eivät aina liittyneet suoraan yliluonnollisuuteen vaan myös kiinnittivät pyhimykset arkipäivän elämään.⁵ Tällaisia olivat muun muassa kuvaukset pyhimysten lapsuudesta tai tapahtumista, jotka voitiin liittää yhteiskunnassa yleisesti tiedossa olleisiin tapahtumiin.

Tämän lisäksi keskiajan pyhimyselämäkertoissa tuotiin esille pyhimysten tekemiä ihmeitä ja uskonnollisen elämän piirteitä, kuten askeettisuutta.⁶ Marie Oignieslaisen elämäkerrassa oli kuvattu paljon arkipäivän asioita, joissa kuitenkin ilmeni kristillinen, Jumalalle omistettu elämä. Esimerkiksi voi nostaa Marien avioliiton. Elämäkerrassa todetaan, että Marie eli avioliitossa ja hänen aviomiehensä oli osa hänen elämänsä. Avioliitosta huolimatta Marien esitettiin omistaneen elämänsä täysin Jumalalle. Muutaman avioliittovuoden jälkeen Marie ja aviomies Johannes

⁴ VMO 1216, 20.

⁵ Kleinberg 1989, 183–186.

⁶ Kleinberg 1989, 185–186.

päättivät muuttaa avioliittonsa siveelliseksi, jotta heillä olisi suurempi mahdollisuus keskittyä Jumalan palvelemiseen.

Marie Oignieslainen. Lähde:
<http://www.peregrina.com/translations/marie.html>

Toinen arkipäiväinen asia, joka sai suurta huomiota elämäkerrassa, oli Marien ruokailu. Niinkin tavallinen asia kuin ruoka oli merkittävä osa Marien, kuten myös monen muun keskiajan naispyhimyksen, hengellisyyden harjoittamista. Elämäkerta kuvaa, kuinka Jumalan läsnäolon tunteminen vei Marielta kokonaan ruokahalun. Marien kerrotaan paastonneen hyvin paljon sekä samaistuneen Kristuksen kärsimykseen syömällä leipää, joka oli niin kovaa, että ”koirat pystyivät hädin tuskin pureskelemaan sitä”. Leipä aiheutti hänen suuhunsa kipeitä haavoja ja kivun kautta Kristuksen kärsimys tuntui läheisemmältä.⁷

Keskiajalla erityisesti naispyhimysten uskonnonharjoittamiseen kuului alleviivatusti myös itsensä kurittaminen. Naiset aiheuttivat itselleen fyysistä tuskaa, jotta he sitä kautta kokisivat Kristuksen kärsimyksen ja näin Jumalan läsnäolon. Tätä perinnettä kutsutaan *imitatio Christi* -perinteeksi. Naispyhimykset muun muassa tekivät itseensä haavoja, monesti muistuttamaan Kristuksen ristiinnaulitsemisen naulanjälkiä.⁸

⁷ Lehtonen 2012, 34–38.

⁸ Bynum 1987, 118–119, 209, 212; McNamer 2010, 2.

Elävien pyhimysten tekemät ihmeet voitiin jakaa neljään luokkaan: luonnonihmeiksi, parantamisihmeiksi, pahojen henkien karkottamisen ihmeiksi sekä profetoimisen ihmeiksi. Marien elämäkerrasta voi löytää kuvailtuja ihmeitä kaikista luokista. Luonnonihmeet olivat ihmeitä, joissa pyhimyksen erikoisuus näkyi jonkinlaisella ulkoisella tavalla. Marien elämäkerrassa Jacques Vitryläinen kuvasi, kuinka Marie pystyi olemaan huomioimatta ulkoisia tekijöitä, kuten säätä. Hänen kerrotaan muun muassa kävelleen keskellä kovimpia pakkasia kirkkoon paljain jaloin ilman kylmän tuntemuksia.⁹

Parantamisihmeissä pyhimykset paransivat muiden kristittyjen ulkoisia vaivoja. Näitäkin ihmeitä on esitetty Marien elämäkerrassa, mutta kirjoittaja Jacques ei pitänyt parantamisihmeitä suuressa arvossa. Sen sijaan merkittävä todiste elävän pyhimyksen yliluonnollisista kyvyistä oli, jos hän pystyi karkottamaan pahan hengen riivaamasta kristittyä. Yleensä paha henki heikensi kristityn uskoa, jolloin hän kääntyi kohti maallisia nautintoja, mutta hengen poistuttua hän kääntyi takaisin Jumalan puoleen. Neljäs tapa osoittaa yliluonnollisuutensa oli ennustaa tulevia tapahtumia ja nähdä näkyjä. Nämä olivat profetoimisen ihmeitä, jotka olivat myös kaikista alttiimpia väärinkäytöksille, koska myös pyhimyksenä esiintyvät huijarit saattoivat ennustaa. Tämän vuoksi ennustusten tuli käydä toteen.¹⁰

Marien elämäkerrassa kuvailtu ruumiin parantaminen tapahtui monesti Marien kosketuksen kautta. Hän myös rukoili ja teki ristinmerkkejä sen ruumiinosan yllä, jossa kipu oli. Tällaisen ulkoisen vaivan parantamisessa ensimmäisenä parannettiin potilaan henki ja parantamisessa pyydettiin Kristuksen apua. Ruumiillinen ja hengellinen kulkivat keskiaikaisessa

⁹ McGinn 1998, 36.

¹⁰ McGinn 1998, 36; Lehtonen 2012, 47–56.

ajattelussa hyvin limittäin ja siksi pyhimykset paransivat myös ruumiillisia vaivoja.¹¹

Keskiajan elävät pyhimykset olivat yleisesti lähtökohdaltaan tavallisia maallikoita, jotka saivat Jumalalta kutsumuksen välittää sanaa. Elävät pyhimykset eivät useinkaan olleet kirkon viranhaltijoita. Tämä vaikutti pyhimysten, erityisesti naispyhimysten toimintaan, koska he eivät voineet itse saarnata Jumalan sanaa evankeliumeista eivätkä he välttämättä edes tunteneet Raamattua kovinkaan hyvin. Näin ollen pyhimysten tuli vaikuttaa ja vakuuttaa muilla tavoilla. Merkittävin tapa oli ilmestysten näkeminen ja asioiden ennalta tietäminen. Pyhimykset saattoivat lukea ajatuksia tai tietää etukäteen, mitä tulee tapahtumaan. Jacquesin kirjoittaman mukaan Marie saattoi muun muassa tietää ennakkoon varoituksena, jos jotain paha oli tapahtumassa tai nähdä Pyhän Hengen asettuvan johonkin kristittyyn.

— ja poika oli valmistautumassa kastettavaksi, hän näki epäpuhtaan hengen tulevan ulos pojasta suuresti ymmällään, ja kun he nostivat pojan pois pyhästä kastemaljasta, hänen [Marien] silmänsä olivat auenneet, ja hän näki Pyhän Hengen laskeutuvan pojan sieluun ja suuren määrän pyhiä henkiä vastasyntyneen lapsen ympärillä.¹²

Tärkeintä oli, että pyhimysten näkemät ilmestykset osoittautuivat tosiksi, jottei heitä pidetty huijareina. Myös kirkkopoliittisesti pyhimysten asema näkyjen näkijöinä oli merkittävä. Pyhimykset eivät pyrkineet asettumaan pappien paikalle, koska näin heillä oli oma roolinsa hengellisessä toiminnassa.¹³

Elämäkertoilla oli suuri merkitys erityisesti kuolleiden pyhimysarvon todentamiseen. Jo elämäkerran olemassaolo oli osoitus ihmisen pyhyydes-

¹¹ Lehtonen 2012, 47.

¹² VMO 1216, 71.

¹³ Lehtonen 2012, 48–49.

tä, koska muuten elämäkertaa ei olisi ollut tarvetta kirjoittaa. Eläville pyhimyksille merkittävin pyhyiden todistaja olivat muut ihmiset. Kun elävät pyhimykset toimivat yhteiskunnassa Jumalan välittäjinä, heidän tuli osoittaa, etteivät he olleet huijareita, vaan oikeasti pyhiä armontuojia. Keski-ajalla pyhimyksiä ei kanonisoitu enää samalla tavalla kuin marttyyrit oli kanonisoitu aiemmin. Tämä mahdollisti erilaisten huijareiden pyrkimykset saada vaikutusvaltaa esittäytymällä erityisiksi Jumalan sanan tuojiksi. Tästä syystä pyhimykset tarvitsivat kannatusjoukon, joka oli valmis todistamaan pyhimyksen ihmetekoja Jumalan armon välittäjinä.¹⁴

Pyhimyksillä tuli siten olla seuraajia ja todistajia, jotka pystyivät osoittamaan pyhyiden omien kokemuksiensa kautta. Marien elämäkerassa seuraajia on mainittu useita, vaikka kaikkia ei mainittukaan nimeltä. Kuvatuissa Marien tekemissä parannusteoissa oli monesti paikalla myös yleisöä, jolle Marie pystyi osoittamaan oman erityisasemansa. Tärkein yksittäinen henkilö pyhimysten elämässä oli heidän saarnaajansa, monesti pappi, joka oli vakuuttunut pyhimyksen välittämästä Jumalan armosta. Pappi myös saarnasi pyhimyksen näkemistä näyistä. Usein pyhimyksen lähihenkilö oli myös se, joka kirjoitti pyhimyksen elämäkerran.

Jacques Vitryläinen kuvasi itseään lahjaksi, jota Marie rukoili. Lopulta Jumala lähetti Jacquesin Marien luokse.

Ja niin lahja oli suotu ja, vaikka saarnaaja on yksinkertainen instrumentti, jonka kautta Jumala puhuu, saarnaaja, jonka Jumala oli hänelle antanut, toi naisen sydämen hengelliseen auliuteen rukouksilla.¹⁵

Jacques kertoi myös Marien auttaneen häntä, koska Marie pystyi kokemaan Jumalan läsnäolon tavalla, johon hän ei itse pystynyt. Jacques piti Marien elämää niin esimerkillisenä kristillisenä elämänä, että hän kirjoitti siitä puolustaakseen katolista kirkkoa harhaoppisuutta vastaan. Jacques

¹⁴ Kleinberg 1992, 1-2, 24–25; Salmesvuori 2009, 17.

¹⁵ VMO 1216, 69.

toimintaa pappina leimasi pyrkimys lakkauttaa kerettiläisyys, erityisesti Ranskan alueella vallinnut harhaoppisen kristinuskon suunta. Yleisimminkin keskiajan pyhimyselämäkertojen kirjoittajilla oli monenlaisia syitä kirjoittaa ihannoimistaan pyhimyksistä. Aina syynä ei ollut suoraan pyhimyksen kunnioittaminen, vaan mukana saattoi olla muun muassa poliittisia päämääriä jonkin asian ajamiseksi.

Keskiajan pyhimyksiä voidaan luokitella molempiin pyhimysmalleihin; sekä eläviin pyhimyksiin että viimeaikaisiin pyhimyksiin. Esimerkiksi Marie Oignieslaisen pyhimystarina ulottuu molempien pyhimysten luokkiin. Elämäkerta kertoi siitä, mitä Marie teki elämänsä aikana välittäessään Jumalan armoa ja toisaalta itse elämäkerta on toiminut todisteena Marien pyhydestä hänen kuolemansa jälkeen. Todistusta kuolleen pyhimyksen pyhydestä on vaikeampi tutkia, koska elämäkerta ei kerro, kuinka pyhimykseen suhtauduttiin. Elämäkerran tehtävänä on vakuuttaa pyhydestä, mutta kysymys siitä, jäikö pyhimys elämään armon välittäjänä, tulee ilmi muista lähteistä.

Lähteet

VMO

1216 Vita Maria Oigniacensi in Namurcensis Belgii diocesi per Jacobum de Vitriaco.

<http://www.peregrina.com/matrologia_latina/Marie_L1.html>.

Katsottu 25.1.2013.

Tutkimuskirjallisuus

Bynum, Caroline Walker

1987 Holy Feast and Holy Fast. The Religious Significance of Food to Medieval Women. Berkeley: University of California Press.

Kleinberg, Aviad M.

1989 Proving Sanctity: Selection and Authentication of Saints in the Later Middle Ages. – Viator: Medieval Renaissance Studies vol. 20.

1992 Prophets in Their Own Country. Living Saints and the Making of Saint-hood in the Later Middle Ages. Chicago: The University of Chicago Press.

Lehtonen, Anna-Kaisa

2012 Hengellinen äiti, kiihkeä askeetti – Marie Oignieslaisen (1177–1213) elämäkerta esikuva keskiajan eläville pyhimyksille. Yleisen kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto.

McGinn, Bernard

1998 The Flowering of Mysticism. Men and Women in the new Mysticism, 1200–1350. New York: The Crossroad Publishing Company.

McNamer, Sarah

2010 Affective Meditation and the Invention of Medieval Compassion. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Salmesvuori, Päivi

2009 Power and Authority. Birgitta of Sweden and Her Revelations. Diss. Helsinki. [Helsinki]: [Päivi Salmesvuori].

Saatanan satelliitit ja muita havaintoja gradupolun varrelta

Johanna Haapamäki

I Puheenvuoro

Lähde

Graduni Piispamme on pyhimys. Nils Hermanssonin (1325/1326–1391) pyhimyskuvan rakentaminen päälähteet olivat Linköpingin piispasta Nils Hermanssonista tehdyt pyhimystekstit ja asiakirjalähteistö. Pyhimystekstit on kirjoitettu Nilsin kuoleman jälkeen, mutta niiden lisäksi hänen elinajaltaan on säilynyt asiakirjamateriaalia.

Pyhimystekstejä on kaksi. *De Vita Sancti Nicholai* ja *De miraculis S. Nicholai*¹ eli elämäkerta ja ihmekokoelma ovat vanhimmat Nilsistä kirjoitetut pyhimystekstit, jotka pohjautuivat vuonna 1414 paavinistuimelle lähetettyihin teksteihin. Toinen hagiografisista lähteistäni puolestaan on Nilsin kanonisaatioprosessiasiakirjasta² (eli pyhimykseksi julistamiseen vaadittavien tutkimustoimien kirjallinen aineisto) tehty editio, jonka pohjana olivat Konstanzin kirkolliskokouksen (1414–1418) laatimat kysymyskappaleet Nilsin elämästä ja ihmeistä. Näistä kappaleista kuulusteltiin todistajia Vadstenassa vuonna 1417. Molemmista teksteistä käytössäni oli julkaistut editiot: Elämäkerran ja ihmekokoelman latinankieliset tekstit oli julkaistu *Antiqvarisk tidskrift för Sverige* -aikakauslehdessä 1800-luvun lopulla. Kyseinen lehti löytyi myös digitoituna internetistä. Kanonisaatioprosessista puo-

¹ *De Vita Sancti Nicholai & De miraculis S. Nicholai*. Ed. Henrik Schück. – *Antiqvarisk tidskrift för Sverige* 5, 1873–1895.

² *Sankt Nikolaus' av Linköping Kanonisationsprocess/Process canonizacionis beati Nicolai Lincopensis. Efter en handskrift i Florens utgiven med inledning, översättning och register av Tryggve Lundén*. Stockholm: Bonniers, 1963.

lestaan oli oma julkaisunsa, *Sankt Nikolaus' av Linköping Kanonisations-process / Process canonizacionis beati Nicolai Lincopensis*, jossa vierekkäisillä sivuilla oli latinankielinen teksti ja sen ruotsinkielinen käännös.

Kuten monessa maassa myös Ruotsissa keskiaikaiset lähteet on digitoitu internetiin, *Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltids-breven*- eli SDHK-tietokantaan³. Tietokannan hakutoiminnon avulla hain kaikki kirjeet, joissa Nils Hermansson oli kirjoittajana, vastaanottajana tai muuten vain osallisena. Kirjeitä oli sisällöltään laidasta laitaan: paavin ja kuninkaiden määräyksistä tavallisten ihmisten testamentteihin.

Lähteiden jäljille pääsin vähitellen. Kanonisaatioprosessi löytyi Helkasta Nils Hermanssonin nimellä hakiessa. Kanonisaatioprosessin kautta puolestaan löysin elämäkertatekstin. Asiakirjalähteiden olemassaolo puolestaan selvisi minulle tutkimuskirjallisuutta lukiessa. Yksittäisissä kohdissa käytin myös muita lähteitä (esimerkiksi Birgitan ilmestykset ja Norjan ja Suomen keskiajan lähteet), joiden käyttötarve selvisi kirjallisuuden ja lähteisiin tehtyjen viitteiden avulla.

Pyhimystekstien lukeminen oli parhaimmillaan hirvittävän hauskaa, ja olisi tehnyt mieli täyttää gradu lainauksilla. Mehukkaimpia olivat Nilsille annetut repliikit kuten:

Koska sinä olet kirkonkirouksessa ja tuomittu ja teet kirottavia tekoja Jumalan kirkkoa ja sen tavaroita ja omaisuutta vastaan. Sen lisäksi olet sanonut ja kirjeissäsi antanut minun ymmärtää, että haluat kastroida ja tappaa minut. Sinä kurja, katso, iske ja tapa minun ruumiini, jos se miellyttää sinun miekkaasi! Mutta minä isken ilman epäröintiä ja tapan sinun sielusi miekallani.⁴

Pyhimystekstien lukeminen tuntui aluksi vaikealta, kun näytti siltä, että niissä oli niin paljon, mihin olisi voinut tarttua. Tutkimuskysymyksen tar-

³ <http://www.nad.riksarkivet.se/sdhk>.

⁴ Processus, 264.

kentuminen auttoi lukemaan lähteitä ”oikealla tavalla”: kun tiesi, mitä kysyi, sai myös vastauksia. Tärkeäksi koin myös sen, että maltoin käskää itseni istumaan rauhassa lähteen ääreen ja lukemaan sitä vain muistiinpanoja tehden, ilman yritystäkään saada esitelmätiedostoon tekstiä. Kun olin lukenut lähteen läpi ja siitä oli muistiinpanot, oli helppoa poimia ja järjestellä lähteistä nousevia näkökulmia. Sama asia, tutkimuskysymyksen huomioonottaminen, päti myös asiakirjalähteiden kanssa. Vaikka aluksi kävin kaikki Nils Hermansson -löydöt läpi ja tein niistä muistiinpanot, katsoin tutkimuskysymyksen valossa sitä, mitä näistä kaikista asiakirjoista oikeastaan tarvitsen. Asiakirjoistakin löytyi kaikenlaista hauskaa, erityisesti erilaisista testamenteista: Nils peri esimerkiksi eräältä kaniikilta suodatin-kattilan, pöytäliinan, huovan, pyyheliinan ja näädänturkkivuorisen takin.⁵ Tutkimuskysymyksen ja pyhimysteksteistä nousseiden näkökulmien kautta tiesin kuitenkin sen, mitkä asiakirjoista olivat gradun kannalta olennaisia.

Lähteeni olivat pääsääntöisesti latinaksi, mutta lähestulkoon kaikkiin niihin löytyi ruotsinkielinen käännös (pyhimystekstit) tai ruotsinkielinen kuvaus sisällöstä (asiakirjat). Ennen kuin löysin käännökset elämäkertaan ja ihmekokoelmaan, jouduin työskentelemään kokonaan latinankielisen tekstin äärellä ja silloin arvoon arvaamattomaan nousi Google-kääntäjä (latinasta englanniksi toimii sen verran kuin tarvitsee, latinasta suomeksi ei niinkään). Tätä käännöstä ei tietenkään voinut suoraan sellaisenaan käyttää, mutta kopioimalla ja liittämällä pitkiäkin pätkiä tekstiä kääntäjään sain nopeasti suurpiirteisen käsityksen siitä, mistä kohdassa oli kyse. Jos kohdassa oli jotain sellaista, mistä oli hyötyä, otin perinteisen sanakirjan ja latinan kielioppikirjan ja selvitin kohdan tarkan merkityksen. Tekstin ensimmäisen vaiheen läpikäymisessä kääntäjä oli kuitenkin tärkeässä roolissa.

⁵ SDHK nr 10024.

Ehkä tärkein lähdekriittinen asia oli muistaa hagiografisten tekstien ominaispiirteet. Pyhimystekstit kirjoitettiin, jotta paavinistuin julistaisi Nils Hermanssonin pyhimyukseksi. Niiden tarkoitus oli suostutella ja osoittaa, että Nils todella oli pyhimys. Vaikka tekstit on kirjoitettu vain parikymmentä vuotta Nilsin kuoleman jälkeen ja näin niiden yhteydet todellisiin tapahtumiin ovat vahvemmat kuin satojen vuosien päästä kirjoitettujen pyhimyselämäkertojen, ei pyhimyselämäkerran tarkoitukseen ollut olla tarkka historiallinen toisinto pyhimyksen elämästä. Suostutteleva sävy näkyy hyvin esimerkiksi seuraavasta lainauksesta:

Ripin suhteen hän oli niin rauhaton, että kuunteli tarkkaavaisesti myös köyhimpiä naikkosia aivan kuin nämä olisivat olleet mitä jaloimpia rouvia, eikä hän milloinkaan torjunut ketään hänelle ripittäytyä haluavaa jonkun teko-syyn vuoksi. Niitä ylhäisiä ja tyranneja, joita hän ei voinut muulla soveliaalla tavalla vetää pois pahoista teoista, hän taivutteli ihmeellisesti ripin kautta. Jumalalta saamansa armon avulla hän pehmitti heidän kivikovat sydämensä ja kun ne olivat pehmenneitä, neuvotteli ja taivutteli hän heidät pysymään hyvissä aikeissa. Niitä, joita hän ei voinut saada ripin kautta paremmiksi, kutsui hän säälivästi kyyneliensä kautta ihmeellisellä tavalla pois erilaisista vaaroista, myötätuntoinen kun oli.⁶

Oikeanlaisten tutkimuskysymyksien löytäminen oli tärkeää myös lähdekriitiikin kannalta. Pyhimystekstien kautta ei voi saada selville, mitä todella tapahtui ja täyttä kuvaa siitä, millainen Nils oli. Sen sijaan lähteiltä voi kysyä, millaisena Nils esitettiin.

Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymysten sanallinen muotoilu oli periaatteessa yksinkertainen tehtävä, mutta se tuntui yllättävän vaikealta pitkän aikaa. Vaikka tiesin aika

⁶ Processus, 296.

hyvin jo ensimmäisen ja toisen esitelmän jälkeen, mitä tulen tekemään gradussa ja mikä näkökulmani on, silti tutkimuskysymyksiä muotoilu oli minulle hirveän vaikeaa. Aivan aluksi, ideapapereita tehdessä minulla oli oikeastaan tiedossa vain se, että teen jotain Nils Hermansson -nimisestä keskiaikaisesta piispasta. Pyörittelin mielessäni ajatusta siitä, että piispana toimimiseen liittyy luonnollisesti vallankäyttö. Nikolauksen tapauksessa elämään ovat jääneet tarinat siitä, kuinka hän vastusti Ruotsin kuninkaita. Ideapaperissa suurimpana ajatuksena oli kuitenkin Nilsin Birgitasta, Anasta, Ansgarista ja Eerikistä kirjoittamien pyhimysliturgioiden tutkiminen sukupuolinäkökulmasta.

Tutkimussuunnitelmavaiheessa eli noin kuukauden päästä taas tutkimustehtäväni näytti tältä: ”Selvitän, mitä Nils Hermansson teki piispakaudellaan, ja jo sitä ennen ollessaan Linköpingin arkkipiispana. Keitä hän puolusti, keitä vastusti, ketkä kannattivat ja ketkä puolestaan vastustivat häntä? Millaisia keinoja Nils käytti toimiessaan piispana ja mikä auttoi häntä toimimaan piispana niin, että kuoleman jälkeen hänet haluttiin kanonisoida? Selvitän myös, millainen kuva Nilsistä aikalaisilla oli, ja miten se vaikutti hänen toimintaansa.” Kirjoitin ensimmäisen esitelmän tästä näkökulmasta, mutta tekstiäni käsiteltäessä havaittiin, että lähteet eivät oikein soveltuneet tällaisten asioiden selvittämiseen. Tekstini oli lähinnä tutkimuskirjallisuuden referointia. Silloin Päivi ehdotti, että ottaisin näkökulmaksi sen tarkastelemisen, miten Nilsistä rakennettiin pyhimystä. Toisen esitelmän otsikko olikin sitten ”Millainen kuva Nils Hermanssonista välittyy hagiografisten tekstien perusteella? Onko se erilainen kuin muista lähteistä välittyvä kuva?” ja mukaan oli tullut taustaksi artikkeleita aikalaispyhimyksistä (*recent saints*), joiden kanonisointiprosessi alkoi jo pian pyhimyskandidaattien kuoleman jälkeen. Neljänteen esitelmään uskaltauduin jo keksimään otsikon ”Piisпамme on pyhimys. Kuinka Nils Hermanssonista rakennettiin pyhimystä.” Tutkimuskysymysten muotoilu tuntui helpom-

malta, kun olin jo päässyt sisään omaan aiheeseen ja materiaaliin. Myös muiden seminaarilaisten omista aiheistaan keksimien tutkimuskysymysten lukeminen auttoi muodostamaan selkeitä kysymyksiä.

Lopulliseen muotoonsa tutkimuskysymykset muotoutuivat siinä vaiheessa, kun pääluvut oli kirjoitettu. On aika armollista, että voi muotoilla kysymykset sillä tavalla, että niihin tulee ihmeellisesti vastattua... Tutkimuskysymykseni aiheeseen hahmottuvat kahden kokonaisuuden kautta. Yhtäältä kysyn, millainen pyhimyskuva Nilsistä välittyy hagiografisten tekstien perusteella ja millaiset puolet korostuivat, kun hänet yritettiin esittää mahdollisimman pyhimyksellisessä valossa. Toisaalta tarkastelen myös, millaisena Nils Hermansson näyttäytyy kirje- ja asiakirjalähteissä ja miten nämä tekstit vertautuvat hagiografisiin lähteisiin.⁷

Metodi

Tunnustan. Sana metodi aiheuttaa edelleen sellaista epämääräistä ahdistusta sydänalaa. Pitäisi olla mielessä joku hienolta kalskahtava metodi, jota käyttää kunniakkaasti. Muita aloja opiskelevat kaverit kyselevät, että mitä metodia käytät. Vaan kun ei varsinaisesti ole, mitä käyttää.

Onneksi meille suoraan sanottiinkin, että kirkkohistoriassa ei ole mitään suurta ja hienolta kuulostavaa metodia. Metodi on oikeastaan se, mitä lähteen kanssa tekee, eli lukee tarkasti. Pitää näkökulman ja tutkimuskysymyksen mielessä, kun lukee lähdettä ja siten löytää sieltä asioita. Ja kun tutkimuskysymyksiensäkin muotoilu tuntui niin vaikealta, olen aika iloinen, että tämän metodin käyttöä ei tarvinnut kappalekaupalla selittää johdannossa. Metodi tuli esiteltyä, kun kerroin tarkastelevani lähteitä tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi. Se on aika kiva metodi.

⁷ Haapamäki 2012, 1.

Tutkimuskirjallisuus

Käytin gradua kirjoittaessani erilaisiin teemoihin liittyviä tutkimuksia. Tarvitsin tutkimuksia ensinnäkin ajan poliittisten tapahtumien referoimiseen, koska lähteistä käsin ei olisi ollut kovinkaan tarkoituksenmukaista lähteä selvittämään niitä. Toiseksi osa tutkimuskirjallisuudestani liittyi yleisesti pyhimyskultteihin. Näistä tutkimuksista etsin yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia Nilsin pyhimysteksteihin ja -kulttiin. Osa pyhimystutkimuksista oli tiettyihin pyhimyksiin liittyviä, mutta niissäkin oli myös yleisellä tasolla liikkuvia tekstiosia. Osa teoksista kertoi pyhimyksistä yleisesti ja erityisesti niistä sain apua sen selvittämiseen, miten Nilsin pyhimyskuvan rakentaminen kytkeytyi muihin pyhimyskultteihin. Toisaalta näiden teosten kautta oli mahdollista hahmottaa myös sitä, mikä Nilsin pyhimyskuvan rakentamisessa oli erityistä ja ehkä palautui historialliseen Nilsiin.

Vaikka Nilsia ei suoraan ole tutkittu samasta näkökulmasta kuin mitään gradussani, häntä on tutkittu yhdessä muiden ruotsalaisten pyhimysten kanssa. Näitä tutkimuksia lukiessa oli välillä haasteena ja jännityksenä se, ovatko tutkijat jo vastanneet joihinkin minun esittämiini kysymyksiin. Joissakin kohdissa, varsinkin ihmekertomusten kohdalla näin olikin, mutta silloin saatoinkin kuitenkin itse katsoa vielä vähän eri näkökulmasta ja siten keskustella tutkijan havaintojen kanssa. Uutta näkökulmaa syntyi esimerkiksi siitä, että vertailin Nilsin elinajasta kertovia lähteitä ja ihmekertomuksia keskenään. Monet aiemmat tutkimukset olivat keskittyneet lähinnä joko ihmeisiin tai Nilsin poliittiseen toimintaan. Kun tutkin itse niitä kaikkia, myös omaa näkökulmaa muodostui. Voisi ehkä sanoa, että lähteen kanssa työskentely ja sen referoiminen oli kaiken kaikkiaan helppoa. Sen sijaan muiden tutkijoiden huomioon ottaminen, kuitenkin myös omat ajatukset esittäen, oli haastavaa, mutta samalla palkitsevaa.

Tutkimuskirjallisuutta löytyi pikkuhiljaa. Aluksi hain Helkasta ja Googella suoraan Nils Hermanssonin nimellä (mukaan lukien nimivariantit; Nicolaus Hermanni, Nikolaus Hermansson, Nicolaus av Linköping jne.). Näin löytyikin muutama tutkimus. Näiden tutkimusten kirjallisuusluetteloista löysin lisää nimekkeitä, joista taas jotain muuta ja niin edelleen. Sain myös Päiviltä monia oivallisia kirjoja ja artikkeleita, joiden kautta taas pääsin eteenpäin. Kirjallisuuden piiri laajeni siten koko ajan. Aluksi hain suoraan Nils Hermanssonista tehtyjä tutkimuksia, sitten ruotsalaisista pyhimyksistä ylipäättään ja vielä lopuksi yleisemminkin eurooppalaisista saman ajan pyhimyksistä. Aluksi hain Linköpingin seurakunnan ja hiippakunnan historiaa, sitten laajemmin Ruotsin valtakunnan historiaa. Helkassa oli hyvä hakea myös asiasanojen kautta. Laittamalla asiasanahakuun esimerkiksi ”keskiaika” pääsin selailemaan asiasanaketjuja, joista löytyi sopivia tutkimuksia esimerkiksi asiasanaketjun ”keskiaika - historia - Ruotsi” alta, tai ”pyhimykset” hakusanan kautta pääsin ketjuihin ”pyhimykset - elämäkerrat - keskiaika - Pohjoismaat” tai ”pyhimykset - keskiaika - Ruotsi”.

Nelliä opettelin käyttämään kunnolla oikeastaan vasta gradun kanssa. Löysin Nellin kautta tutkimuksia, samoin kuin samantyylisestä aiheesta tekevän seminaariryhmäläisen kirjallisuusluettelosta. Tutkimuskirjallisuutta voi kaiken kaikkiaan löytää monenlaisista paikoista. Aloin Facebookissa tykätä *Medievalists.net* -sivusta, ja heti seuraavalla viikolla sivu mainosti kirjaa keskiajan papiston sukupuolisuudesta. En ollut aiemmin jostain syystä löytänyt kirjaa Helkasta, mutta se oli Kansalliskirjastossa ja osoittautui varsin hyödylliseksi gradua kirjoittaessa.

Tutkimuskirjallisuutta hamusin pitkin vuotta, ehkä juuri tietynlaisen kehän laajentumisen kautta. Kun aloin saada lähteisiin tuntumaa, saatoin etsiä tutkimusta samasta aiheesta ja sitten pikkuhiljaa laajentaen yläkäsitteitä kohti. Yleisemmillä käsitteillä haettuja kirjoja ei välttämättä tullut

käytettyä kuin yhdessä tai ehkä kahdessa kohdassa, mutta nekin tarjosivat uusia näkökulmia. Ja kirjallisuusluettelo pitenee aina mukavasti.

Oman tutkimuksen tausta

Kun ilmoittauduin seminaariin, minulla ei ollut aihetta valmiina. En halunnut jatkaa kandidaatintutkielmani aiheesta ja minua kiinnostava aikahaarukkin oli keskiajalta uuden ajan alkuun. Sain Päiviltä muutaman aiheehdotuksen, enkä täysin tiedä, mikä sai minut valitsemaan juuri Nils Hermanssonin. Nimi kuulosti varmaan sympaattiselta ja ehkä myös se kiinnosti, että en ollut koskaan tällaisesta ihmisestä kuullutkaan. Näin myös tiedollisen kehän laajentuminen on ollut kuluneen vuoden aikana läsnä: aluksi piti ottaa selvää, kuka tämä Nils oikeastaan on, mitä hän teki, millaisena aikana hän eli, keiden kanssa hän toimi ja lopulta päätyen siihen, mihin ilmiöön nämä liittyvät.

Koen, että oma objektiivisuus tai subjektiivisuus eivät tässä aiheessa nousseet niin suureen asemaan kuin jos olisin tutkinut lähempänä nykyäikää olevaa aihetta. En tiennyt etukäteen Nilsistä mitään ja hänen aikansakin oli niin kaukana, että mitään suuria ennakoasenteita ei ollut. Toisaalta graduprosessin aikana kyllä kiinnyin kovasti Nilsiin ja tunsin oloni lähestulkoon verisesti loukatuksi, kun eräs tutkija ilmoitti Nilsin olevan haju-ton ja mauton pyhimys. Oman melko voimakkaan reaktion havaitseminen sai miettimään, olenko ollut tutkimuksessani Nilsille kenties liian myötämielinen. Graduni näkökulma oli kuitenkin se, että tarkastelin, miten Nilsistä pyrittiin rakentamaan pyhimystä. Niinpä tarkoitukseni ei ollut selvittää, millainen Nils oli, vaan miten hänet esitettiin.

Seminaarimme aiheena oli sukupuoli ja valta, joten nämä teemat olivat mielessä enemmän kuin siinä tilanteessa, jos olisin ollut jossain toisessa seminaarissa. Aluksi tuntui, etteivät nämä teemat nouse omasta läh-

deaineistostani. Pidemmälle päästessäni huomasin kuitenkin jopa hieman yllättäen, että ovathan nämäkin teemat täällä – pohjoismainen piispa käytti paitsi kirkollista, myös maallista valtaa ja Nilsin kohdalla lähteet puhuivat miehekkyydestä. En tiedä, olisinko välttämättä kiinnittänyt huomiota näihin teemoihin, jos seminaarin aihe ja muiden seminaarilaisten työt eivät olisi sivunneet sukupuolen ja vallan teemoja.

Prosessista

Kaiken kaikkiaan minulla on ollut yllättävänkin hauskaa aiheeni ja gradun kanssa koko tämän vuoden, mutta ei kaikki ole aivan kivuttomasti tapahtunut. Vaikeinta oli ehkä sen ratkaiseminen, miten saan itseni etenemään, kun asiat tökkivät. Yhdeksi ratkaisuksi löysin *mytomatoes.com*-nettisivun, jossa voi ajastaa itselleen ”tomaattikellon”. Tomaatin kanssa tehdään 25 minuuttia töitä, sitten kello pirisee. Tämän jälkeen on 5 minuutin tauko, jonka käytin netin selaamiseen. Tauon jälkeen soi taas kello ja uusi 25 minuutin työjakso alkaa. Päivän päätteeksi oli aina palkitsevaa esitellä miehelle, kuinka monta tomaattia olen tänään saanut aikaan.

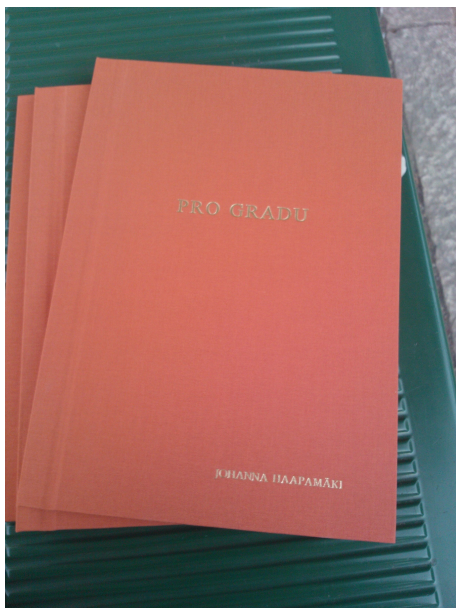
Suurinta osaa luvuista oli hauska kirjoittaa, mutta joukossa oli myös pakkopullaksi luokiteltavia kappaleita. Nämä tekstikohdat olivat luonnollisesti vielä niitä, jotka esitelmän käsittelyn jälkeen kaipasivat eniten muok-kausta. Nämä pakkopullakohdat olivat prosessissa vaikeinta, mutta kun tein niidenkin kanssa vaikka sitten vain pari tuntia päivässä töitä, niin nekin edistyivät kummasti. Yksittäistä helppoa asiaa on vaikea sanoa ehkä siksi, että seminaari teki loppujen lopuksi gradun kirjoittamisen helpoksi. Kun tiesi, mitä on tekemässä, aihe oli mieleinen ja tiesi ohjaajan vastaavan sähköposteihin, oli hyvä istua alas ja kirjoittaa.

Suurin yksittäinen ”voittajaolo” graduprosessin aikana oli se, kun löysin kanonisaatioprosessista Nilsiin liitetyt määreet *publice et viriliter*

(”julkisesti ja miehekkäästi”) ja sen jälkeen löysin artikkelin, jossa puhuttiin keskiaikaisesta miehekkyydestä. Näiden havaintojen yhdistäminen sai aikaan sellaisen olon, että ehkä tässä jotain osaakin. Ehkä vähemmän suurena oivalluksena, mutta sitäkin suurempana ilonaiheena on pakko mainita myös lähteiden lukemisen hauskuus. Vaikka olen huomannut, ettei asia kenenkään muun mielestä ole puoliksikaan yhtä hauska, minua naurottaa edelleen se, että ”paholaisen kätyrit” on latinaksi *sathane satellites*, ”saatanan satelliitit”.

Seminaariryhmän merkitystä tämän vuoden aikana ei voi korostaa liikaa. Vaikka kävin läpi vuoden myös luentosarjoilla, oli seminaariryhmä tiivein opiskelijatoverikontakti vuoden aikana. Seminaarin aiheen vuoksi olimme kiinnostuneita samoista aiheista, joten oli helppoa tutustua ja saada uusia ystäviä. Vertaistuki on ehkä kliseinen sana, mutta kuvaa erinomaisesti seminaariryhmästä saatua hyötyä. Kun porukka oli niin hyvä ja kaikkien aiheet mielenkiintoisia, ei edes harmittanut, että joutui lukemaan enemmän tekstejä kuin joissakin muissa seminaareissa.

17.8.2012 kello 10:43 ratikkapysäkillä.
*Tuore gradu kansissa valmiina
palautukseen!*

*II Nils Hermansson aikalaispyhimyksenä –
hagiografisten tekstien ja asiakirjalähteiden yhteys*

Johdanto

Pro gradu -tutkielmani⁸ käsittelee Linköpingin piispa Nils Hermanssonin (1325/1326–1391) pyhimyskuvan rakentamista. Nils Hermanssonin tapauksessa pyhimyskuvaa rakennettiin paitsi suhteessa pyhimyselämäkertojen perinteeseen, myös edelleen elossa olevat aikalaiset ja silminnäkijät huomioon ottaen. Pyhimysteksteissä näkyvät ajan historialliset tapahtumat, vaikka tavoite oli esittää Nils mahdollisimman pyhimyksellisessä valossa.

Lähteitani ovat Nils Hermanssonista kertovat pyhimystekstit: pyhimyselämäkerta ja kanonisaatioprosessi.⁹ Kyseiset tekstit on laadittu 1400-luvun alkupuolella. Elämäkerran käsikirjoitus on säilynyt brittiläisessä birgittalaisluostarissa Syon Abbeyssa ja on peräisin vuodelta 1427. Tämä käsikirjoitus on kuitenkin kopio teksteistä, jotka lähetettiin vuonna 1414 paavinistuimelle Nilsin kanonisoinnin aloittamiseksi. Tekstien kirjoittajaksi on epäilty Linköpingin tuomiokapitulin jäsentä.¹⁰ Kanonisaatioprosessitekstin alkuperäinen käsikirjoitus on kadonnut, mutta lähteeni on kopio, jota

⁸ Haapamäki 2012.

⁹ Vita; Processus.

¹⁰ Schück 1873–1895, 423, 432–435; Lundén 1963, 27–28; Heß 2008, 211–212.

on säilytetty Paradison birgittalaisluostarissa Firenzessä.¹¹ Käytössäni oli julkaistut editiot molemmista lähteistä, joihin oli saatavissa latinankielisen alkutekstin lisäksi ruotsinkieliset käännökset. Toinen päälähdetyyppini ovat Nilsin elinajalta säilyneet kirjeet ja asiakirjat.

Ruotsin kansallisarkisto Riksarkivet on koonnut ja digitoinut Ruotsia koskevat keskiaikaiset kirjeet ja asiakirjat internetiin, tietokantaan nimeltä *Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev* (SDHK). Tietokannasta löytyy yli 40 000 kirjeen tiedot ja suuresta osasta myös itse kirjetekstit. Tässä artikkelissa selvitän näitä kahdenlaisia lähteitä tarkastelemalla, millainen kuva Nilsistä muodostuu, kun pyhimystekstit ja asiakirjalähteet puhuvat samoista aiheista ja tapahtumista.

Marttyyreista aikalaispyhimyksiin

Ensimmäiset kristikunnan pyhimyksiä kunnioittamat olivat marttyyreja, eikä heidän pyhyyttään tarvinnut epäillä: kun marttyyri kerran kuoli Kristuksen puolesta, oli hän lähes epäilyksettä pyhimys. Vainojen loputtua uusia marttyyreja ei enää tullut tällä tavoin, vaan uudet pyhimykset olivat tunnustajia (*confessor*), jotka eivät olleet joutuneet kuolemaan uskonsa vuoksi. Tällöin pyhimyukseksi halutun esimerkillisyys ja pyhyys täytyi todistaa toisin. Kultin yleistyminen kansan parissa oli aiemmin riittänyt pyhyiden varmistamiseen, eikä virallista pyhimyukseksi julistamista tarvittu. Harhaoppien levitessä ei kuitenkaan voitu enää luottaa pelkästään kansan kokemukseen. Pyhimyselämäkertojen eli hagiografioiden tuli osoittaa pyhäksi koetun ihmisen esimerkillinen elämäntapa. Siinä missä marttyyrit todistivat kuolemallaan, tuli tunnustajien todistaa pyhyytensä elämällään.¹²

¹¹ Lundén 1963, 23–27.

¹² Kleinberg 1989, 183–185.

Hagiografinen kirjallisuus koki muutoksen 1000-luvulta lähtien, kun esiin astuivat aikalaispyhimykset (*contemporary saints, recent saints*), jotka eivät olleet eläneet kaukana menneisyydessä vaan samalla ajalla. Tämä asetti uusia haasteita heistä kirjoittaville. Ensinnäkin uuden pyhimyksen arvo kaipasi enemmän todisteita kuin sellaisen, jota oli kunnioitettu jo vuosisatoja. Toiseksi elämäkerran oli oltava uskottava, sillä elossa oli ihmisiä, jotka olivat kohdanneet pyhimyksen. Tällaiset ihmiset olivat myös lähteitä elämäkertojen kirjoittajille. Ihmiset halusivat kertomuksensa julki, vaikka heidän kertomansa tarina ei välttämättä kertonut pyhimyksen esikuvallisuudesta mitään tai sisältänyt moraalista opetusta. Hagiografian kirjoittajan täytyi tasapainoilla näiden toiveiden ja vanhojen, jopa klassikoiksi muodostuneiden pyhimyselämäkertojen mallin välillä. Samoihin aikoihin lisääntynyt Kristuksen inhimillisyyden korostus lisäsi hagiografioihin kirjatun pyhimysten elämän inhimillisiä yksityiskohtia. Hagiografioihin ei tallennettu vain yleisiä pyhimyksille kuuluvia piirteitä ja ominaisuuksia, vaan myös asioita, jotka erottivat kyseisen pyhimyksen muista.¹³ Nils Hermansonin kohdalla erityistä on se, että hänestä on säilynyt myös asiakirjalähteitä. Näin on mahdollista verrata hagiografisten tekstien suhdetta todellisiin tapahtumiin.

Nilsin vaiheita ennen piispuutta

Sekä kanonisaatioprosessi että elämäkerta kertovat Nilsin opiskelleen kanonista ja siviililakia sekä teologiaa Pariisissa ja Orléansissa. Opiskelujen jälkeen kanonisaatioprosessissa kerrotaan, että Nils valittiin Uppsalan ja Linköpingin kaniikiksi.¹⁴ Samaan suuntaan viittaavat myös ajalta säilyneet kirjeet. Nilsin eno, Linköpingin tuolloinen piispa Peter Tyrgilsson kirjoitti

¹³ Kleinberg 1989, 186–187; Kleinberg 1992, 2.

¹⁴ Processus, 52, 106; Vita 316.

paaville ja anoi kanonikaattia Nilsille. Hakemuksessa Nilsiin on liitetty määre *studens in legibus* (lakien opiskelija), mikä viittaa hänen saaneen opetusta sekä kanonisessa että siviililaissa. Paavi Clemens VI vastasi Peter Tyrgilssonin pyyntöön kanonikaatista toukokuussa 1350. Kahdessa kirjeessä hän takasi Nilsille kanonikaatin Uppsalaan, jos sellainen olisi vapaana, tai heti kun sellainen vapautuisi. Kanonikaattia ei heti ollut vapaana ja marraskuussa 1350 Nils mainitaan Virserumin kirkkoherrana erään Linköpingin kaniikin testamentissa. Jo seuraavan vuonna hänen mainittiin olevan Linköpingin kaniikki. Peter Tyrgilsson siirtyi Uppsalaan arkkipiispaksi keväällä 1353. Neljää vuotta myöhemmin Uppsalaan perustettiin uusi kanonikaatti, jonka haltijaksi Nils Hermansson valittiin. Nilsin nousu kirkollisessa hierarkiassa oli vauhdikasta, sillä jo vuonna 1361 Nilsiin viitataan Linköpingin arkkipiispana.¹⁵ Jo Nilsin kirkollisen uran alkuvaiheet on kirjoitettu pyhimysteksteihin kohtuullisen tarkasti, mikä kertoo siitä, että Nils ei ollut kaukana historiassa elänyt pyhä, vaan hänen elämästään oli kulunut vasta vähän aikaa.

Nils Hermanssonin enon Peter Tyrgilssonin seuraaja Linköpingin piispanistuimella oli Nils Markusson. 1350-luvun loppupuoliskolla Ruotsi ajautui suuriin mullistuksiin, kun kuningas Maunu Eerikinpojan poika Eerik nousi kapinaan isäänsä ja pikkuveljeään, Norjan kuningas Håkania vastaan. Kapina kuivui kasaan Eerikin kuoltua, mutta pian Tanskan kuningas Valdemar Atterdag hyökkäsi Etelä-Ruotsiin. Nils Markusson otti aktiivisesti osaa valtakunnanpolitiikkaan ja päätyi vastustamaan Maunua ja Håkania. Vuonna 1363 hän joutui lähtemään maanpakoon ja arkkipiispani Nils Hermansson johti yhdessä kapitulin kanssa hiippakuntaa.¹⁶

Nils Markussonista oli näin tullut kuninkaan vastustaja ja valtakunnan vihollinen. Kuningas Maunu takavarikoikin piispan omaisuutta ja puut-

¹⁵ SDHK nr 5976, 5979, 6067, 7126, 7965; AC nr 424; Brilioth 1915, 367; Schück 1959, 75.

¹⁶ Schück 1959, 75, 77, 79–80; Harrison 2002, 314.

tui kirkon asioihin. Nils Hermansson ei hyväksynyt tätä, vaan julisti molemmat kuninkaat, Maunun ja Håkanin, kirkonkiroukseen.¹⁷ Kuninkaat kutsuivat Nils Hermanssonin Skänningeen vastaamaan teostaan ja kysyivät, oliko arkkidiakoni se mies, joka oli julistanut heidät kirkonkiroukseen. Nils vastasi: ”En minä julistanut teitä kirkonkiroukseen, mutta luin sen kirjeen, jossa teidät julistetaan kirkonkiroukseen.”¹⁸ Piispalla oli oikeus julistaa kirkonkiroukseen, joten arkkidiakonina toiminut Nils Hermansson vetosi maanpaossa olevaan piispa Nils Markussoniin tuomion antajana, vaikka tosiasiassa arkkidiakoni ja tuomiokapituli vastasivat tuohon aikaan hiippakunnan johtamisesta.

Kuninkaat käskivät Nils Hermanssonia palaamaan luokseen myöhemmin päivällä, mutta ystävien neuvosta Nils lähti takaisin Linköpingiin. Tämän kuultuaan kuninkaat määräisivät, että kun he tulisivat Linköpingiin, täytyisi arkkidiakonin tulla papistonsa kanssa heidän eteensä. Nils ei kuitenkaan suostunut tähän. Kun kuninkaat sitten saapuivat Linköpingiin, he vaativat Nilsia lähettämään heille tuomiokirkon soihtuja tai vahakynttilöitä. Tähän Nils vastasi, etteivät kuninkaat olleet edes talikynttilöiden arvoisia. Tämän jälkeen Nils lähti vihdoin papistonsa pyynnöstä pakoon kuninkaita ja pysyi jonkun aikaa piilossa.¹⁹

Kanonisaatioprosessissa Vadstenan abbedissa, Nilsin sisaren tyttärentytär Gerdeka todisti, että piispa Nils Markusson ei olisi halunnut julistaa kirkon vapauden rajoittajia kirkonkiroukseen, joten Nils Hermanssonin arkkidiakonina oli tehtävä se.²⁰ Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Nils Hermansson oli arkkidiakonina piispansa linjoilla suhtautumisessaan Maunuun ja Håkaniin. Tällainen tulkinta saa vahvistusta kanonisaatiopro-

¹⁷ Processus, 106.

¹⁸ Vita, 319.

¹⁹ Processus, 126–128.

²⁰ Processus, 272.

sessia varhaisemmasta elämäkertatekstistä: ”He soimasivat häntä usein siitä, että hän suosi herraansa piispaa, kuninkaan ja valtakunnan petturia ja tarjosi tälle apuaan.”²¹ Lisäksi sekä elämäkertaan että elämäkertaan tallennettu Nilsin repliikki, jossa hän sanoo ainoastaan lukeneensa kirkonkirousjulistuksen, tukee päätelmää siitä, että Nils seurasi piispansa esimerkkiä. Nils Markusson olisi maassa ollessaan saattanut yhtä lailla julistaa kuninkaat kirkonkiroukseen, olihan hän Maunun ja Håkanin vastustaja. Piispan ollessa maanpaossa jäi kirkonkirouksen toimeenpano arkkidiakonin harteille. Nils Hermanssonin kanonisoimiseksi tarkoitettu teksti tahtoi näyttää arkkidiakonin erityisen hurskaana miehenä ja tästä syystä kanonisaatioprosessissa on myös äänenpainoja, jotka korostavat häntä itsenäisenä toimijana.

Piispa Nils Markussonin maanpaon ajalta on myös säilynyt kirjemateriaalia. Heinäkuulta 1363 olevassa kirjeessä Linköpingin tuomiokapituli ilmoitti piispa Nils Markussonille, että Nils Bengtsson -niminen mies oli saapunut Linköpingiin kuudenkymmenen miehen kanssa tarkoituksenaan takavarikoida kirkon omaisuus kuningas Håkanin käskystä. Kapituli oli kuitenkin onnistunut neuvottelemaan Nils Bengtssonin kanssa niin, että tämä ainoastaan kiertäisi piispan omaisuuden kapitulin edustajan kanssa ja merkitsi sen ylös, mutta jättäisi kaiken rauhaan. Toisessa, myös kesältä 1363 olevassa kirjeessä kapituli kirjoitti niin ikään piispalleen, kuinka kirkonkirouksen julistaminen oli saanut aikaan vaarallisia tilanteita papiستolle, kun kuninkaan miehet olivat uhanneet heitä ja muistuttaneet siitä, kuinka piispa Nils Markusson oli asettunut vastustamaan kuningasta.²²

Kanonisaatioprosessin ja elämäkerran tapahtumat on luultavasti kirjoitettu dramaattisemmiksi kuin asiat varsinaisesti olivatkaan, mutta ajalta säilyneistä kirjeistä käy kuitenkin ilmi, että kuninkaat todella painostivat

²¹ Vita, 318.

²² SHDK nr 8336, 8240.

kirkkoa ja tavoittelivat sen omaisuutta. Arkkidiakonin ja tuomiokapitulin oli reagoitava tähän. Kirjeiden ja hagiografisten tekstien kuvaukset ovat niin samansuuntaisia, että on selvää, että pyhimysteksteihin tallennettiin hiippakuntaan vaikuttaneita historiallisia tapahtumia. Kirkon ja maallisten valtanpitäjien välillä olleet kahnaukset nousevat esiin molemmista lähteistä, erityisesti kirkon omaisuuteen liittyneissä asioissa. Myös Nils Markussonin asema kuninkaiden silmissä petturina käy ilmi sekä kirjelähteistä että elämäkerrasta. Sekä elämäkerrassa että tuomiokapitulin kirjoittamassa kirjeessä kerrotaan, että hiippakunnan papisto sai kärsiä siitä, että heidän piispaansa pidettiin valtakunnan vihollisena.

Hengellinen ja poliittinen piispa

Nils valittiin piispaksi vuonna 1374 ja vahvistuksen valinnalleen hän sai maaliskuussa 1375 Avignonissa.²³ Ensimmäisiä tehtäviä, joita hän hoiti piispana, oli osallistuminen Birgitan kanonisoimisprojektiin. Näistä Nilsin toimista Birgitan kanonisoinnin puolesta on säilynyt varsin monia asiakirjoja. Nils lähetti ensimmäiset Birgitan kanonisointia koskevat kirjeet vuonna 1376, välittömästi saatuaan vahvistuksen valinnalleen piispaksi. Helmikuussa hän toimitti notaarin läsnä ollessa kokoelman Birgitan ihmeistä kahden todistajan todistuksen mukaan. Ennen paluutaan Linköpingiin hän lähetti Visbystä kirjeen Vadstenan papeille ja kehotti heitä kirjaamaan muistiin Birgitan tekemiä ihmeitä. Nils ohjeisti, että ihmeet tulisi kirjata mahdollisimman nopeasti niiden tapahtumisen jälkeen siten, että ihmeen kokija ja luotettavia todistajia olisi paikalla.²⁴

Nils jätti yhdessä arkkipiispa Birger Gregerssonin ja Västeråsin piispan Mattias Larssonin kanssa hakemuksen paavi Gregorius XI:lle Birgitan

²³ Processus, 56, 288. Ks. myös SDHK nr 10491 (kuvaus, alkuperäinen kirje ei ole säilynyt).

²⁴ SDHK nr 10783 (kuvaus), 40535.

kanonisoinnista 9. lokakuuta. Piispojen anomus paaville Birgitan pyhimyksi julistamista oli siksi tärkeä. Kardinaalit lähettivät Linköpingiin ohjeet todistajien kuulemisesta. Ohjeiden mukaan hiippakunnan piispan tuli osoittaa sopiva mies kuulustelemaan ihmeiden silminnäkijöitä, joiden todistuksen notaari tai kaksi valanvannonutta miestä merkitsisi muistiin. Ihmeitä tutkittiin ohjeistetulla tavalla ja joulukuussa 1376 Nils oli arkkipiispa Birger Gregerssonin ja Västeråsin piispan Mattias Larssonin kanssa Tukholmassa läsnä, kun Birgitan ihmeiden kokoelma luettiin ääneen ja vahvistettiin todeksi. Kokoelma annettiin notaarin kuljetettavaksi Roomaan. Todistajia kuultiin maaliskuussa 1377 Vadstenan luostarissa. Nils Hermanssonkin oli kuulemassa Alvastran luostarin munkkien todistusta ajasta, jonka Birgitan vietti Alvastran luostarissa. Toukokuussa Nils lähestyi jälleen paavia yhdessä arkkipiispa Birger Gregerssonin, Skaran piispan Nilsin, Strängnäsän piispan Tyrgils Johanssonin, Västeråsin piispan Mattias Larssonin sekä Turun piispan Johannes Westfalin kanssa. He pyysivät jälleen paavilta Birgitan kanonisointia, tällä kertaa yksimielisesti ja sopuisasti kaikkien ollessa koolla.²⁵

Näiden yhteisten hankkeiden lisäksi Nils osoitti myös oma-aloitteista kiinnostusta Birgitan kanonisoinnin edistämiseen. Hän tutki myös itse Birgitan ihmeitä ja lähetti niistä kaksi tiedonantoa paaville ja kardinaalikollegiolle, toisen syyskuussa 1377 ja toisen elokuussa 1378. Kirjeissään Nils käsitteli uusia ihmeitä, mutta otti myös vanhemmissa ihmekokoelmissa olleita ihmeitä uuteen tarkasteluun.²⁶ Nils käytti paljon aikaa ja vaivaa Birgitan kanonisoinnin eteen. Asia oli erityisen ajankohtainen hänen piispuutensa ensimmäisinä vuosina, jolloin Birgitan tekemiä ihmeitä tallennettiin ahkerasti ja lähetettiin Roomaan.

²⁵ SDHK nr 10887, 10989, 11029, 40536; Höjer 1905, 104–105. Ks. myös SDHK nr 10990 ja 10994.

²⁶ SDHK nr 11083, 40537; Fröjmark 1992, 41.

Nils kirjoitti paaville vielä kesällä 1380. Hän kiitti koko Ruotsin kansan puolesta, että vastapaavi Clemens VII oli julistettu pannaan, samoin hän kiitti paavin Vadstenan luostarille osoittamasta myötämielisyydestä. Lisäksi hän pyysi jälleen, että paavi kanonisoisi Birgitan. Paavi vastasi sekä Nilsille että Katarinalle huhtikuussa 1384 ja lupasi, että hän huolehtisi Birgitan kanonisoinnista.²⁷ Kirjeistä käy ilmi Nilsin omistautuminen Nilsin kanonisaatioprojektille. Hän tutki ihmeitä, kirjoitti raportteja ja anomuksia ja tarvittaessa imartelikin paavia saavuttaakseen haluamansa lopputuloksen.

Kanonisaatioprosessissa kerrotaan Nilsin osuudesta tähän kaikkeen seuraavasti:

Herättääkseen ja hoitaakseen uskoa ja hartautta kansassa teki hän uupumatta töitä edistääkseen autuaan Birgitan kanonisaatiota niin kuninkaan, prelaattien kuin valtakunnan ruhtinaidenkin parissa. Jotta autuaan Birgitan luostari Vadstenassa tulisi rakennetuksi, käytti hän kaikkia hallussaan olevia voimia.²⁸

Kappaleeseen tiivistettiin läpi Nilsin piispuuskauden kulkenut projekti, jonka päätöstä Nils ei kuitenkaan ehtinyt nähdä, sillä hän kuoli juuri ennen kuin Birgitta julistettiin pyhimykseksi. Kanonisaatioprosessista ei ole häivytetty Nilsin toimia Birgitan kanonisoimiseksi, sanottiinhan hänen tehneen ”uupumatta töitä” sen eteen. Asiaa ei kuitenkaan pyritty myöskään paisuttamaan.

Asiakirjalähteiden ja kanonisaatioprosessin väliltä on löydettävissä selkeää yhteneväisyyttä. Kanonisaatioprosessissa todistajana toiminut Lars Oddson oli mukana sinetöimässä toista, syyskuussa 1377 Roomaan lähetettyä kirjettä, sillä Ruotsissa ei ollut tapana käyttää notaareja, kuten kirjeessä paaville kerrottiin. Nils oli laatinut oma-aloitteisesti tämän kirjeen

²⁷ Hildebrandi nr 87. SDHK nr 11883 (kuvaus), 11884 (kuvaus). Höjer 1905, 111.

²⁸ Processus, 64.

Birgitan ihmeistä.²⁹ Kanonisaatioprosessin tutkimuksissa Lars Oddson todisti, että hän oli kirjoittanut kirjeen omin käsin Nilsin sanelun mukaan ja sinetöinyt sen piispan käskystä.³⁰ Nilsin toiminta Birgitan kanonisaatioprosessin hyväksi oli niin näkyvä osa hänen piispuuttaan, että sitä ei voitu Nilsin pyhimysteksteissäkään sivuuttaa.

Asiakirjoista näkyy myös hiippakunnan luostareiden merkitys Nilsille. Vadstenan birgittalaisluostari aloitti toimintansa juuri Nilsin piispuuskaudella ja Nils vihki luostarin. Uusi luostari keräsi runsaasti lahjoituksia. Nils vahvistikin piispana ollessaan monia testamenttilahjoituksia luostarille ja lahjoitti itsekin maata luostarille.³¹ Vuonna 1380 Nils määräsi neljä Vadstenan lähipitäjää luostarin alaisuuteen, mikä lisäsi huomattavasti luostarin vaikutusvaltaa. Luostarin tehtävänä oli huolehtia pitäjien hengellisistä tarpeista ja vastaavasti se sai kerätä niiltä verot.³² Vadstenan luostarihankkeen tukemiseksi luotiin myös erityinen vero, *vårfrupenningen* ("rouvamme-raha"), joka kerättiin kymmenysten tapaan seurakunnilta.³³

Asiakirjojen valossa myös Askebyn sisterssiläisluostari sai erityishuomiota Nilsiltä. Askebyn luostari tuhoutui tulipalossa kesällä 1377, minkä johdosta Nils lähetti avoimen kirjeen, jossa hän kehotti seurakuntia antamaan almuja luostarille, jonka omat varat eivät riittäneet korjauksiin. Kirjeessä Nils lupasi jokaiselle auttajalle 40 päivän aneen. Askeby pysyi vuosia avunpyyntöjen kohteena. Seuraavan vuoden toukokuussa suuri joukko maan merkittäviä miehiä pyysi koko Ruotsin kansaa auttamaan Askebyn luostaria. Aneiden avulla Nils kehotti ihmisiä vierailemaan Askebyssä

²⁹ SDHK nr 11083.

³⁰ Processus, 138.

³¹ SDHK nr 11213, 11244, 11433 (kuvaus).

³² SDHK nr 11715 (kuvaus), 11716 (kuvaus), 11717 (kuvaus); Höjer 1905, 85.

³³ SDHK nr 11981 (kuvaus), 11828 (kuvaus); Höjer 1905, 349–335; Norborg 1958, 243–244; Pernler 1999, 99–100.

ja avustamaan jälleenrakennusta rahallisesti.³⁴ Asiakirjojen antama kuva luostarien tärkeästä asemasta Nilsin piispuuskaudella toistuu myös kanonisaatioprosessissa. Kanonisaatioprosessin mukaan Nils rakasti kaikkia hiippakuntansa sääntökuntalaisia, puolusti heitä vainoojia vastaan ja auttoi luostareita piispankymmenyksillään. Todistajalausunnoissa nousevat esiin erityisesti Vadstenan ja Askebyn luostarit Nilsin hyvántahtoisuuden kohteina.³⁵

Ruotsi oli saanut uuden kuninkaan, Albrekt Mecklenburgilaisen vuonna 1363. Uuden hallitsijankin aikana maallisten mahtimiesten ja kirkon edut törmäsivät. Kanonisaatioprosessissa on useita kertomuksia, joissa Nils puolustautui ritareita ja mahtimiehiä vastaan, paljolti samaan tapaan kuin arkkidiakonina Maunua ja Håkonia vastaan.³⁶ Myös asiakirjoissa on merkkejä kirkon ja maallisten vallanpitäjien välisestä kahnauksista. Vuonna 1380 Nils oli mukana muiden piispojen kanssa antamassa julistusta, jonka pappeja ja kirkon omaisuutta väkivalloin kohdelleet tai sen oikeuksia rajoittaneet tulee julistaa kirkonkiroukseen. Vuonna 1385 Nils kielsi papistiaan hautaamasta tai ripittämästä ihmisiä, jotka olivat herjanneet kirkkoa tai luostareita.³⁷

Kuva aikalaispyhimyksestä muotoutuu

Nils Hermanssonin pyhimyskuvaa rakennettiin monin keinoin. Kanonisaatioprosessista ja elämäkerrasta nousevat esiin perinteiset pyhimyksille kuuluvat piirteet, mutta Nilsin rooli myös aikalaispyhimyksenä tulee esiin varsinkin kertomuksissa, jotka liittyivät Nilsin elämän todellisiin tapahtu-

³⁴ SDHK nr 11066, 11223, 11538 (kuvaus).

³⁵ Processus, 62, 114, 138.

³⁶ Esim. Processus, 134, 152, 228–230, 262–264, 280–282,

³⁷ Statuta, 71–72; SDHK nr 11736 (kuvaus).

miin. Aikalaispyhimyksistä kirjoittaessaan hagiografioiden laatijat joutuivat tasapainoilemaan perinteisten pyhimyskuvausten ja hiljattain eläneen pyhimyskandidaatin todellisten elämänvaiheiden välillä.

Nilsin luonne aikalaispyhimyksenä tulee selvästi esiin vertailtaessa pyhimystekstejä ja asiakirjalähteitä. Vaikka kanonisaatioprosesseihin ja pyhimyselämäkertoihin rakennettiin tietynlaista kuvaa pyhimyksestä, Nilsin kohdalla elämäkerta ja kanonisaatioprosessi on kirjoitettu niin lähellä hänen elinaikaansa, että perustelut pyhimyksellisyydelle ovat nousseet vahvasti todellisista tapahtumista. Muista lähteistä löytyy vahvistus monelle kanonisaatioprosessin kuvaukselle historiallisista tapahtumista – tällaisiin tapahtumiin lukeutuu esimerkiksi Nilsin urakehitys opiskelujen jälkeen. Tällaiset yksityiskohdat osoittavat hyvin Nilsin luonteen aikalaispyhimyksenä. Vaikka elämäkerta ja kanonisaatioprosessi eivät etene tarkan kronologisesti, on monella kertomuksella vankka pohjansa todellisuudessa.

Yksittäisten tapahtumien lisäksi vahvistusta löytyy myös seikoille, joita kanonisaatioprosessissa käytetään tärkeinä perusteluina Nilsin kanonisoinnille. Nilsin toiminta kirkon vapauksia uhanneita maallisia vallanpitäjiä ja ritareita vastaan näkyy myös säilyneissä kirjeissä. Niin vuoden 1363 tapahtumat, jolloin Nils Markusson oli maanpaossa ja Nils Hermansson käytännössä johti hiippakuntaa, kuin hänen piispuuskautensa ristiriidat ritarien, mahtimiehien ja kuningas Albrektin kanssa esiintyvät myös ajalta säilyneissä kirjeissä. Sekä kirjeet että hagiografiset tekstit tallensivat sivuilleen piispan, joka ei epäröinyt käyttää hallussaan olevia keinoja, erityisesti kirkonkirouksen uhkaa, kirkon etuja uhanneita vallanpitäjiä vastaan.

Asiakirjoissa korostuvat myös asiat, jotka pyhimysteksteissä mainittiin vain lyhyesti. Tällaisia ovat esimerkiksi Birgitan kanonisointiin liittyvät vaiheet. Useiden kirjeiden mukaan Nils ajoi voimakkaasti Birgitan kanonisointia, mutta kanonisaatioprosessissa asia tuotiin ilmi yksittäisinä lauseina. Birgitta oli tärkeä pyhimys Ruotsille ja Linköpingin hiippakunnalle

ja hänen varjonsa ulottui pitkälle. Kanonisaatioprosessin tarkoitus oli pitää huolta siitä, että Birgitan varjo ei peittäisi Nilsii, vaan että tällä olisi oma roolinsa pyhimysten joukossa. Birgitta toi kuitenkin tiettyä arvovaltaa Nilsin pyhimyshankkeelle. Hurskaan miehen kuva muotoutui pyhimysteksteissä lisäksi luostareiden tukemisena, ja myös asiakirjoissa on säilynyt viitteitä tästä. Nils Hermanssonin pyhimyskuvaa rakennettaessa historiallisilla tapahtumilla oli vaikutusta myös siihen, millaisena hänet esitettiin pyhimysteksteissä. Hagiografiset lähteet ovat yllättävänkin yhdenmukaisia asiakirjalähteistön kanssa.

Lähteet

Processus

1963 Sankt Nikolaus' av Linköping Kanonisationsprocess/Process canonizacionis beati Nicolai Lincopensis. Efter en handskrift i Florens utgiven med inledning, översättning och register av Tryggve Lundén. Stockholm: Bonniers.

SDHK

s.a. Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbreven. <http://www.nad.riksarkivet.se/sdhk>. Katsottu 18.6.2012.

Statuta

1841 Statuta synodalia veteris ecclesiae svegothicae. Post celeb. m. a celse edidit Henrik Reuterdaahl. Lundae.

Ståhl, Peter & Hildebrandi, Johannes

1998 Hildebrandi Liber epistularis (Cod. Upsal. C 6). I. Lettres nos 1 à 109 (fol. 1r à 16r). Édition critique avec des analyses et une introduction par Peter Ståhl. Diss. Stockholm. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Vita

1873–1895 De Vita Sancti Nicholai. Ed. Henrik Schück. – Antiquarisk tidskrift för Sverige 5, 1873–1895.

Tutkimuskirjallisuus

Brilioth, Yngve

1915 Den påfliga beskattningen af Sverige. Intill den stora schismen. Diss. Uppsala. Uppsala: K. W. Appelbergs boktryckeri.

Fröjmark, Anders

1992 Mirakler och helgonkult. Linköpings biskopsdöme under senmedeltiden. Studia historica Upsaliensia 171. Diss. Uppsala. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Haapamäki, Johanna

2012 Piispamme on pyhimys. Nils Hermanssonin (1325/1326–1391) pyhimyskuvan rakentaminen. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto.

Harrison, Dick

2002 Sveriges historia. Medeltiden. Stockholm: Liber.

Heß, Cordelia

2008 Heilige machen im spätmittelalterlichen Ostseeraum. Die Kanonisationsprozesse von Birgitta von Schweden, Nikolaus von Linköping und Dorothe von Montau. Europa im Mittelalter, band 11. Berlin: Akademie Verlag.

Höjer, Torvald

1905 Studier i Vadstena klostres och birgittinordens historia. Intill midten af 1400-talet. Diss. Uppsala. Uppsala: Almqvist & Wiksell.

Kleinberg, Aviad M.

1989 Proving Sanctity: Selection and Authentication of Saints in the later Middle Ages. – Viator 20.

1992 Prophets in Their Own Country. Living Saint and the Making of Sainthood in the Later Middle Ages. Chicago and London: The University of Chicago Press.

Lundén, Tryggve

1963 Inledning. – Sankt Nikolaus' av Linköping Kanonisations-process/Process canonizacionis beati Nicolai Lincopensis. Efter en handskrift i Florens utgiven med inledning, översättning och register av Tryggve Lundén. Stockholm: Bonniers.

Norborg, Lars-Arne

1958 Storföretaget Vadstena kloster. Studier i senmedeltida
godspolitik och ekonomiförvaltning. Bibliotheca historica
Lundensis VII. Diss. Lund. Lund: CWK Gleerup.

Pernler, Sven-Erik

1999 Sveriges kyrkohistoria. 2, Hög- och senmedeltid. Stockholm:
Verbum.

Schück, Henrik

1873–1895 Två svenska biografier från medeltiden. – Antiquarisk
tidskrift för Sverige 5.

Schück, Herman

1959 Ecclesia Lincopensis. Studier om Linköpingskyrkan under
medeltiden och Gustav Vasa. Stockholm Studies in History 4.
Diss. Stockholm. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Sukellus suomenruotsalaisen profeettaliikkeen historiaan

Aili Nyman

I Puheenvuoro

Lähde

Pro gradu -tutkielmani käsittelee åkerblomilaisen liikkeen julkisuuskuvaa yhtäältä lehdistön ja tutkimuksen, toisaalta åkerblomilaisten omien kirjoitusten kannalta. Tutkimukseni pääasialliset lähteet ovat horrossaarnaaja Maria Åkerblomin ja tämän kasvatti-isän Eino Vartiovaaran nimissä kirjoitettuja painettuja kirjoja. Kirjoja on yhteensä yhdeksän ja käsittelin niitä työssäni kolmessa kategoriassa.

Ensimmäisinä julkaistut kirjat, *Affären Erik Stadius i sanningens ljus* (1920) ja *Maria Åkerblom totuuden valossa. Joitain koettelemuksia ristin tiellä* (1920) käsitelivät åkerblomilaisia kohtaan esitettyjä syytöksiä. Seuraavaksi julkaistut teokset, *Maria Åkerbloms autobiografi och första delen av hennes verksamhet* (1920), *En bok om himmelen för de små* (1920), *Vad är gud och evigheten?* (1921) ja *Segertoner* (1921) julkaistiin Maria Åkerblomin nimissä ja ne keskittyivät kuvaamaan Maria Åkerblomin pyhimysmäisyyttä ja taivaallisia tietoja ja taitoja. Viimeiseksi julkaistiin *Pyhän Hengen armolahjat I osa. Esiintywätkö ne meidän aikanamme?* (1923), *Maria Åkerbloms skrivelser till rådstuvurätten samt hennes brev och dikter under fångenskapstiden 13.12.23–13.11.24* (1925) ja *Onko Maria Åkerblom ja hänen ystävänsä enää saapa oikeutta synnyinmaassaan?* (1926). Niillä pyrittiin luomaan mielikuvaa Eino Vartiovaarasta erinomaisena raamatuntuntijana ja Maria Åkerblomista väärinymmärrettynä uhrina, joka joutui kärsimään epäoikeudenmukaisista tuomioista. Käytin lähteinä myös

tutkimusaikakauden sanomalehdistöä, jonka avulla sain hahmotettua sitä julkisuuskuvaa, jota åkerblomilaiset pyrkivät teoksillaan muokkaamaan.

Lähteet löytyvät Kansalliskirjaston pohjoissalista mikrofilmikortteina, jotka ovat siis suunnilleen tavallisen valokuvan kokoisia ja näköisiä, ja sisältävät yleensä useita sivuja tekstiä. Mikrofilmeissä on hyvät ja huonot puolensa. Lukulaitteita voi olla vaikea käyttää, mutta siihen saa kirjaston puolesta opastusta. Suurin osa käyttämistäni filmikorteista oli hyväkuntoisia ja ne sai helposti skannattua suoraan lukulaitteelta digitaaliseen muotoon ja siitä tallennettua omalle muistitikulle. Yksi kortti oli huonokuntoisempi, eikä siitä saatu riittävän hyviä digitaalisia kopioita. Sain kuitenkin itselleni siitä paperikopiot. Jos kortti on niin huonokuntoinen, ettei sitä saa luettua millään laitteella, Kansalliskirjaston erikoislukusaliin saa paperisen kappaleen lähteestä. Lähteen saa siis aina jollain keinolla saa käsiinsä, mikäli se löytyy Kansalliskirjaston tai Kansallisarkiston varastoista. Yhtä kirjoista ei löytynyt Kansalliskirjastosta ja sen jouduin tilaamaan Turun yliopiston kirjastosta kaukolainana. Kopioin sen valokuvaamalla tavallisella digikameralla, jolloin sain siitäkin itselleni digitaalisen version. Lähteen konkreettiseen hankkimiseen voi kulua paljon aikaa, sillä esimerkiksi mikrofilmikorttien skannaus on melko hidasta puuhaa.

Saatuani lähteet käsiini ryhdyin pikku hiljaa lukemaan niitä. Pyrin pitämään mielessä kysymyksiä, joiden avulla yritin saada lähteestä irti jotain muutakin kuin mitä se ensilukemalla tuntui tarjoavan. Omat lähteeni olivat suomen- ja ruotsinkielisiä. Käytän näitä kieliä sujuvasti, joten en joutunut varaamaan aikaa esimerkiksi kääntämiseen, mikä olisi voinut tulla kyseeseen vaikkapa latinankielisen lähteen kanssa. Luin lähteitä tarkkaan ja pitkään, sillä tehtäväni oli selvittää, millainen kuva åkerblomilaisesta liikkeestä ja sen johtohahmoista nousi esiin lähteiden perusteella. Esitin lähdetekstille kysymyksiä ja laitoin ylös kohtia, joiden ymmärtämistä varten tarvitsisin tutkimuskirjallisuutta. Kysymyksiä tuli lisää ja ne muuttivat muo-

toaan sitä mukaa kun luin lähdetä, eli lähteen lukeminen synnytti lisäky-symyksiä. Ennen lähteen lukemista ei luonnollisesti voikaan tietää mitä kaikkea sieltä löytyy, joten on varauduttava siihen, että omassa tutkimus-suunnitelmassa esitetyt kysymykset eivät ole ihan samoja kuin mitkä esitellään lopullisen gradun tutkimustehtäväluvussa.

Lähdekritiikki tarkoitti omalla kohdallani juuri kysymysten esit-tämistä. Kirjoittaessani analyysia lähteistä minun oli myös oltava tarkkana, etten laittanut sanoja henkilöiden suuhun. Lähteiden kirjoittaja ei aina ol-lut se, jonka nimissä lähde oli julkaistu. Siksi piti aina miettiä, mitä oli ha-luttu saada aikaan kertomalla jonkun tietyn henkilön nimissä tiettyjä asioita. Lähteen konteksti piti hahmottaa: millon, miksi, kenen toimesta ja kenelle lähde kirjoitettiin.

Lukisin lähdekritiikkiin kuuluvaksi myös sen, miten lähdemateriaalia on rajattava. Åkerblomilaisuutta koskevaa lähdeaineistoa olisi käyttämäni kirjallisuuden lisäksi ollut vielä Kansallisarkiston aineistokokoelma *Bio-graphica Maria Åkerblom*, joka sisältää muun muassa Maria Åkerblomin kannattajilleen lähettämiä kirjeitä. Kävin lukemassa näitä kirjeitä Kansal-lisarkistossa, mutta päätin rajata ne tutkielmani ulkopuolelle, sillä ne ovat peräisin tutkimusajanjaksoani myöhemmältä ajalta. Niitä ei myöskään ole julkaistu, joten niiden tarkoituksena ei ole ollut liikkeen julkisuuskuvaan vaikuttaminen suoraan tai samalla tavalla kuin julkaistujen lähteiden.

Tutkimuskysymys

Ensimmäisiä tutkimuskysymyksiäni olivat kuka, mitä, missä, milloin. Lähdin lukemaan lähteitäni niiden avulla, ja lopulliset tutkimuskysymykset nousi-vat itse lähteestä. Aluksi tutkimuskysymykset olivat hyvin suurpiirteisiä ja mitä enemmän kartutin tietoa aiheestani, sitä tarkempia kysymyksistä tuli. Lähteitä lukiessa myös aiemmin oppimani asiat saattoivat nostaa esille eri-

laisia näkökulmia – olin esimerkiksi kandidaatintutkielmaa tehdessäni lukenut keskiaikaisista miesten kirjoittamista naispuolisten pyhimysten elämäkertoista. Huomasin lähteissäni samankaltaista kuvausta kuin näissä vanhoissa kirjoituksissa, vaikka oma tutkimusajankohtani oli huomattavasti myöhempi. Tämä oivallus yhdistettynä ohjaajani lisävinkkeihin muodostui lopulta erittäin tärkeäksi osaksi tutkielmaani.

Luin myös muiden gradujen johdantoja, joista sain hiukan vinkkejä siitä, millaisia tutkimuskysymykset yleensä ovat. Lopulliset tutkimuskysymykseni muotoutuivat pikkuhiljaa lähteitä ja tutkimuskirjallisuutta lukiessa. Graduni lopullisessa versiossa tutkimuskysymyksinä olivat, miten Eino Vartiovaara ja Maria Åkerblom pyrkivät kirjoituksissaan kontrolloimaan Åkerblomin ja tämän ympärille kehittyneen liikkeen julkisuuskuvaa, millaista kuvaa Åkerblomista pyrittiin rakentamaan sekä minkälaisia keinoja julkisuuskuvan parantamiseksi pyrittiin käyttämään. Tarkoituksena oli saada selville, minkälaisen julkisuuskuvan liikkeen johto halusi rakentaa julkaisemansa kirjallisuuden avulla sekä millaista argumentaatiota liikkeen

Vasemmalla:

*Maria
Åkerblom.*

Lähde:

<http://www.multipi.fi/~qlangbac/mins%20mar/mar3.htm>.

*Oikealla: Eino
Vartiovaara.*

Lähde:

<http://www.multipi.fi/~qlangbac/mins%20mar/mar2.htm>.

kirjallisuudessa käytettiin.

Metodi

Metodini oli tekstien tarkka lukeminen ja siten havaintojen tekeminen. Toimintani tarkoitus oli saada tekstistä irti mahdollisimman paljon lukemalla sitä hyvin tarkkaan. Pyrin luokittelemaan lukemiani tekstejä aluksi sen mukaan, kuka ne oli kirjoittanut ja myöhemmin sen mukaan, mitä milläkin lähteellä haluttiin viestiä. Aikaisempi luokittelu kirjoittajan mukaan ei osoittautunut kestäväksi, kun tajusin ottaa huomioon, että kirjoittajaksi ilmoitettu henkilö ei välttämättä ollut se, joka tekstin oikeasti oli kirjoittanut. Siksi oli syytä syventyä tarkemmin kunkin lähteen sanomaan.

Järjesteltyäni lähteitä aikani eri kategorioihin päädyin lopulliseen dispoositioon, jossa lähteitä käsiteltiin sekä kronologisesti että temaattisesti. Lopullinen luokittelu nousi lähteistä itsestään. Tässä tarvittiin pitkäjänteisyyttä ja kärsivällistä lähteiden lukemista ja tulkintaa, mutta jossain vaiheessa lähteiden sisältö oli niin hyvin hallussa, että siitä saattoi löytää sen kuuluisan punaisen langan.

Tutkimuskirjallisuus

Tutkimuskirjallisuutta löytyi parhaiten monipuolisten hakusanojen avulla Helkasta. Jouduin miettimään hakusanoja aluksi aika paljon, sillä tuntui, ettei aiheestani löydy kuin muutama kirja. Hyvä keino hakusanojen keksimiseen oli käsitekartta. Laitoin paperin keskelle graduni aiheen ja aloin miettiä, mitä kaikkea siihen voisi liittyä. Tällä tavalla pääsin alkuun ja löysin kirjallisuutta, joka liittyi tutkimukseni aiheeseen. Tällä tavalla löytyneiden tutkimuskirjojen kirjallisuusluetteloista löytyi sitten lisää aiheeseen liittyvää kirjallisuutta ja itse tekstistä ideoita siihen, mistä vielä hakisin lisää

tietoa. Vinkkejä hyödyllisestä kirjallisuudesta sain luonnollisesti myös ohjaajilta.

Luin tutkimuskirjallisuudesta yleensä ensimmäisenä takakansitekstin, sisällysluettelon sekä tiivistelmän tai muun yhteenvedon, jos sellainen oli saatavilla. Näin sain nopean katsauksen kirjan sisällöstä. Mikäli kirja tämän perusteella vaikutti käyttökelpoiselta, selasin sitä löytääkseni oman tutkimukseni kannalta tärkeää tietoa. Mikäli tutkimus liittyi omaani hyvin kiinteästi ja oli selvästi osa oman tutkimukseni perustaa, luin sen hyvin tarkkaan. Ihan kaikkia kirjallisuusluettelosta löytyviä kirjoja en lukenut kannesta kanteen, vaan käytin niitä soveltuvien osien työssäni. Joissain kirjoissa oli vain yksi tutkimukseni kannalta hyödyllinen luku, toiset taas saattoivat käsitellä aihepiiriäni koko tutkimuksen laajuudelta hyvin läheisesti. Tämä selvisi yleensä sisällysluetteloa lukemalla, joten en joutunut kahlaamaan tuhansia ja tuhansia sivuja aiheeseen liittymätöntä kirjallisuutta löytääkseni omaan tutkimukseeni sopivaa tutkimusta.

Oman tutkimuksen tausta

Tutkimukseni tavoite oli ymmärtää åkerblomilaista liikettä sellaisesta näkökulmasta, josta sitä ei ollut aikaisemmassa tutkimuksessa käsitelty. Halusin tarkastella liikkeen omia tekstejä ja siten tavallani antaa äänen liikkeen edustajille. Aikaisemmassa tutkimuksessa liikkeen omia tekstejä ei ollut otettu kovin paljoa huomioon tai yritetty selvittää, mitä niillä haluttiin viestiä.

Tutkijan tulisi suhtautua tutkimuksensa kohteeseen mahdollisimman objektiivisesti. Omat mielipiteet, asenteet ja ennako-oletukset pitäisi jättää pitkälti pois eivätkä ne saisi vaikuttaa tutkimukseen. Tämän ei katsota olevan täysin mahdollista, mutta siihen tulee pyrkiä. Oma subjektiivisuutensa pitää käsittää, jotta se ei ala elää omaa elämäänsä. Myöskään

aikaisempien tutkijoiden tutkimustuloksia ei tule ottaa täysin itsestään selvinä vaan niitä täytyy tarkastella kriittisesti. Tämä oli oman tutkimukseni kohdalla välillä melko haasteellista, sillä erityisesti Aarni Voipion 1920-luvulla kirjoittamat tutkimukset olivat avoimesti asenteellisia tutkimuskohdettani kohtaan. Niitä sai lukea aika tarkkaan huomatakseen mitkä asiat oli sanottu neutraalisti ja missä oli esimerkiksi ivallisuutta. Myös muut aiheesta tehdyt tutkimukset aiheuttivat ennako-odotuksia ja siksi piti olla tarkkana, etten tehnyt johtopäätöksiä lähteistäni suoraan sen perusteella, mitä aiemmat tutkijat olivat sanoneet.

Prosessista

Minulle oman tekstin arvioiminen oli hankalaa ja siksi oli aina vähän jännittävää mennä seminaariin kuulemaan, mitä muut ajattelivat siitä. Tekstin tuottaminen oli välillä helpompaa ja välillä vaikeampaa, mutta kyllä sitä kuitenkin aina syntyi, kun annoin sitkeästi itselleni aikaa. Kerran kirjoitetun tekstin muokkaaminen tuntuikin sitten vaikeammalta, koska en osannut oikein arvioida, mikä oli hyvää ja mikä kaipasi muokkausta. Tässä huomasin kuitenkin kehittyväni pikku hiljaa ja seminaareissa saatu palaute luonnollisesti auttoi.

Myös aikataulujen järjestely oli välillä hankalaa. Vaikka olin yrittänyt järjestää muut opinnot niin, ettei samaan aikaan gradunteon kanssa olisi muita, kovin kuormittavia kursseja, kaikenlaista osui silti tielle ja välillä oli hankalaa saada järkevää tekstiä kokoon seminaaria varten.

Helppoa oli ainoastaan seminaariin tuleminen ja muiden juttujen kuunteleminen. Muita prosessin osia en kutsuisi helpoiksi, vaan haasteellisiksi mutta mukaviksi. Haasteellista mutta mukavaa oli esimerkiksi lähteen lukeminen: kun oli riittävästi aikaa eikä muita velvollisuuksia, oli mukavaa istua tuntikausia kirjastossa lukemassa, lukemassa ja lukemassa. Kun olin

saanut haalittua lähteen käsiini ja tulostettua sen, ei ollut ongelmallista ottaa hyvää asentoa ja kynä kädessä käydä tekstiä pikkutarkasti läpi. Sekään ei ollut varsinaisesti helppoa, sillä jouduin aina haastamaan itseni aloittamaan työskentelyn ja keskittymään siihen, mutta se oli mukavaa.

Parhaiten prosessista jäi mieleen se, kun ymmärsin, etten ole tuomittu olemaan lyhytsanainen kirjoittaja, jolla on aina ongelmia saada tekstin vähimmäismitta täyteen. Kirjoitan edelleen ytimekkäästi, mutta huomasin, että kun aihe on riittävän kiinnostava ja aikaa on tarpeeksi, tekstiä syntyy minultakin riittävästi. Tässä minulla on tosin vielä paljon kehittymisen varaa, mutta koen oppineeni gradunteon aikana juuri tämän asian suhteen todella paljon. Oivalsin myös onneksi melko varhaisessa vaiheessa sen, että jos työn haluaa saada kunnolla tehtyä, siihen on uhrattava reilusti aikaa eli pari tuntia silloin tällöin ei riitä. Tämä on auttanut minua aikatauluttamaan tekemisiäni myös gradunteon ulkopuolella.

Seminaariryhmästä oli todella paljon iloa vertaistuen muodossa. Jos välillä olikin vähän vaikeaa oman työn kanssa, oli helpottavaa tietää, että moni muukin on samassa tilanteessa. Sain muilta myös hyviä kommentteja omasta työstäni, ja oli sivistävää lukea toisten töitä ja siten oppia itselle vieraista asioista. Seminaariryhmämme oli kunnianhimoinen, minkä ansiosta sain itsekin tehtyä hommat ajoissa valmiiksi.

II Artikkeliksi pro gradu -tutkielmasta Pyhä vai paha?

Åkerblomilaisen liikkeen julkaisema kirjallisuus Maria Åkerblomin pyhimyskuvan rakennusaineena ja puolustuksena

Tässä artikkelissa esittelen tiivistetysti pro gradu -tutkielmani johdannon ja johtopäätökset. Artikkelin lähteet ovat samat kuin tutkielmassani. Tutkimuskirjallisuudesta olen viitannut Aarni Voipion ja Gustav Björkstrandin åkerblomilaisuutta koskeviin tutkimuksiin, jotka olivat oman tutkielmani kannalta erittäin tärkeitä. Lisäksi viittaen omaan tutkielmaani niissä kohdissa, joissa on omia johtopäätöksiäni.

Pro gradu -tutkielmassani *Pyhä vai paha? Åkerblomilaisen liikkeen julkaisema kirjallisuus Maria Åkerblomin pyhimyskuvan rakennusaineena ja puolustuksena* selvitin åkerblomilaisen liikkeen julkaisuuskuvan muokauspyrkimyksiä liikkeen johtohahmojen, Eino Vartiovaaran (1885–1967) ja Maria Åkerblomin (1898–1981), julkaisemassa kirjallisuudessa. Tarkastelin sitä kuvaa, jonka åkerblomilainen liike itse halusi antaa itsestään. Lähestyin asiaa kysymällä, miten Eino Vartiovaara ja Maria Åkerblom pyrkivät kirjoituksissaan kontrolloimaan Maria Åkerblomin ja tämän ympärille kehittyneen liikkeen julkaisuuskuvaa, millaista kuvaa Maria Åkerblomista pyrittiin rakentamaan sekä minkälaisia keinoja julkaisuuskuvan parantamiseksi pyrittiin käyttämään. Selvitin, mitä lähteillä pyrittiin viestimään ja millaista argumentaatiota niissä käytettiin.

Tutkimus asettui ajallisesti vuosiin 1920–1926, jolloin Eino Vartiovaaran ja Maria Åkerblomin nimissä kirjoitetut teokset julkaistiin. Teokset muodostivat tutkimukseni pääasiallisen lähdepohjan. Lähteet ovat luonteeltaan pamfletteja, hartauskirjallisuutta, tietokirjallisuutta sekä elämäkertakirjallisuutta. Maria Åkerblomia ja hänen ympärilleen kehittyneitä uskonnollista liikettä koskevaa tutkimusta ovat tehneet Aarni Voipio sekä

Gustav Björkstrand.¹ Oma tutkimukseni keskittyi erityisesti åkerblomilaisen liikkeen julkaisemaan kirjallisuuteen, joka on jäänyt vähälle huomiolle aiemmassa tutkimuksessa.

Hain vastauksia tutkimuskysymyksiin lukemalla Vartiovaaran ja Åkerblomin nimissä julkaistuja teoksia ja vertaamalla niistä nousevaa kuvaa siihen kuvaan, joka syntyi saman aikakauden sanomalehdistä sekä niiden pohjalta tehdystä tutkimuskirjallisuudesta. Lehdistössä åkerblomilaisuuteen oli suhtauduttu pitkälti kielteisesti, ja julkaisemalla kirjallisuutta Eino Vartiovaara pyrki vaikuttamaan tähän yleisön suhtautumiseen. Lehdistössä esiintyvä julkisuuskuva oli hyvin erilainen kuin se kuva, jonka liikkeen johto halusi itse antaa. Tutkielmassani selvitin millaiset nämä kuvat olivat, missä määrin ne poikkesivat toisistaan ja miten niihin on suhtauduttu. Aiheesta tehty tutkimuskirjallisuus oli keskittynyt julkisuuskuvaan, joka on rakentunut liikkeen ulkopuolella. Tutkielmani tarkoitus oli siten tuoda esiin liikkeen oma näkökulma tapahtumiin ja siihen, millainen julkisuuskuvan pitäisi liikkeen johdon mielestä olla.

Liikkeen ensimmäiset julkaisut, *Affären Erik Stadius i sanningens ljus* ja *Maria Åkerblom totuuden valossa* julkaistiin puhdistamaan liikkeen julkisuuskuvaa. Ne olivat Eino Vartiovaaran vastauksia julkisuudessa esitettyihin syytöksiin ja väitteisiin. Liikettä kohtaan esitetyt syytökset käytiin yksitellen läpi ja kumottiin tai selitettiin liikkeen eduksi. Kirjojen nimet kertoivat niiden oleellimmasta viestistä: Niiden mukaan Eino Vartiovaara tiesi totuuden asioista ja toi sen kirjojen avulla julki. Vakuudeksi tästä kirjoissa oli lukuisia kopioita kirjeistä ja todistajien lausunnoista. Kopiot puolsivat Vartiovaaran näkemystä asioista ja olivat vastakkaisia julkisuudessa esitettyjen väitteiden kanssa. Vartiovaara myös mainitsi useampaan otteeseen, että

¹ Voipio 1921; Voipio 1922; Voipio 1927; Björkstrand 1976; Björkstrand 2011.

syytökset oli keksitty Åkerblomilaisten mustamaalaamiseksi. Hän asettautui siten uhrin asemaan ja vetosi lukijan myötätuntoon.²

Julkisuudessa esitetyt syytökset eivät olleet koskeneet ainoastaan Åkerblomilaisen liikkeen toimintaa tai Maria Åkerblomia, vaan myös Eino Vartiovaaraa henkilökohtaisesti. Hänen kyvykkyytensä toimia perheen päänä oli kyseenalaistettu, ja hänen oli epäilty joutuneen manipuloi-
van meedion käskynalaiseksi. Nämä syytteet Vartiovaara näytti ottaneen erityisen raskaasti, ja ne saattoivat olla tärkein syy sille, että Vartiovaara päätti julkaista ensimmäiset teoksensa. Hänen henkilökohtainen maineensa oli uhattuna, kun julkisuudessa liikkui tietoja hänen mahdollisesta miehisen auktoriteetin menetyksestään.³

Teoksissa oli paljon Eino Vartiovaaran omaa kristillisen uskon ja Raamatun tulkintaa. Vartiovaara esitti, että Raamatun mies- ja naiskäsitteet koskivat enimmäkseen aviopuolisoita, jolloin naimattomia naisia koskivat erilaiset säännöt kuin naimisissa olevia. Tästä syystä Maria Åkerblom oli erilaisessa asemassa kuin sellainen nainen, joka oli naimisissa: Hänen velvollisuutensa eivät olleet perhettä ja kotia kohtaan, vaan Jumalaa ja yhteiskuntaa kohtaan. Siksi Åkerblomin toimiminen saarnaajana kirkossa oli Vartiovaaran mukaan oikeutettua. Toisaalta Vartiovaara viittasi usein Åkerblomiin vähäpätöisenä Jumalan välineenä, jonka henkilökohtaisilla ominaisuuksilla ei ollut merkitystä. Merkitsevä tekijä Åkerblomilaisuudessa oli Vartiovaaran mukaan Jumalan henki, eikä kukaan yksittäinen maallinen henkilö. Jumalan henki käytti Maria Åkerblomia välineenään, koska Åkerblom oli tällaiseen tehtävään soveltuva herkkyytensä ja nöyryytensä vuoksi. Esittämällä tulkintoja opista ja kristillisyydestä Vartiovaara antoi ymmärtää olevansa teologisesti pätevä ja kykenevänsä analysoidaan

² Vartiovaara 1920a; Vartiovaara 1920b.

³ Vartiovaara 1920b, 19–24; Nyman 2012, 23–25.

hengellisten ilmiöiden oikeaoppisuutta. Siten hän pyrki kumoamaan väitteet siitä, että Åkerblomilaisten toiminta ei olisi kristillistä.⁴

Liikettä verrattiin teoksissa ensimmäisiin kristittyihin. Heitä oli vainottu, ja heidän toimintaansa oli pidetty jumalattomana. He eivät olleet kuitenkaan lannistuneet, vaan jatkoivat toimintaansa, koska uskoivat sen olevan oikein. Vartiovaaran mukaan Åkerblomilaiset toimivat samalla tavalla. Yhtäältä liikkeen kokemana vaino kasvatti liikkeen jäseniä hengellisesti ja toisaalta se yhdisti liikkeen aikaisempiin vainottuihin kristittyihin. Näin Vartiovaara loi liikkeelle historiallista auktoriteettia.⁵

Ensimmäiset kirjat eivät saaneet aikaan haluttua tulosta, vaan Vartiovaara koki tarpeelliseksi julkaista vielä lisää kirjallisuutta. Seuraavat kirjat olivatkin Maria Åkerblomin viestejä kannattajilleen. Niiden avulla lukijan annettiin ymmärtää pääsevän osalliseksi Åkerblomissa vaikuttaneesta Pyhästä Hengestä. Maria Åkerblomin omaelämäkerta sisälsi runsaasti keski-ikäisestä pyhimyselämäkertakirjallisuudesta tuttuja elementtejä. Åkerblomin lapsuutta ja perhettä kuvattiin seikkaperäisesti ja hänen terveydentilaansa selvitettiin tarkasti. Näiden kuvausten avulla luotiin mielikuva heikosta, sairaalloisesta ja köyhästä, mutta hyväsydämisestä ja hurskaasta nuoresta naisesta. Tällainen henkilö soveltui hyvin Jumalan välineeksi. Myös profetioiden ja ihmeiden kuvauksella pyrittiin vakuuttamaan lukija siitä, että Åkerblom oli todellisuudessa Jumalan väline.⁶

Pyhimyselämäkerrallisen kuvauksen lisäksi Åkerblomin nimissä julkaistiin *En bok om himmelen för de små, Vad är gud och evigheten?* sekä *Segertoner*, joiden tarkoitus oli tarjota lukijalle pyhimyksen sanoittamaa hartauskirjallisuutta. Näiden kirjojen annettiin ymmärtää olleen kirjoitettu Jumalan vaikutuksesta, jolloin lukija sai niistä uudenlaista hengellistä ope-

⁴ Vartiovaara 1920b, 44; 168; 188–190; Vartiovaara 1921, 9–10; Nyman 2012, 26–27.

⁵ Vartiovaara 1920b, 117–118; 124; 156; Nyman 2012, 29.

⁶ Autobiografi.

tusta. Maria Åkerblomin nimissä julkaistut teokset oli selkeämmin suunnattu Åkerblomin kannattajille kuin vastustajille. Ne perustuivat Åkerblomin hengellisyyden kuvaukseen, ja niissä käytetty kieli oli suostuttelevampaa ja vähemmän puolustelemaa kuin Vartiovaaran kirjoissa. Niiden annettiin ymmärtää sisältävän sellaista tietoa Jumalasta ja tulevaisuudesta, mitä ei ollut mahdollista saada muualta. Näin Maria Åkerblomin kuvattiin antavan kannattajilleen tärkeää tietoa ja ohjeita, mikä puolestaan perusteli sitä, miksi Åkerblomin teoksia kannatti lukea ja miksi häntä kannatti seurata.⁷

Maria Åkerblomin nimissä kirjoitetut kirjat eivät nekään saaneet aikaan Eino Vartiovaaraa ja Maria Åkerblomia tyydyttävää muutosta julkisuuskuvassa. Toisaalta liikkeen toiminta oli muuttunut, ja liikkeen piirissä oli tehty rikkeitä, jotka olivat johtaneet aiempaa vakavampiin syytöksiin. Liikettä pidettiin rikollisena eikä sen edustajia pidetty uskottavina. Eino Vartiovaara julkaisi teoksen Pyhän Hengen armolahjat kuvaamaan teologista tietämystään ja kykyään erotella henkiä. Vartiovaara pyrki luomaan sen avulla mielikuvan siitä, että hänellä oli vahva tuntemus armolahjoista ja henkien erottelusta. Näin ollen hän oli pätevä henkilö tunnistamaan kulloinkin esiintyvät aidot armolahjat ja osasi erottaa ne paholaisen vaikutuksesta. Teoksessa kiinnitettiin erityistä huomiota profetoinnin armolahjaan, sillä Maria Åkerblomille oli tarpeen luoda auktoriteettia profeettana. Toisaalta profetoiminen liitettiin lopun aikoihin, jotka Vartiovaaran mukaan lähestyivät, ja Åkerblom välitti uskoville tärkeää tietoa Jumalalta. Näin ollen teoksen julkaisu oli ajankohtaista ja sopi åkerblomilaisen liikkeen tarkoitukseen: Maria Åkerblomin toimintaa oli alun perinkin perusteltu sillä, että Jumala pyrki antamaan kansalleen tietoa ja ohjeita viimeisiä päiviä varten.⁸

⁷ EBHS; VGE; ST; Nyman 2012, 48; 50; 52.

⁸ Vartiovaara 1923; Nyman 2012, 59–60.

Vuonna 1925 åkerblomilaiset julkaisivat kokoelman Maria Åkerblomin vankila-aikanaan kirjoittamia kirjoituksia. Niillä pyrittiin antamaan lukijalle Jumalan valitun oma näkökulma tapahtumiin, joita julkisuudessa oli käsitelty eri näkökulmista. Teoksessa korostettiin, että julkisuudessa oli taas vääristelty tapahtumia, ja oikea tieto asioiden kulusta oli saatavissa ainoastaan tässä kirjassa. Åkerblomin kerrottiin olleen vankilassa syyttömänä, mutta tilanne kuului Jumalan suunnitelmaan. Åkerblom oli aikaisemmin nähnyt joutuvansa vankilaan. Näin åkerblomilaisen liikkeen vastoin käymisiä pyrittiin kääntämään voitoksi antamalla ymmärtää, että Åkerblom oli joutunut vankilaan ainoastaan Jumalan armosta, ei siksi että hän olisi tehnyt jotain väärin. Teos toimi myös hartauskirjallisuutena kannattajille, sillä se sisälsi Åkerblomin sanoittamia runoja ja lauluja.⁹

Liikkeen viimeinen puolustuspuheenvuoro *Onko Maria Åkerblom ja hänen ystävänsä enää saapa oikeutta synnyinmaassaan?* toisti pitkälti Eino Vartiovaaran ensimmäisten teosten argumentaatiota. Viimeinenkin teos perustui ajatukselle åkerblomilaisuudesta väärinymmärrettynä liikkeenä ja liikkeen vastustajista katkerina ja vihamielisinä. Teoksessa kommentoitujen syytteiden taustalla oli huomattavan vakavia rikoksia, mutta Vartiovaara antoi silti ymmärtää, että syytteet olivat väärä. Vartiovaara vihjasi vastustajien antaneen oikeudessa väärä todistajanlausuntoja, ja antoi siten ymmärtää, että liikkeen edustajat olivat edelleen viattomia. Hän pyrki siis viimeiseen saakka kääntämään syytteet vastustajia vastaan.¹⁰

Eino Vartiovaaran ja Maria Åkerblomin roolit kirjoittajina olivat erilaiset, ja heidän kirjansa oli suunnattu hieman eri yleisöille. Asetelma on voinut olla tietoisesti harkittu: pyhimys kirjoitti julistusta ja hartauskirjallisuutta kannattajilleen, ja rippi-isä huolehti julkisuuskuvasta ja vastustajien väitteiden korjaamisesta. Kaikkia Maria Åkerblomin ja Eino Vartio-

⁹ MÅS; Nyman 2012, 62–63.

¹⁰ Vartiovaara 1926; Nyman 2012, 64–65.

vaaran nimissä kirjoitettuja teoksia yhdistää ajatus siitä, että liikkeen vastustajien luomassa julkisuuskuvassa Maria Åkerblom näyttäytyy pahana, ja tämän ympärille kehittynyt liike kärsii pahuuden vaikutuksesta. Tällaista mielikuvaa pyrittiin korjaamaan rakentamalla korostettu kuva Maria Åkerblomista pyhänä, ja åkerblomilaisuudesta ainoana oikeana Jumalan tahtoa noudattavana yhteisönä.

Vallankäyttäjänä åkerblomilaisessa liikkeessä näyttää liikkeen omien kirjojen mukaan toimineen pikemmin Eino Vartiovaara kuin Maria Åkerblom. Eino Vartiovaaran rooli oli åkerblomilaisen liikkeen julkaisemassa kirjallisuudessa siten huomattavasti suurempi kuin aiemassa tutkimuskirjallisuudessa esiintyneessä julkisuuskuvassa, jossa tämä on lähinnä taustavaikuttajan asemassa. Maria Åkerblom ja Eino Vartiovaaran teoksien tutkimus toi esiin uuden näkökulman liikkeen johtajiin. Vartiovaaran rooli nousi esiin vahvana liikkeen omista teoksista, samoin kuin hänen teologian- ja raamatuntutuntemuksensa. Kirjoituksista nousi myös esille Åkerblomin ja Vartiovaaran yhteistyö liikkeen puolustamiseksi ja julkisuuskuvan ohjaamiseksi. Sitkeistä pyrkimyksistään huolimatta he eivät onnistuneet lehdistön käsittelyssä, sillä lehdistö ei ollut kiinnostunut heidän näkökulmastaan. Åkerblomilaisuudesta tehtyä tutkimusta on leimannut jossain määrin sama kiinnostuksen puute.¹¹

Lähteet

Arkistolähteet

KA. Biographica Maria Åkerblom.

¹¹ Nyman 2012, 72–73.

Autobiografi

- 1920 Maria Åkerbloms autobiografi och första delen av hennes verksamhet. Gamlakarleby: Eino R. Vartiovaara.
- EBHS
1920 En bok om himmelen för de små. Gamlakarleby: [Eino R. Vartiovaara]
- MÅS
1925 Maria Åkerbloms skrivelser till rådstuvurätten samt hennes brev och dikter under fångenskapstiden 13.12.23–13.11.24. Helsingfors: Maria Åkerbloms vänner.
- ST
1921 Segertoner. Gamlakarleby: [Eino R. Vartiovaara]
- VGE
1921 Vad är gud och evigheten? Gamlakarleby: [Eino R. Vartiovaara]
- Vartiovaara, Eino R.
1920a Affären Erik Stadius i sanningens ljus. Helsingfors: Mandelin.
1920b Maria Åkerblom totuuden valossa. Joitain koettelemuksia ristintiellä. Kokkola: Eino R. Vartiovaara.
1921 Liite [teokseen Maria Åkerblom totuuden valossa]. Helsinki: Eino R. Vartiovaara.
1923 Pyhän Hengen armolahjat I osa. Esiintyvätkö ne meidän aikaamme? Kokkola: Eino R. Vartiovaara.
1926 Onko Maria Åkerblom ja hänen ystävänsä enää saapa oikeutta synnyinmaassaan? Helsinki: Eino R. Vartiovaara.

Tutkimuskirjallisuus

Björkstrand, Gustav

- 1976 Åkerblom-rörelsen. En finlandssvensk profetrörelses uppkomst, utveckling och sönderfall. Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut nr. 11. Diss. Åbo. Åbo: Åbo akademi.
- 2011 Maria Åkerblom. Elämän ja kuoleman lähettiläs. Helsinki: Schildts.

Nyman, Aili

- 2012 Pyhä vai paha? Åkerblomilaisen liikkeen julkaisema kirjallisuus Maria Åkerblomin pyhimyskuvan

rakennusaineena ja puolustuksena. Suomen ja Skandinavian kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston kirjasto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2012112310017>.

Voipio, Aarni

1919 Suomalaisia unisaarnaajia. Helsinki: Otava.

1921 Unissasaarnaaminen sielullisena ja uskonnollisena ilmiönä.
1, Unissasaarnaaminen sielullisena ilmiönä. Jyväskylä:
Gummerus.

1922 Unissasaarnaaminen sielullisena ja uskonnollisena ilmiönä.
2, Unissasaarnaaminen uskonnollisena ilmiönä. Jyväskylä:
Gummerus.

1927 Profeettoja ja valheprofeettoja. Porvoo: WSOY.

IV Mitä tuli tehtyä?

Graduohjaajan vuosi – mitä tuli tehtyä ja miksi?

Päivi Salmesvuori

Opettajana ykköshaaste on saada opiskelijat seminaariin ja kakkoshaaste on saada autettua opiskelijoiden gradut valmiiksi. Näiden etappien välillä tapahtuu kaikenlaista. Mitä, siitä kirjoitan seuraavaksi. Aloitan seminaari-ajan aikataulutuksen tärkeydestä.

Aikataulutuksen merkitys

Kevät ennen seminaarin alkua

Kirkkohistorian osastolla moni ohjaaja järjestää gradutapaamiset periodisesti. Se tarkoittaa, että tapaamme noin kerran kuukaudessa, seminaarin koosta riippuen joko yhden tai kahden päivän tapaamisissa. Tällöin kaikki seminaarilaiset etenevät samassa aikataulussa, eikä kenellekään tule pitkiä taukoja esitelmien kirjoittamisen välille.

Graduseminaari kannattaa aloittaa itse asiassa jo edellisen vuoden keväällä, heti kun seminaariin ilmoittautuneet ovat selvillä. Yksi noin kahden tunnin tapaaminen yleensä riittää. Ennen tapaamista opettaja voi pyytää opiskelijoita miettimään alustavasti mahdollisia gradunaiheita. Opettaja on jo seminaaria mainostaessaan listannut mahdollisia aihepii-rejä, mutta myös opiskelija itse voi ehdottaa aiheita. Ensimmäisellä tapaamiskerralla on tärkeintä löytää jokaiselle opiskelijalle oma aihe. Siten opiskelijan päässä lähtee käyntiin prosessi, jota voisi kuvata aivomaaperän möyhennykseksi. Tahtomattaankin opiskelija tulee kiinnittäneeksi huomiota asioihin, jotka vaikuttavat liittyvän hänen tulevaan graduunsa. Hänestä voi tuntua, että joka paikassa, kuten TV:ssä, lehdissä, radiossa ja nettikes-

Teologinen tiedekunta (ko. kriteerit löytyvät myös tiedekunnan intranetistä)

Pro gradu -tutkielmien tavoitteet ja arviointikriteerit

Pro gradu -tutkielman tulee osoittaa opiskelijan perehtyneisyyttä tieteelliseen ajatteluun, tarvittavien tutkimusmenetelmien hallintaa, tutkielman aihepiirin tuntemusta sekä kykyä tieteelliseen viestintään. Pro gradu -tutkielman ohjeellinen pituus on 60–100 sivua. Tiedekunta hyväksyy tai hylkää tutkielman tarkastajien lausuntojen perusteella. (Ks. Teologisen tiedekunnan pysyvääismääräykset, luku III 8 §).

Tutkimuksen on oltava tieteellisesti rehellistä. Sen on täytettävä tutkimuseettiset normit dokumentoinnissa, viittauksissa, suhteessa muihin tutkimuksiin ja mahdollisissa koeasetelmissa. (ks. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2002).

Alla kuvattujen arviointikriteerin merkitystä tutkielman arvosanan kannalta voidaan painottaa eri tavoin tutkielman ja oppiaineen ominaispiirteistä riippuen.

Arviointikriteerit

1. Tutkimustehtävän muotoilu ja käsittely
 - Tutkimusaiheen ja/tai näkökulman ja rajauksen mielekkäisyys
 - Tutkimustehtävän esittely ja perustelut
 - Tutkimustehtävän kannalta olennaisiin asioihin keskittyminen työssä
2. Lähteiden käyttö
 - Aineiston laatu, relevanssi ja riittävyys aiheen ja tutkimusongelman kannalta
 - Lähteiden ymmärtäminen ja käyttö
3. Tutkimuskirjallisuuden tuntemus, käyttö ja arviointi
 - Tutkimuksen suhteuttaminen mielekkäästi aiempaan tutkimukseen
 - Aiemman tutkimuksen, teorioiden, menetelmien ja aineiston itsenäinen ja kriittinen käsittely katsotaan lisäansioksi
4. Analyytisyys ja menetelmän hallinta
 - Tutkimusmenetelmien valinta ja perustelut
 - Valittujen tutkimusmenetelmien hallinta
 - Argumentaation selkeys
5. Itsenäiset havainnot ja päätelmät
 - Tutkimustehtävän toteutuminen ja tulosten raportointi
 - Johtopäätösten perustelut ja luotettavuus
 - Tieteenalan ja/tai yhteiskunnan kannalta mielenkiintoiset havainnot ja päätelmät katsotaan lisäansioksi
6. Tutkielman rakenne ja luettavuus
 - Tutkielman rakenteen johdonmukaisuus ja selkeys
 - Kappaleiden ja lukujen väliset siirtymät ja tekstin sujuva eteneminen
 - Kieliasun selkeys ja oikeinkirjoitus

kusteluissa sivutaan juuri hänen aihepiiriään. Tenttiin lukiessaan hän huomaa, että tämä alaviitteessä mainittu kirjahan voisi olla hyödyllinen gradua tehdessä. Parhaassa tapauksessa opettajan antamia ohjeita noudattaen hän on ottanut käyttöön niin sanotun graduvihon – todellisen tai virtuaalisen – ja laittaa huomioitansa muistiin siihen. Näin teimme tässäkin seminaarissa. Suurimmalla osalla oli itseä kiinnostava gradunaihe mielessä jo keväällä, pari opiskelijaa jäi miettimään useamman vaihtoehdon välillä.

Syksyn alku

Keväällä alkanut ”möyhennys” tekee opiskelijan aivoista hedelmällisen maaperän syksyn ensimmäiselle seminaarityölle: *ideapaperin* kirjoittamiselle. Samaan aikaan kun opiskelija aloittaa metodiopinnot, hän aloittaa myös aktiivisen gradunaiheen rajauksen ja kirjallisuuden metsästyksen. Ideapaperi on sivun mittainen kirjoitus, jossa opiskelija on kehitellyt kahdesta neljään mahdollista tutkimuskysymystä ja näkökulmaa aiheeseen, kartoittanut keskeiset lähteet ja tutkimukset. Vaikka tiedekunnan virallisissa ohjeissa graduseminaari alkaa syksyn toisessa periodissa, niin ideapaperien deadline oli meillä jo syyskuun alussa. Yhden sivun paperin laatiminen ei ole työläs prosessi, mutta silti se edistää erinomaisesti graduprosessin käynnistymistä. Paperit käsitellään varsin vauhdikkaasti. Jos 10 hengen ideapapereille on varattu yksi kuuden tunnin päivä, se tarkoittaa 27 minuuttia per paperi (huom. tunnit ovat yliopistolla 45 minuuttia). Tahti on ripeä, mutta huolellisella etukäteisvalmistautumisella aikataulu pitää. Tärkein tavoite on miettiä, minkä tutkimuskysymyksen aihioilla aiheesta saa gradun ja mitä kukin opiskelija tekee seuraavaksi tapaamiskerraksi.

*Ensimmäinen esitelmä: tutkimussuunnitelma toisen periodin alussa
(tai ensimmäisen lopussa)*

Seuraavana on vuorossa tutkimussuunnitelman esittäminen. Tästä on seikkaperäiset ohjeet dispositioineen kirkkohistorian metodikurssipaketissa. Tutkimussuunnitelma kulkee opiskelijan etu- ja takaraivossa myös syyskuussa alkaneen metodikurssin ja siihen liittyvän harjoituskurssin aikana. Kun oma työ on aktiivisessa käymistilassa, niin metodikurssin sisältöjä tulee prosessoitua ja heijasteltua käytäntöön. Metodikurssi tarjoilee paitsi kirkkohistorian opiskelijan osaamiseen liittyviä tietoja ja taitoja, niin myös käyttöön tarkoitettuja työkaluja oman gradun aiheen haarukoimiseksi ja järjestämiseksi. Metodien opettelu ja gradunteko kohtaavat hedelmällisesti, kun opiskelija samaan aikaan työstä omaa aihettaan aktiivisesti. Osa tutkimussuunnitelmassa esitetystä aineksesta päättyy usein muokattuna versiona lopullisen työn johdantoon. Tutkimussuunnitelman käsittelyn jälkeen sovitaan myös mitä ja miten opiskelija lähtee kirjoittamaan ensimmäistä päälukua.

Toinen, kolmas, neljäs ja viides esitelmä

Tutkimussuunnitelman käsittelyn jälkeen lähdetään rakentamaan gradua luku kerrallaan. Seuraavilla noin kuukauden välein toistuvilla seminaarikerroilla jokainen opiskelija valmistaa tekstin yhdestä pääluvusta. Joka kerta hän liittyy työhön myös koko gradun disposition. Se elää koko ajan työn edetessä. Tavallisesti aihe rajautuu suppeammaksi ja suppeammaksi. Tämän vuoksi suosittelen, että opiskelijat etenevät järjestyksessä gradun työdisposition eli koko ajan tarkentuvan disposition kanssa. Toisin sanoen esimerkiksi kolmatta päälukua ei kannata hypätä tekemään ennen kuin on tehnyt ensimmäisen ja toisen. Voi käydä niin, että ensimmäisestä ja toisesta tuleekin yhteensä neljä päälukua ja gradu on valmis ennen alun perin kolmanneksi suunniteltua lukua.

Seminaarivuosikertamme oli paitsi työteliäs, myös hyvin tietoinen erilaisista riskeistä ja esteistä mitä kirjoittamiseen liittyy. Yksi parhaista ja toimivimmista kimmokkeista töiden etenemiselle oli huolellinen ajankäytön suunnittelu. Sitä varten sovittiin aina yhdessä deadline tuleville seminaaritöille. Keväälle sovittiin vielä yksi vapaaehtoinen esitelmäkerta niille, jotka halusivat saada gradun mahdollisimman valmiiksi ennen kesää. Deadline toimivat mainiosti. Moni opiskelijoista totesi, että yhdessä positiivisen ryhmäpaineen kanssa sai aikaiseksi tekstiä, vaikkei se suinkaan yleensä syntynyt helposti. Kun opiskelijat tiesivät, että muutkin olivat samassa tilanteessa ja kertoivat muun muassa ryhmän omassa facebook-ryhmässä edistymisestään, niin jokainen halusi itsekkin saada tekstiä muille luettavaksi.

Toiminta ryhmässä – tiimityön noste

Esitelmät palautettiin moodleen sovittuun päivään mennessä. Olimme jakaneet seminaariryhmän yhdessä pienryhmiin, joissa luettiin toisten työt tarkasti ja annettiin työt kommentoituina lopuksi tekijälle. Nämä ryhmät pysyivät samoina koko seminaarin ajan. Muut kuin oman ryhmä tekstit luettiin myös, mutta niitä ei tarvinnut kommentoida aivan samalla tarkkuudella kuin oman pienryhmän töitä. Seminaari-istuntojen aikana toimittiin samoissa ryhmissä. Yksi toimi sihteerinä ja kokosi palautteen ja kertoi sen kaikille yhteisesti, sekä antoi kommentit työn tekijälle. Opettajat kommentoivat töitä ja annettua palautetta aivan viimeiseksi. Myös tekijä pohti saatua palautetta. Yhdessä päätettiin, mihin tekijä paneutuu seuraavaksi kerraksi. Pienryhmien aikana me opettajat saatoimme vierailla eri ryhmissä kuunteluoppilaina tai keskustella töistä keskenämme.

Ryhmäläiset olivat joka kerta lukeneet työt tarkasti ja esittivät rakentavia ja innostavia kommentteja. Rakentavan palautteen antamista sekä

konkreettisten parannusehdotusten ja kysymysten esittämistä harjoitellaan teologisessa tiedekunnassa opintojen alusta asti, mikä näkyi myös ryhmän toiminnassa. Palaute oli kriittistä, mutta rakentavaa, minkä vuoksi opiskelijoiden oli helpompaa ottaa se vastaan ja myös soveltaa sitä tekstiä muokattaessa. Vuoden mittaan palautteenannossa tapahtui myös havaittavaa muutosta ammattimaisempaan ja varmempaan suuntaan. Opettajana oli sykähdyttävää seurata, miten opiskelijoista kehittyi erinomaisia palautteenantajia. Meidän ohjaajien rooli väheni koko ajan.

Jälkikäteen pienryhmätoimintaa pohdittuani ja opiskelijoiden kanssa keskusteltuani muuttaisin ryhmien toimintaa siten, että ryhmät vaihtuisivat joka kerraksi. Näin tulisi syvennyttyä vielä useampiin aiheisiin kunnolla sekä tehtyä tiivistä yhteistyötä eri ihmisten kanssa. Tämä palvelisi myös työelämässä tarvittavien ryhmätyötaitojen kehittymistä vielä paremmin. Pienryhmien ja koko graduryhmän tiivis yhteistyö toi intoa ja nostetta sekä opiskelijoille että opettajille. Vaikka gradut ovat jokaisen yksilötöitä, niin niiden valmistumiseen kätkeytyy suuri määrä yhteistä pohdintaa, erittelyä ja lopullisten ratkaisujen pohjustusta.

Kun kaikki ei mene niin kuin Strömsössä

Aina oman aiheen löytyminen ei onnistu jo keväällä tai aihe vaatii aineiston keräämistä ja litterointia, mikä vie aikaa. Useimmiten kirkkohistorian lähteet koostuvat julkaistuista materiaaleista tai olemassa olevista arkistolähteistä. Joihinkin aiheisiin sopii kuitenkin myös haastattelut tai muu ei-olemassa-olevan aineiston kerääminen.

Haastatteluaineiston hankkiminen vie usein muutaman kuukauden verran aikaa. Tällöin gradu ei etene luku luvulta kuukaudesta toiseen, joskaan työskentelyn ei tarvitse myöskään pysähtyä. Haastattelun kysymysten laatiminen kulkee käsi kädessä gradun disposition laatimisen kanssa.

Huolellisesti mietityistä haastattelukysymyksistä ja niihin liittyvistä analyyseistä saa yleensä rakennettua kätevästi päälukuja. Jos tekee esimerkiksi sähköpostikyselyn, niin vastauksia odotellessa ei tarvitse olla tyhjän panttina. Tällöin voi kirjoittaa historiallista taustalukua ja avata keskeisiä käsitteitä, tai vaikkapa suorittaa puuttuvia pääainetenttejä.

Itseä kiinnostavan aiheen löytyminen voi tuntua joskus jopa epätoivoiselta, mutta sinnikkyys palkitaan. Kokemuksen perusteella yritän aina sanoa opiskelijoille, että aihe kuin aihe alkaa tuntua omalta, kun siihen pääsee sisään. Aina tämä ei toimi ja silloin sekä opiskelijan että opettajan pitää olla aktiivinen: Opiskelijan uusiin aiheisiin tutustumisessa ja opettajan niiden keksimisessä.

Joskus tutkimussuunnitelmassa esitetty dispositio säilyy lähes sellaisenaan lopulliseen graduun asti. Toisinaan taas se ei tahdo loksahda mielekkäästi ja johdonmukaisesti paikalleen. Tällöin lähteiden tarkka lukeminen ja uusien ja taas uusien dispositiovaihtoehtojen rakentaminen tuottavat lopulta toimivimmalta tuntuvan vaihtoehdon. Kokonaisuudesta alkaa hahmottua punaisia lankoja ja selviä teemoja. Syy hyvin erityyppisiin kokemuksiin disposition rakentamisessa johtuu usein lähteistä ja valitusta näkökulmasta. Joskus lähdemateriaali on yksinkertaisesti vaikeaa ja epäselvää. Toisinaan se taas koostuu selvärajaisista, aikaan selvästi sidotuista materiaaleista. Tärkeintä on kuitenkin, että alussa saa jonkinmoisen rungon aikaiseksi. Sen jälkeen sitä pystyy muokkaamaan eteenpäin sitä mukaa, kun tutustuu lähteisiin ja tutkimuskirjallisuuteen. Kun mietin tämän seminaarin gradujen dispositioita, niin varmasti kaikilla opiskelijoilla oli alkuvaiheessa melkoinen myllerrys käynnissä, eikä ensin esitetty gradu-runko tosiaankaan ollut sama kuin lopullinen dispositio.

Usein ensimmäinen versio dispositiosta on kronologisesti etenevä ja sisältää muutaman alaotsikon. Lopullinen versio voi olla lähellä ensimmäistä, mutta tarkempi. Dispositio voi kuitenkin olla myös kokonaan

temaattinen tai rakentua esimerkiksi siten, että pääotsikot ovat kronologiassa ja lukujen sisäiset alaotsikot teemoittain. Vaihtoehtoja on monia ja kokeilemalla löytää omaan työhönsä toimivimman ratkaisun.

Opettajat marisevat usein opiskelijoiden töissä käynnistä. Oman kokemuksen mukaan töissä käynti näyttää päinvastoin edistävän gradujen valmistumista. Ainakin osa-aikatyön kohdalla se pitää paikkansa lähes sataprosenttisesti. Kokopäivätyön kohdalla aika ei usein riitä sekä gradun kirjoittamiseen että töissä käyntiin. Tässäkin on tosin poikkeuksia, esimerkiksi ensimmäinen tässä seminaarissa gradun valmiiksi saanut opiskelija kävi kokopäivätöissä. Motivaation lisäksi tärkeintä on opiskelijan kalenterinhallintaa ja sinne laitettujen graduntekoon varattujen tuntien käyttäminen todellakin graduntekoon. Ihailin usein opiskelijoideni kalenterinkäyttöä ja ajanhallintaa. He merkitsivät kalentereihin yhtä hyvin työvuorot kuin gradun kirjoittamiselle varatun ajan. Gradulle saattoi olla esimerkiksi vain 2–4 tuntia, mutta se aika tehtiin tehokkaasti. Konsepti toimi erinomaisesti. Elokuun lopussa, vuosi seminaarin aloittamisen jälkeen, seitsemän gradua oli jo valmistunut.

Metodi – enkeli vai paholainen? Vai tutkimuksen teon työkalu?

Kirkkohistorian ja historian tutkimukselle on tyypillistä lainata eri metodeista ja taustateorioista omaan perustutkimuskysymykseen sopivia osia ja käsitteitä. Näiden avulla rakennetaan tutkimuksen kehykset, muotoillaan tutkimuskysymykset ja määritellään keskeiset käsitteet. Kirkkohistoria samoin kuin historian tutkimus ei tunnustaudu yhden tai kahden teoreettisen näkökulman soveltajaksi. Lähtökohtana on liittyä yleisiin tieteenfilosofisiin periaatteisiin. Looginen ajattelu sekä argumenttien perustelut muodattavat aivan samoja lakeja kuin muissakin oppiaineissa. Selvin yhteinen

nimittäjä historiantutkimukselle on, että siinä asiat, henkilöt ja ilmiöt sijoitetaan historialliseen lähiympäristöön, aikaan ja paikkaan eli kontekstiin.

Kirkkohistorioitsijan on tärkeä tuntee monia lähialojen eli ihmistieteiden menetelmiä, teorioita ja käytäntöjä. Suomalaiselle kirkkohistoriantutkimukselle on ollut tyypillistä vaieta menetelmistä ja antaa lukijan itse päätellä rivien välistä, miten tutkimus on tehty. Tämä tapa on tyypillinen suomalaiselle ja esimerkiksi brittiläiselle historiankirjoitukselle. Se palautuu ainakin osin ihanteeseen, jonka mukaan historiallinen tutkimus pyritään rakentamaan mahdollisimman pitkälle sujuvaksi proosakirjoitukseksi. Parhaat historiankirjoittajat lähestyvätkin kaunokirjallista ilmaisua.

Menetelmän kuvaukset ja teoreettiset tai käsitteelliset pohdinnat nähdään liian teknisinä ja hyvään proosaan sopimattomina. Tätä metodia on kutsuttu niin sanotuksi *common sense* -menetelmäksi. Vanhastaan tällä menetelmällä on tuotettu luotettavia kuvauksia tietystä ilmiöstä. Lähteet on käyty huolellisesti läpi ja kiveäkään ei ole jätetty kääntämättä. Tekstiosassa on voitu kuvata tarkkaan sitä, mitä lähteissä on sanottu. Tuloksena on ollut komeita, jopa viisisataasivuisia opuksia. Pahimmillaan tällainen historiankirjoitus on kuitenkin jäänyt sille tasolle, mistä varsinaisen tutkijan työn pitäisi alkaa: lähteisiin tutustumisen jälkeen pitää miettiä, mitä niiltä kysytään ja vasta sen jälkeen alkaa varsinainen tutkimus, eli analyysi- ja argumentointivaihe.

Suomessa varsinkin kulttuurihistorian puolella menetelmiä on pyritty määrätietoisesti avaamaan.¹ Ajatuksena on kehittää ja rikastaa historian tutkimusta, löytää uusia ja yllättäviä näkökulmia. Siten on mahdollista saavuttaa myös aivan uusia tutkimustuloksia toisin sanoen uutta tietoa. Käytännössä liikutaan monien eri tieteenalojen maastossa, noukitaan eri

¹ Itse olen päässyt jyvälle metodikartalla erityisesti turkulaisten historioitsijoiden ja kulttuurihistorioitsijoiden kanssa yhteistyötä tekemällä, toki myös Tampereen ja Jyväskylän yliopistojen historian oppiaineissa on tehty upeaa työtä metodien eksplikoinnin kanssa.

puolilta omaan tutkimuskohteeseen mahdollisesti sopivia ideoita ja näkökulmia. Teologisen tutkimuksen parissa erityisesti eksegetiikan ja uskontotieteen puolella vastaavanlainen "crossailu" ja lainailu on ollut tavalista jo vuosikymmeniä. Samoin kansainvälisen keskiajantutkimuksen piirissä ei ole yleensä tiukkoja oppiainerajoja ja tutkimuskysymykset ovat äärettömän monipuolisia. Ideat uudenvälisiin lähestymiskulmiin voivat tulla hyvin yllättävästi. Utelias ja älyllisesti virkeä mieli on tutkijalle tärkeä ominaisuus. Siihen liittyy myös kyky nähdä yllättäviä yhteyksiä näennäisesti toisiinsa liittymättömien asioiden välillä. Se vaatii lukemista ja ajattelemista, sekä omaksutun prosessointia ja heijastelua omaan tutkimusaineistoon.

Vaikeutena eri teorioiden meressä on ennen kaikkea runsaudenpula, sillä mahdollisia maailmoja ja menetelmiä on lukemattomia. Miten navigoida ja löytää omaan aiheeseen sopivat teoriat ja menetelmät? Kun luin opiskelijoideni kuvauksia omasta menetelmän etsinnästä, huomasin, että kuvauksissa näkyy paikoin helpotuksen tunnetta siinä, että yhtäältä asiasta ei tehdä liian isoa numeroa – *common sense* -menetelmääkin voi käyttää. Toisaalta teksteistä näkyy, että opiskelijoissa on herännyt uteliaisuus erilaisia vaihtoehtoja kohtaan. Gradun tekemisessä tärkeää on saada menetelmät hahmoteltua työkaluiksi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta itse analyysit lähtevät etenemään. Matkan varrella menetelmät ja tutkimuskysymykset tarkentuvat ja monipuolistuvat sitä mukaa, kun lähdeaineisto tulee tutuksi.

Seminaarin ohjaajina Sini ja minä päädyimme olemaan painottamatta liikaa erilaisia metodisia "ismejä" tai teorioita. Pyrimme kääntämään ne selkokielelle suomeksi kuhunkin aiheeseen räätälöidysti. Panostimme kunkin gradun kohdalla tutkimuskysymysten muotoiluun mahdollisimman toimiviksi. Näin tehdessämme käytimme omaa metodista tietämystämme.

Pyrimme kuitenkin tarjoilemaan sitä opiskelijoille mahdollisimman käytännöllisessä ja selkeässä muodossa.

Niinpä Liinamaria, Virve, Unna ja Saara miettivät kaikki jollain tapaa sukupuolten asettamia rajoja sekä sitä, miten niiden rajojen sisällä saattoi toimia tai jopa ylittää ne. Riikka, Terhi ja Emilia tarkastelivat tutkimuskohteidensa ihmiskäsityksiä, antropologioita. Millaisia ihanteita tuotettiin, miten ja miksi? Anna-Kaisa, Johanna ja Aili käyttivät tutkimuksissaan ”elävän pyhimyksen” kategoriaa, mikä tarkoittaa sitä, miten pyhimyksellisyyttä pyrittiin tuottamaan, tekemään ja esittämään. Kaikkien lähestymistapoja yhdistivät jollain tavalla sukupuoli ja kuhunkin aikakauteen liittyvä sukupuolijärjestelmä. Toinen yhdistävä tekijä oli valta. Se voi luonnollisesti tarkoittaa hyvin monenlaista suhdetta ihmisten välillä. Mietimme kunkin työn kohdalla, mitkä valtaan liittyvät kysymykset olisivat käyttökelpoisimpia. Toisin sanoen pohdimme metodia ja teorioita jatkuvasti, mutta aina lähdelähtöisesti, niin ettei opiskelija aina edes huomannut miettivänsä nimenomaan metodiin liittyviä kysymyksiä.

Syy tiettyyn matalaan metodiseen profiiliin seminaarissa oli, ettemme halunneet kenenkään jumittuvan teorioihin ja käsitteiden määrittelyyn. Tähän vaikutti osaksi omat seikkailuni metodien metsästyksen maailmassa. Ne alkoivat oikeastaan vasta gradunteon jälkeen. Jatko-opintojeni aiheena oli keskiajan näkijänainen ja hänen vallankäyttönsä. Minulla oli graduni pohjalta idea siitä, miten toteuttaisin työn, mutta kahden vuoden jälkeen totesin, ettei se toiminut lainkaan. Hyvin toimiva menetelmä toisen näkijän suhteen ei soveltunutkaan toiseen tapaukseen erilaisessa kontekstissa.

Niinpä lähdin etsimään sopivaa valtateoriaa, jota voisin soveltaa väitöskirjassani. Vuosien etsimisen jälkeen – tutustuttuani kymmeneen eri teorioihin – opin ettei ole olemassa valmista teoriaa, vaan näkökulmat ja kysymykset täytyy rakentaa itse. Teoriat ja niiden palaset eri aloilta toimi-

vat apuna näkökulman selventämiseksi ja tutkimuskysymysten muotoilemiseksi. Käytännössä se tapahtui jatkuvassa vuoropuhelussa lähteiden, tutkittavaa aikaa koskevien historian tutkimusten ja erilaisten valtat teorioiden kanssa. Tämä jatkuva vuoropuhelu lähteiden kanssa, johon liittyy näkökulman ja tutkimuskysymysten tarkistus, selittää hyvin myös sen, ettei historian tutkimuksessa ole yleensä tutkimuksen alussa hypoteeseja, joita sitten lähdettäisiin työssä testaamaan. Pikemminkin on aidosti avoimia kysymyksiä, joihin lähdetään etsimään mahdollisimman monipuolisia vastauksia. Toki ne voi myös esittää hypoteeseina, mutta se ei ole ollut yleensä tapana.

Teoreettiset löytöretkeni ovat vuosikymmenten varrella tuoneet minulle näkemystä, ideoita, ymmärrystä ja muun muassa rajaamisen merkityksen korostamisen. Yritän myös tietoisesti demystifioida metodin käsitettä. Pyrin selittämään sen käytännön välityksellä. Teoriat ja metodit ovat apuvälineitä, työkaluja joiden avulla tutkimusta tehdään.

Omien metodisten retkieni suurin hyöty on ollut siinä, että olen voinut ohjaajana tarjoilla opiskelijalle kokeiltavaksi erilaisia lähestymistapoja ja tutkimuskysymyksiä, jotka ovat nousseet erityyppisten tutkimuskysymysten tuntemuksestani. Opiskelija on sitten pohtinut, miten nämä ehdotukset sopivat ja resonoivat lähteiden kanssa. Omasta näkökulmastani katsottuna tärkeintä on ollut, että olen voinut auttaa opiskelijaa etene- mään, olemaan koko ajan pienessä liikkeessä tutkimuksensa kanssa. Tämä on ehkä ohjaajan tärkein tehtävä. Työn edetessä opiskelijasta kehitty- ymän aiheensa paras asiantuntija ja sen valmistuessa hän kykenee teke- mään koko ajan itsenäisempiä ratkaisuja.

Yhtäältä metodien poissaolo on siten ollut näköharhaa, ne ovat kyllä olleet jatkuvasti läsnä kunkin aiheen kohdalla, mutta niihin on suhtauduttu hyvin käytännönläheisesti. Välillä olemme puhuneet lingvistiseen käänteeseen liittyen siitä, mitä on mahdollista sanoa menneestä sosiaalisesta

todellisuudesta – on sitten kyse myöhäisantiikin ajasta tai 1900-luvun alusta. Olemme myös miettineet, miten on mahdollista ymmärtää 1100-luvun runoa tai mitä pitää ottaa huomioon, ettei siirrä tämän päivän käsitteitä sellaisenaan menneisyyteen. Olemme päätyneet siihen, että menneestä ilmiöstä ei ole mahdollista saavuttaa yksiselitteistä totuutta, mutta on mahdollista esittää ehdotuksia ja tulkintoja, jotka parhaimmillaan ovat likiarvo totuudesta. Kun mietin eri gradujen kohdalla käymiämme keskusteluja, niin pääsimme niissä hyvinkin syvälle tieteen tekemiseen liittyviin reunaehtoihin ja historianfilosofisiin sfääreihin.

*Kun gradu on valmis, kansitettu ja jätetty arvioitavaksi –
mitä sitten tapahtuu?*

Vastaus otsikon kysymykseen on suurin piirtein seuraavanlainen. Kirkkohistorian osaston oppiainevastaava ehdottaa dekaanille kaksi graduntarkastajaa. Toinen näistä on pääsääntöisesti seminaarin ohjaaja. Tämän menettelyn takana on halu pitää huoli siitä, että graduarviointi toteutuu linjakaasti. Toisin sanoen graduntekijää ei sakoteta esimerkiksi ohjaajan ohjeiden noudattamisesta. Konkreettinen esimerkki tällaisesta asiasta on vaikkapa vanhempien aikojen tutkijoiden tavat merkitä lähteet lyhenteitä käyttäen. Uuden ajan tutkija voi ihmetellä sitä tai pitää sitä jopa vääränä. Tällöin ohjaaja voi selittää merkinnän taustan.

Toisissa aineissa tai tiedekunnissa gradunohjaaja ei saa arvioida gradua. Hänen katsotaan olevan liian lähellä aihetta. Toki gradun voi ajatella pätevän yksinäänkin, mutta oman kokemuksen nojalla olen sitä mieltä, että meidän käytäntömme on opiskelijan oikeusturvan kannalta kannatettava menettely.

Olen arvioinut graduja ainakin seitsemän eri kollegan kanssa. Jokainen keskustelu on ollut asiallinen ja graduntekijää arvostava. Olen myös

Arvosanojen kuvaukset (ko. kuvaukset löytyvät myös tiedekunnan intranetistä)

Teologisessa tiedekunnassa hyväksyttävien pro gradu -tutkielmien arvostelu perustuu seuraavassa esitettyihin arvosanojen kuvauksiin. Arviointikriteerien soveltamisessa otetaan huomioon oppiaineen ja tutkielman ominaispiirteet.

Arvosteluasteikko

Improbatur

Suomennettuna "hylätty". Työ ei täytä pro gradu -tutkielmille määriteltyjä tavoitteita ja arviointikriteerejä ja/tai eettisiä normeja hyväksyttävällä tavalla.

Approbatur

Suomennettuna "hyväksytään". Työ täyttää sekä tiedekunnan määritelmän pro gradu -tutkielmille että eettiset normit, mutta siinä on huomattavia puutteita.

Lubenter approbatur

Suomennettuna "mielihyvin hyväksytään". Työ täyttää sekä tiedekunnan määritelmän pro gradu -tutkielmille että eettiset normit, mutta siinä on arviointikriteerien valossa useita puutteita ilman riittävästi kompensoivia erityisansioita.

Non sine laude approbatur

Suomennettuna "ei ilman kiitosta hyväksytään". Työ täyttää sekä tiedekunnan määritelmän pro gradu -tutkielmille että eettiset normit. Tutkielmassa on arviointikriteerien valossa tyydyttäviä osuuksia, mutta ne eivät riitä kompensoimaan työn puutteita.

Cum laude approbatur

Suomennettuna "kiitoksin hyväksytään". Työ on arviointikriteerien valossa hyvä suoritus ja täyttää eettiset normit. Työ on käsitteellisesti ja kielellisesti selkeä. Sen tutkimusongelma, metodit ja lopputulokset ovat perusteltuja ja se perustuu relevanttiin aineistoon. Työssä voi olla erityisansioita, jotka kompensoivat joidenkin arviointikriteerien valossa ilmenneitä puutteita.

Magna cum laude approbatur

Suomennettuna "suurin kiitoksin hyväksytään". Työssä on arviointikriteerien valossa selviä ansioita ilman tutkielman laatua merkittävästi heikentäviä puutteita. Työ täyttää eettiset normit.

Eximia cum laude approbatur

Suomennettuna "erityisin kiitoksin hyväksytään". Tutkielmassa on arvioinnin kannalta keskeisten arviointikriteerien valossa huomattavia ansioita ilman tutkielman laatua merkittävästi heikentäviä puutteita. Työ täyttää eettiset normit.

Laudatur

Suomennettuna (ylistäen) "kiitetään". Työ on kaikkien arviointikriteerien valossa erityisen ansiokas. Teksti on tieteellisesti korkeatasoista, ja osia siitä voisi julkaista pienin muutoksin esimerkiksi tieteellisinä artikkeleina. Työ täyttää eettiset normit.

monesti miettinyt arviointiin liittyvää inhimillistä puolta. Olenko itse ohjaajana kuin tiikeriäiti, joka pidän omieni puolia kynsin hampain? Tiedostan vaaran ja pyrin tästä tietoisesti eroon. Suureksi avuksi tässä on tiedekunnan laatimat gradukriteerit. Pohdin jokaista gradua niiden valossa. Tämän kerron aina etukäteen seminaarin alussa opiskelijoillekin. Kriteerit kannattaa opetella ja sisäistää ja tarkastella itsekin omaa gradua niiden valossa, mieluusti ennen gradun jättämistä.

Graduja arvioitaessa sovimme yleensä palaverin toisen tarkastajan kanssa. Ennen sitä kumpikin on lukenut gradun ja tehnyt siitä muistiinpanoja gradukriteerien valossa. Tavoitteena on, että kaikki työt ja siten opiskelijat saisivat tasa-arvoisen ja reilun kohtelun. Palaverissa toisen tarkastajan kanssa gradun arvosanoja mietittäessä vältän sanomasta omaa ehdotustani ensimmäisenä. Syy tähän on, etten halua ohjailla toisen arvioitsijan mieltä etukäteen. Mietin itse yleensä kahden arvosanan haarukan, johon gradu mielestäni sijoittuu. Käytännössä toisen arvioitsijan arvio on aina osunut samaan haarukkaan. Tämä on vahvistanut luottamustani gradun arvioinnin toimivuuteen kirkkohistorian osastolla. Meillä on selkeä kuva siitä, mitä kuhunkin arvosanaan vaaditaan. Ehdotuksissa voi olla enintään yhden arvosanan heitto. Jos näin on, tällöin mietimme yhdessä, kumpaan suuntaan gradu kallistuisi. Jos ylempi arvosana on niin sanotusti hilkulla, valitsemme aina sen, ei ole mitään syytä pihdata. Ainoa poikkeus on laudatur, sillä siihen vaatimuksena on melkein nappisuoritus – vaikei työn ihan täydellinen tarvitse ollakaan. Joskus harvoin on tapauksia, joissa arvioitsijat päätyvät eri arvosanoihin. Jos näiden välinen ero on yhden arvosanan suuruinen, tiedekuntaneuvosto päätyy ylempään. Jos ero on suurempi, gradulle määrätään kolmas tarkastaja.

Gradun sivumääräksi suositellaan 60–100 sivua, eli ylä- ja alamäärän välillä on varsin iso ero. Korostan omille opiskelijoilleni, että sisältö ratkaisee aina arvosanan. Tärkeää on osua tuohon 60–100 sivun väliin. Yli sa-

dan sivun meneviä graduja kehotan välttämään. Ylipitkä gradu kertoo yleensä siitä, ettei tutkimuskysymystä ole osattu rajata sopivaksi tai että tekijä ei erota olennaista epäolennaisesta. En myöskään väsy korostamaan korrektin ulkoasun ja kielen merkitystä. Niissä ei kannata olla huolimaton, sillä se näkyy arvosanassa.

Gradu on yleensä maisteroituvan opiskelijan elämän laajin kirjallinen työ. Siihen on nähty aikaa ja vaivaa. Prosessiin liittyvät kokemukset ja tunteet muistaa koko elämän ajan. Tästä syystä minusta on äärimmäisen tärkeää, että työn arviointi toteutetaan huolellisesti ja tarkasti. Kun me opettajat vaadimme opiskelijoilta tarkkuutta ja huolellisuutta, niin heillä on oikeus vaatia meiltä samaa.

Lopuksi

Graduseminaarin päättyminen on aina haikeaa opettajalle. Opiskelijoista on tullut tuttuja ja tärkeitä ihmisiä. Heille toivoo vain kaikkein parasta elämässä. On aina hienoa kuulla mitä heille kuuluu jälkeinpäin. Huomaan myös olevani valtavan ylpeä heistä. He ovat tehneet graduissaan upeaa työtä. Sinin kanssa voimme onnitella toisiamme omasta osuudestamme, meilläkin on ollut tärkeät roolimme.

Valikoima metodikirjallisuutta

Alhanen, Kai 2007. *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Toim. Anu Koivunen & Marianne Liljeström. Tampere: Vastapaino, 1996.

- Bennett, Judith M. 2006. *History Matters. Patriarchy and the Challenge of Feminism*. Manchester: Manchester University Press.
- Bloch, Marc 2003. *Historian puolustus*. Helsinki: Artemisia edizioni.
- Burke, Peter 1992. *History and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Gallagher, Catherine & Greenblatt, Stephen 2001 *Practicing New Historicism*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Gendering the Master Narrative: Women and Power in the Middle Ages*. Eds. Mary Erler & Maryanne Kowaleski. Ithaca, NY: Cornell University Press 2003.
- Ginzburg, Carlo 1996. *Johtolankoja. Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyrkkänen, Markku 2002. *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija 2010. *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Keskiajan avain*. Toim. Marko Lamberg, Anu Lahtinen & Susanna Niiranen. Helsinki: SKS 2009.
- Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Hanki ja jää. Helsinki: Gaudeamus.
- Kleinberg, Aviad M. 1992. *Prophets in their own Country. Living Saints and the Making of Sainthood in the Later Middle Ages*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Toim. Kari Immonen & Maarit Leskelä-Kärki. Tietopias 175. Helsinki: SKS 2001.
- Peltonen, Matti 1999. *Mikrohistoriasta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Practicing History. New Directions in Historical Writing after the Linguistic Turn*. Ed. Gabrielle Spiegel. New York: Routledge 2005.
- Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Toim. Olli Löytty. Helsinki: Gaudeamus 2005.

Ruumiin kuvia. Toim. Sara Heinämaa, Martina Reuter & Kirsi Saarikangas. Helsinki: Gaudeamus 1997.

Scott, Joan W. 1988. *Gender and the Politics of History.* New York: Columbia University Press.

Spiegel, Gabrielle M. 1990. "History, Historicism, and the Social Logic of the Text in the Middle Ages." – *Speculum* 65, 59–86.

Thatcher, Laurel Ulrich 2007. *Well-Behaved Women Seldom Make History.* New York: Vintage Books.

The Sage Handbook of the Sociology of Religion. Eds. James A. Beckford & N. J. Demerath III. Los Angeles: Sage 2009.

Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Toim. Jarkko Tontti. Tampere: Vastapaino 2005.

Tutkijan kirja. Toim. Kirsti Lempiäinen, Olli Löytty & Merja Kinnunen. Tampere: Vastapaino 2008.

Uskonto ja sukupuoli. Toim. Tuija Hovi, Aili Nenola, Tuula Sakaranaho & Elina Vuola. Helsinki: Helsinki University Press 1999.

Women Preachers and Prophets through Two Millennia of Christianity. Eds. Beverly Mayne Kienzle & Pamela J. Walker. Berkeley: University of California Press 1998.

Mitä kirjan kirjoittajille kuuluu syksyllä 2013?

Johanna Haapamäki

Elämää gradun jälkeen? Sitä on, uskomatonta kyllä! Valmistuminen, pappisvihkimys pyhäinpäivänä 2012 Lapuan tuomiokirkossa, seurakuntapastorin työtä lakeuksilla, punaiseen kaksfooninkiseen lapsuudenkotiin muuttaminen, raskaus ja ensimmäinen lapsi. Ja haave "pyhiinvaellusmatkasta" Linköpingiin, ehkä ensi kesänä... :)

Liinamaria Halen

Minusta tuli alkukesästä 2013 ensin teologian kandidaatti, sitten maisteri ja lopulta pappi. Ja kaikki tämä tapahtui kolmen viikon sisällä. Sain alkuvuodesta vakituisen työpaikan Vuosaaren merimiespastorina, joten valmistumisella oli kiire. Tänä päivänä viihdyn hyvin käytännönläheisessä työelämässä, joskin kaipaen ajoittain myös tieteellistä ja analyttistä yliopistoelämää. Vaikka jatko-opinnot eivät tällä hetkellä ole minulle ajankohdaisia, jätti SKHS:n antama gradupalkinto silti ajatuksiini kipinän, joka saat-
taa ajan kuluessa vielä roihahtaa...

Unna Harjula

Valmistuin teologian maisteriksi uskonnonopettajan koulutusohjelmasta kesäkuussa 2013. Kevään aikana työnhaku oli haastavaa kun virallista pätevyyttä ei vielä ollut, mutta valmistumista seuraavana päivänä kuulin tulleeni valituksi Ikaalisten yhteiskoulun ja lukion uskonnon, psykologian ja filosofian lehtorin viransijaiseksi lukuvuodeksi 2013–2014.

Emilia Lahti

Kirjoitin graduani rauhassa puolitoista vuotta, sen jälkeen opiskelin yliopistossa vielä espanjaa ja suoritin loput opinnot. Valmistuin uskonnon ja psykologian opettajaksi toukokuussa ja kesän tein ihan muun alan hommia.

Loppukesästä etsin aktiivisesti opettajan työtä ja se tuottikin tulosta. Sain päivän varoitusajalla kahden kuukauden psykologianopettajan sijaisuuden Helsingistä. Ilokseni sijaisuus piteni vuoden mittaiseksi.

Anna-Kaisa Lehtonen

Olen vielä vuosi gradun palauttamisen jälkeen teologian opiskelijana. Gradun palauttamistani siivitti vaihtoon lähteminen, vietin syksyn vaihdossa Iso-Britanniassa. Kokemus oli erittäin mieleenpainuva, vaikkei se valmistumistani nopeuttanutkaan. Opinnoissani suoritan viimeisiä opintopisteitä toisesta opetettavasta aineestani, pian edessä häämöttää valmistuminen.

Sini Mikkola

Arkeni pyörii Martin Lutherin ympärillä. Aloittelen väitöstutkimukseni *”Leben im Fleisch.” Corporality as the Basis of the Gender System in Martin Luther’s Anthropology* kanssa kolmatta päätoimista vuotta. Lisäksi hoidan luottamustointia Suomen kirkkohistoriallisen seuran sihteerinä.

Riikka Myllyntausta

Gradun valmiiksi saamisen jälkeen olen keskittynyt suorittamaan viimeisiä opintojani eli psykologian sivuaine kokonaisuutta. Tarkoituksenani on valmistua alkuvuodesta 2014 teologian maisteriksi. Valmistun B2-linjalta eli koulun uskonnonopettajan koulutusohjelmasta opetettavina aineinani uskonto ja psykologia.

Aili Nyman

Gradun palautettuani vietin vielä vuoden yliopistolla. Tein valmiiksi kehityksmaatutkimuksen sivuaineopintoni ja suoritin työssäoppimisjakson Kirkkohallituksessa. Sen avulla pääsin soluttautumaan Kirkkohallitukseen ja

sain sieltä syksystä alkaen vuodeksi työpaikan. Valmistun A2-linjalta maisteriksi lokakuussa 2013.

Virve Saarinen

Kuukausi gradun palauttamisesta ensimmäinen lapseni syntyi ja seuraava vuosi kuluikin äitiyslomalla. Maisteriopinnot jäivät vielä muutamaa tenttiä vaille, mutta nyt vuosi gradun palauttamisesta ja lapsen syntymästä olen ajatellut hoitovapaalla ollessani saattaa opinnot päätökseen. Voisi sanoa, että arki on hektistä, (kuten gradun teon aikanakin, minulla on monta rautaa tullessa), yksivuotiaan hoitaminen kotona, osa-aikatyö Suomalaisessa Teologisessa Kirjallisuusseurassa sekä opintojen loppuun saattaminen pitää mielen virkeänä ja arjen aktiivisena.

Päivi Salmesvuori

Gradunohjaaja palasi heinäkuussa Kalifornian reissulta täynnä aurinkoa ja uusia ideoita. Kaksi kustannussopimusta syntyi myös, molemmat Palgrave Mcmillan -kustantamon kanssa. Ensimmäinen kirja on *Power and Saint-hood. The Case of Birgitta of Sweden*, se tulee sarjassa *The New Middle Ages*. Toinen sopimus koskee Terhi Utraisen kanssa toimittamaani kirjaa *Finnish Women Making Religion. From Ancestors to Angels*. Pitkän ja sitkeän työn tuloksena saimme myytyä isolle kansainväliselle kustantajalle tyystin suomalaisia naisia käsittelevän kirjan! Tulevaisuuden tutkimus- ja opetussuunnitelmat pyörivät keskiajan ja 1800–1900-lukujen tutkimuksen tiimoilla. Niin paljon kiinnostavia aiheita ja niin vähän aikaa.

Saara Teinilä

Tämän kirjan tekstin kirjoittamisen jälkeen gradu on vieläkin viimeistä si-lausta vaille valmis. Maisterista ei puutu kuin gradun palautus ja yksi tentti. Seitsemäs lukuvuosi yliopistolla käynnistyi, joten pitäisi viimeinkin valmistua. Päätin kuitenkin lukea vielä ainakin lyhyen sivuaineen verran johta-

mista. Olisi niin paljon mielenkiintoista opiskeltavaa ettei malttaisi valmistua! Projektityöntekijän nelivuotinen pesti Helsingin Diakonissalaitoksella vanhustyön hankkeessa on myös imaissut mukaansa. Vapaa-aika kuluu siis edelleen tiiviisti opiskelua harrastaen.

Terhi Viljanen

Heti gradun elokuisen palautuksen jälkeen lähdin syksyksi vaihtoon Helsinkiin ja keväällä suoritin viimeiset tutkintoon kuuluvat teologian opinnot. Sain vielä opintojen viime hetkillä oikeuden psykologian opintoihin, minkä seurauksena vietän vielä vuoden yliopistolla psykologiaa ja kolmatta opetettavaa ainetta filosofiaa tiiviisti opiskellen. Suunnitelman mukaan valmistun keväällä 2014 uskonnonopettaja -linjalta.